józef ignacy kraszewski

«Învăţat şi magician, amestec insolit de truculenţă şi elan nestăvilit, Twardowski aparţine tipologiei variate şi eterogene a căutătorilor de absolut şi, in cuprinsul galeriei acestor personaje, işi are locul in imediata apropiere a lui Faust.
Din legendele populare, aglutinate de-a lungul secolelor in jurul acestei figuri, scriitorul Józef Ignacy Kraszewski a creat un roman colorat şi dinamic, care păstrează vie imaginea meşterului Twardowski – Faustul polonez pentru cititorul de azi şi de totdeauna.»

OLGA ZAICIK

Lei 5

editura minerva

1094

józef ignacy kraszewski

józef ignacy kraszewski

meşterul twardowski

Ilustrația copertei: Reproducere după o gravură de *J. Kossak*

józef ignacy kraszewski

meșterul twardowski

TRADUCERE, PREFAȚĂ ȘI TABEL CRONOLOGIC DE
OLGA ZAICIK

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI • 1981
EDITURA MINERVA • BUCUREȘTI

Józef Ignacy Kraszewski
MISTRZ TWARDOWSKI
Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza 1955, Warszawa

PREFAȚĂ

Părintele romanului istoric polonez, întemeietorul romanului realist, cel mai prolific scriitor polonez, cel mai activ publicist din vremea sa, iată doar cîteva dintre caracterizările aplicate lui Józef Ignacy Kraszewski, care, în lipsa unor explicații, ca toate stereotipiile, rămîn simple formule. Kraszewski s-a consacrat tematicii istorice chiar în lucrările sale de debut, odată cu preocuparea pentru cea contemporană. În timp ce romanele și povestirile cu temă din actualitate prezentau veridic existența lipsită de orizont a celor vitregiți de condițiile social-politice, cele istorice „înșăilau", cum se exprimă chiar el ulterior, materiale istorice autentice într-un tot cu caracter fabular. Marele succes de public, care face din Kraszewski, în scurtă vreme, cel mai citit scriitor din toate teritoriile Poloniei împărțite, se datorează romanelor din viața țărănimii din Volînia sau celor care înfățișau destrămarea și conflictele economice în rîndul marilor familii de latifundiari. O admirabilă capacitate de a recrea întîmplări și tipuri cunoscute direct, de obicei dramatice și sumbre, se aliază cu predilecția pentru un scenariu sentimentalist, pentru amoruri dezlănțuite, romantice și patetice. Cu timpul, după ce sursa directă de inspirație se depărtează prin stabilirea scriitorului la Dresda, și substanța acestor romane se subțiază, obosesc prin repetire și convențional. Din cele peste o sută de romane cu această factură, puține mai

corespund gustului cititorului de astăzi. Dar „descoperirile" lui Kraszewski în ce priveşte veridicitatea, realismul, compoziţia în contraste şi structurile conflictuale devin un bun cîştigat şi fertilizează proza marilor realişti ca Bolesław Prus şi Eliza Orzeszkowa. Aşa se face că, deşi puternic influenţate de romantism, romanele contemporane ale lui Kraszewski rodesc bogat în romanul realist polonez.

Romanul istoric al lui Kraszewski reprezintă un capitol aparte în istoria literaturii poloneze, deşi el n-a atins nici în timpul vieţii scriitorului şi nici mai tîrziu faima şi succesul repurtate de cel al lui Sienkiewicz. Atunci cînd a încetat să mai „însăileze", Kraszewski a imaginat o uriaşă construcţie epică, aptă să înglobeze întreaga istorie a Poloniei, din cele mai vechi timpuri şi pînă în secolul al XVIII-lea inclusiv. Fireşte, aici, cu probitatea ce-l caracterizează, Kraszewski nu include decît evenimentele cruciale din istoria Poloniei, iar ele îl obligau la înglobarea în ţesătura fabulară a unor date şi împrejurări atestate documentar. În schimb, ori de cîte ori valorifică izvoarele folclorice sau povestirile directe ale tatălui despre întîmplări legendare şi nemaipomenite, se simte cu mult mai degajat; aşa se face că, „romanele din afara ciclului" sînt adesea încîntătoare romane de epocă şi de aventuri, spectaculoase şi pline de haz. „Părintele romanului istoric polonez" a scris 29 de cronici romanţate, de obicei fiecare în mai multe volume, unele încheiate editorial postum. Uimitoare şi inegalabilă este strădania sa de a respecta datele istorice precise, făcînd cît mai puţine sacrificii pe plan artistic. Concepţia ideologică este cea a unităţii naţionale, dinastică şi implicit ostilă disensiunilor marilor magnaţi, imitaţi de şleahtă, care sacrifică unitatea statului propriilor interese şi ambiţii. Performanţele lui Kraszewski în cadrul romanului istoric se datorează în bună parte preferinţei sale, încă din anii studenţiei, pentru cercetări arhivistice, publicaţii de documente etc. Dealtminteri, erudiţia sa în acest domeniu i-a slujit şi la scrierea unor studii monografice de istorie, arheologie, artă etc.

Romancierul Kraszewski (încercările sale poetice şi dramatice sînt de o valoare mai redusă) îşi împarte preocupările cu publicis-

tul. Cercetătorii polonezi, care i-au consacrat studii monografice, subliniază de obicei dubla dificultate a cercetării operei lui Kraszewski: aceea că nenumăratele domenii ştiinţifice, abordate de scriitor în publicistică şi alte scrieri ale sale, presupun specializări şi cunoştinţe, pe care în mod obişnuit un critic literar nu le deţine, în al doilea rînd, materialul enorm, strîns de-a lungul unei activităţi de 60 de ani, de la 1829 la 1887. Kraszewski nu a fost numai un prozator excepţional de prolific. El a fost un animator al vieţii social-politice culturale, un publicist redutabil prin tonul polemic dar şi prin cantitatea producţiei în acest domeniu. Kraszewski se pronunţă competent şi autoritar în domenii atît de diverse ale vieţii publice poloneze, încît cu timpul începe să echivaleze cu o instituţie. Colaborator, de obicei, al mai multor ziare şi periodice în acelaşi timp, el se străduieşte de fiecare dată să obţină o atare tribună ca redactor şi administrator, pentru a-i putea imprima un caracter propriu. Poziţia pe care o adoptă Kraszewski în disputele de idei ale epocii sale este aceea a unui liberal, cu vederi democratice moderate, poziţie „de mijloc" incomodă şi greu de apărat. (Concepţia din romanele sale contemporane de moravuri nu este nici ea diferită.)

Fire pătimaşă şi deosebit de sensibilă, Kraszewski este adesea inconsecvent şi contradictoriu. Critica sa virulentă, la adresa mentalităţii obtuze şi retrograde a marilor latifundiari din Volinia şi a atitudinii lor inumane faţă de ţărănimea locală, va fi unul din motivele stabilirii sale la Varşovia. Totuşi, în dezbaterea privitoare la împroprietărire, Kraszewski se pronunţă pentru răscumpărarea loturilor de către ţărani. În broşura publicată anonim în 1861, la Paris, Kraszewski se declară ostil oricărei mişcări revoluţionare imediate, ca inoportune în acel moment şi fără şanse de reuşită. În schimb, atît în prozele cît şi în publicistica apărută imediat după 1863, anul plecării sale la Dresda, atacă pe un ton atît de fulminant pe cei din ţară care cedează, renunţă la luptă sau colaborează cu ţarismul, încît îşi taie orice posibilitate de înapoiere la Varşovia. Deşi are o atitudine negativă faţă de mişcările conspirative, la Dresda (avînd acum peste 70 de ani), este implicat într-o afacere de spionaj şi, în 1883, arestat.

În 1856, scrie un articol despre români *(Rumani)* pentru că atenția opiniei publice este îndreptată către Statele Dunărene. În același an apar cîteva traduceri ale sale din *Doinele* și *Baladele* lui Vasile Alecsandri, pe care le cunoscuse prin intermediul traducerilor franceze din 1853 și 1855 (cum afirmă I. Petrică în lucrarea sa *Confluențe culturale româno-polone)*.

Reacția promptă a lui Kraszewski față de culegerile lui Alecsandri s-a datorat desigur interesului său pentru folclorul românesc în care trebuie să fi descoperit și unele interferențe cu folclorul slav. Dealtminteri preocupările sale pentru studiile de etnografie și folclor au fost constante și s-au vădit în numeroase studii de acest fel, publicate în revistele vremii. Așadar, în 1837 îi atrag în mod firesc atenția cele două volumașe, cuprinzînd treizeci și trei de povestiri intitulate : *Klechdy, starożytne podania i powieści ludu Polskiego i Rusi*, publicate de folcloristul K. W. Wójcicki. Mai întîi, chiar prin titlu, care introducea drept echivalent al vechilor „legende și povești populare" mult controversatul termen de „klechdy", contestabil pentru că avea de fapt alt înțeles și anume, în teatrul secolului al XVI-lea, cel de formulă magică. (Totuși termenul cu această accepțiune modificată va intra definitiv în uz făcînd ulterior și carieră literară datorită utilizării sale de către unii poeți contemporani, doritori să sublinieze prin această denumire anumite atribute ale poeziei lor.) Dar mai ales prin conținut, pentru că pentru prima oară în istoria culturii polone, volumele respective strîngeau laolaltă și puneau în circulație — printre altele — și numeroase povestiri populare poloneze autentice. Kraszewski recenzează în 1839 lucrarea lui Wójcicki și, considerînd-o probabil importantă, revine cu aprecieri critice asupra ei chiar în trei rînduri. Reproșurile lui Kraszewski se refereau mai ales la forma povestirilor lui Wójcicki, susținînd că ele oferă doar un material generos pentru o operă artistică reală, iar legenda magicianului Kraszewski chiar pentru un roman aparte. Cu un an mai tîrziu, în 1840, apare romanul lui Kraszewski despre „meșterul Twardowski". La acea dată, figura Faustului polonez — numele sub care a pătruns în scrierile ce i-au fost consacrate și mai ales în conștiința străină-

tății — alimenta de două decenii disputele care încercau să-i stabilească identitatea și totodată trecea din producția folclorică în literatura cultă. Faptul nu-l poate lăsa nepăsător pe Kraszewski.

Însă cu adevărat determinantă pentru opțiunea lui Kraszewski trebuie să fi fost descifrarea în figura personajului a unei aspirații irezistibile spre absolut, care-l încadrează în tipologia atît de variată și de eterogenă a căutătorilor de sens și în imediata apropiere a lui Faust.

Legenda populară transmite în persoana lui Twardowski pe un învățat, dezamăgit de limitele științei și ale cunoașterii, care atunci cînd se convinge de sterilitatea încercărilor proprii nu șovăie să se alieze pînă și cu exponentul răului pentru a-și atinge țelul. Așa se comportă Faust, la fel procedează Twardowski. Pactul său cu diavolul căruia îi cedează sufletul nu este un tîrg oarecare, pentru că Twardowski nu se mulțumește nici chiar cu simpla cunoaștere, el vrea puteri depline, vrea să înțeleagă lucrurile dar să le și domine, să guste din viață, dar și s-o supună. Acestei aspirații către universalitate îi datorează Twardowski renumele de Faust al polonezilor.

Figură de învățat și magician, amestec insolit de truculență și elan spiritual nestăvilit, Twardowski a fost descoperit în primul rînd, cum era firesc, de poeții romantici polonezi, amatori ca toți romanticii de figuri demoniace și atrași de gesturile de răzvrătire titanică. Așadar, cu două decenii înainte ca Józef Ignacy Kraszewski să îmbine într-un tot unitar și echilibrat diferitele legende folclorice și să desfășoare pe firul epic al romanului său drama spirituală a lui Twardowski, în 1818, apare prima baladă poloneză avîndu-l ca protagonist pe Twardowski. Îi aparține lui Tomasz Zan, unul din colegii de studiu ai lui Mickiewicz la Universitatea din Wilno și prieteni din Societatea filomaților. Balada alătură motivul folcloric unui scenariu tenebros romantic și nu are alt merit decît acela al întîietății. O baladă despre Twardowski, însă rămasă la data aceea nepublicată, scrisese și un alt coleg și amic filomat, Jan Czeczot, dovadă a unei preocupări tematice comune întregului grup. În sfîrșit, în

1820, Mickiewicz scrie balada *Coana Twardowska*, inclusă apoi în volumul *Balade și Romanțe*, piesă de virtuozitate și pînă azi cea mai fidelă în spirit legendei. Mickiewicz cunoștea din copilărie ciclul biografic-fabular de legende inspirate de Twardowski și, după cît se pare, chiar păstrase în memorie o strofă dintr-un cîntec auzit pe atunci. La o distanță de numai cîteva săptămîni, Mickiewicz scrie o a doua baladă, *Tukaj* sau *Încercarea prieteniei*, avînd ca motiv central pactul cu diavolul. O a treia baladă de aceeași sorginte este *Tînărul vrăjit*, publicată abia în 1860, adică după moartea poetului, în cuprinsul părții I din *Strămoșii*, în ediția de *Opere* apărută la Paris.

Tukaj din balada omonimă este o variantă a lui Twardowski în ipostaza de revoltat împotriva momentului limită pe care-l reprezintă moartea, termen implacabil în raport cu care valorile vieții se dovedesc simple deșertăciuni. Pe cînd Tukaj își clamează cu grandilocvență disperarea, se pomenește sub pernă cu un răvaș infernal, cuprinzînd... rețeta întineririi, în schimbul căreia va fi nevoit să încheie cu diavolul un pact semnat cu propriul lui sînge. Nici o undă de mister, nici un freamăt cosmic nu tulbură atmosfera baladei, ca de basm cu tema tinerețe fără bătrînețe și viață fără de moarte. Atmosferă agrementată și de hazul scenei semnării contractului, în care cele două părți se pîndesc reciproc, șleahticul eschivîndu-se pînă ce diavolul, cu iuțeala caracteristică, obține rîvnita semnătură. Balada, rămasă neterminată, nu ne lasă să întrevedem evoluția întîmplărilor, dar fixează datele rămășagului și creionează figurile protagoniștilor, anticipîndu-le față de romanul lui Kraszewski cu datele lor esențiale. Reține atenția rețeta, întrucît procedeul, ierburile de leac, irurile etc., etc. se regăsesc întocmai la Kraszewski, semnalînd sursa comună în creația folclorică.

A treia baladă, *Tînărul vrăjit*, îl introduce pe Twardowski cu numele lui real și ca deținător al oglinzii sale magice, cu misiunea de a-l salva pe „tînăr" de un sfîrșit tragic. Exaltarea amoroasă de tip romantic și cadrul natural sumbru al recuzitei de rigoare mențin balada în tonalitatea apăsătoare a lucrării de ansamblu în care e încorporată.

În schimb în *Coana Twardowska*, Mickiewicz a intuit cu atîta exactitate prototipul personajului, încît balada poate servi de mostră edificatoare pentru toți cei care nu au avut prilejul să cunoască altă legendă de acest fel.

Mîncău, băutor, petrecăreț și de o jovialitate contagioasă, Twardowski execută pe seama oaspeților crîșmei în care se află tot soiul de scamatorii, mai mult amuzante decît înfricoșătoare, pe măsura acestei adunări plebeene. (Scena poate fi o reminiscență de lectură a celor similare din Pivnița lui Auerbach.) Somat de Mefistofel să-și țină făgăduiala conform înțelegerii convenite printr-un zapis, că în termen de doi ani se va duce la Roma de unde va putea fi luat de diavol — în fapt au trecut șapte —, Twardowski nu-și pierde cumpătul. Îi pretinde diavolului să-și arate dexteritatea preschimbînd calul pictat de pe firma crîșmei în unul viu, gata înșeuat, și lovind din copite, apoi să împletească un bici din nisip cu care să îndemne calul și o casă din coji de nucă, avînd acoperișul din boabe de mac fixate în cuie. Firește, diavolul execută întocmai cele cerute. Atunci Twardowski îi pretinde să se îmbăieze în aghiasmă, ceea ce este cu mult mai greu, dar și de data asta încercarea e încununată de succes. În sfîrșit, Twardowski imaginează șiretlicul salvator: se oferă să-i țină timp de un an locul în iad, răstimp în care diavolul îi va servi drept soț coanei Twardowska... Și diavolul, învins, o zbughește pe gaura cheii.

Marele succes al baladei mickiewicziene a extins enorm în Polonia popularitatea motivului comic al căsătoriei diavolului cu o femeie rea și cîrcotașă, motiv ce-și are sursa în *Belfagor*. Proverbul polonez care sună în transcripție literară: „Dracul nu-i vine de hac muierii", ivit și el pe seama unei povestiri medievale și a Belfagorului, nu poate fi separat de humoresca lui Mickiewicz.

Figura lui Twardowski este conformă întru totul viziunii populare, la fel și performanțele diavolului, care pot fi lesne regăsite în basmele poloneze.

Din numeroasele legende scornite pe seama lui Twardowski și din puzderia de experiențe magice care i-au fost atribuite din momentul cînd pactul cu diavolul îi conferă puteri supranaturale

— cicluri întregi aluvionare depozitate odată cu scurgerea secolelor în albia comună — Kraszewski le-a selectat pe cele mai cunoscute şi totodată în acord cu viziunea sa asupra personajului. Astfel, în romanul său, Twardowski este vîndut diavolului chiar de două ori. Prima oară de tatăl său, somat să-i cedeze necuratului „ceea ce va găsi acasă la înapoierea sa", fără să ştie că va fi vorba de propriul său fiu, născut între timp, împrejurare care îi oferă la adolescenţă prilejul unei călătorii spre infern, cu scopul de a recupera zapisul. A doua oară printr-un pact pe care-l încheie cu satana din proprie voinţă şi-l semnează cu sînge, după ce l-a supus unor încercări — dovezi peremptorii a puterii acestuia. Înzestrat acum cu daruri de magician, Twardowski făptuieşte tot felul de acte fabuloase, diferite ca anvergură şi semnificaţie : călăreşte pe un cal zugrăvit sau în spinarea unui cocoş de hîrtie, străbătînd cu extremă iuţeală spaţiile, distribuie ca medic leacuri miraculoase şi în aceeaşi calitate readuce la viaţă un muribund. Redă tinereţea unui înalt demnitar după îndelungi şi complicate preparative, îl preschimbă pe Maciek, slujitorul său, într-un păianjen etc. Cea mai răsunătoare dintre isprăvile lui este evocarea spiritului defunctei regine Barbara, soţia regelui Sigismund August. La capătul primei părţi a romanului, Twardowski este un bătrîn uzat şi dezamăgit, căruia nici cunoaşterea, nici gloria şi nici forţa magică n-au izbutit să-i satisfacă aspiraţiile. În a doua parte, după o operaţie de întinerire efectuată asupra lui însuşi cu ajutorul aceluiaşi Maciek, Twardowski recurge la un alt tip de aventură spirituală, căutînd sensul existenţei în plăcere, dar şi de această dată eşuează. Întîrziind peste orice măsură să-i dea diavolului sufletul, aşa cum s-a învoit în zapis, adică plecînd la Roma, este capturat printr-un şiretlic al acestuia, care îl momeşte într-o cîrciumă, construită chiar de el într-o singură noapte şi avînd drept firmă „Roma". Twardowski se predă, spre a nu-şi călca cuvîntul de şleahtic, cum îl admonestează diavolul : *Verbum nobile debet esse stabile*, dar în timpul răpirii, el îngînă un cîntec religios închinat Fecioarei Maria şi forţele răului se risipesc. El va rămîne astfel suspendat în văzduh pînă la judecata din urmă. Credinciosul lui slujitor,

Maciek, preschimbat în păianjen, va veni zilnic, lunecînd pe unul din firele pînzei sale, să-i şoptească la ureche... ultimele ştiri din Cracovia.

Cu excepţia primului episod, anterior biografiei propriu-zise a lui Twardowski, întrucît se referă la tatăl lui şi la învoiala acestuia cu diavolul, toate celelalte, inclusiv finalul, aparţin legendelor care, deşi diferite ca provenienţă şi succesive ca dată de apariţie în timp, au fost îmbinate fără fisuri aparente. Aglutinarea primei întîmplări la corpul romanului i-a fost reproşată romancierului de către unii specialişti, ca neavînd tematic nimic comun cu Twardowski şi fiind de fapt o povestire populară cu largă răspîndire în Europa centrală, legată de figura tîlharului Madej (în latină Amadeus). Pe plan literar însă, credem că episodul, acceptat ca prolog, poate juca un dublu rol. Mai întîi de avertisment edificator : experienţa tatălui şi dificultăţile coborîrii în infern trebuie să-l prevină pe Twardowski asupra primejdiilor oricărei tentative de a veni în contact cu spiritul răului. Apoi ca termen de referinţă. Îmbogăţit cu experienţa unei călătorii iniţiatice şi debarasat de un destin impus de alţii, Twardowski decide să şi-l făurească singur şi îşi asumă astfel toate riscurile.

În concepţia lui Kraszewski, Twardowski este şleahtic, aşa cum îl înfăţişează cele mai numeroase legende şi snoave despre persoana sa, care, la rîndul lor, „au circulat în cea mai mare măsură (sau chiar exclusiv) prin tîrguşoarele şi curţile şleahticilor"[1]. Acest lucru nu se deduce numai din valoarea ce o acordă cuvîntului dat, acelui *verbum nobile*, ci din întreaga sa ţinută şi mod de viaţă. În producţia folclorică sînt adesea subliniate latura poznaşă şi de prestidigitator a comportamentului său ori vicleşugurile comice, îndeosebi în prinsorile cu diavolul, din care iese victorios. Aceste trăsături sînt la Kraszewski mult estompate şi, în romanul său, meşterul Twardowski e departe de a descinde dintr-un *Narrenbuch* asemenea

[1] Oskar Kolberg, *Dzieła wszystkie (Opere complete)*, Lud. Jego zwyczaje, sposób życia, mowa, podania, przysłowia, obrzędy, gusła, zabawy, pieśni, muzyka i tańce, Kraków, 1871, vol. V, p. 20.

lui Till Ulenspiegel, aşa cum l-au interpretat aceia dintre cercetătorii polonezi care l-au plasat între Faust şi năzdrăvanul măscărici flamand.

Însumînd atributele pe care i le-au conferit legendele, Kraszewski a intuit şi a subliniat apartenenţa în spirit a lui Twardowski la secolul al XVI-lea polonez. Epoca în care Polonia este brusc atrasă în circuitul economic, politic şi cultural european. „Acum occidentul începe să se hrănească cu grîul şi vitele ei, să construiască flote puternice cu lemnul ei, să desfacă în cuprinsul ei produsele gîndirii şi mai mult încă ale industriei sale."[1] Epocă de stabilitate politică, asigurată prin îndelunga domnie a celor doi Jagelloni: Sigismund cel Bătrîn şi fiul acestuia, Sigismund August, care acoperă aproape două treimi ale secolului, şi de relativă bunăstare, evidentă în existenţa cotidiană înlesnită, chiar luxoasă, a şleahtei şi a unor familii înstărite burgheze. Epoca unei splendide înfloriri culturale care i-a asigurat secolului al XVI-lea polonez renumele de secol de aur.

Valul innoirilor renascentiste se revarsă bogat asupra Poloniei, dislocă concepţiile medievale, pînă atunci imuabile, sparge tiparele de gîndire închistate, primeneşte întreaga viaţă spirituală. Centrul umanismului şi al Renaşterii poloneze este Cracovia. Reconstrucţia faimosului Wawel în anii 1507-1537, dintr-un palat gotic în unul renascentist, capătă aproape o valoare simbolică. Atît frumuseţea exterioară a construcţiei cît şi eleganţa rafinată a interiorului, ornamentarea încăperilor conformă cu destinaţia lor, bogata colecţie de gobelinuri şi covoare, mobilele de preţ, în sfîrşit, faimoasa capelă, concepută ca mausoleu şi în care se odihnesc cei doi ultimi Jagelloni, aminteşte de cele mai alese monumente italieneşti din aceeaşi epocă. Secolului al XVI-lea i se datorează şi cea mai de seamă realizare a ştiinţei poloneze: lucrarea lui Nicolai Kopernik, *De revolutionibus orbium coelestium*, publicată pentru prima oară în anul 1543, lovitură iremediabilă aplicată învăţăturii geocentriste a bisericii. Matematician, geograf, cartograf, avînd preocupări în domeniul dreptului şi al medicinii, economiei, filologiei, poeziei şi picturii, om politic şi luptător, Kopernik este un reprezentant tipic al Renaşterii în veşmînt polonez.

[1] Aleksander Brückner, *Dzieje kultury polskiej (Istoria culturii polone)*, vol. II, Kraków, MDMXXXI, W. L. Anczyc i Spólka, p. 6.

Literatura polonă cunoaşte acum un avînt deosebit, iar un scriitor de factură foarte autohtonă ca Mikołaj Rej din Nagłowiec (1505-1569), sau marele poet Jan Kochanowski (1530-1584), citat şi în romanul de faţă în legătură cu una din poeziile sale satirice, nu dobîndesc o prezenţă pregnant conturată şi nu-şi pot comunica pe deplin mesajul adresat posterităţii decît din perspectiva acestor nemaipomenit de dinamice, multiforme, deseori contradictorii dar întotdeauna biruitoare tendinţe şi apeluri renascentiste.

Twardowski, omul de ştiinţă frămîntat de nelinişti şi rîvnind imposibilul, răzvrătitul mistuit de o patimă faustică, este produsul renaşterii, creaţia sa specifică. Omul eliberat de chingile gîndirii scolastice, dar încă neîncrezător în puterile raţiunii proprii; rătăcit în cuprinsul unei lumi care şi-a schimbat brusc dimensiunile şi proporţiile, dar aspirînd s-o domine; fascinat de ştiinţă şi dezamăgit de hotarele ei şi de propriile sale limite.

În romanul lui Kraszewski, Twardowski nu mai este un conglomerat de faţete diverse atribuite de creaţia folclorică insolitei sale personalităţi, ci o figură unitară, în care toate trăsăturile sînt subsumate uneia dominante. Asemeni altora contemporani cu el, ca Faust citat mai înainte, ca medicul şi alchimistul Paracelsius, ca medicul şi filozoful Agrippa von Nettesheim, el este profund convins de adevărul şi sensul învăţăturii sale şi decis să-i sacrifice totul. Kraszewski exprimă acest elan prin plasticul „mi-e sete" al personajului, sete atît de aprigă încît îl sileşte să accepte pactul cu diavolul. Apoi Twardowski este un înţelept, neîntrecut în dispute filozofice. Kraszewski mai stăruie asupra profesiei sale de medic, în deplină concordanţă cu spiritul secolului al XVI-lea, cînd molimile secerau nemilos, iar bolile erau combătute cu mijloace rudimentare. Este profesia care-i asigură cea mai largă popularitate şi cel mai mare prestigiu. În sfîrşit, dobîndind în

baza pactului cu diavolul puteri de magician, Twardowski în accepția lui Kraszewski își asumă experiențe din sfera celor care preocupau în mod deosebit la vremea sa: obținerea unor avuții fabuloase, întinerirea și prelungirea vieții peste orice limită, ca o aspirație la nemurire. Știința aliată cu magia îi conferă puteri nelimitate. Să nu uităm că în acea epocă, monarhii își consultau astrologii înainte de a porni războiul și comandau horoscoape spre a se orienta mai lesne în viața cotidiană. Iar învățații vremii ca Paracelsius și Agrippa von Nettesheim, citați mai sus, susțineau că își datorează succesele în activitatea lor ca medici, ajutorului pe care obișnuiesc să-l ceară magiei.

Twardowski este absolventul Universității din Cracovia, principalul așezămînt de învățămînt al țării, care continua să atragă studenții străini (prezența lui Faust este și ea semnalată acolo). Oricum, romanul ni-l înfățișează drept profesor în acel loc, urmat de un grup de discipoli fideli, care-l însoțesc pe dealurile Krzemionki din afara orașului, unde peripateticianul le împărtășește adevărurile științei sale, pînă cînd îndoiala în privința propriilor convingeri îl face să abandoneze această îndeletnicire. Printre materiile de predare la Cracovia figurează medicina, dreptul, filologia, istoria, astronomia, geografia și teologia. Dar în afara acestora mai sînt și altele, aflate în marginea sau în afara științei, ca alchimia sau astrologia, insuficient demarcate de chimie sau de astronomie. Astrologia era la mare cinste, fiindu-i bine cunoscută și lui Kopernik, iar alchimia se practica pînă și prin mînăstiri. În sfîrșit, o atracție deosebită exercitau științele oculte, practicate dincolo de zidurile Universității, adesea de import, cum ar fi arta descifrării viitorului cu ajutorul oglinzii sau a unui cristal, aduse din Germania. Numeroase relatări se referă la practici magice aduse în Polonia din Italia de oameni de știință și filozofi, care recurgeau la magie în continuarea unor cercetări științifice.[1] Averi întregi au fost risipite în secolul al XVI-lea în laboratoarele alchimiștilor, după cum descifrarea viitorului a atras

[1] *Apud*: Jan Kuchta, *Nauki tajemne w Polsce w XV i XVI wieku. (Științele tainice în Polonia în secolele XV și XVI), Lud*, t. VII, Og. zb., t. XXVII, 1928, p. 75—107.

diverși astrologi de profesie la curțile marilor latifundiari și la palatul lui Sigismund August. Dacă Twardowski a existat cu adevărat, așa cum susțin unii cercetători, care-l plasează printre angajații regelui Sigismund August, în calitate de comis dar și de astrolog, el a aparținut grupului compact de vrăjitori, ghicitori și tot soiul de magicieni care bîntuiau palatul, fiind la preț acolo. Probabil că așa se explică și cea mai senzațională dintre isprăvile lui, evocarea spiritului defunctei regine Barbara, la cererea expresă a regelui.

Deși dominat de superstiții și cutreierat de șarlatani, secolul al XVI-lea polonez este suficient de tolerant pentru a nu fi cunoscut procesele împotriva vrăjitorilor și nici a ereticilor. O dovadă în sprijinul acestei afirmații poate fi dedusă tot din romanul lui Kraszewski, în care, după zarva stîrnită de faimoasa experiență a evocării spiritului reginei Barbara, meșterul Twardowski este sfătuit să părăsească în taină orașul Cracovia, dar nu este nici întemnițat și nici ars pe rug. Toate experiențele lui Twardowski, chiar și cele mai îndrăznețe, ne introduc, prin atmosferă în lumea basmului. Începînd cu ceea ce G. Călinescu denumește în *Estetica basmului*: precocitate postnatală a voinicului, cu motivul creșterii acestuia într-o zi ca într-un an și într-un an ca în mai mulți (a se vedea episodul întineririi lui Twardowski). Continuînd cu rezonanța magică a cifrelor: fata bolnavă se va vindeca peste trei luni, trei săptămîni, trei zile și trei sferturi de ceas, dacă are să bea trei căni de apă din izvorul care se află la trei pași de a treia casă; în vederea întineririi, trupul va fi uns cu șapte alifii, spălat cu apa de la șapte izvoare, va fi scos din groapă după trei ani, șapte luni și șapte zile. Apoi caii și cocoșii zugrăviți, preschimbați în vietăți năzdrăvane, care ies de-a dreptul pe horn sau pe fereastră și asigură transportul fulgerător al protagonistului ca în orice basm. Vraja muzicii de la nunta lui Twardowski, căreia nu i se pot opune oaspeții antrenați într-un dans necurmat pînă la istovire, ne duce cu gîndul la un cunoscut basm al fraților Grimm.

La un moment dat, spre a-și alunga mîhnirea și dezgustul față de o existență pentru el lipsită de noimă, Twardowski se

hotărăşte să viziteze Muntele Pleşuv (Lysa Góra), unde se adună joia soborul vrăjitoarelor. Capitolul recheamă în memorie noaptea valpurgică din poemul goetheean, al cărui ecou poate şi este într-o măsură. Dar sursa primă de inspiraţie este tot folclorul. Localizată în peisaj polonez, scena se remarcă prin autenticitate şi sugestie estetică, concentrează o întreagă lume fabuloasă, amestecată cu arătări monstruoase, fantasme sepulcrale şi păsări vrăjite, înzestrate cu grai omenesc. „Trec babe cloanţe cotoroanţe cu trei ghebe în spinare, cu trei dinţi în gură, călare pe mături, pe vătraie ori pe coada lopeţii, despletite, mînjite şi flenduroase." Vin apoi un smeu şi o smeoaică strîns îmbrăţişaţi, urmaţi de un alai de spiriduşi, de vîrcolaci „urlînd ca lupii flămînzi", fantome, monştri, pocitanii de tot felul, amestecaţi cu vrăjitoarele şi, evident, cu diavolii, cuprinşi cu toţii de frenezia dansului sălbatic şi a petrecerii. Bineînţeles, totul va dispare la prima cîntare a cocoşului.

Istoria slujitorului de credinţă Maciek, preschimbat în păianjen, şi a pînzei pe care o ţese este tot de provenienţă populară. În legătură cu ea, Jan Kuchta citează o lucrare a lui Richard Riegler [1] care se ocupă de mitul păianjenului şi de zonele geografice ale răspîndirii sale. După opinia lui Kuchta, în cazul lui Twardowski legenda se apropie cel mai mult de cele indiene, în care pînza de păianjen constituie elementul care leagă cerul de pămînt. [2]

În ce priveşte sfîrşitul lui Twardowski, folclorul polonez cunoaşte mai multe versiuni. După una din ele, magicianul s-ar afla în lună, unde atunci cînd e lună plină poate fi văzut sub înfăţişarea unei pete negre. După o altă variantă mai tîrzie, coincizînd ca moment al apariţiei cu data cînd iezuiţii şi biserica catolică şi l-au apropiat pe atît de popularul personaj, el va rămîne suspendat în văzduh pînă la judecata din urmă. Acesta este şi finalul pe care i l-a atribuit Kraszewski în romanul său. După părerea aceluiaşi Kuchta, la care ne-am mai referit, şi a altor cercetători, el aparţine repertoriului de legende strict poloneze, legate de cultul Maicii Domnului în mare eflorescenţă în secolele al XV-lea şi al XVI-lea.

Între finalul lui Faust din poemul lui Goethe şi sfîrşitul lui Twardowski diferenţa este esenţială. În timp ce Faust este mîntuit pentru că pînă la urmă descoperă că valoarea supremă a vieţii constă în activitatea pusă în slujba oamenilor, Twardowski, deşi scapă şi el de damnaţiune, rămîne să aştepte dezlegarea de păcatul comis pînă la sfîrşitul lumii.

Kraszewski este un scriitor tradiţionalist şi catolic, aşadar, în viziunea sa asupra Faustului polonez, el nu se abate de la spiritul legendei populare cu amprentă religioasă şi de la sensul ei moralizator.

Alături de celelalte, în romanul meşterului Twardowski sînt consemnate şi legendele toponimice legate de figura magicianului, ale acelora deci care au parcurs drumul invers: trecînd nu de la realitate (prin mijlocirea imaginarului) la personaj, ci de la personaj (investit cu puteri miraculoase) la realitate: amvonul lui Twardowski, stînca lui Twardowski, şcoala lui Twardowski. Apoi au fost amalgamate în ţesătura romanului legende legate de formaţiuni naturale: lacuri, stînci, mine, care au impresionat imaginaţia populară prin dimensiuni sau formele lor bizare şi, ca atare, au fost puse pe seama muncilor diavolului, impuse acestuia de Twardowski.

În folclorul polonez diavolul pătrunde din demonologia evului mediu şi apare mai ales în poveştile despre sabatul vrăjitoarelor şi în legendele despre iscusinţa vrăjitorească a lui Twardowski. În romanul lui Kraszewski, diavolul nu este numai executorul unor performanţe dificile şi spectaculoase. El este un adversar vrednic de atenţie şi mai puţin un reprezentant al răului. Mai întîi e deţinătorul unor cunoştinţe pe potriva omului de ştiinţă şi filozofului Twardowski, acesta decizîndu-se să încheie cu el pactul abia după ce şi-au încercat puterile minţii şi s-a convins de superioritatea rivalului. Ca orice învăţat din

---

[1] Richard Riegler, *Spinnenmythos und Spinnenaberglauben in der neueren Erzählungsliteratur*, Archives suisses des traditions populaires, Bâle, 1925.

[2] Jan Kuchta, *Polskie podania ludowe o człowieku na księżycu (Legende populare polone despre omul din lună)*, Lud, t. V., Og. zb., t. XXV, 1926, p. 38—51.

acea vreme, diavolul folosește cu dezinvoltură limba latină. Cinismul său provine dintr-un scepticism funciar relativ la condiția umană, iar arguția decurge dintr-o gîndire logică impecabilă. Chiar și ca înfățișare, spre a nu-l înspăimînta pe Twardowski atunci cînd i se arată pentru prima oară, el se deghizează în bărbat de vîrstă mijlocie, îmbrăcat cuviincios, cu căciulă de blană pe cap și cu lanț la gît, ținînd un toiag în mînă și un sul de pergament sub braț. Doar schima obrazului, barba retezată scurt, rînjetul batjocoritor și suflarea de foc amintesc de fizionomiile din iconografia tradițională. În toate împrejurările, comportamentul lui se caracterizează printr-o politețe desăvîrșită de adevărat om de lume. Diavolul lui Kraszewski nu ajunge la bogăția expresivă a celui întruchipat de Goethe în Faust, îi lipsesc atît hazul, vorbele de duh și verva scăpărătoare, cît și trăsăturile unei personalități memorabile. Catolicismul fervent al autorului probabil că a contribuit la aceasta, după cum tot lui i se datorează mustrările de conștiință, sentimentul culpabilității și tentativele de a se pocăi ale lui Twardowski.

Preocupat să reconstituie personajul și să-i relateze peripețiile, Kraszewski n-a intenționat să mute centrul de greutate al romanului asupra epocii și să dea un tablou al acesteia cu toate detaliile. Dacă romanul său nu aspiră la condiția de roman istoric sau social, nu e mai puțin adevărat că el conține datele necesare receptării corecte și chiar colorate a acelei vremi. Informațiile relative la modul de trai al șleahtei și al burgheziei proaspăt îmbogățite sînt veridice. Așa, de pildă, ospețele pe care le dă Twardowski în a doua parte a vieții sale după întinerire, cînd a decis să renunțe la o existență ascetică și meditativă în mijlocul cărților, surprind momentul cînd pe mesele șleahtei în plină ascensiune apar condimente și fructe exotice, vinuri franțuzești și italienești, pe care Twardowski le procură și el cu mult efort și cu multă cheltuială. Atunci cînd îmbracă straie viu colorate și foarte împodobite pentru a-și impresiona pacienții și amicii, Twardowski este în acord cu moda timpului, cînd se semnalează modificări vizibile în vestimentație. „Îmbrăcămintea era lucrată din postavuri moi, englezești și împodobită cu dantele celebre din Bruxelles. Pentru soțiile și fiicele de șleahtici se osteneau țesătoarele din îndepărtata Flandră, producînd pînzeturi albe ca zăpada, tot pentru ele vopsitorii italieni colorau mătasea și atlasurile în culori diferite... Tocmai în secolul al XVI-lea, nenumărate influențe și curente, printre care un rol deloc neînsemnat îl joacă cele răsăritene tătaro-turcești, au contribuit la ivirea fastuosului costum vechi polonez, în culori strălucitoare, care s-a păstrat cu neînsemnate modificări pînă în epoca luminilor."[1] Din tabloul de epocă, în mod firesc nu puteau lipsi ecourile reformei, care în Polonia „a fost o mișcare revărsată larg dar lipsită de adîncime".[2] Kraszewski face aluzie la „noutățile" de la Wittemberg, privite de autoritățile ecleziastice și de rege cu reprobare, dar ele nu au nici o implicație în atitudinea personală, nu fac breșă în conștiința sa catolică.

Schița rapidă pe care Kraszewski o trasează regelui Sigismund August este confirmată de spusele istoricilor. Apăsat de pierderea soției iubite, și cu timpul obsedat de ideea de a fi ultimul din dinastia sa, neîncrezător în cei care îl înconjurau, Sigismund August se strecura cuprins de întristare printre curtenii săi și așa ni-l înfățișează Kazimierz Morawski.[3]

Microeseul despre milogi, inserat în roman fără a-i primejdui unitatea, are de asemenea rostul de a atrage atenția asupra unuia dintre aspectele caracteristice ale epocii. Problema cerșetorilor itineranți, adevărată plagă socială a secolului al XVI-lea în Polonia, dar și fenomen general european, a constituit în Polonia obiectul unor lucrări cu caracter moralizator sau satiric, pe care Kraszewski le-a cunoscut și le-a utilizat atît pentru paginile pline de culoare din romanul de față cît și în alte romane ale sale.

Scris cu un real talent de povestitor, stăpîn pe arta gradării interesului și portretizării personajelor, inventiv în juxtapunerea

---

[1] *Apud :* Maria Bogucka, *Dzieje Polski do 1795 r (Istoria Poloniei pînă la 1795)*, Warszawa, Wiedza Powszechna, 1964.

[2] Aleksander Brückner, *op. cit.*, p. 155.

[3] Kazimierz Morawski, *Czasy Zygmuntowskie na tle prądów odrodzenia (Epoca Sigismunzilor pe fundalul curentelor Renașterii)*, Warszawa, Instytut Wydawniczy, „Biblioteka Polska", 1922.

scenelor și înlănțuirea peripețiilor, evitînd cu abilitate tirania sursei sau primejdia pastișei, în favoarea atmosferei adecvate și relevante, romanul lui Kraszewski se citește și azi cu interesul care l-a stîrnit prima sa ediție. De atunci a fost și continuă să fie retipărit. Traducerile sale l-au dus în lume pe Twardowski, contribuind în mare măsură la răspîndirea mitului despre Faustul polonez. În același fel a fost receptat Twardowski și la noi. Marele poet și marele erudit M. Eminescu îl citează la punctul 6. al *Dodecameronului dramatic:* Ștefan cel Tînăr. Harald (Twardowski). G. Călinescu dă următoarea explicație: „În figura lui Ștefan cel Tînăr intra ceva din frămîntările metafizice (și într-adevăr așa a și făcut Eminescu) ale lui Harald din *Strigoii* și ale Faustului polonez, Twardowski".[1]. Și, mai departe, citează drept una din sursele de informare posibile pe Kraszewski. „Faustianismul lui Ștefăniță din *Mira* e întărit de cuvîntul «Twardowski» pus de Eminescu în lista *Dodecameronului* și care e numele unui legendar Faust polonez, matematician și fizician, trăind în Cracovia pe vremea lui Sigismund August (sec. XVI). Ca și eroul lui Goethe, Twardowski se vinde diavolului spre a sorbi adînc din viață. Printr-un cîntec mistic izbutește să sfarme pactul, însă va sta pînă la judecata de apoi între cer și pămînt. Mickiewicz (1820), Kraszewski (1879) și alții au tratat figura lui Twardowski, pe care Eminescu n-a putut-o cunoaște decît prin cel dintîi sau prin referințe, cum ar fi studiul lui Vogl, *Twardowski der polnische Faust* (1861)."[2]

Figura lui Twardowski a inspirat foarte numeroși creatori din diferite domenii ale artei (literatură, plastică, muzică, balet, teatru de păpuși) și în pas cu vremea a pătruns în cinematografie (1936), radio și televiziune. S-au scris despre el romane, poeme dramatice, poezii, a fost prezentat străinătății de ansambluri teatrale prestigioase în cadrul turneelor. Baletul *Pan Twardowski*, realizat de Ludomir Różycki în 1921 pe un libret creat în baza romanului lui Kraszewski, a fost reluat cu mult succes într-o

[1] G. Călinescu, *Opera lui Mihai Eminescu*, I, Editura Minerva, București, 1976, p. 100.

[2] *Ibidem, op. cit.*, p. 473.

nouă premieră varșoviană în 1973. Iar la 31 decembrie 1972 a avut loc premiera filmului pentru televiziune: *Meșterul Twardowski*, realizat după lucrarea lui Różycki la care ne-am referit.

Twardowski a stîrnit în mod intermitent și interesul cercetătorilor polonezi. Principala temă a discuției, din care n-au lipsit tonul polemic și vehemența partizană, a fost stabilirea identității personajului: Twardowski este o figură reală sau legendară?

Roman Bugaj, unul dintre cei care s-a ocupat de Twardowski mai recent și în cuprinsul a două lucrări distincte[1], socotește că polemicile țin de 250 de ani, cu o evidentă recrudescență în secolul al XIX-lea. Reconstituind etapele disputei, Bugaj îl citează printre primii „biografi" ai lui Twardowski pe Jerzy Samuel Bandtkie care, în lucrarea sa, *Istoria tipografiilor din Cracovia*[2], afirmă — utilizînd surse neidentificate — că Twardowski ar fi fost de origine șleahtic, că ar fi studiat, asemeni lui Faust, și la Universitatea din Cracovia, că ar fi fost autorul unei cărți de magie și că și-ar fi desfășurat activitatea pe dealurile Krzemionki, în Podgórze, dincolo de Vistula, unde, printre eroziunile calcaroase s-ar afla așa-numita Școală a lui Twardowski. La sfîrșitul vieții ar fi fost răpit de diavoli, care îl slujeau în baza unui zapis. În sfîrșit, același Bandtkie îi leagă numele de cele ale lui Faust și Till Ulenspiegel, stîrnind imaginația multora.

Cu cinci ani mai tîrziu, în revista cracoviană *Pszczoła Krakowska* (Caietul 3, 1820), K. Majeranowski publică, invocînd

[1] Roman Bugaj, *Mistrz Twardowski w obliczu historii (Meșterul Twardowski în fața istoriei)* în: *W świecie pieśni i bajki. Studia folklorystyczne (În lumea cîntecului și a basmului. Studii de folclor)*. Ossolineum, 1969, pod. red. Ryszarda Górskiego i Juliana Krzyżanowskiego; Roman Bugaj, *Nauki tajemne w Polsce w dobie odrodzenia (Științele oculte în Polonia în perioada Renașterii)*, Zakład im. Ossolinskich, 1976.

[2] J. S. Bandtkie, *Historia drukarń krakowskich od zaprowadzenia drukarń do tego miasta aż do czasów naszych, wiadomością o wynalezieniu sztuki drukarskiej poprzedzona (Istoria tipografiilor din Cracovia de la introducerea tipografiilor în acest oraș și pînă în vremurile noastre, precedată de o informație asupra descoperirii științei tipografice)*, Kraków, 1815.

drept surse arhivele călugărilor benedictini din Tyniec, o biografie evident mistificată a lui Twardowski, provocînd debutul unui șir de răspunsuri polemice și pe drept cuvînt indignate, pe care, firește, nu le vom reproduce aici. Majeranowski îl identifică pe Twardowski cu Faust, susținînd că, părăsind Polonia spre a se duce în Germania, de teama persecuțiilor, Twardowski și-ar fi schimbat numele în Faust (de remarcat caracterul etimologic al identificării celor două personaje, prin traducerea termenului polonez *twardy* = tare, în *fest, fust* apoi *Faust)*, că s-a stabilit la Mainz și, în 1450, a contribuit împreună cu Gutenberg și Scheffer la perfecționarea artei tipografice, ceea ce i-a atras și faima de magician. Dacă singurul adevăr cuprins în cele afirmate de Majeranowski este acela că accesul la documentele benedictinilor din Tyniec devenise cu neputință, datorită desființării respectivei mînăstiri, se menține ebuliția creată de aceste scorneli și într-un fel se consolidează intenția elucidării cazului Twardowski. Continuă investigațiile și confruntările de opinii, sînt căutate și se găsesc dovezile materiale ale existenței lui Twardowski (deși unele se dovedesc ulterior fictive), apar numeroase studii, frecvent pseudoștiințifice, în schimb stimulatoare pentru creația literară din epocă, în sfîrșit, rîvna cercetătorilor odată declanșată, apar și inițiative cu caracter de solicitare a marelui public. În 1897, publicația *Wisla* se adresează cititorilor săi cu rugămintea de a strînge și de a-i furniza toate materialele avînd vreo relație cu legendarul personaj, în vederea unui studiu proiectat pe această temă. Iar la începutul secolului nostru, în 1910, W. Leppelmann îi consacră lucrarea sa de doctorat : *Twardowski der polnische Faust*, pe care Wiktor Hahn [1], prefațatorul ediției poloneze, o consideră „cel dintîi studiu cu care începe cercetarea științifică a istoriei acestei figuri stranii", reproșîndu-i totuși lui Leppellmann de a-și fi însușit rezultatele obținute de confrații săi polonezi.

Aceste rezultate, eliminînd mistificările voite, biografiile fictive și literaturizările concesive în fața invaziei imaginarului, nu

---

[1] Wiktor Hahn (1871—1959), pionier al studiilor de bibliografie poloneză, profesor și istoric literar.

coincid. Dacă nimeni nu mai contestă astăzi existența reală a lui Faust, dacă *Faustbuch* este plămada poemului goethean și lectura sa revelatoare în acest scop, nu tot astfel stau lucrurile în ce-l privește pe Twardowski.

Un istoric literar și istoric al culturii de talia lui Brückner îl consideră pe Twardowski „figură anistorică la fel cu aceea, de pildă, a lui Ulenspiegel", neagă mărturiile privind persoana acestuia precum și autenticitatea oglinzii magice, singurul obiect material păstrat pînă astăzi și socotit a-i fi aparținut. „Twardowski este Faustul nostru, spune Brückner, totuși nu din el s-a dezvoltat, dealtminteri poate că *Faustbuch* a contribuit la apariția acestor povești închipuite, cărora le lipsește orice bază în realitate."

În opoziție cu acest tip de negativism se află cei care, acordîndu-i lui Twardowski dreptul la o existență reală, s-au străduit să-i extragă reperele certe din documentele și mărturiile epocii, cît de cît vrednice de crezare. Vom reproduce aici două asemenea demonstrații care, deși divergente în concluzii, rețin atenția printr-un efort de interpretare cît mai riguros, confruntînd cu zel sursele, atîtea cîte există, și totodată — trebuie s-o mărturisim — ca joc de inteligență pentru frumusețea demonstrației în sine.

Wiktor Hahn se bazează în argumentarea ce o dezvoltă chiar în prefața ediției poloneze pe o afirmație cuprinsă într-un manuscris al lui Jakub Wereszczyński, din anul 1578, și reprodusă de cercetătorul Kazimierz Władysław Wójcicki (publicată în *Tygodnik Illustrowany*, 1864, nr. 236, p. 119).

„Am citit întîmplător în manuscrisul lui Jakub Wereszczyński din anul 1578 că Franciszek Krasiński, episcop de Cracovia (născut în 1522 și decedat în 1577) l-a cunoscut pe Twardowski și a exercitat o influență asupra educației sale științifice. Krasiński, trimis la studii superioare în Germania, la Wittenberg, l-a audiat pe renumitul reformator Filip Melanchton. Aici l-a cunoscut pe Twardowski, iar cînd, la stăruințele unchiului său Mikołaj Dzierzganowski, mai tîrziu episcop de Gniezno, care se temea să nu sufere influența reformatorilor, s-a mutat la Academia (Universitatea) din Cracovia, Twardowski a venit împreună cu el în

capitala Jagellonilor. Atunci cînd Krasiński a devenit un om important, la intervenția lui, Twardowski a ajuns comis la curtea regelui Sigismund August. Fiind în Germania, episcopul s-a ocupat de științele naturale, mai cu seamă de alchimie și astrologie, iar Twardowski, care adusese cu sine de la Wittenberg ca pe o curiozitate o oglindă metalică, pe moarte fiind, a lăsat-o moștenire episcopului de Cracovia."

Deși pomenitul manuscris a dispărut, Wiktor Hahn este convins de autenticitatea citatului și chiar de existența unor documente rămase de pe urma familiei Wereszczyński, la care Wójcicki a avut realmente acces, și pe care le găsește menționate în contexte diferite la alți cercetători.

Oglinda lui Twardowski, lăsată prin testament lui Franciszek Krasiński, se află acum în sacristia bisericii din Węgrów, căreia i-a fost oferită la începutul secolului al XVIII-lea de un descendent al familiei Krasiński. Interesant de remarcat e faptul că orașul Wegrów se afla în posesia familiei Krasiński din 1664, cînd l-au obținut de la Bogusław Radziwill, iar ctitorii bisericii sînt tocmai acei Wereszczyński din a căror arhivă provine și textul referitor la Twardowski. În sfîrșit, Wiktor Hahn se mai referă în sprijinul argumentării sale la Joachim Possel, medicul de curte a lui Sigismund III Waza, care, în lucrarea sa *Historia Poloniae. Compendium Possolianae*, povestește două întîmplări legate de persoana lui Twardowski. Cea dintîi este istoria evocării spiritului defunctei regine Barbara, a doua se referă la povestea unui șleahtic din Bydgoszcz care, vrînd să se îmbogățească, e sfătuit să numere o noapte întreagă nouă monezi, de la 1 la 9 și îndărăt, fără să se încurce și fără să țină seamă de cele ce se întîmplă în jur. Dar diavolii cu prezența lor îl fac să-și piardă șirul numărătorii și în locul banilor șleahticul se pomenește cu o bătaie. (Ambele episoade figurează în romanul de față.) Cu acest prilej, Possel îl califică pe Twardowski drept *famosus magus sine praestidigitator*, ceea ce nu s-ar fi întîmplat dacă ar fi fost vorba de o persoană fictivă.

Hahn stabilește și anii cînd a trăit și a activat Twardowski.

Fiind coleg de Universitate cu viitorul episcop Krasiński, trebuie să fi fost cam de aceeași vîrstă cu acesta, născut în 1522. Și cum Krasiński moare la 1577, iar oglinda i-a fost dăruită în viață fiind, Twardowski trebuie să fi murit înaintea acestei date.

Înainte de a trece la a doua demonstrație să mai adăugăm cîteva cuvinte în legătură cu oglinda miraculoasă a lui Twardowski, a cărei reproducere fotografică și descriere minuțioasă figurează în numeroase scrieri consacrate problemei în discuție. „Oglinda este metalică, albă, plată, înaltă de 22 de țoli și lată de 19, încadrată într-o ramă veche de lemn neagră. Conform unei credințe superstițioase, celui ce avea curajul s-o privească, fața oglinzii îi răsfrîngea imaginea unor diavoli, din care cauză manipularea ei era evitată." [1] Oglinda lui Twardowski cîntărește 17,80 kilograme și, cu toate că se află într-o stare proastă, după 400 de ani de păstrare în condiții inadecvate, își menține înalta valoare muzeală, fiind, după cum afirmă specialiștii, prin dimensiuni și înfățișare, un unicat în Europa. La 12 decembrie 1971 a făcut obiectul unei emisiuni la Televiziunea poloneză, intitulată: „Semne de întrebare: Twardowski — adevăr și legendă". Pe fiecare din cele patru laturi ale ramei oglinzii sînt inserate cuvintele:

LUSERAT HOC SPECULO MA / GICAS TVARDOVIUS ARTES / LUSUS AT ISTE DEI / VERSUS IN OBSEQUIUM EST. [2]

Inscripția aparține probabil iezuiților, care, începînd cu secolul al XVII-lea, au încercat să imprime un caracter religios catolic, didactic și moralizator isprăvilor atribuite lui Twardowski. Nefiind o oglindă concavă ci una plată, nefiind nici măritoare, este greu de presupus ce artificii obținea cu ajutorul ei Twardowski. Ea dovedește doar, pe lîngă alte mărturii, că era un om instruit, care avea cunoștințe despre optică, fizica și chimia fiind

---

[1] Oskar Kolberg, *op. cit.*, p. 20.

[2] Cu această oglindă, Twardowski amuza și executa experiențe magice, dar jocurile acestea au fost preschimbate în slujirea lui Dumnezeu (lat.).

materii importante de predare la Universitățile pe care le-a frecventat.

Roman Bugaj, convins și el că Twardowski este o figură reală și nu una fictivă, după ce supune în lucrările sale unei analize critice întreaga dispută, contestă originea sa de șleahtic și-l identifică în persoana lui Lorentz Dhur (Laurentius Duranovius), din Nürnberg, înmatriculat în anul 1532 la Universitatea din Wittenberg. Îl însoțește în Polonia, la înapoierea sa în țară, pe Franciszek Krasiński, și odată cu acesta studiază la Universitatea din Cracovia. Cu sprijinul lui Krasiński, în momentul ascensiunii sale și a rolului pe care începe să-l joace la curte, numele lui Dhur apare în registrele contabile regale.

Dhur, recte Twardowski în forma sa polonizată, așadar din nou se admite ideea identității personajului prin traducerea numelui — de astă dată a lui Dhur omologat prin twardy = tare. Operația e atribuită lui Lukasz Górnicki [1] care, după opinia lui Bugaj, „l-a tradus în mod ironic pe străinul Duranovius în autohtonul Twardowski, cu succes dealtminteri, întrucît «Duranovius» cu timpul dispare fără urmă, în vreme ce «Twardowski» rămîne în țara noastră pentru totdeauna și astfel îl cunosc autorii de mai tîrziu. Nu este exclus ca maestrul științelor oculte să se fi folosit cu plăcere de acest nume schimbat în Polonia". [2]

Bugaj mai emite ipoteza că în drumurile sale între Universitățile din Nürnberg, Wittenberg și Cracovia, cutreierate la acea vreme de astrologi și alchimiști, Twardowski l-a putut cunoaște pe Faust (1480—1540), „ale cărui tertipuri magice și horoscoape astrologice îl așezaseră în fruntea «magilor» germani ai epocii. Nu este exclus ca tînărul Dhur—Twardowski să fi aparținut discipolilor lui Faust sau să fi făcut parte din cercul adepților acestuia. Se mai cuvine a atrage atenția că numele lui Faust figurează într-un catalog al Universității din Wittenberg în 1532, adică exact la vremea cînd Twardowski va studia acolo." [1]

Referindu-se la episodul privind evocarea spiritului reginei Barbara și la nenumăratele comentarii care l-au însoțit în epocă și ulterior, Bugaj îl interpretează în felul următor. Aflat la curte, în calitate de comis al grajdurilor regale, ca protejat al episcopului-cancelar Franciszek Krasiński, Twardowski este implicat de acesta și de complicii săi, frații Jerzy și Mikołaj Mniszech, într-o tenebroasă afacere de uzurpare a autorității regelui. Cum secolul al XVI-lea polonez se caracterizează prin superstiții și un mare avînt al științelor oculte, cum practicile magice invadaseră nu numai casele șleahticilor dar și palatul regal, cum firea nedecisă și influențabilă a regelui Sigismund August era binecunoscută, camarila regală îl folosește pe Dhur-Twardowski pentru executarea unui plan ticluit cu multă iscusință și menit să-l subordoneze pe suveran propriilor lor interese. Dacă Twardowski a folosit pentru pretinsa evocare a spiritului Barbarei o lanternă magică, puterea sa hipnotică, sau a recurs direct la o substituire cu o altă femeie foarte asemănătoare cu defuncta regină, este greu de stabilit. Se presupune totuși că, în acest mod, membrii complotului au introdus-o la curte pe tînăra și frumoasa Giżanka (amestecată și ea ulterior în planul de aservire a regelui), care, după terminarea ședinței de spiritism, s-a înapoiat printr-un culoar secret în chilia ei de la mînăstirea bernardinilor, în timp ce medicul curții încerca să-l liniștească pe rege.

Experiența a avut loc la data de 7—8 ianuarie 1569. În anul următor Twardowski dispare de la curte. Poate că este îndepărtat ca martor ocular și ca om care știe prea multe. Oricum, curînd după aceea, în 1572, la moartea regelui, izbucnește un mare scandal public, legat de abuzurile și delapidările fostei camarile, care dă pe față rolul fraților Mniszech și al frumoasei Giżanka. Bugaj nu exclude ipoteza asasinării lui Twardowski de către foștii săi protectori, în momentul cînd scandalul ia pro-

---

[1] Łukasz Górnicki (1527—1603), autorul unei schițe istorice a Poloniei în perioada 1538—1572, alcătuită din numeroase relatări anecdotice privitoare la relațiile de la curte și oamenii pe care i-a cunoscut nemijlocit, precum și a unei prelucrări autohtonizate a lui *Il Cortegiano* de Baltasare Castiglione. Figura lui Twardowski este evocată de Górnicki sub acest nume în una din snoavele (facecje) sale.

[2] Roman Bugaj, *Mistrz Twardowski w obliczu historii. Op. cit.*, p. 58.

[1] *Idem*, p. 76.

porții. În concluzie, Twardowski ar fi trăit în perioada 1515—1573, din care ultimii ani, între 1565 și 1573, i-ar fi petrecut în Polonia, în orașele Cracovia, Knyszyn, Bydgoszcz și Varșovia.

Ne vom opri acum asupra presupusei *Cărți a lui Twardowski*, lucrare apocrifă, în jurul căreia s-a țesut o întreagă legendă, acum definitiv elucidată. Referindu-se la marea popularitate a pretinsei *Cărți a lui Twardowski*, aflată în colecția Bibliotecii Jagellone din Cracovia, Andrzej Biernacki citează într-un articol [1], publicat într-o revistă trimestrială de istorie, știință și tehnică, cîteva nume cunoscute de scriitori și critici literari polonezi, ispitiți să studieze această așa-numită *Liber Magnus* sau *Liber viginti artium*. Enumerarea începe cu binecunoscutul și prolificul reprezentant al iluminismului polonez, Ignacy Krasicki, care, în *Zbiór potrzebniejszych wiadomości (Culegere de cunoștințe mai importante)*, un fel de enciclopedie practică pe care a publicat-o în 1781, îl prezintă cititorilor în următorii termeni pe Twardowski și presupusa lui carte de magie: „Twardowski, în secolul al XVI-lea profesor la Academia din Cracovia. Studiind fizica, a executat numeroase experiențe în acest domeniu; drept urmare, a fost socotit vrăjitor de către oamenii simpli, de unde au luat naștere ulterior o seamă de povești care se mai păstrează în unele locuri mai izolate. La Academia Regală din Cracovia se află un manuscris aparținînd acestui preacinstit bărbat, care tratează despre diferitele științe sub formă de dicționar.“ [2] Continuă cu nume ca Ossoliński (1822), apoi Siarczynski (în anul 1829), autorul celui mai serios studiu despre Twardowski la acea dată [3] și care,

---

[1] Andrzej Biernacki, *Zadawnioną mistyfikacja naukowa czyli kpina-racjonalisty (O tîrzie mistificare științifică sau zeflemeaua raționalistului)* in: Kwartalnik historii, nauki i techniki, Warszawa, P.W.N., 1967.

[2] *Apud*: Wanda Humiecka, Helena Kapeluś, *Balady i Romanse*, in: *Ludowość u Mickiewicza*, praca zbiorowa pod red. Juliana Krzyżanowskiego i Ryszarda Wojciechowskiego, P.I.W., 1958.

[3] Franciszek Siarczyński, *Śledzenie dokładniejszej wiadomości o Twardowskim, w wiekach przeszłych za sławnego czarodzieja mianym (Investigații privind o informare mai exactă despre Twardowski, în secolele trecute considerat un vrăjitor vestit)* in: *Czasopismo, Naukowe*, R II, 1829.

considerîndu-l pe Twardowski personaj real, îl caracterizează în felul următor: „Amăgea poporul cu tertipurile lui, motiv să fie socotit vrăjitor... Era un prestidigitator îndemînatic, de o șiretenie plină de haz“. În 1835, cineva îi consacră chiar o... lucrare de doctorat, pînă cînd, în sfîrșit, în secolul nostru, la 1921, datorită lui Tadeusz Sinko, legenda bibliografică se spulberă.

Inițial, informația privind *Cartea* lui Twardowski se referă la două manuscrise existente la Biblioteca din Cracovia, primul tratînd în ordine alfabetică despre toate științele, cel de-al doilea consacrat magiei. Ambele s-ar păstra într-o firidă din zidul clădirii Bibliotecii, sub o piatră, ca nimeni să nu poată ajunge la ele. Mai mult chiar, pata de pe una din pagini a devenit dovada peremptorie că diavolul și-a pus acolo amprenta.

De fapt, *Liber viginti artium*, presupusa carte de magie a lui Twardowski, aparține istoricului și enciclopedistului ceh Paulus din Praga, poreclit și „ovreiașul“, datorită originii sale iudaice. Născut în 1413, s-a convertit la catolicism și a fost nevoit să părăsească Praga din cauza atitudinii sale vădit antihusite, stabilindu-se cu un grup de alți prelați la Cracovia. Ulterior, atras totuși de ideile husite, încearcă să intre în corespondență cu teologii de la Praga, scrisorile sînt interceptate, Paulus este închis, nevoit să abjure pentru a fi iertat și în cele din urmă se înapoiază la Praga, hulit și de o parte și de cealaltă pentru comportamentul său. Lucrarea sa este pomenită pentru prima oară abia în secolul al XVIII-lea de Johann Philipp von Carozzi (1744—1799), membru al Societății Regale de Naturaliști din Berlin, care o consideră o enciclopedie extraordinar de diversificată. Operă de compilație, concepută eclectic, debutează cu gramatica, continuă cu logica, retorica, tipografia, aritmetica. Urmează descrierea meteorilor și a vîntului, apoi cu noțiuni de botanică, mineralogie, geografie și medicină. După părerea aceluiași Roman Bugaj, cartea i-ar fi fost semnalată lui Twardowski de către Jerzy Mniszech (cei doi frați Mniszech fiind cehi de origină), care avea numeroși cunoscuți și prieteni în rîndul celor ce cultivau cabala, astrologia și magia. Acest repertoriu sintetic al cunoștințelor vremii a ajuns în Polonia și în posesia Bibliotecii Jagellone din Cracovia încă din

secolul al XV-lea. Rezervele în privința folosirii sale apar probabil în momentul cînd opusul este suspectat de a fi purtător al ideilor husite.

Puse cap la cap, știrile despre Twardowski rămîn precare, aparițiile sale meteorice, prezența în diverse localități ale Poloniei sau în afara ei sporadică, mărturiile contemporanilor nesemnificative. Este greu dacă nu de-a dreptul imposibil de a alcătui din datele stabilite cu atîta trudă de cercetătorii săi, o biografie.

Dar fie că a existat cu adevărat, fie că nu, credem că prin absența lui Twardowski galeria figurilor faustice ar fi fost lipsită de una dintre variantele ei inedite și originale. După cum meritul incontestabil al romanului lui Kraszewski este de a-i fi facilitat Faustului polonez periplul pe meridianele lumii.

OLGA ZAICIK

TABEL CRONOLOGIC

1812 *28 iulie* Se naște la Varșovia primul fiu al lui Jan Kraszewski și al Zofiei, născută Malski, botezat cu două nume : Ignacy Józef, pe care viitorul scriitor le va utiliza în ordine inversă, semnîndu-și operele Józef Ignacy Kraszewski. Tatăl, Jan Kraszewski, este un bogat și întreprinzător proprietar de pămînt, care cultivă ideea unei ascendențe străvechi a neamului său. Fratele mai tînăr al scriitorului, Kajetan (1827–1896), întocmește o *Monografie a casei Kraszewski*, vel Kraszowski, cu blazonul Jastrzębiec (Șoim), publicată în 1862 la Poznan, care urmărește arborele genealogic al familiei sale pînă la epoca preistorică. Mama scriitorului aparține și ea unei familii bogate de șleahtici, proprietarii moșiei Romanov. Nașterea scriitorului la Varșovia, și nu în satul Dołhe unde locuiau părinții, se datorează refugierii mamei de teama războiului ruso-napoleonean.

1813-1822 Józef Ignacy Kraszewski petrece primii ani ai copilăriei la Romanow, unde se afla moșia și conacul bunicilor, un mic palat înconjurat de un parc întins, despre care își va aminti în *Memoriile* sale

ca de un loc plin de vrajă. Se formează într-o atmosferă de intelectuali, care prețuiau artele în genere și literatura, și obține primele cunoștințe de limbi străine : franceza și germana.

1822-1829 La vîrsta de 10 ani începe instrucția școlară propriu-zisă la Biała Podlaska, de unde, în 1827, se mută la Lublin. Tentațiile unui mare oraș, după viața patriarhală de pînă atunci, îl fac să piardă anul școlar. În anii 1827-1829 îl regăsim la gimnaziul din orășelul Świsłocz, aflat sub oblăduirea Universității din Vilno, unde va obține certificatul *maturitatis*. Este perioada cînd se precizează cele două tendințe ale preocupărilor lui Kraszewski : cele literare și cele științifice.

1830 28 noiembrie Izbucnește în Regatul Polon o insurecție, căreia i se asociază mișcări populare în celelalte teritorii împărțite. După o victorie obținută cu sprijinul maselor populare din Varșovia (Noaptea de noiembrie), urmată de cîteva ofensive eroice, armata polonă este înfrîntă în septembrie 1831. În lunile următoare, numeroase regimente trec granița spre Prusia sau Austria și începe ceea ce a fost ulterior denumit „emigrația cea mare".

1830 *4 decembrie* De un an student la Secția literară a Universității din Vilno, Kraszewski este arestat și întemnițat sub acuzarea de a fi activat în cadrul „Societății mnezerilor" („a gînditorilor"). Scopul mărturisit al acestei asociații studențești era cel de „ameliorare reciprocă a activității literar-stilistice". În realitate — radicalizată, probabil, datorită evenimentelor varșoviene — „Societatea mnezerilor" desfășura o activitate conspirativă politică, dovedită de percheziţiile poliției țariste. Inițial amenințat cu deportarea, i se comută pedeapsa în detențiune și ulterior în domiciliu obligator.

1833 Eliberat de sub supravegherea poliției țariste, Kraszewski părăsește Vilno și se înapoiază la casa părintească din Dołhe. Publică romanele istorice *Biserica Sf. Mihail din Vilno* și *Ultimul an de domnie a lui Sigismund III*, semnate pentru prima oară cu numele său. Lucrările de debut, scrise la Vilno, le publicase sub pseudonimul Kleofas Facundo Pasternak.

1834 Întreprinde prima sa călătorie mai lungă în Volînia — gubernie cu administrație țaristă, avînd capitala la Żytomierz — care va avea consecințe importante atît în biografia cît și în opera scriitorului. Impresiile acestei călătorii sînt consemnate în notații cu caracter de reportaj modern. Observațiile critice se regăsesc în numeroase din romanele sale țărănești sau din viața șleahtei, scrise în anul următor. Începe prietenia lui Kraszewski cu latifundiarul Antoni Urbanowski din Horodziec, posesorul unei splendide biblioteci, galerii de tablouri și colecții numismatice, relație deosebit de fertilă pe plan intelectual. Aici o cunoaște pe viitoarea lui soție, Zofia Woronicz, nepoată de soră a Elżbietei Urbanowska.

1836 Din acest an începe colaborarea lui Kraszewski la *Săptămînalul din Petersburg*. În scurtă vreme dobîndește o adevărată popularitate ca recenzent, critic literar și polemist. Această activitate este deosebit de intensă pînă în anul 1842, adică precede momentul cînd numele revistei se asociază în accepția opiniei publice cu noțiunea peiorativă de „coterie petersburgheză", datorită atitudinii conservatoare și reacționare a conducerii revistei. Cronicile literare ale lui Kraszewski se remarcă printr-o erudiție surprinzătoare pentru vîrsta lui și printr-un

punct de vedere întotdeauna original și argumentat. Cele mai reprezentative cicluri pe care le-a publicat în *Săptămînalul din Petersburg* sînt : *Asmodeu în anul 1837*, schițe de satiră socială, și *Bolile morale ale secolului XIX*, schițe de moravuri și încercări de analize sociologice.

1838 *22 iunie* Are loc căsătoria lui J. I. Kraszewski cu Zofia Woronicz. Asentimentul rudelor acesteia se datorează în mare măsură carierei de scriitor care se deschidea promițătoare în fața tînărului pretendent. Perechea se instalează la Omelno (Volînia), sat luat în arendă de Kraszewski, cu scopul de a-și întreține viitoarea familie, postul vacant la lectoratul de limbă polonă de la Universitatea din Kiev fiindu-i refuzat, în lipsa unui certificat de loialitate. În 1851, din aceleași motive, nu poate da curs ofertei Universității Jagellone. Apare volumul său de *Poezii*. Activitatea poetică străbate întreaga viață a scriitorului, rămînînd însă pe plan secund ca vocație și realizare față de proză. Cea mai mare parte a ei s-a păstrat în manuscris.

1840 *aprilie* Se mută în satul Gródek, cumpărat din zestrea soției. Acestei așezări îi consacră numeroase descrieri pline de efuziune lirică. (Cu un an înainte se născuse prima lui fiică, Konstancjia.) Talentele lui Kraszewski pentru treburile practice ale moșiei sînt foarte reduse și încercările sale în acest sens dau greș. Chiar din primii ani petrecuți în Volînia se manifestă unele din contradicțiile ireconciliabile ale vieții sale : între condiția de proprietar de pămînt, cu obligații de „cultivator“, și profesia de scriitor ; între deprinderea de a trăi ca un latifundiar și veniturile sale neîndestulătoare pentru acest mod de existență ; între sentimentele sale religioase, ținînd și de educația pe care a primit-o, și raționalismul său sceptic față de autoritățile eclesiastice ; între conservatorismul rigid al clasei căreia îi aparține, și mai ales al familiei soției (ea însăși nepoată de arhiepiscop și bigotă), și criticismul lui virulent la adresa magnaților și a șleahticilor care îi imită, manifestat în operă. Publică romanele : *Toată viața săracă*, *Meșterul Twardowski*, volumul memorialistic *Amintiri din Polonia, Volînia și Lituania*, monografia *Vilno de la începuturile sale pînă în anul* 1750, vol. I-IV, (ultima parte, în 1842) ; prima parte, *Witolorauda*, a poemului epic în trei cînturi, *Anafielas*, din preistoria și istoria Lituaniei. (Cîntul II, *Mindowe*, apare în 1843, cîntul III, *Luptele lui Witold*, în 1845.)

1841 Kraszewski obține aprobarea editării unei publicații proprii, *Athaeneum*, al cărei redactor și administrator este timp de zece ani (1851), cînd își încetează apariția din cauza dificultăților financiare. Față de revistele existente, cu caracter mai mult literar, *Athaeneum* are avantajul de a fi un magazin cu profil variat și deschis spre probleme de arheologie, etnografie, folclor, artă etc. Funcționează cu cinci rubrici permanente : istorie, literatură, artă, filozofie și varia, și joacă un rol important în viața culturală poloneză. Publică romane cu temă contemporană, ca : *Povestea fetei palide de lîngă Ostra Brama* și romane istorice : *Cronica lui Stańczyk de la 1503 la 1508, Ultima din neamul Slucki (Cronică din vremea lui Sigismund III)* etc. Se naște fiul lui, Jan.

1843 Întreprinde o călătorie de trei luni, vizitează Odesa și Basarabia, sursa unei viitoare cărți de călătorie. Apar două dintre romanele sale cu mare răsunet în epocă : *Ulana* (cu temă țărănească) și *Lanterna ma-*

gică (din viaţa şleahtei). Despre aceasta din urmă, Kraszewski spune că dorea să ofere o imagine fidelă a Volînei, „tipurile mai reprezentative, relaţiile locale, viaţa, diversele tendinţe... fără să cobor vreodată la nivelul unei fotografii. Totuşi cititorii îşi arătau unii altora modelele şi se contraziceau în privinţa persoanei pe care autorul a intenţionat s-o zugrăvească. De fapt autorul zugrăvea societatea." Apare volumul *Noi studii literare*, culegere de articole critice (cu un an în urmă apăruse un prim tom de acest fel), surprinzătoare prin ascuţimea spiritului critic şi informaţia la zi a autorului în ce priveşte viaţa cultural-artistică poloneză şi europeană. *Cuvînt despre adevăr în romanul istoric*, articol care îşi păstrează actualitatea şi astăzi, relevă preocupările sale teoretice în domeniul care i-a atras renumele de „părinte al romanului istoric polonez". Se naşte al treilea copil, Franciszek.

1846 În noaptea de 20 spre 21 februarie, izbucneşte în Republica Cracoviană (stătuleţ care cuprindea Cracovia şi împrejurimile sale de pe malul drept al Vistulei, creat în 1815 la Congresul de la Viena şi pus sub „protecţia" Rusiei, Prusiei şi Austriei) o mişcare de eliberare naţională. Proiectata ei extindere în celelalte teritorii poloneze este zădărnicită de arestări şi represiuni. La 3 martie comandanţii armatei poloneze înfrînte depun armele. La 16 noiembrie 1846, Republica Cracoviană este incorporată Austriei. Această mişcare coincide în timp cu răscoala ţărănească din Galiţia, cea mai importantă manifestare antifeudală din Polonia în secolul al XIX-lea.

1847 La Dubno Kraszewski îl întîlneşte pe Balzac, care se înapoia de la doamna Hanska la Paris, şi îi trasează următorul portret: „Balzac seamănă cu un cetăţean de treabă sau cu un negustor : are burtică, un chip vesel, ochi negri, părul cărunt, arată ca în

portretele lui binecunoscute. Discută de predilecţie (aşa se pare) despre speculaţii, afaceri şi sacul cu bani." Între desenele de tinereţe ale lui Kraszewski, care a avut şi veleităţi de pictor, se află şi unul al lui Balzac. Apar romanele : *Sfinxul*, *Un milion zestre*, la Varşovia, *Ostap Bondarczuk*, la Vilno. *Sfinxul* este o variantă pe tema conflictuală „artistul şi lumea", frecventă la Kraszewski. Eroul cărţii fiind pictor, autorul are prilejul de a-şi dezvolta opiniile programatice din domeniul artelor plastice. În schimb, *Ostap Bondarczuk* reia tema ţărănească, zugrăvind, după caracterizarea lui Kraszewski : „lupta pentru existenţă a celei mai vitregite pături a societăţii noastre precum şi lupta ei pentru dreptul la simţăminte omeneşti". Dintre romanele istorice apăruseră : *Maleparta* (1844), *Studenţii din Cracovia în anul 1549* (1845), *Vremea Sigismunzilor* (1846)

1848 Kraszewski vinde Gródek („mărul de aur", care ulterior devine şi titlul unui roman) şi se mută la Hubin. Se naşte Augusta-Maria, al patrulea copil al cuplului Kraszewski. Apare *Cantonierul*, care, alăturat romanelor ţărăneşti *Ulana* şi *Istoria lui Sawka*, alcătuieşte o trilogie violent acuzatoare la adresa abuzurilor şleahtei, inspirată din fapte reale şi experienţa directă a scriitorului.

1848–1849 Revoluţia cuprinde o bună parte din teritoriile Poloniei împărţite şi revendicările ei se referă la unificarea ţării şi independenţa naţională. Cea mai importantă prin proporţii şi durată este cea din Wielkopolska. În Silezia au loc mişcări muncitoreşti. În Galiţia, centrele politice ale revoluţiei sînt Cracovia şi Lvov, unde iau fiinţă Comitetul Naţional Revoluţionar şi respectiv Consiliul Naţional.

1853 Kraszewski părăseşte definitiv îndeletnicirile de cultivator de pămînt şi se stabileşte în oraşul Żytomierz. Hotărîrea are în vedere nevoia şcolarizării copiilor, dar mai ales se datorează dorinţei sale de a se consacra exclusiv scrisului. În anii petrecuţi la ţară, Kraszewski a scris foarte mult, continuînd să abordeze direcţiile tematice la care ne-am referit: raportul artistului cu mediul său, conflictul dintre ţărani şi asupritorii lor, relaţiile social-morale din sînul claselor avute şi istoria Poloniei. Apar: *Jaryna* (1850), *Ultimul din neamul Siekierzyński* (1851), *Peştera lui Łado* (1852), *Interese de familie* şi *Mărul de aur* (1853) etc. Tot atunci apare studiul *Lituania în vremea lui Witold* (1850). Iată o apreciere plină de humor aparţinînd unuia dintre contemporanii săi: „În decurs de 15 ani, Kraszewski a scris 130 de volume. Dacă te-ai apuca să le numeri literă cu literă, ai ajunge la peste zece milioane; dacă ai umezi la loc cerneala, s-ar strînge cîteva zeci de oale; dacă ai aduna penele de scris pe care le-a folosit, ai putea călători din Varşovia în America, zburînd cu o mie de aripi. Dacă ai strînge hîrtia folosită, ai putea tapeta cu ea toate clădirile dintr-un oraş de provincie şi pe dinăuntru şi pe dinafară, iar dacă i-ai mîna toate gîndurile exprimate într-o aceeaşi piaţă, s-ar isca o îmbulzeală, o hărmălaie şi un scandal, de s-ar auzi pînă la o distanţă de cîteva zeci de mile."

1856 În numerele 260-262 ale *Gazetei din Varşovia* (al cărei colaborator permanent devenise din 1851), Kraszewski publică studiul *Rumani*, în care „a proiectat, pe fundalul datelor din istoria poporului român, procesul de emancipare spirituală a românilor începînd cu Gheorghe Lazăr şi sfîrşind cu Vasile Alecsandri, «capul aşa-numitei şcoli romantice». Ion Heliade Rădulescu, Gheorghe Asachi şi Nicolae Bălcescu sînt pentru Kraszewski tot atîtea puncte de reper într-o mişcare culturală ce-şi propune afirmarea valorilor spirituale ale unui popor dornic de libertate". (*Apud*: Ion Petrică, *Confluenţe culturale româno-polone*, Ed. Minerva, Bucureşti, 1976, p. 208-209.) Studiul este o dovadă a pasiunii şi probităţii cu care-şi exercita meseria de publicist. Nivelul acestei publicistici depăşeşte cu mult, ca orientare, concepţie, deschidere, modernitate în interpretarea fenomenelor şi promptitudinea informaţiei, activitatea uzuală a presei poloneze din acea vreme.

1858 *21 aprilie* Pleacă într-o primă călătorie în occident, avînd ca ţintă principală Italia, pe care o vizitează în amănunţime. O lună petrece la Roma. Aici, în cadrul unei audienţe publice, este admonestat de Papa Pius al IX-lea pentru pretinsele tendinţe „imorale" ale creaţiei sale. Conştient că este victima unei cabale a adversarilor săi ultrareacţionari, informatorii papali, Kraszewski îşi modifică radical concepţiile şi atitudinea faţă de biserică şi de Vatican.

1860 Kraszewski se mută la Varşovia. Ia sfîrşit o etapă importantă a vieţii şi activităţii sale, cea a anilor petrecuţi în Volînia. În acest răstimp, el devine cel mai popular şi mai citit autor din întreaga Polonie, iar casa lui — fie la ţară, la Gródek, fie la oraş, la Żytomierz — un focar al vieţii culturale din tot ţinutul. Motivele care determină dislocarea ţin atît de conflictul acut cu şleahta din Volînia, cît şi de colaborarea sa cu *Gazeta zilnică* din Varşovia, debuşeu al activităţii sale de publicist, deosebit de bogată. În calitate de redactor al acestui cotidian, Kraszewski are posibilitatea să-l modernizeze după propriile sale concepţii. În 1861 îi modifică numele în *Gazeta polonă*. Publică romanul istoric *Capri şi Roma*, din

vremea începuturilor creştinismului, probabil şi cu intenţia de a-şi sublinia fidelitatea faţă de biserica catolică într-un moment de iritare acută, pricinuită de admonestarea papei. Apare volumul *Arta la slavi, mai ales în Polonia şi Lituania dinaintea creştinării.*

1861 Întreprinde o a doua călătorie în Europa, vizitează Germania, Franţa şi Italia, apoi Londra, trimiţînd cu regularitate *Gazetei* ciclul *Scrisori din drum ale unui redactor*. Călătoria are mai puţin un scop turistic cît unul de sondaj politic, într-un moment cînd în Polonia se desfăşura o puternică activitate conspirativă. În luna noiembrie a aceluiaşi an, publică anonim la Paris broşura *Chestiunea poloneză în anul 1861*, în care îşi manifestă dezaprobarea faţă de declanşarea imediată a insurecţiei. Odată cu sporirea tensiunii politice din ţară, are loc limitarea tematicii de actualitate în *Gazeta polonă*. Kraszewski trece la o publicaţie mai puţin angajantă politic prin profilul ei : *Revista europeană, ştiinţifică, literară şi artistică*, unde îşi continuă activitatea de recenzent şi comentator al evenimentelor culturale.

1863 22 ianuarie Izbucneşte o insurecţie naţională antiţaristă. A fost precedată de mişcările ţărăneşti din primăvara anului 1861, datorate faptului că împroprietărirea ţăranilor din Rusia ţaristă nu se referea şi la Regatul Polon. În aceeaşi perioadă au loc manifestaţii patriotice de stradă, care încep la Varşovia, se întind în provincie şi trec peste hotarele Regatului Polon. Este introdusă starea de asediu. În această situaţie, ia fiinţă gruparea radical-democrată a Roşilor, care năzuiau să alieze insurecţia cu reformele ţărăneşti. Printre personalităţile din conducerea Roşilor se află Jarosław Dąbrowski, în 1862 comandantul Varşoviei. Făcînd parte dintre căpeteniile Comunei, va muri în 1871 pe baricadele Parisului. Tabăra conservatoare, Albii, promovau ideea eliberării naţionale, dar se opuneau unei răscoale imediate, punindu-şi speranţele în ajutorul diplomatic al occidentului. Insurecţia ia proporţii în vara anului 1863. În toamnă este înfrîntă.

1863 *3 februarie* Kraszewski pleacă la Dresda cu intenţia de a se stabili acolo temporar. Părăseşte Varşovia ca „indezirabil", probabil drept urmare a conflictului său cu margraful Aleksander Wielopolski, om politic conservator, care a jucat un rol important în evenimentele politice din anii 1861—1863. Dresda era un loc de popas important al emigranţilor polonezi, începînd încă din 1830, cînd au trecut pe acolo Mickiewicz şi Słowacki. Totodată, prin poziţia sa, oraşul reprezenta un punct de observaţie accesibil privind desfăşurarea evenimentelor din ţară. În sfîrşit, era sediul unei puternice colonii de emigraţi. Şicanat de poliţia saxonă, paşaportul său rusesc fiind epuizat, Kraszewski e salvat de consulul francez din Dresda, Forth-Rouen, care îi eliberează un paşaport fals. Scriitorul se va servi de el pînă în 1866.

1865 Face demersuri de a se stabili la Lvov, capitala Galiţiei autonome, dar este refuzat.

1866 Cu ajutorul unor prieteni din Cracovia obţine cetăţenia cracoviană, apoi cea austriacă. Din acest moment, organele poliţiei ţariste îi vor interzice pentru totdeauna înapoierea la Varşovia. În anii 1863 şi 1866 apar cîteva povestiri, subîntitulate *Tablouri contemporane după natură*, în care Kraszewski înfăţişează insurecţia din 1863 în etapele ei esenţiale : mişcări de stradă care o preced, luptele armate, situaţia de după înfrîngere. Aceste lucrări sînt : *Copilul Oraşului Vechi* (1863), *Iscoada* (1864), *O pereche de Roşii* (1865), *Moscalul* (1865), *Noi şi ei* (1865), *Evreul* (1865-1866), semnate cu pseudonimul Boleslawita. Viu receptate în vremea respectivă,

pentru că evocau împrejurări și figuri binecunoscute, au stabilit și un model convențional de a evoca asemenea evenimente, preluat ulterior de alți scriitori. Apare, la Cracovia, romanul *Roma pe vremea lui Nero*. Continuă activitatea de publicist, trimițînd corespondențe la publicația *Lozinca* din Lvov : *Scrisori din Dresda* și *Scrisori din exil*.

1867 *27 aprilie—7 mai* La Cracovia, la invitația Societății de Ajutor Reciproc a Studenților de pe lîngă Universitatea Jagellonă, rostește patru conferințe cu tema *Dante și Divina Comedie*, pe care le repetă peste cîteva zile la Lvov. În 1869 le va publica. În continuarea călătoriei sosește la Poznan, la 20 mai 1867. Primirea entuziastă și manifestațiile publice, la fel ca la Cracovia și Lvov, nemulțumesc autoritățile, care refuză să-i acorde prelungirea șederii în această localitate. La 31 mai se înapoiază la Dresda.

1868 Kraszewski renunță la cetățenia austriacă și o ia pe cea saxonă, ca urmare a insucceselor de a se stabili pe teritoriul polonez. În 1871, prin apariția imperiului german, în frunte cu Prusia lui Bismarck, devine în mod automat cetățean german.

1869 Cumpără o tipografie, în speranța că va deveni sursa lui principală de existență. „În cursul funcționării sale, tipografia va lucra neîntrerupt pentru Poznan, Varșovia, Lvov. Va executa comenzi pentru Iași și Liège", precizează Kraszewski. După 33 de luni de activitate, lichidează tipografia ca falimentară. Publică cîteva romane în care apar reminiscențe din vremea insurecției : *Bunicul*, *Emisarul*, *Hibride* etc. și istorice : *Cea fără nume* etc.

1870-1871 Redactează și administrează la Dresda revista *Săptămîna*, în care sînt dezbătute în mod deosebit trei probleme la ordinea zilei : Vaticanul, Războiul franco-german și Comuna din Paris. Tipărește revista în tipografia sa proprie. În 1870 apare ultimul din cele patru anuare : *Bilanțuri*, care cuprind dări de seamă asupra situației politice, economice și culturale din Polonia, raportate la împărțirile ei teritoriale de către ocupanți, precum și știri despre polonezii stabiliți în străinătate, pe care i le furnizează o rețea de corespondenți. În anuare au apărut, de pildă, informații privitoare la viața polonezilor din România, semnate de dr. Julian Łukaszewski, care în 1864 emigrase în Moldova. Kraszewski e lovit de nenorociri personale. După pierderea tatălui, apoi a ginerelui, exilat în Siberia ca participant la insurecție, în 1871 moare fiica lui Konstancja, pe drumul de înapoiere acasă din Siberia, unde își urmase soțul.
Publică romanele : *Să ne iubim*, *În apă tulbure*, *Perla neagră*, *Palatul și ferma* etc., subintitulate *Imagini din contemporaneitate*, precum și mai multe romane istorice.

1872 Publică broșura *Programul Poloniei 1872*, considerată un testament politic al scriitorului. Ideile exprimate aici nu diferă de cele anterioare, fiind ale unui liberal și democrat consecvent.

1876 Apare romanul istoric *Poveste veche* — devenit poziție clasică a literaturii polone — primul dintr-un ciclu de 29 de cronici romanești, proiectat să cuprindă întreaga istorie a Poloniei. *Poveste veche* se referă la epoca preistorică. Tot acum încep să apară romanele istorice „din afara ciclului", majoritatea plasate, în ce privește momentul acțiunii, în seco-

lele al XVII-lea și al XVIII-lea și care învie întîmplări legendare sau aventuroase cunoscute de Kraszewski din tradiție orală, uneori din istorisirile tatălui. Așa, de pildă, apare celebra *Trilogie saxonă (Contesa Cosel*, 1874; *Brühl*, 1875; *Războiul de Șapte Ani*, 1876).

1879 *2-5 octombrie* Se desfășoară la Cracovia jubileul de 50 de ani de activitate literară a lui Kraszewski, la Varșovia fiind cu neputință. Totodată apar comitete de inițiativă locale în centre mai mari și mai mici, ceea ce acordă sărbătoririi un caracter național-general. Un înalt ordin conferit de către împăratul Frantz-Josef, probabil datorită mașinațiunilor grupărilor reacționare, introduce o notă discordantă în atmosfera de entuziasm, obligîndu-l pe Kraszewski la o alocuțiune de mulțumire și ulterior la o audiență la Viena în același scop. Jubileul se însoțește așadar de o regrupare a forțelor adverse în jurul „chestiunii poloneze", scriitorul jucînd rolul unui simbol al ideii de independență. Cu prilejul sărbătoririi apare o ediție a operelor sale în 15 volume, într-un tiraj de 12 000 exemplare. Sînt publicate două volume jubiliare: primul conține o biografie semnată de Adam Plug și monografii referitoare la diferitele domenii de activitate a scriitorului, al doilea consemnează desfășurarea festivității, reproduce cuvîntările rostite și dă o listă a darurilor primite, care s-au constituit într-un mic muzeu.

1883 *13 aprilie* Kraszewski este arestat la Berlin și întemnițat la închisoarea preventivă din Moabit, de lîngă Berlin, pentru vina de a fi participat la o acțiune de spionaj antigermană. Încă din 1870, Kraszewski fusese implicat în rețeaua militară de spionaj franceză, care funcționa în rîndurile polonezilor stabiliți în Prusia. Informațiile erau furnizate Parisului via Cracovia. O parte din ele Kraszewski le folosea la scrierea corespondențelor sale către presa poloneză, unele apăreau și în publicația vieneză *Le Danube*. Este posibil ca la început Kraszewski să nu fi fost orientat asupra caracterului acestei acțiuni, el fiind deprins cu activitatea corespondenților de presă. Unul dintre acești colaboratori, literatul austriac Arnim Adler, după cîteva încercări de șantaj, divulgă totul poliției berlineze. Este sechestrată întreaga avere a scriitorului precum și arhiva conținînd documente compromițătoare pentru întreaga organizație.

1884 *12-19 mai* Procesul se desfășoară în fața Tribunalului Suprem din Leipzig. O scrisoare adresată instanței judecătorești de către Bismarck, care leagă cele întîmplate de o așa-zisă organizație militară poloneză cu sediul la Paris, dă un caracter politic desfășurării procesului. Condamnarea este relativ blîndă: trei ani și jumătate de detenție, nu la închisoare ci în citadela de la Magdeburg. Bătrîn, grav bolnav, lovit moralmente de atitudinea foarte negativă a concetățenilor săi, Kraszewski în închisoare continuă să scrie.

1885 *7 noiembrie* Kraszewski este eliberat pentru o perioadă de șase luni contra unei cauțiuni de 20 000 de mărci, achitată de familia sa. Se instalează la San-Remo, în vila Mirafiores, unde își transportă biblioteca și arhiva. Prea bolnav pentru a suporta regimul de detenție, deși autoritățile germane refuză să-i prelungească eliberarea, Kraszewski rămîne în Italia, obsedat de spaima de a nu fi extrădat.

1886 *septembrie* Cu un nemaipomenit efort de voință, participă, la Geneva, la ședința de deschidere a Con-

gresului Internațional al Societății Literaților, al cărui vicepreședinte de onoare era.

1887 *15 martie* Kraszewski sosește la Geneva cu intenția de a cumpăra o casă la Lausanne și a se instala acolo.

19 martie Kraszewski moare, chiar de ziua sa onomastică, în timp ce soseau scrisori și telegrame de felicitare. După numeroase intervenții și nesfîrșite tratative, trupul neînsuflețit este adus la Cracovia. Înmormîntarea are loc abia la 18 aprilie, Kraszewski fiind sancționat, chiar și după moarte, de autoritățile ecleziastice poloneze. Vestea morții sale este deplînsă în următorii termeni în *România Literară* din 1887, nr. 3, p. 41-42, de către directorul revistei: „Joseph Ignatz Kraszewski s-a sfîrșit! Kraszewski nu mai este! Acesta este țipătul scăpat din pieptul nenorocitei Polonii... O jumătate de veac acest om extraordinar, cu o energie nemaipomenit de mare, a lucrat fără contenire și fără preget la mărirea numelui polon și a trîmbițat lumii suferințele mumei sale, ce ținea către el ochii săi rugători și plini de lacrimi, zvîrcolindu-se în durere. Noi, românii, încă luăm parte la doliul literaturii ce pierdu într-însul un stîlp atît de puternic." *(Apud:* Ion Petrică, *op. cit.*, p. 170.)

În cei douăzeci și patru de ani petrecuți la Dresda, Kraszewski este atît de prolific și romanele sale se succed atît de rapid, încît ele nu pot fi consemnate exhaustiv decît într-un index bibliografic. În ce privește romanele cu tematică din contemporaneitate, după 1876 ele se epuizează ca invenție artistică, iar caracterul lor tendențios și moralizator nu este compensat de străduințele scriitorului de a le împrospăta. Predominante și cifric și calitativ rămîn romanele istorice (din cele 99 cîte a scris în total, doar 12 aparțin perioadelor anterioare celei de la Dresda).

O activitate de asemenea anvergură a fost posibilă datorită erudiției și patimii sale pentru activitatea de editor de documente și izvoare istorice. Biblioteca personală a scriitorului, la inventariere după moartea acestuia, conținea 5601 lucrări științifico-istorice, 346 manuscrise și 4137 hărți și atlase.

O. Z.

Meşterul Twardowski

ROMAN DUPĂ LEGENDE POPULARE

VOLUMUL I

Capitolul I

CUM A FOST LOVIT DE LOTRII TATĂL LUI TWARDOWSKI PE CÎND SE ÎNAPOIA ACASĂ ȘI CE URMĂRI A AVUT ACEASTĂ ÎNTÎMPLARE

Noaptea era neagră, cînd șleahticul[1] Twardowski trecea călare prin Podgórze[2], era în luna lui Gustar, și sta să înceapă furtuna. Calul, trudit de drum, nu mai lua seama la stăpînul său care-l zorea din pinteni, ci ba căta cu ochii la cer, ba scotocea cu privirea drumul, căutînd o potecă mai netedă. În sfîrșit, pătrunseră în niște tufișuri dese, printre care șerpuia șleaul presărat cu hîrtoape săpate de ploi, dar aici șleahticul se înfioră și mai tare de spaimă, iar bietul cal înainta și mai anevoie, doar fulgerele îndepărtate care scăpărau în zarea întunecată le

---

[1] Termenul polonez de șleahtă provine din germanul *Geschlecht* (neam) și reprezintă nobilimea care se formează începînd cu secolul al XIV-lea. Inițial, elementele determinante pentru șleahtă sînt : serviciul militar, proprietatea funciară și nașterea, care, cu timpul, joacă rol preponderent. Fiecare familie nobiliară deține un herb sau un blazon. Persoanele lipsite de o ascendență nobilă puteau pătrunde în rîndurile șleahtei prin adoptarea lor la un asemenea semn heraldic și „nobilitare", formă juridică de atribuire a calității de șleahtic celui în cauză și descendenților săi (n. t.).

[2] Cartier din Cracovia, pe malul drept al Vistulei, cuprinzînd valea Vistulei și dealurile din jur (n. t.).

descopereau la răstimpuri drumul, luminîndu-l slab și doar pentru o clipă. Șleahticul ofta din baierele inimii, fiindcă lipsea de acasă de multă vreme, iar acasă îl aștepta nevastă-sa, o femeie tînără și preaiubită, și pe deasupra se temea de tîlhari, avînd chimirul îndesat cu banii în care preschimbase moștenirea ce i-o lăsase un unchi de-al său. Calul, înspăimîntat la fel ca și stăpînul, își zburlea coama, sforăia, ciulea urechile și juca pe loc, întorcînd într-una capul spre desișuri. Și în timp ce călărețul își tot îndemna calul, iar calul se opintea lovind cu copita, iată că, la lumina unui fulger, se iviră din tufișuri capetele unor tîlhari și se făcu auzit un glas înfricoșător :

— Stai !

Printre crengi își luciră țeava pistoalele și unul dintre tîlhari se năpusti asupra șleahticului, urmat de un al doilea, apoi de-al treilea. Calul, speriat, sări într-o parte, apoi încercă s-o ia drept înainte, dar unul dintre lotrii îl smuci de frîu și-l țintui pe loc.

Speriat, șleahticul puse cît ai clipi mîna pe sabie, dar cum să scape cînd tîlharii îl luaseră la ochi cu pistoalele, așa încît, cu moartea în suflet, strigă :

— Săriți ! Scăpați-mă ! Ajută-mă, oricine-ai fi, chiar Necuratul !

Și în vreme ce șleahticul, împresurat de tîlhari, încerca să se apere cu sabia, iar calul său se dădea înapoi, smucindu-se din mîna celui ce-l oprise, răsună peste capul lor, sus în tării, un glas, care îi tulbură pe răufăcători în asemenea măsură, încît încremeniră, uitară de călător și nu-l mai traseră după ei în adîncul pădurii. Șleahticul începu să strige, calul scăpă din strînsoare și chiar atunci se ivi pe drum, cu zgomot mare de copite, un bărbat înalt de stat, călare pe un cal negru și avînd cu sine pe alți cîțiva. Cum dădură ochii cu el, tîlharii îl lăsară pe Twardowski și se năpustiră spre tufișuri, iar șleahticul,

folosindu-se de acel ajutor nesperat, urcă în șa și o luă la goană.

În răstimp, se făcuse un întuneric de să-l tai cu cuțitul, norii se buluceau negri, vîntul se întețise, iar fulgerele zburau peste capul bietului om care, acoperit din creștet și pînă-n tălpi de o sudoare rece, înspăimîntat de cele întîmplate și de cuvintele pe care le rostise la anahghie, gonea pe lîngă tufărișuri, și abia cînd ajunse în cîmp deschis și după ce se închină în fața troiței înfățișînd Patimile Domnului, dădu frîu liber calului ostenit.

N-apucase bine să-și încetinească umbletul, cînd i se păru că aude un tropot, întoarse capul neliniștit — izbăvitorul cel negru venea în urma lui, el însuși.

În clipa în care șleahticul privi îndărăt, un fulger lumină chipul palid al călărețului, figura lui ciudată. Lui Twardowski i se păru că mai văzuse un chip aidoma la Catedrala Sfintei Fecioare Maria din Cracovia, pe icoana ce-l înfățișa pe arhanghelul Mihail biruitor, zugrăvit la picioarele acestuia. Cînd îi trecu prin minte acest gînd, vru să se închine, dar mîna nu-i dădu ascultare ; vru să întoarcă pentru a doua oară capul, dar nu îndrăzni și iar îndemnă calul.

Se apropia furtuna cu ploaie mare, tunetul se rostogolea printre nori, cînd aspru, cum e glasul predicatorului, cînd bubuind înfricoșător de parcă cerul sta să crape, cînd întrerupîndu-se brusc și răsfrîngîndu-se iarăși în munți, îndepărtîndu-se de ei și repetîndu-se îndelung, apoi pierind pe încetul. Fulgerele urmau unul după altul, se îmbinau întrerupte de trăsnete fără număr, descoperind lumea într-o lumină ciudată și cu forme neobișnuite. Ploaia biciuia călătorul peste obraz, laolaltă cu plesnetul vîntului cald, tăindu-i răsuflarea. Cu tot vacarmul grozav al tunetelor, al ploii și al vîntului, Twardowski auzi curînd în urma lui următoarele cuvinte rostite cu un chicotit de tovarășul lui negru :

— Bună seara, văd că domnia-ta fugi de mine fără măcar să-mi fi mulțumit.

— Bună seara, răspunse în șoaptă șleahticul. În pădure n-a prea fost vreme potrivită pentru mulțumiri, iar acum sînt nevoit să caut un loc unde să mă adăpostesc de ploaie.

— O ! pînă la han mai e drum, iar de tîlhari ai scăpat, spuse călărețul cel negru, mergînd acum alături de Twardowski. Prin urmare, încetinește, rogu-te, că avem ceva de vorbit noi amîndoi.

Twardowski fu nevoit să facă așa cum îi ceruse salvatorul lui, dar, cînd opri calul, îl cuprinse o spaimă chiar mai mare decît aceea pe care o simțise cînd îl împresuraseră tîlharii.

— Domnia-ta m-ai chemat, iar eu am venit, grăi peste o clipă Necuratul.

— Eu ? se miră șleahticul. Eu ?

— Adu-ți aminte, vorbi acela mai departe, tot chicotind, n-ai zis în sinea ta, ajută-mă, oricine-ai fi, chiar Necuratul ?

— Și tu cine ești ?

— Cel pe care l-ai chemat, răspunse liniștit smolitul. Eu sînt Diavolul.

Twardowski începu să tremure și mai tare, tot încerca să se închine, dar nu putea să ridice brațul : cu toate că-l avea liber, simțea în el o greutate mare.

— Ei, de ce taci ? îl descusu Diavolul. Nu te bucuri că mă vezi ? Recunoaște c-am venit la țanc, de nu eram eu, îți veneau de hac, s-alegea praful de chimirul tău doldora, iar nevastă-ta ar fi vărsat lacrimi amare !

— Spune ce vrei să-ți dau drept răsplată și lasă-mă să-mi văd de drum ! bolborosi șleahticul mort de spaimă.

— Nu-ți cer prea mult ! Cu banii tăi n-am ce face, iar sufletul ți-i apărat de rugăciunile nevestii și de pomenile tale.

— Păi atunci, ce vrei ? Ce dorești ? întrebă Twardowski, mai prinzînd suflet. Zii iute.

— De ce să ne grăbim ! răspunse Diavolul. Noaptea e lungă, iar eu n-am nici o treabă.

Călătorul oftă chinuit ; cum nu putea să scape de Diavol, era nevoit să-i dea ascultare. Mergeau pe drum, tot înainte, tot alături, iar calul sur al șleahticului tremura sub el și tresărea.

— Știi ce, Diavole, zise pînă la urmă Twardowski, ia-ți ce poftești, dar dă-mi drumul mai iute.

— De ce să ne grăbim ? răspunse iar Diavolul. Calul ți-e ostenit, hanul e departe, o să avem vreme, o să avem vreme berechet.

— Dar ceva tot vrei de la mine, nu-i așa ?

— Tocmai la asta mă gîndesc, răspunse Necuratul, umblînd tot în latura lui Twardowski.

Șleahticului i se strîngea inima din ce în ce mai tare, îl cuprindea o spaimă și mai adîncă, nu mai lua în seamă nici furtuna care se întețea, nici trăsnetele care cădeau, nu mai auzea bubuitul tunetelor și nu simțea biciuitul ploii.

— N-aș vrea să te despoi, vorbi în cele din urmă Satana rîzînd, de aceea ai să-mi dai ceea ce o să găsești acasă acum la înapoiere și despre care încă nu știi, la care nu te aștepți. În felul acesta, tu n-ai să păgubești, iar pe mine ai să mă răsplătești.

— Dar ce-ar putea să fie ?

— Știu eu ! răspunse Diavolul. Vom vedea mai tîrziu, eu mă mulțumesc cu orice, acum dobîndesc atît de puțin !

— Fie, se învoi Twardowski după ce chibzui puțin. Sînt numa opt luni de cînd am plecat de acasă. Nu văd ce ar fi putut să mi se mai adauge la gospodărie. Mă învoiesc.

— Te învoiești ! repetă cu bucurie Satana. Te învoiești cu adevărat ? Îți dai cuvîntul ?

— *Verbum.* [1]

---

[1] Cuvînt (lat.) (n.t.).

— *Verbum nobile debet esse stabile* [1], adăugă Diavolul. Așteaptă !

Spunînd aceasta opri calul, poruncindu-i și șleahticului să se oprească. Peste capetele lor urla furtuna iar ploaia curgea potop. Satana îi arătă șleahticului un stejar rămuros din marginea drumului și-l pofti să meargă cu el acolo.

Cînd ajunseră, calul Satanei pieri fără urmă, iar Necuratul, rămînînd în picioare, începu să scoată de prin buzunare tot soiul de flecuștețe, mai întîi un căpățel de luminare, din seu de hoit, după aceea o fîșie lungă de pergament și la urmă o călimară cu cerneală și un toc.

Toate acestea se petrecură nespus de iute, iar bietul șleahtic sta în șa și dîrdîia de frică, privind pregătirile. Diavolul aprinse o lumînare, apoi se așeză la poalele copacului și, cu bucata de pergament pe genunchi, începu să scrie repede un chirograf [2]. Apoi sări în picioare și i-l întinse lui Twardowski, care, la lumina palidă a luminării, parcurse cu ochii zapisul întocmit după toate canoanele și luă în mînă tocul să-l iscălească.

Dar Satana îi apucă mîna stîngă și, mai înainte ca acesta să se dumirească ce și cum, îl împunse în degetul cel mic, muie penița în sînge și abia după aceea îi întinse tocul. Șleahticul iscăli în tăcere *manu propria* [3], oftînd, și de-abia isprăvi de scris ultimele litere, că-l cuprinse o neliniște mai rea decît cea dinainte, așa încît, fără să-i mai arunce o singură privire Diavolului, se întoarse, împunse calul cu pintenii și-o luă la fugă ca un smintit. Dar pe cînd gonea astfel, iar calul, cu toate că istovit, îi da ascultare și se așternea drumului, i se păru că aude în urma lui niște rîsete înfricoșătoare, cum niciodată o gură omenească nu mai scosese.

[1] Cuvîntul unui nobil trebuie să rămînă neschimbat (lat.) (n.t.).
[2] Termenul provine din greacă, *kheir*, *kheiros* = mînă, și *graphein* = a scrie, ceea ce înseamnă act cu semnătură autografă (n. t.).
[3] Cu mîna lui (lat.) (n.t.).

Se întreba șleahticul înspăimîntat, ce-ar fi putut să fie ?

„O fi vreo buhă care uhuie pe aproape, or o fi țipat o cucuvaie, or o fi șuierat vîntul."

Dar în adîncul inimii lui știa că nu astfel uhuie buha, că nu astfel țipă cucuvaia și nu astfel șuieră vîntul. Mîhnit, gonea înainte spre casă.

Capitolul II

CE A GĂSIT ACASĂ BĂTRÎNUL TWARDOWSKI

Căsuța bătrînului Twardowski se zărea de departe cu albul coșului pe care își clădise cuibul întunecat barza, cu hambarele și șoprul cenușii, cu sclipetul eleșteului pe care pluteau rațe și gîște. Twardowski venea cu inima strînsă, zorea calul, ar fi vrut să se găsească mai degrabă în ogradă, se ruga și vărsa lacrimi și se întreba dacă are să-și afle nevasta teafără... Trecuseră opt luni încheiate de cînd plecase. Ținea ochii mari deschiși, vrînd să dibuie vreun semn prevestitor despre nevastă, despre casă, să descopere vreun om, dar în ograda împrejmuită domnea o liniște desăvîrșită, nici țipenie în jur. Era nevoit să aștepte pînă avea să intre pe poartă, iar lui i se părea că șargul abia de-înaintează. Era tot mai neliniștit, avea fruntea brobonită de sudoare, simțea o fierbințeală în piept și de-abia își trăgea răsuflarea, cu toate că dogoarea zilei se mai potolise, iar soarele cobora spre asfințit.

Se apropie de poartă, poarta care da spre cîmp era larg deschisă și în ogradă nu se vedea nimeni. Lavițele din pridvor stăteau pustii și pustie era și băncuța de sub tei unde avea obiceiul să se așeze Hanna lui pe înserat. Încruntă din sprîncene, avea inima grea, îl podideau la-

crimile, iar calul, simţind grajdul de-acasă, o luă la trap pînă sub pridvor.

În sfîrşit, ajunse, dar nu-i ieşi nimeni înainte. Oare de ce nu venea nimeni? Şleahticul sări jos din şa şi intră repede în casă. Chiar atunci scîrţîi uşa de la iatac şi în prag se ivi bătrîna Magda, care-i făcea semn apăsîndu-şi degetul de buze.

— Mai încet, stăpîne! Nevasta dumitale tocmai a născut. Ai un fecior, stăpîne! Dar nu da buzna în odaie, bucuria să nu-i dăuneze.

Pe cînd Magda rostea aceste cuvinte, şleahticul îşi aminti pe loc de diavol, rîsul lui batjocoritor îi sună în urechi şi se luă cu mîinile de cap.

— Mi-a născut un fiu! strigă.

— Un fiu, repetă bătrîna, acum cîteva ceasuri. Domnia-ta ţi-ai dorit atît de tare un fecior! A avut parte de o naştere uşoară, aproape că n-a suferit deloc! S-ar cuveni să faci o danie Maicii Preciste.

Şleahticul stătea ca înlemnit, apoi, oftînd din greu, se izbi în cap şi ieşi mîhnit din odaie.

— Spune-i nevesti-mi c-am sosit! îi ceru el bătrînei.

Magda se duse clătinînd din cap şi neînţelegînd ce-i căşunase şleahticului de nu-l bucura defel vestea cea bună.

— Ciudat lucru, îşi spunea bătrîna, trebuie să fie o taină la mijloc! Oare de ce-o fi atît de amărît? În loc să se bucure şi să-i mulţumească Celui-de-Sus, atunci cînd i-am dat vestea că are un fiu a strîmbat din buze. Musai să fie o taină la mijloc.

Murmurînd astfel intră în iatacul ale cărui ferestre şi uşă erau acoperite cu rogojini.

În vremea asta şleahticul luă desaga de pe şă şi o dădu în primire argatului, care, închinîndu-se pînă la pămînt, îi ură bun-venit şi-l felicită că i s-a născut un fiu. Întristat, Twardowski nu răspunse nimic.

Bătrîna Magda intră în iatac, se aşeză pe patul lehuzei şi-i spuse:

— Ţi-aduc o veste bună, stăpînă. Mi-a spus argatul din Olszów că l-ar fi zărit pe stăpînul nostru.

— Cînd? strigă săltîndu-se din aşternut Hanna. Cînd?

— Nu te zbuciuma astfel, stăpînă, să nu-ţi facă rău. Ţine-ţi cumpătul! Argatul l-a văzut ieri pe drumul de întoarcere.

— Păi atunci s-ar putea ca astăzi să vină! strigă Hanna din nou. Fugi iute, Magda, şi vezi!

— O fi şi venit! Parcă aud tropotul calului în ogradă, zise bătrîna.

— Du-te şi adă-l încoa! S-a înapoiat iubitul meu soţ. S-a înapoiat.

Şi, roşie toată, se aşeză pe pat.

Magda ieşi afară şi-i făcu şleahticului semn din cap.

— Vino stăpîne, i-am dat de ştire.

Pan Twardowski păşi în iatac şi tresări auzind scîncetul noului-născut, apoi se repezi către patul pe care se afla Hanna, slăbită, albă la faţă, răsuflînd cu greutate şi lăcrimînd de fericire. Absenţa bărbatului, spaimele îndurate şi îndelunga aşteptare, gîndul la primejdiile călătoriei şi propriile ei suferinţe, toate acestea îi alungaseră roşeaţa din obraji, dar acum, cînd aflase de înapoierea lui şi cînd iar se uneau într-o mută îmbrăţişare, se îmbujorase. În clipa aceea Twardowski uită şi de fiu şi de Diavol şi de lumea toată, dar atunci cînd Hanna îi întinse pruncul şi, cu un glas slab, îi ceru să-l binecuvînteze, el îl privi cu adîncă tristeţe şi îşi aduse aminte că acest copil nu-i mai aparţinea! Tristeţea lui nu-i scăpă Hannei şi i se păru din cale-afară de ciudată, dar nu îndrăzni nici să întrebe nici să spună nimic, se culcă numai oftînd încetişor.

Peste cîteva zile, Hanna îşi dădea obştescul sfîrşit, în schimb copilul trăia. Pan Twardowski rămase singur cu fiul lui, casa i se pustii, ograda fu năpădită de buruieni, acareturile se părăginiră, gospodăria se risipi, fiindcă stăpînul nu-i purta de grijă şi umbla toată vremea absorbit de gîndul că îşi vînduse fiul Diavolului.

Capitolul III

CUM A CRESCUT MARE FIUL LUI TWARDOWSKI ȘI CUM S-A DUS ÎN IAD SĂ ADUCĂ DE ACOLO CHIROGRAFUL

Băiatul trebuia botezat. Tatăl trimise după preot, la Proszowice și pofti vecinii și cumetrii la praznic. Dar Diavolul nu dormea. Cumetrii veniră, cel trimis după popă însă îl găsi pe acesta pe năsălie.

Tatăl trimise după un alt popă, dar și acela era bolnav de moarte. Cel de-al treilea o porni la drum, dar caii o luară razna și-l lepădară în șanț.

Pierzîndu-și răbdarea și ghicind în cele întîmplate niscaiva tertipuri diavolești, tatăl se duse chiar el să-l aducă pe al patrulea. Dar acesta aflase despre pătărania celorlalți trei și temîndu-se că are s-o pățească și el, cu atît mai mult cu cît despre cele întîmplate umblau tot felul de zvonuri ciudate, scornite nu se știe de către cine, nu vru să vină în ruptul capului.

Îndîrjit, șleahticul se duse la Cracovia și-i deslusi totul de-a fir-a-păr parohului de la Biserica Sf. Florian. Acest bătrîn cucernic, după ce se gîndi îndelung, îi dădu o relicvă și-i ceru să aducă băiatul la Cracovia, neînvrednicindu-l cu vreun alt sfat ori cu vreo vorbă de mîngîiere.

Twardowski atîrnă amuleta de gîtul copilului și o porni de acasă într-o caleașcă, trasă de patru cai. Pornind în zori, socotea că avea să ajungă la Cracovia pe înserat, însă, ce să vezi, pe neașteptate se stîrni ploaie, vînt și furtună, încît fu nevoit să se adăpostească în cel dintîi han care-i ieși în cale și să aștepte acolo să se îndrepte vremea ca să poată călători mai departe împreună cu copilul.

Îndată ce umplură cu fîn ieslea cailor, cerul se însenină și șleahticul iar se găti de drum, dar îndată se bulucîră nori negri, vîntul porni iar să bată și iar se iscă furtuna. Șleahticul însă, fără să țină seama de vremea rea și învelind cu grijă copilașul, merse mai departe. Caleașca se răsturnă de două ori, de două ori caii înspăimîntați îi purtară în neștire, încît de-abia scăpară teferi; în sfîrșit, după ce rătăciră multă vreme și întîmpinară nenumărate piedici, ajunseră cu bine la Cracovia.

A doua zi dimineață, îndreptîndu-se spre biserică, doica și pruncul scăpară ca prin minune de mai multe primejdii. Mai întîi se năpusti asupra ei un dulău uriaș, lătrînd și nelăsînd-o să treacă, pînă ce nu făcu asupra lui semnul crucii; după aceea, un călăreț o tot urmărea cu calul și puțin a lipsit să n-o calce în picioare; o trăsură, trecînd în goană, fu cît pe ce s-o răstoarne, în sfîrșit, chiar în ușa bisericii femeia alunecă și căzu. Din fericire, tatăl izbuti să ia copilul din brațele doicii în aceeași clipă și — de bine de rău — acesta fu botezat.

Se înapoiară acasă fără de nici un necaz, dar din acea clipă toate belele începură să curgă pe capul lui Twardowski. Diavolul îi tot încurca ițele, îl loviră vînturi și furtuni, ploaia și grindina, focul și tîlharii, molimele dădură iama prin cotețele sale și lupii prin grajduri. Șleahticul le răbdă pe toate fără să crîcnească.

În schimb, băiatul creștea și de mic se vedea ce avea să iasă din el; era mult mai isteț decît i-o îngăduia vîrsta și toți din împrejurime îi admirau mintea ageră și-l fericeau pe taică-său. Doar acesta își privea feciorul cu mare jale, îl lua pe genunchi, îl săruta și lăcrima. Băiatul împlinise zece ani. Uneori băga de seamă lacrimile lui tătîne-su și, presimțind că erau din cauza lui, începu să-l descoasă. Iar tatăl simțea o nevoie atît de aprigă să-și descarce sufletul, încît pînă la urmă îi mărturisi copilului atît peripețiile sale cît și pricina lacrimilor. Auzindu-l,

băiatul sări jos vesel de pe genunchii lui taică-su și strigă :

— Lasă, tăicuțule, că dreg eu toate, uite am să mă duc în iad și am să iau zapisul îndărăt.

Cu gîndul acesta crescu băiatul și părea că așteaptă doar să aibă vîrsta trebuincioasă ca să-și ducă făgăduiala la împlinire. Îi vorbea necontenit lui taică-su de aceasta, îmbărbătîndu-l și se ruga Maicii Domnului să-l ajute. Tatăl său l-a dat să învețe carte la Școala Tuturor Sfinților din Cracovia. Băiatul era silitor și promitea să ajungă departe, dar cum nu-i ieșea din minte gîndul cum să-i ia îndărăt Diavolului zapisul părintelui său, deveni evlavios și se ruga necontenit lui Dumnezeu să-l ajute. Își petrecea zilele și nopțile în rugăciune, chibzuind și citind cărțile sfinte. Astfel băiatul împlini cincisprezece ani și își spuse că era timpul să pogoare în iad.

Pe atunci era clopotar la biserica Tuturor Sfinților un bătrîn cuvios, căruia îi spuneau Dominaszek, fiind mic de stat și aplecat de spate, gîrbovit de povara anilor al căror număr îl uitase de mult.

Nu numai babele și moșii, dar și mulți oameni cu frica lui Dumnezeu îl cinsteau și uneori îi cereau sfatul. Se spunea că are vedenii și că săvîrșește minuni. Un lucru era sigur : că era mai evlavios decît alții.

Băiatul hotărî să se ducă la clopotar după sfat. Într-o după-amiază, dădu peste bătrîn stînd îngenuncheat pe o piatră în fața bisericii din cimitir și rugîndu-se. Barba lui sură îi curgea peste pieptul uscat și dezvelit, iar capul, gol și pleșuv, de la distanță părea să poarte o cunună de raze. Băiatul nu îndrăzni să-i întrerupă rugăciunea, dar atunci cînd bătrînul se sculă, sprijinindu-se în toiag, i se închină pînă la pămînt, îi sărută dreapta și, rugîndu-l să se așeze, îi vorbi după cum urmează :

— Părinte, am auzit din toate părțile despre sfințenia domniei-tale și despre sfaturile pline de înțelepciune pe

care știi să le dai. Mă aflu la ananghie și te rog să mă ajuți.

— Cu ce-aș putea eu să te ajut, fiule, și ce povață aștepți din partea mea ?

— Iată care e necazul, răspunse băiatul. Diavolul l-a scăpat odată pe taica din primejdie, pe cînd era călător pe drum, și drept răsplată i-a cerut un zapis prin care se lega să-i dea ce-o afla acasă la înapoiere, ceva despre care nu știa și la care nu se aștepta. Chiar atunci am venit eu pe lume, și Ucigă-l toaca s-a tocmit astfel cu tata ca să mă dobîndească pe mine. Multă vreme mi-a pus bețe-n roate, cînd a fost să mă boteze, dar Dumnezeu l-a ajutat pe tata în această privință, și pînă la urmă m-a botezat parohul de la biserica Sfîntul Florian. Iar acum m-am hotărît, părinte, să mă duc în iad și să iau zapisul îndărăt.

Bătrînul cel sfînt se gîndi multă vreme, oftă din rărunchi, apoi îi dădu băiatului următoarea povață :

— Poți s-o faci, dar trebuie mai înainte să te spovedești și să te împărtășești, iar pe drumul spre iad să nu săvîrșești nici un păcat. Ia-ți cu tine și o căldărușă cu apă sfințită și mătăuzul și niște relicve sfinte, ca să poți intra în iad fără vreo prihană. Greutățile pe care ai să le întîmpini vor fi mari, pentru că are să te ispitească Satana pe drum.

După ce ai să te spovedești și ai să iei sfînta cuminecătură, ieși din Cracovia în cîmp, iar acolo are să-ți apară înainte un șoarece de cîmp, care are să-ți arate drumul și are să te ducă pînă la poarta iadului. Cînd ai să ajungi foarte aproape, și asta nu-i greu de cunoscut, ai să începi a cînta un cîntec religios sau vreun psalm oarecare și să stropești cu apă sfințită. Tot stropind astfel jur-împrejur, ai să intri înăuntru și ai să cînți și ai să stropești cu apă sfințită, pînă ce Diavolul îți va da îndărăt zapisul. Dealtminteri, duhul sfînt are să-ți insufle ce ai de făcut, ține

minte numai să nu păcătuieşti pe drum, ca duhul rău să n-aibă putere asupra ta.

Dînd ascultare acestor sfaturi, băiatul se duse chiar a doua zi să se spovedească şi să se împărtăşească, apoi luă cu el apă sfinţită şi plecă din Cracovia.

Zări un şoarece de cîmp în faţa lui, aşa cum îi spusese bătrînul, şi se luă după el. Mergea băiatul cu ochii în pămînt şi rugîndu-se, în aşa fel încît să nu dea de vreun păcat. În tot acest răstimp nu puse nimic în gură şi nu ridică ochii, ci doar se ruga fierbinte.

În prima zi de drum, pe seară, auzi în urma lui un glas strigîndu-i :

— Băiete, băiete, unde te duci ?

Întoarse capul fără să vrea şi zări o fată neasemuit de frumoasă, singură pe cîmp şi care fugea în direcţia lui. Nu era decît o ţărăncuţă, dar tare frumoasă. Niciodată, nici una, dintre doamnele care treceau în caleaşcă pe străzile Cracoviei, nu i se păruse atît de plăcută şi de încîntătoare. Şi fata îl striga cu un asemenea glas, încît băiatul simţi o durere în inimă. Dar se dumiri iute că în felul acesta Satana îl ducea în ispită, aşa că închise ochii, începu să se roage şi nu răspunse nimic la întrebare.

— Băiete, băiete, continua să-l strige fata. Eşti surd şi orb oare ? Aşteaptă-mă, aşteaptă-mă. Am rătăcit singură, stai să mergem împreună.

Băiatul însă nu răspunse nimic ci se rugă cu şi mai mare înflăcărare.

Apoi simţi cum se apropia de el, o auzi rîzînd şi simţi cum îl trage de poala hainei, spunîndu-i :

— Băiete, de ce nu-mi răspunzi ? Frumosule, uite c-a amurgit, mi-e frică să umblu singură, aşteaptă-mă şi om merge împreună.

— Eu mă rog şi mă îndrept spre iad, spuse băiatul. Dacă vrei să vii cu mine, n-ai decît.

— Eşti nebun ! Glumeşti, fără-ndoială ! Vreau să văd şi eu pe unde e iadul.

Mergea după el, ba luîndu-l peste picior, ba cerîndu-i ocrotire, dar băiatul rămînea surd la toate rugăminţile ei. Soarele apusese şi încă nu se ivise nici un han pe drum. Fata venea în urma lui hăulind, iar băiatul nu pierdea din ochi şoarecele, mergea şi se ruga. Se întunecase de-a binelea, fata încă mai venea în urma lui, dar la o distanţă din ce în ce mai mare, pînă cînd, văzînd că nu-l poate îndupleca prin nimic să stea de vorbă cu ea, începu să-l ocărască.

— Mă neisprăvitule şi inimă de piatră ! îi striga. Frumos îţi şade să nu te-nduri de o biată copilă fără apărare şi să nu-i spui o vorbuliţă. Îi fi tu chipeş şi frumos, dar eşti rău şi n-ai suflet. Fie-ţi milă şi mă aşteaptă, că, uite, s-a întunecat de tot, să ne aşezăm şi să ne odihnim.

— M-am legat în faţa lui Dumnezeu să nu aflu hodină pînă nu ajung, răspunse băiatul.

Fata îl luă peste picior.

— La naiba, în felul ăsta n-ai să ajungi prea departe !

— Dumnezeu îmi va da putere ! spuse iar băiatul.

Se apropiau de o pădure deasă, iar la marginea ei se afla un han arătos. Din horn se înălţa fumul, din cuhnie venea mirosul frigărilor, prin ogradă se iţeau tot felul de oameni, pe cînd în faţa băiatului nu se aflau decît codrul nepătruns şi noaptea întunecată. Fata se opri în pragul hanului şi-l ispiti iar :

— Vino, înnoptăm aici împreună, iar mîine o pornim din nou la drum.

Băiatul mergea drept înainte fără să scoată o vorbă, fără să arunce o privire hanului, fără să se oprească o clipă măcar. Fata iar începu să-l ocărască şi să-l ia în rîs.

— Ce mai învăţăcel fără minte, strigă ea, nici măcar n-a întors capul după mine, nici măcar nu mi-a vorbit ! Urîciosule, n-ai să ajungi prea departe, or să te răpună tîlharii în pădure.

Apoi îi șopti iar:

— Hai să petrecem noaptea împreună, iar după aceea vom porni din nou la drum.

Băiatul trecu de han și merse mai departe. Cînd întunericul ajunse de nepătruns, șoarecele își licărea ochișorii luminîndu-i drumul, apoi intrară în codrul des ca peria și merseră astfel multă vreme. Era beznă, o noapte înfricoșătoare, dar băiatul nu înceta să se roage Preasfintei Fecioare. În adîncul codrului dădu peste niște inși care prădau un călător; zărindu-l, începură să strige la el:

— Hei, băiete, apropie-te și dă-ne o mînă de ajutor să cărăm banii ăștia în peșteră. Ți-om da și ție drept răsplată cîți să-ți umpli căciula, iar mîine ai să pleci mai departe. Stai, nu te mișca, altminteri te împușcăm.

Băiatul, de parcă nici nu i-ar fi auzit, își văzu de drum, și în curînd răufăcătorii rămaseră în urma lui. Se legase de asemenea să ajuneze, iar foamea și setea îl chinuiau.

În drum, găsea întruna cîte o desagă uitată, plină cu mîncare, sau îi ieșeau în cale drumeți poftindu-l să îmbuce cîte ceva, iar crengile încărcate de poame se aplecau singure spre el, doar să fi întins mîna să le apuce. Nimic însă nu izbutea să-l ispitească.

Nu știu cîte zile să fi trecut, cînd simți miros de smoală și de sulf, iar țărîna îi ardea tălpile de fierbinte ce era, și băiatul se pomeni din nou la marginea unui codru des și întunecat. Prin mijloc trecea șleaul lat și un drum bătut plin de lume. Treceau calești mari și căruțe de gospodari, umblau pe jos oameni feluriți ca stare și vîrstă, o mulțime de lume ca într-un furnicar.

Băiatul băgă de seamă că aproape toți țineau ochii închiși ca și cum ar fi umblat în somn sau ar fi răposat. El singurul, printre ei toți, arăta ca viu. Șoarecele pieri din fața lui și el înțelese că se afla pe drumul spre poarta iadului.

Capitolul IV

CUM S-A DUS TWARDOWSKI ÎN IAD
ȘI CE A VĂZUT EL ACOLO

Cu cît se ruga mai fierbinte băiatul, cu atît simțea că a ajuns mai aproape de iad. Nici nu lua în seamă făpturile din jurul lui, al căror număr sporea întruna. Era totuși o priveliște vrednică de luare-aminte, întrucît către șleaul ce ducea spre iad, lat și încăpător, se îndrepta un puhoi de oameni, venind de pe poteci lăturalnice.

Unii înaintau în calești aurite, trase, în loc de cai, de propriile lor păcate, avînd drept chip și înfățișare niște pocitanii hidoase în straie scumpe, pe care în loc de mărgăritare și nestemate luceau, ca niște stropi, lacrimi, sudoare și sînge omenesc.

Pe alții îi trăgea către iad chiar burdihanul lor îndopat cu sate și castele și grămezi de aur digerat, și cu liniștea căminului, pierdută pentru totdeauna, și cu toate virtuțile înghițite de-a valma.

Alții veneau gata amețiți de băutură și, părîndu-li-se că în fața lor era purtat un ulcior cu vin de Canare, își înturnau spre el privirile tulburi pline de dragoste.

Mai umbla pe acolo și un ins lung și deșirat, dialectician în teologie scolastică, cu al său terfelog sub braț, sprijinindu-se pe Aristotel și înhămat cu grumazul la o pană uriașă, care-l trăgea după ea.

În fața altora lunecau de-a rostogolul, în lungul șleaului, ducații, iar dînșii, străduindu-se să-i apuce și dintr-o clipă în alta fiind cît pe ce să pună mîna pe ei, înaintau spre iad, cu ochii sticlind de lăcomie, cu palma întinsă și gîfîind de încordare.

Pe alții îi purta după ea, momindu-i, o fată cu ochii negri și-i ducea astfel tot mai departe. Cînd întorcea capul, și nu mai zăreau în urmă-le nici cuibul lor plin

de tihnă, nici viaţa lor liberă, nici trecutul lor de aur, se codeau, dar la un semn sau la un zîmbet al fetei se repezeau iar înainte spre prăpastie. Atunci cînd osteniţi sau lehămetiţi se opreau, ea le arăta, parcă într-o doară, pe sub rochia albă ce-i învăluia trupul alb, fie genunchiul, fie sînul îmbiind la păcat, fie piciorul, fie umerii ca neaua, iar ei prindeau iarăşi putere, sîngele le clocotea, mai aprig, creierul le lua foc, inima le bătea să se spargă, şi o urmau mai departe şi mai departe încă.

Erau şi dintre aceia care privind la cer, mergeau în iad.

Erau unii pe care-i duceau de mînă proprii lor copii, învăţătorii sau slugile.

Erau alţii care tot purtînd trenele stăpînelor şi pernele stăpînilor, ajungeau în iad odată cu aceştia.

Veneau şi hoţi, furînd pe drum ce se nimerea, furînd pînă şi păcate străine din buzunarele călătorilor, bucuroşi că nicăieri nu dădeau cu ochii de stîlpul infamiei şi de spînzurătoare.

Veneau cîntînd şi tropăind nişte femei ciufulite, cu un cîntec deşucheat în gură, cu un zîmbet încă mai deşucheat pe buze şi o privire şi mai deşucheată, menită să-i pescuiască pe trecători ca o undiţă.

Mai era printre ei şi un popă îmbuibat, cu pleoapele grele, moţăind liniştit în scaunul lui, pe care-l purtau spre iad nişte slugi nevăzute.

După el venea o menajeră grasă şi voinică, ducînd o strachină cu mîncare plină ochi, iar ulciorul îl purta ţîrcovnicul, ţinîndu-l cu amîndouă mîinile.

Mergeau într-acolo şi domnii cei mari, înaintînd trufaşi în mijlocul prostimii, călcînd în picioare pe sărăntoci, care se înapoiau din drum, iar diavolii, păşind în frunte, le duceau sceptrele şi tiarele, bastoanele şi scaunele de senatori şi titlurile străine.

Vedeai printre ei perechi ciudate, ce înaintau ţinîndu-se care de mîini, care de grumaz, care de poale.

Pe un primar îl trăgea ducîndu-l de nas o jupîneasă, care-i făcea vînt drept spre hăul fără fund.

Pe un tinerel îl purta o muiere cam trecută, strivit în propriul ei pantof.

Pe un bătrînel îl mîna o fată, smucindu-l de părul cărunt, atît cît îi mai rămăsese în creştetul pleşuv.

Pe alţii, diavolii îi înhăţau de ochi, de nas, de picioare, de urechi, de mîini şi-i trăgeau astfel după ei fără milă.

O! nici vorbă că înfăţişarea acestui drum care ducea spre iad era vrednică de luare-aminte, dar flăcăiaşul nostru era cu gîndul doar la rugăciunea lui şi nu văzu din toate acestea chiar nimic. În sfîrşit, se opri şi el, laolaltă cu mulţimea din jur, în faţa porţilor iadului, care pe dinafară nu erau păzite de nimeni, ba dimpotrivă, un uşier dichisit cu fireturi îl primea pe oricare cu o adîncă temenea, iar după aceea deschidea larg poarta în faţa lui.

Văzînd un flăcăiaş cu mătăuzul în mînă, îngînînd un cîntec bisericesc cu glasul lui fraged de copilandru, acesta propti uşa şi se burzului. Twardowski nu băgă de seamă nimic, stropi cu apă sfinţită, poarta se deschise şi el intră înăuntru.

Pe dată îl izbiră vaietele care se auzeau venind din fundul iadului şi care, pentru o clipă, acoperiră cîntarea lui sfioasă, dar puterea vorbelor pe care le rostea el era atît de mare, încît zarva amuţi, se instăpîni o linişte adîncă şi un cîrd de diavoli negri şi înspăimîntaţi veniră fuga înaintea lui.

Iar băiatul cînta înainte, stropind cu mătăuzul în toate părţile.

— Ce cauţi aici, suflet neîntinat? îl întrebă unul.

— Ce cauţi aici? Ce cauţi aici? repetară întrebarea ceilalţi în cor şi cu toţi săreau îndărăt scălîmbăindu-se la fiecare împroşcare din mătăuz.

— Caut chirograful iscălit de taica în schimbul sufletului meu, răspunse Twardowski, continuînd să cînte şi să stropească.

Diavolii dispărură, iar el merse înainte, pînă ce ajunse la peştera cea mai neagră în care şedea însuşi Lucifer, căpetenia şi mai-marele îngerilor alungaţi din cer.

Atunci cînd băiatul începu să mînuiască şi aici mătăuzul, de parc-ar fi izbit cu paloşul, iar diavolii văzură că n-aveau cum să-i vină de hac, el fiind curăţit de păcate prin spovedanie, începură cu el tocmeala.

Îi spuseră că chirograful a dispărut şi mai întîi îl îmbiară cu bani.

După aceea îi cerură să-şi aleagă o femeie din lumea largă, oricare i-o plăcea lui.

După aceea dregătoria la care ar rîvni.

După aceea puterea pe care ar dori-o.

După aceea îi spuseră că diavolul care luase de la taică-său chirograful în schimbul sufletului său nu se afla în iad, că era plecat în lumea largă şi ducea toate zapisele cu el. La toate acestea, băiatul răspundea numai cu mătăuzul, de care diavolii, temîndu-se din cale-afară, fură nevoiţi să trimită după cel ce avea chirograful.

Peste o clipă se înfăţişă, dar tăgădui că zapisul ar fi sau ar fi fost vreodată la el.

Băiatul iar fu nevoit să folosească mătăuzul, diavolii iar făgăduiră să-i dea chirograful şi îi puseră în faţă un lădoi cît toate zilele spunîndu-i să-l caute singur.

Nu puteai nici cu mintea să gîndeşti cîte hîrţoage se aflau acolo, zvîrlite de-a valma, în neorînduială, din vremi diferite, în limbi şi din ţări diferite — o adevărată arhivă diavolească. Abia după ce se rugă sfîntului Anton, patronul obiectelor pierdute, izbuti băiatul să găsească zapisul pentru sufletul său.

Văzînd diavolii că n-au altă scăpare, fură nevoiţi să-i dea îndărăt chirograful, dar diavolul care-i ispitise părintele se jură, chiar de faţă cu băiatul, că va pune oricum gheara pe sufletul lui. Băiatul nu luă aminte la jurămîntul Necuratului, ci stropind iar cu apă sfinţită şi intonînd imnul *Te Deum*, o luă pe drumul de întoarcere.

Dar calea era cu mult mai grea decît la venire. Porţile se ferecau în faţa lui, drumurile piereau sub picioarele sale, pămîntul se cutremura, totul trosnea, îl năpădeau sperietori, îl îmbiau bucate alese şi băuturi, îl ademeneau băieţi şi fete, oameni cunoscuţi întindeau braţele către el, chemîndu-l să stea de vorbă, ba se iviră şi nişte şleahtici care făcură roată în jurul lui ca să-l oprească. Dar Twardowski nu se lăsă dus în ispită. Vedea trădarea ascunsă îndărătul tuturor acestor năluciri şi auzea limpede plînsul păcătoşilor. În cele din urmă nimeri poteca pe care venise şi — ieşind pe poarta în care îşi prinse piciorul, încît după aceea rămase puţin şchiop — se înapoie pe lume. Unde ajungînd, se lăsă în genunchi spre a da mulţămită lui Dumnezeu, iar după aceea o luă la goană drept înaintea ochilor.

Pe drumul său, pe care mai înainte se îmbulzise atîta lume, acum nu mai întîlnea pe nimeni, şi tînărul Twardowski fugea drept înaintea ochilor, strîngînd chirograful în mînă. După cîteva stadii iar se ivi înaintea lui şoarecele, care-l călăuzi pînă la casa părintească din Proszowice.

Trecînd pragul casei, băiatul se prăbuşi sleit de puteri, iar atunci cînd îl readuseră în simţiri, îi istorisi părintelui său călătoria pe care o făcuse, îi arătă zapisul smuls Diavolului, pe care l-au ars numaidecît pe un foc sfinţit, ca nu cumva Diavolul să-l dobîndească îndărăt din cenuşă. În felul acesta, bătrînul Twardowski avu parte de tihna cuvenită vîrstei sale. Curînd după aceea însă, atunci cînd băiatul se înapoie la învăţătură, veni argatul să-i dea de ştire că taică-său a închis ochii pentru totdeauna, deci bătrînul n-a mai trăit decît puţină vreme după ce şi-a văzut feciorul scăpat.

Twardowski şi-a plîns părintele, şi, plăcîndu-i învăţătura, rămase mai departe la şcoala al cărei director, văzîndu-i rîvna şi silinţa, îl luă sub oblăduirea sa.

Capitolul V

CUM A AJUNS TWARDOWSKI OM ÎNVĂŢAT ŞI CUM A DOBÎNDIT FAIMĂ

Nu degeaba se legase Satana cu blestem împotriva lui Twardowski, deoarece din clipa aceea chiar vrînd să-i vină de hac prin vicleşug şi să-i ia în stăpînire sufletul, îl pîndea nevăzut şi căuta o spărtură oricît de mică în sufletul băiatului prin care să-şi strecoare suflarea otrăvită. Inima tînărului era totuşi curată, mai curată decît a altor tineri de-o vîrstă cu el; dedat învăţăturii, pe care şi-o alesese drept stea călăuzitoare şi speranţă a vieţii, el parcă nu băga de seamă restul lumii, nu simţea ispitele cărnii, care duc la pierzanie, şi nu desluşea căile păcatului. Încă nu-i sunase ceasul. Fiindcă orice om, chiar şi cel mai înţelept, cel mai cumpătat, are în viaţa lui o oră de sminteală în care, asemeni unei plante nebune, dă lăstare netrebuincioase.

Tînărul se cufunda în învăţătură. Satana simţi că nu are altă cale de a-l pierde decît singură învăţătura, aşa că hotărî să-l ajute să şi-o însuşească în asemenea măsură, încît Twardowski, istovind iute totul, să ceară mai mult decît îi puteau da dascălii lui pămînteni.

Ca urmare a acestui ajutor nevăzut al Satanei, Twardowski, cu o singură privire, cu un singur efort de gîndire, cerceta şi dezlega cele mai încîlcite greutăţi ştiinţifice; pretindea întruna noi cărţi şi o nouă învăţătură şi în scurtă vreme începu să-i întreacă nu numai pe dascălii săi şi pe cei mai mari maeştri ai vremii sale. Progresele tînărului îi mirau pe toţi, unii strîmbau din nas, alţii îl ridicau în slăvi, cei mai puţin învăţaţi îl preţuiau, dîndu-l drept pildă firoscoşilor plini de sine, cei mai învăţaţi vorbeau de el cu obidă, clătinînd din cap.

În scurtă vreme nu mai exista vreo ramură a ştiinţei în care să nu fi fost deopotrivă cu maeştrii săi. Era de

ajuns să se apuce de ceea ce vroia şi puterea de a înţelege şi de a-şi însuşi orice ar fi fost îl slujea în asemenea măsură, încît învăţînd îndrepta chiar el cărţile de învăţătură şi, aflîndu-se într-o problemă la jumătatea drumului, întrezărea numaidecît cealaltă jumătate, iar atunci cînd îl străbătea în întregime îi ştia dinainte înnoirile cu care aveau să-l îmbogăţească veacurile viitoare. Astfel treceau anii închinaţi învăţăturii, iar Twardowski — pe rînd teolog, matematician, filozof, fizician, medic, poet — unea cunoaşterea unor ştiinţe care arareori mergeau împreună într-un grad atît de înalt, încît părea să exceleze în fiecare dintre ele de îndată ce deschidea gura. Şi era încă atît de tînăr!

Studiul lui Twardowski se însoţea de un simţămînt ciudat. Spre deosebire de alţii, care după ce dau niţeluş cu nasul prin cărţi li se pare că au şi atins culmea înţelepciunii şi se socotesc cei mai grozavi, Twardowski, datorită Diavolului, cu cît sorbea cu atît era mai însetat, învăţînd rîvnea la mai multă învăţătură, presimţind că-i mai rămăseseră multe de cercetat. Şi cum nu putea învăţa mai mult şi nici nu putea întrece cu mintea lui omenească veacurile ce-aveau să vină, atunci cînd se lovi de stîlpii lui Hercule[1] din vremea lui, prevestindu-i sfîrşitul lumii, îşi dădu seama de propria lui imperfecţiune, simţi că mai erau nenumărate lucruri necunoscute oamenilor, care li se vor dezvălui acestora treptat, pînă la sfîrşitul neamului omenesc.

Simţea că oamenii, truditori neobosiţi, tot înălţînd şi dărîmînd întruna edificiul adevărului, se vor mai strădui multă vreme lucrînd asupra lui.

---

[1] Promontorii muntoase la intrarea în strîmtoarea Gibraltar (*Columna Herculis Europea*, la nord şi *Columna Herculis Africana*, la sud), considerate în antichitate drept sfîrşitul muncilor lui Hercule şi drept capăt al lumii. În sens figurat înseamnă limită extremă (n.t.).

Cîţi dintre contemporani nu socoteau că au atins culmea fără să se gîndească la progresele din viitor !

Spiritul lui Twardowski era în această privinţă cu totul diferit de spiritul vremii sale, uimitor pentru un tinerel care, în aparenţă, de-abia gustase din învăţătură că se şi apucase s-o zgîlţîie plin de dispreţ, ca un copil care se năpusteşte asupra unui paloş cu săbiuţa lui de lemn. Lumea spunea că ocupaţia lui preferată era să combată principiile acceptate pe atunci, luîndu-le în derîdere, că îşi bătea joc cu plăcere de cei înfumuraţi, că îi umilea pe cei care se mîndreau cu puţina lor învăţătură. Toate afirmaţiile lui păreau un comentariu necontenit al cuvintelor lui Solomon : *Vanitas vanitatum*[1]. Atunci cînd vorbea despre ştiinţă şi, ajungînd la marginea ei, se oprea la graniţa cunoştinţelor din acea vreme, o făcea nu cu bucuria învăţăcelului care a atins ţelul rîvnit, ci cu mîhnirea omului în vîrstă, oprit în drum de o stavilă de netrecut.

Simţind o adevărată plăcere în a nărui părerile false care erau socotite adevăruri şi în a-i umili pe semidocţi, Twardowski de cele mai multe ori căuta adevărul şi lumina acolo unde nu se dusese pînă atunci nimeni să le caute, pe gunoiştea ştiinţei. Îşi bătea joc de sistemele ştiinţifice şi de adevărurile pe care ştiinţa le anula în mod sistematic, îi indica ştiinţei — într-o doară parcă — o altă cale pe care să meargă şi un alt mod în care să se desfăşoare. Deosebirea mare de păreri dintre el şi toţi ceilalţi maeştrii ai ştiinţelor din jurul lui, nemaipomenita îndrăzneală a învăţăcelului şi a discipolului în faţa înţelepţilor şi a cărţilor de învăţătură, mai înţelepte încă prin vechimea lor şi consfinţite de timp, nu erau nici înţelese de toţi şi nici preţuite cum se cuvine.

Tocmai pe asta se bizuia şi Diavolul. Ca, rămînîndu-i în sufletul dezamăgit măcar o sămînţă de nemulţumire,

[1] Deşertăciunea deşertăciunilor (lat.) (n.t.).

turnîndu-i măcar un strop de deznădejde, să i-l otrăvească şi să i-l tulbure pe toată viaţa.

Deseori pentru o crimă nu e nevoie de alt imbold decît numai o silă nespusă faţă de toate, iar deznădejdea poate lua oricînd locul unei patimi active.

Twardowski, urcînd treptele învăţăturii, ajunse din învăţăcel meşter, dar ştiinţele în loc să-l liniştească, nu făceau decît să-l întărîte, asemeni unei jucării, făgăduindu-i mereu ceva mai mult, pe măsură ce-i dezvăluiau mai mult. Era o cunoaştere primejdioasă, care, în loc să-i sature pe cei flămînzi, îi făcea doar să înghită hrana cu mai mare lăcomie. Diavolul vedea totul, dirija totul şi se bucura dinainte că, mai devreme sau mai tîrziu, va dobîndi sufletul tînărului înţelept. Pînă atunci, cu toate că în sufletul lui Twardowski ştiinţa clătinase credinţa, Diavolul nu era încă pe deplin sigur că îl va lua în stăpînire, de aceea îi întindea capcane una după alta.

În sufletul meşterului Twardowski nu mai exista acea încredere, acea credinţă cu care intrase odinioară în iad, iar călătoria aceea îi apărea tot mai mult drept un vis neînţeles, pe a cărui realitate se bizuia tot mai puţin. I se iscau în minte gînduri tot mai îndrăzneţe şi, ridicînd din pernă capul plin de aceste gînduri, Twardowski se mira de unde vin, înţelegînd totuşi că erau gînduri necurate şi presimţind cu spaimă parcă ivirea lor. Satana le înnoda ca într-un lanţ veneţian cu inele care rămîneau nevăzute, le zămislea treptat şi firesc pe unele apoi pe altele, dar din începutul lor nimeni n-ar fi putut deduce cum vor creşte şi care le va fi sfîrşitul.

În răstimp, faima lui Twardowski se lăţea. Cei mai de seamă teologi, filozofi, astrologi şi medici din acele vremi veneau care mai de care să-l vadă cu ochii lor şi să-l cunoască, de parc-ar fi fost o ciudăţenie, uneori îl provocau la dispute care se încheiau întotdeauna cu biruinţa tînărului meşter şi duşmanilor de mai tîrziu le pierea îndrăzneala să-l mai înfrunte.

În felul acesta, dobîndind faimă multă pretutindeni și stîrnind invidia tuturor, Twardowski ajunse de neînțeles pentru oamenii de rînd, primejdios pentru învățați și părăsit de toți, fără nici un prieten ; se pomeni singur. Învățătura îi ținea loc de prieteni, de rude, de tot și de toate, și cu cît se agăța mai tare de ea, cu cît o ținea mai strîns cu ghearele, cu atît rămîneau mai puține cele de care ar fi putut să se lege pe lume și lumea toată se îndepărta de el tot mai mult.

Casa părintească o lăsase în părăsire, dînd-o pe mîna unora tocmiți cu simbrie. Dar lui Twardowski nici că-i păsa, el nu avea nevoie de prea mult ca să trăiască. Științele sînt poate patimile cele mai puțin costisitoare, cele mai la îndemîna oamenilor sărmani, care li se închină cu trup și suflet.

Așa se scurgeau anii tineri ai lui Twardowski, fără afecțiune, fără amintiri și fără desfătări, care, asemeni aromei ce o lasă în urma ei floarea ofilită, stăruie în amintire multă vreme. Singur în mijlocul tuturor, era în relații strînse doar cu dușii de pe lume și cu cărțile care, în scurtă vreme, se sleiră. Găsea în ele repetarea la nesfîrșire a unor lucruri știute; un noian de vorbe fără miez și era nevoit să se mulțumească doar cu gîndurile proprii, adică să ardă chiar el spre a păstra vie în sinea lui flacăra vieții rațiunii. O sete neînțeleasă îl chinuia neîncetat. Era lucrarea Satanei care, după ce o sădise în el, acum stătea la pîndă, știind că această clipă hotărîtoare îi va da sufletul lui Twardowski. Chinuit de dorința nerostită a ceva neînțeles, a ceva ce nu putea găsi nicăieri pe lume, Twardowski înturna privirile în toate părțile și, așa cum cel ce moare strigă după ajutor, tot astfel striga și el după hrană pentru sufletul lui istovit. Zadarnic întindea mîna spre ce-i ieșea în cale, totul i se părea gol și searbăd. Diavolul aștepta, și la vremea potrivită, luînd chipul și înfățișarea unui doctor preaînvățat, se duse să-l ispitească pe Twardowski.

Capitolul VI

DISPUTA LUI TWARDOWSKI CU DIAVOLUL

Era noapte, iar Twardowski ședea în odaia sa rece de la mansardă, prin a cărei fereastră se zărea luna. Stătea aplecat peste un maldăr de cărți, pe care nu le citea, peste care doar lăsa deznădăjduit să-i rătăcească ochii. În jurul lui se aflau risipite ustensilele trebuincioase în mod obișnuit înțelepților din acele vremi : o mumie, un crocodil împăiat, tot soiul de monștri ținuți în spirt, oglinzi, diferite ciudățenii naturale de prin meleaguri îndepărtate, unelte și mașini, care mărturiseau prin diversitatea, neorînduiala și starea lor de părăsire, îndeletnicirile locuitorului acelei chilioare, gîndurile sale, ba chiar și acea sete care-l chinuia necontenit. Se vedea limpede că se lipsise de tot, că cercetase totul pînă la capăt și nu știa ce o să facă de aici încolo.

Se afla într-un moment de deznădejde cumplită datorată învățăturii, unul dintre acele momente în care Twardowski resimțea o poftă aprigă de hrană spirituală pe care nu izbutea s-o astîmpere, simțea cum îi dogoresc creierii și nu avea cu ce să ațîțe focul. A fost momentul pe care și l-a ales Diavolul și într-adevăr l-a ales bine.

Diavolul avea destulă minte să nu i se arate lui Twardowski cu înfățișarea lui cea de toate zilele, înfricoșătoare, așa cum e zugrăvit în mod obișnuit. Prin urmare, pătrunse la el în odaie arătînd ca un bărbat de vîrstă mijlocie, îmbrăcat într-un surtuc lung, închis la culoare, aducînd cu o sutană, cu un lanț la gît, cu o căciulă de blană pe cap, cu un toiag mare în mînă, cu un sul de pergament sub braț. Purta barba retezată scurt și creață, ochii negri îi scînteiau, avea un nas acvilin,

cu nările larg răsfrînte, din care ieşea o pară fierbinte şi gura strînsă ca într-un rînjet batjocoritor. Fruntea îi era numai creţuri, capul pleşuv, mîinile osoase dar puternice, şi numai urechile cu mult prea mari. Intră cu un pas uşor şi şovăielnic, dar oricît păşea el de încet pe pardoseala de piatră a atelierului, Twardowski desluşi un foşnet, sări în picioare, se întoarse şi întîlni ochii noului-venit aţintiţi asupra lui.

Astfel se uită şarpele la o pasăre ca s-o vrăjească şi după aceea s-o înghită.

Twardowski nu se înşela văzînd în el, după veşminte, pe un învăţat străin, şi o schimă i se aşternu pe obraz, socotind că a venit, ca de obicei, să-i ceară să dezlege un lucru greu şi încîlcit, ori să-l prindă cu cine ştie ce, să-l pună la încercare, ori să-i ceară sfatul.

Avînd această părere, era gata să-l lase să plece cu buzele umflate, cînd Diavolul, ştiind că nu se află om pe care să nu-l poţi îmblînzi măgulindu-l cu meşteşug, începu o lungă cuvîntare, înălţîndu-l în slăvi, stîrnindu-i îngîmfarea şi răscolindu-i mîndria de om pe care pînă atunci nu-l întrecuse nimeni.

Urmarea cuvîntării meşteşugite a Satanei se dovedi uimitor de bună, ea se încheie cu vorbe de compătimire privind tristeţea şi mîhnirea înscrise pe chipul unui bărbat atît de înţelept, care s-ar cuveni să nu cunoască nicicînd întristarea.

La aceste cuvinte, Twardowski îşi vîrî mîinile în mînecile largi ale halatului şi, aşezîndu-se mai bine pe scaun, începu să-şi depene amărăciunile, recunoscînd pe dată că musafirul îl va înţelege. În felul de a vorbi, în glas, în privire, pot fi desluşite înţelepciunea şi puterea de înţelegere a cuiva, de aceea un om ager la minte, căutînd pe cineva spre a i se mărturisi, arareori îşi va greşi alegerea.

— Mă întrebi, preanobile domn, de ce sînt trist, iar eu te voi întreba, la rîndul meu, cum oare poţi fi vesel ? Doar prostimea, oamenii de rînd, mulţimea de gură-cască

pot fi veseli, ei fiind nişte animale cu puţin mai perfecte decît dobitoacele obişnuite, cu sufletul robit trupului. Pe cînd noi, care am privit mai sus, rîvnim la mai mult şi năzuim la fel ca odinioară giganţii spre ceruri, prăvălind un munte peste celălalt, Ossa peste Pelion[1], pentru ca urcînd în vîrf să ne prăvălim de acolo pe pămînt, în noroi. Mă întrebi de ce sînt trist ? În ciuda faimei mele, despre care mi-ai pomenit, nu mă simt vrednic de numele de înţelept, multe lucruri nu le înţeleg, pot puţin, rîvnesc la mult. Iar în ce priveşte ştiinţa, e greu să-ţi limitezi dorinţele, aşa cum făceau cinicii, ca să nu doreşti lucruri de preţ şi să te mulţumeşti cu pîine şi apă. E bine şi trebuie să pretinzi mai mult decît îţi poate da această lume. Cel care se mulţumeşte cu propria lui înţelepciune este lipsit de minte.

Diavolul zîmbi uşurel, foarte mulţumit de începutul convorbirii acesteia, căci se şi află pe calea pe care dorea să-l împingă pe Twardowski. Aşadar îi răspunse :

— Rîvna pentru ştiinţă care te mistuie este vrednică de laudă. Acelaşi chin au cunoscut numeroşi înţelepţi ai antichităţii, iar Aristotel, această torţă a veacurilor trecute, i-a căzut victimă aruncîndu-se la Eurip[2] în mare cu cuvintele : „Cuprinde-mă tu pe mine, întrucît eu nu te pot cuprinde pe tine“. Era deznădejdea unui bărbat mistuit de dorinţa cunoaşterii, dar o deznădejde cu desăvîrşire neînţeleaptă. Nu-i mai bine să încerci înainte

---

[1] Ossa, masiv muntos din Grecia continentală, prelungit spre sud de Pelion. În mitologie, giganţii, vrînd să cucerească tronul lui Jupiter, au prăbuşit muntele Ossa peste Pelion. Expresia a ajuns proverbială cu sensul de a folosi mijloace dificile în vederea unei reuşite (n.t.).

[2] Eurip, canal îngust separînd Eubeea de Beoţia, în care se producea un curent ciudat (observat încă din antichitate) care îşi schimba de patru ori pe zi direcţia. Conform unei vechi tradiţii eronate, filozoful grec Aristotel ar fi murit aruncîndu-se în apele canalului Eurip (n.t.).

totul și să cauți lumină și hrană spirituală pînă la sfîrșitul vieții? Viața e atît de scurtă!

— Lumină! Hrană spirituală! exclamă Twardowski. Unde să le aflu? În cărți? Am citit tot ce se poate citi, am experimentat tot ce se putea experimenta, am gîndit la tot ce poate fi cuprins cu mintea. Și toate s-au istovit, iar multe au rămas pentru mine neînțelese. Prin urmare, cît de tare trebuie să mă disprețuiesc, cît de silă mi-e de mine însumi cînd văd că nu pot pricepe nici măcar ce mă înconjoară.

— Acela ce nu poate pricepe totul ar putea totuși, într-un fel, să cunoască viața trăind-o, spuse Satana.

— Treabă bună pentru animale.

— Depinde cum, depinde cine! Numai bună pentru animale sau pentru un înțelept! Poate că lumea nu îi e dată omului spre a fi înțeleasă, ci pentru a fi trăită. În timp ce unii se căznesc s-o înțeleagă, alții se bucură de ea, și pînă la urmă sînt mai cîștigați săturîndu-se de viață, decît cei dintîi care se aleg cu deznădejdea.

— Oare să fi apucat pe o cale greșită? răspunse Twardowski cu mîndrie, lovindu-se cu palma peste frunte. Cînd simt în mine o nestăvilită dorință de a cunoaște și caut, asemeni lui Arhimede, un punct de sprijin pe care mintea mea odihnindu-se să înalțe lumea, să fie un lucru rău și ridicol? Oare să nu fie a mea această problemă pentru care risc totul dintr-un imbold lăuntric?

Iar Satana răspunse: ba nu, nevrînd să-l supere pe maestru și văzînd că încă n-a venit vremea să învețe a-și trăi viața. Twardowski putînd nu vroia, și avea să pretindă viața abia atunci cînd nu va mai putea, avea s-o pretindă cu toată deznădejdea neputinței, cu toată violența unui întemnițat care se smulge din lanțurile ce-l țintuiesc.

— Nu, n-am spus asta, vorbi Diavolul. Dar în ce privește știința, crezi că ai cercetat totul și ai mers pînă la capăt?

În răspunsul răsucit astfel, Twardowski desluși parcă o înfruntare sau o negare, de aceea zîmbi și tăcu. Netulburat de acest dispreț, Diavolul, zîmbind și el, își repetă înfruntarea.

— Să ne încercăm puterile! spuse meșterul Twardowski.

— Să le încercăm! răspunse Diavolul.

— E noapte senină, luminează luna, hai să părăsim orașul.

— Haidem!

Se sculară și plecară împreună, pregătindu-se să se înfrunte.

Capitolul VII

CUM A CHIBZUIT TWARDOWSKI, ȘI DESPRE ADEVĂRATUL LUI PRIETEN MACIEK

Cum s-a desfășurat acea înfruntare dintre Twardowski și Satana nu știe nimeni, fiindcă nimeni n-a fost de față să-i audă, iar să-ți dai cu presupusul e greu. A ținut pînă noaptea tîrziu, iar în zori Satana a ieșit biruitor. Meșterul Twardowski era atît de uimit de învățătura diavolească, încît atunci cînd se înapoiau spre casă îl întrebă pe potrivnicul său:

— De unde știi atîtea? Unde ai învățat toate astea?

— Înțelepciunea aceasta mi-a dat-o Diavolul, îi răspunse învățatul străin. Puterea pe care o am și pe care ți-am dovedit-o, de la el o am, în schimbul sufletului.

Spunînd aceasta și nelăsîndu-se tras de limbă, își flutură mîna și pieri înghițit de întunericul ulicioarei, lăsîndu-l pe Twardowski singur. Toate fuseseră ticluite

cum nu se poate mai bine. Umilirea meşterului Twardowski precum şi vestea pe care i-o zvîrlise pe loc în obraz privind multrîvnita înţelepciune, unde putea fi ea dobîndită şi cumpărată, aveau rostul să-l întărîte şi să-l facă a-şi vinde sufletul Diavolului. Altminteri solul necurat sigur n-ar fi izbutit să-l clatine din ale sale pe înţelept. Pieri tainic, tocmai pentru ca sămînţa azvîrlită să aibă vreme a încolţi şi a creşte în singurătate.

Gîndul acesta că Satana poate dărui o înţelepciune supraomenească îşi făcu loc în creierul lui Twardowski dornic de ştiinţă şi de glorie; se bătu îndelung cu el, chibzuind cum să facă, şi în fiecare dimineaţă se scula din aşternutul răscolit încă mai chinuit de dorinţa de a se uni cu Diavolul, de a cădea cu el la învoială. Îi părea rău de sufletul său nemuritor, şi cu toate că pioşenia îi fusese de mult mistuită de focul care-i ardea sufletul, cînd îşi amintea, ca prin ceaţă, cît de scump plătise ca să şi-l răscumpere, trecînd prin sute de primejdii pînă ce-a ajuns în fundul gheenei, se codea să-l dea iar diavolului şi să-i recunoască astfel acestuia întîietatea şi biruinţa asupra sa.

Din clipa acelei înfruntări în vorbe cu Satana însă, toţi băgară de seamă că meşterul Twardowski s-a schimbat mult. Nu mai punea un preţ atît de mare asupra propriei sale înţelepciuni, cum făcuse odinioară, îi era silă de el însuşi şi, din felul cum arăta, se putea deduce mai limpede ca oricînd că se zbate şi se macină pe tăcute. El care, mai înainte, aruncase cu dispreţ cărţile de magie, acum se apucase să le caute şi, încet-încet, deprinzîndu-se cu gîndul la diavol, se uita în jurul său în căutarea cuiva ce l-ar fi putut îndruma să-l găsească, cu toate că nu era pe deplin sigur că face să-ţi jertfeşti sufletul şi veşnicia în schimbul înţelepciunii care poate că nici măcar nu i-ar fi stins setea aprigă ci, asemeni unei licori stricate, i-ar fi stîrnit o sete şi mai mare.

În asemenea clipe de zbucium îşi amintea uneori cu jale de tinereţea lui liniştită, cînd fiind mai puţin învăţat

şi mai puţin slăvit, mai păstra credinţa în suflet şi era plin de speranţe.

Îşi amintea cu dor de băncile şcolii — pe care petrecea atîtea ceasuri dulci învăţînd tainele credinţei cu mintea şi cu inima — şi de pardoseala de marmoră a bisericii Sfînta Maria din Cracovia, pe care îngenunchind cînta imnuri religioase. Îşi amintea şi de cîntecele pe care le compunea chiar el, mai tîrziu îndrăgite de popor şi care se răspîndeau apoi cu iuţeală în toată Cracovia, dar ele nu-i mai răsunau în inimă şi nu-i mai răscoleau aceleaşi simţăminte ca altădată. Acum se uita la opera tinereţii sale cu ochiul de gheaţă al înţeleptului, care şi-a luat rămas bun de la credinţă, a cărui ardoare s-a stins şi ale cărui speranţe s-au risipit. Comparîndu-se pe sine cel de acum cu acela de altădată, îi părea rău de fericirea trecută, dar era prea tîrziu. Nu se mai putea întoarce îndărăt, fericirea aceea era asemeni laptelui din ţîţa mamei, fără gust şi fără tărie pentru vîrsta la care ajunsese. În viaţă, la fel ca la capătul unei călătorii, arareori ne ducem îndărăt altcum decît cu gîndul, pentru a străbate cu alţi paşi acelaşi drum. Ne e dor de casă, ne e dor de tinereţe, şi totuşi gonim înainte!

În vremea asta, ţinta preferată a plimbărilor lui Twardowski ajunse să fie un loc sălbatic printre stînci, dincolo de Vistula, pe dealul denumit Krzemionki [1]. Acolo petrecea zile întregi, uneori şi nopţi, de unul singur sau urmat de discipoli care jinduiau după învăţătură şi pe care, dascălul acesta dezlănţuit, stînd cu ei sub cerul liber, decît să-i îmbie să înveţe, mai degrabă îi zgîlţîia cu propria sa necredinţă, şi-i descuraja, înfăţişînd ştiinţa ca pe o prăpastie neagră gata să-i înghită pe cei ce s-ar fi adîncit prea mult în tainele ei. Locul acela sălbatic şi

---

[1] Dealuri calcaroase cu numeroase creste şi scobituri. Cele mai cunoscute sînt Krzemionki Podgórskie, adică din Podgórze, lîngă Cracovia, unde asemenea eroziuni naturale cu forme specifice poartă denumirea de Stîncile lui Twardowski (n.t.).

trist se potrivea cu tristețea inimii sale și cu gîndurile lui chinuitoare, și cum era înconjurat de stînci și tufișuri, el își alese o adîncitură scobită a dealului, pe care poporul, văzîndu-l că stă cel mai adesea acolo dimpreună cu ceilalți, o denumi școala sau amvonul lui Twardowski.

Scurtă vreme după aceea, scîrbindu-se de dăscălire, meșterul Twardowski își părăsi ciracii, avînd atîta conștiință încît să nu împărtășească și altora învățătura lui stricată de îndoielile care-l munceau. Doar puțini ucenici îl mai urmau, mînați de curiozitate sau pentru că se simțeau legați de el, dar în scurtă vreme, dobîndind de la el tot mai greu ceva spre folosul lor, și aceștia îl părăsiră.

Unul singur îi mai rămase alături, care îl slujea și pe care Twardowski îl luase cîndva de milă din brațele unei cerșetoare care-și dăduse sufletul pe treptele bisericii. Iar acesta, neavînd pe nimeni altul pe lume în afară de meșterul său, stătu cu el și îi rămase credincios, fie că îl urma de departe în plimbările sale singuratice, fie că, asemeni unui cîine credincios, păzea ușa atelierului părăsit.

I se zicea Maciek Orfanul. Era mititel, slab, palid, iar fărîma de viață ce-o avea în el și pe care o datora meșterului o folosea spre a-l sluji pe acesta, dealtminteri singurul lui gînd era să-l slujească, trăia doar de dragul lui și fără el nu-și putea închipui viața. Neavînd de cine să se lege, la cine sau la ce să se gîndească, mintea lui se oprea numai la meșterul Twardowski și numai pe el îl îndrăgea. Cu vremea, simțămîntul acesta al lui Maciek se preschimbă într-un fel de patimă, de renunțare la sine, cum se întîmplă cu un animal, cu un cîine credincios sau cu o capră a vreunei văduve bătrîne. Maciek se lipi trup și suflet de Twardowski, cînd era treaz nu se gîndea decît la meșterul său, în vis îl visa, iar cînd făcea ceva, o făcea pentru el. Viața lui devenise un adaos la viața altuia și sărmanul nu știa să facă nimic pentru el

însuși ci totul numai pentru meșterul căruia își închinase viața. Atașamentul acesta ciudat ajunsese de rîsul lumii și deveni un fel de snoavă care umbla din gură în gură, și cum mai înainte încă de a se fi apucat Twardowski de magie, toți îl bănuiau că o practică, oamenii mai ziceau că îl legase pe Maciek de el prin vrăji.

Maciek avea cam șaisprezece, șaptesprezece ani, nu știa carte și habar n-avea că învățătura există. Pentru el toată știința și înțelepciunea lumii era cuprinsă în imnuri religioase. Cei mai înțelepți i se păreau a fi preoții, care înălțau în biserici imnuri spre slava lui Dumnezeu, iar meșterul Twardowski i se părea mai presus de toți ceilalți și doar gîndindu-se la înțelepciunea acestuia îl apuca amețeala. Niciodată Maciek nu încercase să-i cerceteze faptele sau să-i priceapă gîndurile, simțind că ar fi fost peste puterile lui; se străduia să-l slujească asemeni unui cîine, cu credință, tăcut și ascultător, să nu-i fie niciodată în nici o privință o povară. Cînd era bolnav își ascundea cu grijă boala, cînd era flămînd mai degrabă ar fi furat un codru de pîine decît să-i ceară meșterului, iar atunci cînd îmbrăcămintea de pe el ajungea zdrențe, o cîrpea cît putea, iar cînd nu mai era chip, punea pe el o țoală ruptă, lepădată prin cine știe ce unghere și trăia liniștit mai departe.

Twardowski părea să nu-l bage în seamă nici pe el, nici credința lui, și dacă îi atrăgea luarea-aminte nu era decît atunci cînd, din stîngăcie și nepricepere, făcea vreo boroboață. Atunci îl gonea din casă, iar Maciek se culca pe prag, să fie acolo la îndemînă, la orice chemare a meșterului, netrecîndu-i vreodată prin minte să-l părăsească.

În timpul drumurilor tot mai dese pe care Twardowski le făcea la Krzemionki, ucenicul său, neliniștit, la început nu-și afla locul. Mai întîi se gîndise să-și însoțească stăpînul, dar se temea să lase casa nepăzită, iar de încuiat n-avea cu ce s-o încuie. Se codi o vreme, iar pleca și iar se înapoia acasă, pînă cînd, în cele din urmă, cumpănind la toate, hotărî să stea de pază pe prag. Cînd

îl chinuia prea tare foamea, cobora în piață, șterpelea un covrig și se înapoia cît putea de iute spre a se lungi iar pe prag și a-i alunga pe cei care se abăteau pe la casa lui Twardowski cu aceleași cuvinte :

— Meșterul nu-i acasă. E peste rîu.

Încet-încet, numărul curioșilor scăzu, s-ar fi părut că toți l-au dat uitării pe Twardowski, care stătea tot mai des și mai îndelungată vreme pe măgura Krzemionki, unde, contrar obiceiului, nu-și lua cu el nici măcar o carte. Cutreiera Krzemionki singur cu gîndurile lui. Asta ținu vreo cîteva luni, iar Maciek, la fel de credincios, stătea pe prag, în frig, răbdînd de foame și rupt. Dacă cineva s-ar fi milostivit de el, ar fi răspuns cu un zîmbet cam nătîng pe față :

— Și ce dacă ? Mie îmi e bine așa !

Capitolul VIII

CUM A HOTĂRÎT TWARDOWSKI SĂ-ȘI VÎNDĂ SUFLETUL DIAVOLULUI, CE S-A PETRECUT ÎN CUGETUL LUI ȘI CE ÎNVOIALĂ A FĂCUT EL CU DIAVOLUL

Twardowski se afla la Krzemionki năpădit de gînduri. Era a treia sau a patra noapte de cînd plecase din Cracovia și de cînd rătăcea singur peste dealuri. Soarele apusese, stelele luceau palid pe firmamentul încă albastru, iar îndărătul copacilor se arătase luna roșie. Era toamnă, o seară senină, dar un vînt puternic smulgea frunzele, se răfuia cu ele, rostogolindu-le prin văi și pe drumuri. Ici-colo, se roteau nori de praf, clătinîndu-se ca niște bețivani care se înapoiază de la cîrciumă.

Se auzeau foșnete, dar cerul rămînea senin, aerul curat și răcoros.

În sufletul meșterului Twardowski era la fel ca afară, mai senin și mai calm decît înainte, dar gîndurile sale erau zbuciumate și se perindau ca mînate de vînt. Steaua speranței lucea prea slab și luna roșie a dorinței se înălța pe cerul văduvit de soare. Îmi cer scuze pentru o astfel de comparație cam bombastică, dar acesta era pe atunci limbajul poeziei.

Twardowski hotărîse definitiv să cheme Diavolul în noaptea aceea și, după ce-și vor fi încercat puterile, să-i dea sufletul în schimbul științei, a unei mari înțelepciuni și a faimei. Un gînd ciudat îl împinsese să facă pînă la urmă acest pas. Își aminti că mai fusese odată în puterea Satanei și că doar întîmplător și datorită unui nemaipomenit noroc smulsese din iad chirograful pentru sufletul său. Asemeni unui jucător care, cîștigînd banii pierduți la zaruri, îi aruncă peste o clipă din nou, spunînd c-au mai fost odată pierduți, tot astfel și Twardowski își jertfi sufletul, spunîndu-și că de n-ar fi fost o întîmplare, oricum s-ar fi aflat în mîna Satanei. Înfrîngîndu-și jalea după sufletul său nemuritor cu acest argument, Twardowski nu mai așteptă decît venirea nopții. Totul era pregătit. Și voința lui, și uneltele Diavolului. Aștepta doar miezul nopții ca să se ducă la răscrucea drumului.

Dar clipa rîvnită, hotărîtoare, nu mai venea. Timpul se tîra anevoie, ca și cum i-ar mai fi dăruit un ceas de gîndire să le cumpănească în cugetul său, dar Twardowski alunga gîndurile potrivnice. Totuși ele se abăteau asupra lui roiuri întregi, dorul după tinerețea lui neîntinată, apoi îl împungea spaima, și cu toate că meșterul le alunga, se îmbulzeau dîndu-i tîrcoale iar și iar, îl chinuiau, îl apăsau. Zadarnic sta Twardowski cu privirea pironită pe cerul care se înoura, așteptînd miezul nopții — parcă anume miezul nopții mai era încă departe. Mai avînd încă vreme destulă pînă la clipa hotărîtoare, meșterul Twardowski prinse să chibzuiască adînc, fără să-și mai alunge

gîndurile, își deschise sufletul cu îndrăzneala deznădejdii și grăi către sine :

— Nimic nu mă mai poate abate de la acest pas. Am hotărît și o voi face. Dacă în mîna Satanei se află întreaga știință, ale cărei firimituri zadarnic le adun pe pămînt, dacă el știe tot și are putere supraomenească și poate să mi-o dăruiască mie — eu am să-i dau sufletul ! Am să mă dau pe mine însumi.

Atunci în sufletul meșterului se ivi amintirea tinereții în strai alb nevinovat, cu o cunună verde pe frunte, cu credința în inimă, speranță și milă în piept, și grăi către el astfel :

— Nu-ți ajunge oare, credința, speranța și iubirea pe care le ai ?

Iar Twardowski răspunse :

— Nu-mi ajunge credința, fiindcă este oarbă ; nu-mi ajunge speranța, pentru că e înșelătoare ; nu-mi ajunge iubirea, pentru că ea nu slujește la nimic, nu astîmpără nici o poftă. Speranța mea s-a stins și iubirea a secat. Trebuie să-i dau vieții mele o nouă țintă, o nouă credință, speranță și iubire, lucruri care pentru cei mulți rămîn nevăzute, de neatins și de neînțeles.

În sufletul lui se înălță dorința aprigă de slavă, în veșmînt negru, cu lanț la piept, cu frunze de laur pe tîmple, cu crețuri pe frunte și-i spuse :

— Toate mijloacele de a te înălța sînt bune, cu condiția să te înalți. Între viermele care se tîrăște și omul care nu rîvnește nimic mai presus de ceea ce este și de ceea ce are, nu există nici o deosebire !

Și iar se ridică din adîncul inimii sale cucernicia, cu crucea în mînă, cu ochii la cer, cu lacrimi în ochi, și, plîngînd, grăi astfel către el :

— De ce te lepezi de mine, meștere, și te vinzi Satanei pentru o netrebnică poftă de mărire ? Oare nu ți-am slujit cu credință ? Oare nu ți-am îndulcit munca și strădaniile atunci cînd lucrai în sudoarea frunții ? Oare nu

ți-am dat în vileag tainele lumii și ale vieții ? Ce altceva ți-ar mai fi trebuit în afară de bucurie pe pămînt și speranță în viața viitoare ? De ce mă părăsești și te arunci în marea dezlănțuită a patimii tale nesățioase ? Uitat-ai oare că împărăția cerului este a celor săraci cu duhul ? Iar împărăția cerului e doar înțelepciune ? Uitat-ai oare că acolo, în cer, se vor descoperi toate tainele iar înțelepciunea umană va apărea ca vrednică de dispreț și netrebnică ? Și pentru o atare înțelepciune tu îți vei da sufletul nemuritor ?

Dar glasul cucerniciei, pierit și slab, era acoperit de glasul dorinței, care striga cu ochiul aprins și brațele larg desfăcute parcă pentru a apuca lumea :

— Rîvnesc ! Rîvnesc ! Chiar de-ar fi să beau oțet și fiere, dați-mi paharul. Nu voi întoarce gura de la cupa amărăciunii, fiindcă jinduiesc după această băutură ! ! !

Virtutea, albă, pură și modestă, mai zăbovi în preajma lui și vorbi plîngînd :

— Mă alungi de la tine, meștere ! Ce rău ți-am făcut ? Oare convingerea că sînt cu tine nu ți-a îndulcit fiecare pas printre spini, nu ți-a șters sudoarea de pe frunte și lacrimile de pe obraz ? Oare asemeni unei neveste credincioase nu ți-am încununat viața cu liniștea conștiinței ? De ce mă alungi pentru o concubină ?

Și plîngea ascunzîndu-și fața în palme.

La aceasta, iar îi răspundea pofta de glorie, dorința de înțelepciune :

— Mi-e sete, dați-mi licoarea ! De-ar fi oțet sau fiere, sau sînge, dar să fie mereu alta, mereu alta și îndestulătoare !

Iar virtutea tăcu și se duse.

După ce nălucile acestea pieiră, se iviră două umbre albe, care pluteau purtate de norii toamnei și coborau spre pămînt. Meșterul recunoscu în ele pe tatăl și pe mama sa. Amîndouă umbrele aveau stele pe deasupra capului și frunze de palmier în mînă, ca sfinții mucenici,

și, vorbind dulce cu două glasuri diferite dar cu aceleași cuvinte, grăiră astfel către fiul lor :

— O, fiu al nostru ! La ce bun vrei să dobîndești altă știință peste cea pe care o ai ? Noi n-am avut-o, și cu toate astea ne-a ajuns pentru două vieți și pentru întreaga veșnicie. Dacă dorești, fiule, fericirea pe pămînt, o afli în liniște, dragoste și resemnare, nu în învățătură ; dacă dorești faimă, o dobîndești jertfindu-ți eroic viața și nu în înțelepciune ; dacă vrei desfătare, cea mai mare desfătare o afli în unirea a două suflete și a două inimi. Știința e o prăpastie pe care omul n-o poate străbate, dar care îl înghite și distruge ca pe un vierme mărunt. Cunoașterea binelui și a răului i-a pierdut fără scăpare pe primii noștri părinți, și-l va pierde și pe cel trufaș care, vrînd să fie asemeni lui Dumnezeu, va încerca să înțeleagă universul cu sufletul lui bicisnic în care doar o fărîmă din acest univers se poate oglindi. La ce-ți folosește, fiule, prea multă învățătură ? Ai s-o blestemi după aceea, cînd îți va fi stricat și întunecat viața ! O, fiule, de ce părăsești calea cea bună și te duci în iad, de unde ai mai scăpat odată cu marea milă și ajutorul lui Dumnezeu ? O, fiule, fă cale întoarsă.

Și cele două umbre plîngeau, iar lacrimile lor picurau peste sufletul ars de sete al meșterului Twardowski, dar nu izbuteau să-i aline arșița. Pofta de mărire și dorința de a dobîndi înțelepciunea îl făceau să strige necontenit :

— Mi-e sete ! Mi-e sete ! Nu voi întoarce de la gura mea cupa cu oțet și fiere, numai să pot sorbi din ea. Mi-e sete, mi-e sete !

Chiar atunci, înălțînd ochii spre cer, Twardowski privi stelele și văzu că era aproape miezul nopții. Se sculă de pe stîncă, aceea căreia îi ziceau și catedra lui Twardowski, și se îndreptă spre răscrucea unde Diavolul stătea la pîndă, așteptîndu-l.

În capul drumului se afla o cruce străveche, aplecată de vreme, putredă, năpădită de mușchi, cu un steguleț care scîrțîia legat în mai multe rînduri cu șorțuri albe de

către sătenii cucernici. La picioarele crucii zăceau niște roți stricate, cîteva crengi uscate și un bolovan, aproape îngropat în țărînă. Cînd meșterul Twardowski se apropie de locul acela, cerul senin al nopții de toamnă se acoperi de nori ca o pînză cenușie, vîntul începu să sufle mai amarnic dinspre miazănoapte, smulgînd și ducînd cu el așchii de stîncă, nisip, crengi și frunze uscate. Meșterul Twardowski întoarse capul. Din dreptul crucii porneau patru drumuri spre cele patru zări ale lumii. Spre miazăzi ducea o cale largă și lesnicioasă, calea desfătărilor ; spre miazănoapte calea se cățăra în munte, era calea muncii, a trudei și a suferinței ; spre răsărit ducea calea speranței, spre apus cea a deznădejdii și tristeții. Toate patru drumurile erau bătătorite și peste toate patru vîntul purta vîrtejuri de nisip, care se răsuceau repede ca dansatoarele la iarmaroc, ba țîșnind în sus spre cer, ba risipindu-se iar pe drum. Pe deasupra drumului desfătării zbura un stol de porumbei, deasupra drumului muncii se înălță strîns în curele un erete, pe deasupra drumului speranței zburau gîște sălbatice, iar spre apus țipau bufnițe, cucuvele și corbi.

Meșterul își dezbrăcă haina și o întoarse pe dos, apoi scoase din buzunar o cretă sfințită și o lumînare din grăsime de om mort, o căldărușă cu apă sfințită, un mătăuz, o carte, oase de om și înfipse în pămînt un baston de-al vrăjitorilor vopsit în negru cu semne albe. Desenă pe pămînt cu creta un cerc, în mijlocul căruia se afla acea cruce veche, aprinse lumînarea, împrăștie oasele, stropi cu apă și începu să rostească vrăji într-o limbă alcătuită din silabe aparținînd tuturor limbilor vii și moarte pe care vîntul le ducea către cele patru colțuri ale lumii.

— Duh negru ! strigă. Iată-mă-s, un muritor care se învoiește să-ți vîndă sufletul ! Vino și adă cu tine întreaga putere pe care o ai, fiindcă n-are să ți-l vîndă nici pentru aur, nici pentru desfătări, ci doar în schimbul în-

țelepciunii și al gloriei. Vino, arată-i arborele cunoașterii și ia-ți sufletul lui.

Vino, spirite negru, te conjur în numele stăpînului tău, carele cel dintîi a căzut din cer izbindu-se cu capul de fundul gheenei. Te conjur în numele umilirii tale, în numele chinului tău, în numele netrebniciei tale și a pedepsei din voința lui Dumnezeu, să te ivești și să-i iei Domnului sufletul meu gata pregătit pentru tine. Te chem în numele tuturor diavolilor alungați în ziua biruinței, cu adîncul iadului, cu focul gheenei, cu toate sufletele care au ieșit din adîncuri izbăvite, prin tot ce ai suferit și mai suferi încă, prin veșnicia suferinței care se află înaintea ta ! Te chem o dată, te chem de două ori, te chem de trei ori, de șapte ori și de șapte ori șapte ori te chem, arată-te !

Cînd rosti aceste ultime cuvinte, în fața cercului de cretă se ivi un chip învăluit într-o văpaie roșie. Iar meșterul Twardowski îl recunoscu pe înțeleptul cu care se înfruntase din vorbe și se ciondănise de curînd și-i recunoscu glasul răgușit și batjocoritor.

— Dacă te-ai hotărît să-ți vinzi sufetul diavolului, de ce-ai folosit cretă sfințită și apă sfințită, trăgînd un hotar între noi doi ?

— Pentru că nu vreau să mă înhațe pe nimic ca pe un copilandru, răspunse Twardowski, și știu prea bine cu cine am de a face. Tu ești solul iadului ?

— Eu mi-s ! Spune ce vrei de la mine.

— Ce vreau ? Să-mi arăți arborele cunoașterii, să mă faci pe pămînt mai înțelept decît înțelepții și mai priceput decît cei mai pricepuți în știință ; vreau să cunosc lumea asemeni celui care a creat-o ; toate tainele ei, trecutul și destinul ei, și puterea lucrurilor și puterea făpturilor, să fiu cel mai înțelept dintre înțelepți, să fiu mai slăvit decît cei mai slăviți, mai mare decît cei mai mari.

— Ceri mult, meștere, răspunse Belzebut. Și ce-mi dai în schimbul acestora toate ?

— Sufletul meu nemuritor.

— Sufletul, spuse rîzînd Satana, crezi că merită atît ? Oare știi sigur că nu-i oricum în puterea Satanei și pe calea pe care a mai fost odată, în tinerețea ta ?

— Știu că ispașa mă poate izbăvi de păcatele mele făptuite pînă acum ; știu că încă nu mă aflu pe drumul pierzaniei fără întoarcere ; știu că sufletul înțeleptului face atît cît cer eu pe el, pentru că trage după sine multe alte suflete de învățăcei și de admiratori, dintre cei cu minte puțină și imitatori proști, pe unii apucîndu-i cu cleștele convingerii, pe alții cu puterea exemplului, pe alții făcîndu-i curioși și pe încă alții amețindu-i.

Auzind răspunsul acesta plin de îndrăzneală, Satana rîse și răspunse :

— Scriu chirograful pentru sufletul tău.

— Mai încet, îl întrerupse Twardowski. Mai întîi arată-mi ce-mi poți da în schimbul sufletului pe care ți-l vînd, nu ți-l dăruiesc.

— Ți-am mai dovedit, atunci cînd ne-am întîlnit pentru prima oară, că am înțelepciunea și cunoașterea tuturor lucrurilor.

— Nu mă mulțumesc cu ce mi-ai arătat. Vreau să-mi dovedești că poți să-mi dai, că deții puterea de a-ți folosi știința pe pămînt.

— Și cum să fac ?

— Te supun la trei încercări. Mai întîi să-mi strîngi tot argintul care se află în Polonia și să mi-l aduci într-un singur loc, la Olkusz [1] în minele părăsite, care au încetat să le mai dea oamenilor minereu, ca pedeapsă a lui Dumnezeu pentru fapta nelegiuită a pîrcălabiei de acolo. Să stea argintul adunat pentru mine și numai eu să pot hotărî cum să fie folosit.

[1] Olkusz, întemeiat în secolul al XIII-lea, centru metalurgic important în evul mediu (mine de cupru, plumb și argint), a cunoscut o perioadă de înflorire în secolele XIV—XVI. În 1674 minele au fost inundate și distruse de revărsarea rîului Baba (n.t.).

— La ce-ți trebuie, meștere! răspunse Diavolul. Vrei să-ți sărăcești țara, turnînd tot argintul într-un loc de unde niciodată nu-l vor mai putea extrage tîrgoveții distruși de procese și blesteme? La ce are să-ți folosească?

— Așa vreau și așa să fie! spuse Twardowski.

— Și altceva? întrebă rînjind Necuratul. Văd c-am s-o scot greu la capăt cu tine și că o să mă trudesc cu mult mai mult decît face sufletul tău.

Twardowski zîmbi cu mîndrie.

— În al doilea rînd, spuse, chiar în noaptea asta ai să-mi sapi un lac lîngă Knyszyn [1] și ai să muți dintr-un loc într-altul bolovanul care se află lîngă Czerwińsk [2]. În sfîrșit, în al treilea rînd ai să-mi așezi Stînca Șoimului [3] de lîngă Cracovia în așa fel încît să stea cu vîrful în jos și cu partea lată în sus. Toate le vei face sub ochii mei, fără ajutorul oamenilor și în noaptea asta. Atunci doar ai să mă convingi despre puterea și iscusința ta, iar eu am să mă înțeleg cu tine în ce privește sufletul meu.

— Toate nu-s decît încercări, nu-i așa, meștere? strigă Diavolul. Ești șiret n-am ce zice! Dar dacă după aceste încercări, te-ai răzgîndi și nu ți-o mai plăcea să

[1] Knyszyn a obținut drept de cetate în anul 1568. Pe vremea regelui Sigismund cel Bătrîn, a făcut parte din domeniile regale. Castelul de la Knyszyn a fost unul din castelele preferate ale ultimilor Jagelloni și locul unde a decedat regele Sigismund August (7 iunie 1572). Astăzi oraș industrial dezvoltat (n.t.).

[2] Czerwińsk, localitate atestată încă din secolul al XI-lea, cu o așezare pitorească pe o înălțime deluroasă de pe malul Vistulei, cunoscută datorită unei biserici romanice din secolul al XII-lea și a unei mînăstiri gotice reconstruite în stil baroc (n.t.).

[3] Stînca Șoimului (Skała Sokoła sau Pieskowa), astăzi binecunoscut punct turistic, atractiv prin frumusețea naturală a grupurilor stîncoase cu forme fantastice și prin castelul datînd din secolul al XIV-lea. *Stînca Șoimului*, cunoscută și sub numele de *Măciuca lui Hercule*, datorită formei sale neobișnuite, e legată de diferite legende populare, dintre care cea mai cunoscută se referă la disputa dintre meșterul Twardowski și Diavol (n.t.)

închei cu mine înțelegerea, atunci ce are să se întîmple? De ce m-aș munci de pomană și aș răsturna lumea degeaba? Ia spune?

Meșterul Twardowski nu răspunse nimic.

— Faci cum poftești! murmură peste o clipă. Răspunsul mi-l poți da doar prin două cuvinte: da sau nu.

Diavolul se îngîndură, se scărpină în cap cu copita, scoțînd diferite strigăte, părea că își face niște socoteli, mormăind pe sub nas.

— Grea încercare! Foarte grea! Scrie în răstimp chirograful, după aceea om vedea! Dealtminteri am să fac ce-mi ceri.

— Nu înainte să-mi arăți de ce ești în stare, mai spuse meșterul.

— Te tocmești aprig.

— Îți vînd lucrul ultim care mi-a rămas și cel mai de preț, ca să-mi astîmpăr setea. Trebuie să mă tocmesc, pentru că este ultimul tîrg pe care-l mai închei. Nu vreau să-ți dau pe degeaba și fără folos nemurirea mea. Gîndește-te, Diavole, și făptuiește cum vrei.

— Ieși afară din cerc, spuse Satana, îndreptîndu-și spinarea. Urmează-mă. Voi face ceea ce mi-ai cerut.

La aceste cuvinte, Twardowski se stropi cu apă sfințită, luă în mînă cartea, își făcu cruce cu evlavie și ieși agale din cerc. Privindu-l, Necuratul scrîșnea din dinți, întrucît desigur își punea în gînd să pună mîna pe Twardowski printr-o viclenie, dar așa înarmat cum era nu-l putea atinge. Se ivi o trîmbă de nisip care se răsucea la răscruce, Twardowski și Satana se urcară în ea și zburară cu iuțeala fulgerului, peste munți și văi, lunecînd pe deasupra pămîntului pînă la Olkusz.

În fața intrării în mina părăsită, Twardowski se opri și așteptă, Satana pieri. Peste o clipă se ivi o droaie de năluci care purtau pe spate un fel de bulgări mari, cenușii. Se apropiară, zvîrlind pe rînd povara în deschiză-

tură şi plecară, apoi iar o luară de la capăt. Pînă ce Diavolul pe care-l aveau drept căpetenie şi-i însoţise în toate drumurile lor, se ivi singur, ţinînd în palmă o frîntură de rocă. O aruncă în adînc şi spuse :

— E ultima.

— Cum poţi să-mi dovedeşti că e într-adevăr aşa ? întrebă meşterul Twardowski.

— Cum poţi tu să-mi dovedeşti că nu este aşa ? răspunse Satana.

Twardowski fu nevoit să se mulţumească cu atît, de fapt neavînd cum să se convingă dacă într-adevăr diavolii căraseră argintul şi dacă îl strînseseră pe tot. Iar între timp Diavolul se aplecă peste mină şi scuipă în ea cu năduf — de atunci o înecară apele cu totul.

Apoi meşterul şi Diavolul se urcară într-o moară de vînt şi zburară pînă la Knyszyn.

Aici Twardowski îi arătă Diavolului o poiană în adîncul pădurii, căreia îi spuneau Czechowszczyzna, şi-i ceru s-o preschimbe într-un lac. Diavolul se repezi în mijlocul poienii şi începu să sape pămîntul cu copitele, cu ghearele, cu dinţii şi să-l arunce pe margini, apoi zvîrli steiuri uriaşe pînă ce făcu fundul lacului şi-i împinse malurile departe în jur, în sfîrşit, oprindu-se pe mal şi gîfîind obosit, mai scuipă o dată şi lacul se umplu pînă sus de o apă care se izbi cu zgomot de malul celălalt.

— Am făcut-o şi pe a doua, timpul e scurt, hai la lucru pînă nu cîntă cocoşul.

Şi iar urcară într-o moară de vînt şi iar zburară, de astă dată pînă la Czerwińsk. Meşterul Twardowski îi arătă Diavolului un bolovan uriaş, vîrît în pămînt, acoperit de mucegai şi de muşchi şi-i ceru ca, trecîndu-l ca la o stadie prin pădure şi peste apă, să-l zvîrle peste luncă pe un cîmp al satului.

Necuratul clătină din cap, se apropie de piatră cînd dintr-o parte cînd din alta, oftă, gemu, în sfîrşit, apucîndu-l cu ghearele, îi făcu vînt şi-l azvîrli peste cîmp. Apoi

se propti în pietroi cu spinarea, duse braţele îndărăt, zvîrli pietroiul pe umeri ca pe un sac cu făină, îl apucă strîns, îl ridică deasupra capului, se încordă şi bucata neagră de stei şuierînd şi vîjîind peste vîrfurile copacilor din pădure, pe care-i atinse în zbor, ţîşni în văzduh şi căzu cu zgomot mare în cîmp.

— Acum să ne înapoiem pentru a treia încercare, zise Satana, dar după părerea mea s-ar cuveni să te mulţumeşti cu ce-am făcut pînă acum.

Twardowski nu răspunse nimic. Iar trecură în zbor pe lîngă stînca numită a Şoimului sau Pieskowa, care pînă atunci mai stătea cu vîrful în sus. Cînd ajunseră, Satana ocoli stînca de jur împrejur, se uită la temelia ei, scutură din cap, privi vîrful ascuţit şi se întrebă cum să facă şi de unde s-o apuce.

Twardowski se uita la el plin de curiozitate, vrînd să vadă cum are s-o scoată la capăt. Diavolul mic de stat, care lîngă stînca uriaşă aproape că nu se mai vedea, se sucea şi se învîrtea şuierînd, plescăind din buze, atingînd stînca cu ghearele, privind pieziş la meşterul care stătea nemişcat. În sfîrşit, se înălţă pe vîrfuri, mai bine zis în copite, şi deodată începu să crească, să tot crească pînă ce întrecu cu capul stînca, şi cînd creasta ei îi ajunse cam pe la subsuoară, o apucă de un capăt de parc-ar fi fost un băţ, o ridică, o apleacă, se lăsă pe vine şi o răsturnă cu vîrful în jos. Stînca nu se aşeză chiar imediat, se mai clătină de cîteva ori, mai scîrţîi pînă ce Satana o înţepeni cu toată puterea şi, isprăvind şi cu ultima încercare, se micşoră din nou pînă la dimensiunea dinainte.

— Ei, ce zici, meştere ? Cum ţi se pare ?

— Hai să scriem chirograful.

— Vin cu plăcere, cu toate că m-ai pus la muncă nu glumă şi de-abia-mi mai trag sufletul.

Zicînd aceasta plecară iar amîndoi la şcoala lui Twardowski de pe Krzemionki.

Capitolul IX

CUM AU SCRIS CHIROGRAFUL

Aici cînd ajunseră, Twardowski iar aprinse un capăt de lumînare şi scoase o foaie curată de pergament din sîn.

— Ce-ţi închipui meştere, că chirograful se scrie ca şi ale voastre *acta et munimenta* [1] pe o bucată de piele de măgar sau de viţel, că zapisul prin care îţi vinzi sufletul Diavolului poate să încapă pe o foaie murdară ca asta, pe care spre veşnica aducere aminte *omnibus et universis* [2] se aduc la cunoştinţa *presentibus et futuris* [3] daniile pentru călugări sau legămîntul ctitorilor, care va să zică despre lăcomia, trufia şi dorinţa lor de a se lăuda în faţa viitorimii ? O nu, nu ! Am la mine o bucată de piele tăbăcită în Italia, jupuită de pe grumazul unui spînzurat, este cea mai vîrtoasă bucată de pergament cu putinţă pentru că în timpul vieţii omul a fost bătut cu vergi şi după moarte zvîntat bine pe spînzurătoare.

Fără doar şi poate pricepi şi dumneata, îi dădea înainte Diavolul, că nu putem întrebuinţa pentru a scrie cerneală obişnuită şi nici chiar vopselele folosite de meşterii caligrafi care desenează miniaturile sau iniţialele pe cărţi. Iadul acceptă drept înscrisuri formale numai chirografele scrise cu sînge omenesc. Sîngele joacă aici un rol simbolic, de arvună dată asupra trupului, iar gîndul cuprins în zapis este arvuna asupra sufletului omenesc. Sînt cele două capete de care îi tragem pe răposaţi *ad infernos* [4], trupuri şi suflete. Îmi dai voie să-ţi iau o picătură de sînge din degetul mijlociu, cel de inimă, şi-am s-o ames-

---

[1] Acte şi avertismente (lat.) (n.t.).
[2] Tuturor şi pretutindeni (lat.) (n.t.).
[3] Celor de faţă şi viitori (lat. (n.t.).
[4] Spre infern (lat.) (n.t.).

tec eu. Dar mai înainte trebuie să cădem la înţelegere cu privire la felul de a întocmi actul. Te bizui pe mine ca pe cel mai bun dintre notari ?

— Ba nu. Vom discuta punct cu punct.

— Mare belea cu un ins atît de încăpăţînat ! Păi atunci să ne punem pe treabă. Îţi vinzi sufletul. Ce pretinzi în schimb pentru el ? Spune tot, dar grăieşte limpede. Tratăm afacerea pe de-a-ntregul, nu aşa cum se tocmesc ovreii pentru o putină cu scrumbii.

— Ai vrea să-mi pui la încercare mîndria ca să mă jecmăneşti mai uşor ! răspunse Twardowski. N-ai nimerit-o ! S-o luăm încetişor. Mai întîi şi întîi ţin să-mi dai ştiinţa şi înţelepciunea diavolească despre toate şi bună la orice, şi să fie obţinută *intuitive*, fără trudă, să crească pe măsura trebuinţelor mele.

— Mă învoiesc. Dar nu e cu putinţă să-ţi dăruiesc ceva atît de important fără să stabilim dinainte cum îl vei folosi. Înţelepciunea diavolească nu poate fi întoarsă de la losi. Înţelepciunea diavolească nu poate fi întoarsă de la rosturile ei diavoleşti. Prin urmare, condiţiei tale îi opun o altă condiţie, ca niciodată să n-o foloseşti spre binele ci întotdeauna spre paguba oamenilor. Altă întrebuinţare acestei înţelepciuni nu i se poate da.

— Aşadar o ciunteşti atît ca faptă cît şi ca urmări, iar pe de altă parte...

— Îţi dau ce am, spuse Satana.

— Iar eu de pe urma acestui dar rămîn cu mîinile legate, spuse meşterul Twardowski ! Asta nu se poate ! strigă. Vreau să am voinţa liberă !

— Iată ceva ce nu-ţi va da nici chiar Satana, răspunse neguţătorul de suflete. E o vorbă fără conţinut, o pură abstracţiune, pe deasupra şi o noţiune falsă, cu toate că la prima vedere pare îndreptăţită. Nimeni pe lume nu are voinţă liberă şi nici tu n-o poţi avea aşa cum o înţelegi.

— Deci totul pe nimic.

— Las-o mai moale, meştere Twardowski. Ia-o mai încet. Dar dacă-ţi voi spune că poţi face orice ţi-o plă-

cea şi că iadul doar va veghea ca nici una din faptele tale să nu fie spre binele oamenilor ?

— E o condiţie înrobitoare deoarece am aflat de ea.

— Poate să ţi se pară că faci bine.

— Am să presimt că binele făptuit de mine se preschimbă în rău.

— N-ai s-o simţi în clipa faptei care, să zicem, va porni din inimă. Eşti liber să nu fii mînat de vreo intenţie rea.

— Oare nu devin vinovat chiar prin ştirea pe care mi-o dai acum ?

— N-ai ce-i face, meştere ! Ceva trebuie sacrificat.

Twardowski se gîndi o clipă şi spuse :

— Unul din noi doi are să iasă înşelat.

— Te învoieşti ?

— Mă învoiesc.

Şi amîndoi zîmbiră. Punctul unu fusese stabilit.

— În al doilea rînd, vreau slavă. Pentru că slava înseamnă *o putere* în lume. Un om slăvit găseşte în faima de care se bucură o nouă putere pentru a acţiona, slava te asigură că faptele tale vor fi primite aşa cum se cuvine. Slava leagă mulţimea de mine şi mă face stăpînul ei. E rîvnită ca o măruntă împlinire a unei trufii deşarte. Slava e şi numele pompos al unei vane năluciri. Dar rîvnită ca o forţă, ca un instrument de acţiune, ca un sceptru cu care stăpîneşti asupra minţilor umane — slava e un lucru mare şi important !

— Ţi-oi da, meştere, slavă cîtă pofteşti şi ca să poţi face cu ea tot ce pofteşti, răspunse Diavolul.

— Să-mi dai în al treilea rînd puterea Satanei de a făptui minuni împotriva cursului natural al lucrurilor.

— Asta nu eu ţi-o voi da, ci isteţimea ta diavolească. Am să adaog doar atît, că, în lucrurile care să răstoarne cursul natural şi statornic, puterea noastră nu e de fapt nimic altceva decît simularea puterii. Noi nu făptuim minuni, dar ştim să simulăm minuni şi lucruri stranii.

— Puţin îmi pasă de ce natură sînt minunile voastre. De acord ?

— De acord, răspunse Satana. Vezi că eu tratez lucrurile cu generozitate. Iar acum iată propunerile mele. După o viaţă oricît de lungă, îmi vei da sufletul tău întreg şi te vei duce în iad, se vor duce odată cu tine toţi aceia care cred în tine, pe care tu îi vei corupe.

— N-am nimic cu ei, răspunse meşterul. Cît priveşte sufletul meu, ai să ţi-l iei după moartea mea, dar eu vreau o viaţă lungă.

— Crezi că asta ţine de mine ?

— Eşti în stare să mi-o scurtezi !

— Nu pot, deşi aş vrea să-ţi iau capul chiar astăzi, după semnarea chirografului. Ţi-o spun deschis, că mi-ar face o deosebită plăcere. Dar întrucît îţi vinzi sufletul atît de scump, drept este să-l luăm odată cu trupul, şi mai înainte să iasă sufletul din el, ca să te putem smulge de pe lume întreg şi viu.

— Viu ?! strigă tare Twardowski, viu !?

— Da, viu, răspunse Diavolul liniştit. Altminteri nu cădem la învoială. Altminteri, cît ai zăcea pe patul de moarte, ar veni preoţii, poate că te-ar convinge să te converteşti, ţi-ar vîrî în cap gîndul la spovedanie, pocăinţă, ispăşire, poate ai fi cuprins de păreri de rău şi te-ai lepăda de propriile tale fapte. Ce nevoie are iadul de atîta bătaie de cap ? Pentru a fi feriţi de belele trebuie să te înhăţăm în ceasul dinaintea morţii, sănătos şi viu.

— Foarte bine, se învoi meşterul Twardowski după ce chibzui puţin, dar vom stabili locul de unde mă veţi putea lua, de acolo şi de nicăieri din altă parte.

— Locul ? sări Diavolul ca fript. Dar pentru ce ?

— Aşa şi nu altfel. O condiţie grea în schimbul altei condiţii grele. Îmi smulgi o bucată din viaţă, drept e să obţin şi eu o răsplată. Nu mă veţi putea lua de altundeva, decît de la Roma.

— Asta ce mai e ? strigă Satana. Auzi, colo, Roma ! De ce de la Roma ? Ce cauţi la Roma ?

— Fără asta pică toată înțelegerea.
— Așa nu se poate.
— Fără asta rup învoiala.
— Meștere Twardowski, îți bați joc de mine!
— Poate tu rîzi de mine, Diavole!
— De ce la Roma?
— De acolo vreau să mă duc în iad.
— Crezi că sfințenia locului are să te apere?
— Nicidecum, dar pretind să mă duc în iad venind nu din patria mea natală, nu de pe locurile care-mi sînt dragi, ci dintr-o țară îndepărtată, unde nu mă cunoaște nimeni, unde întîmplarea asta are să treacă neobservată.
— Păi, meștere, în cazul ăsta ar fi de ajuns să treci granița. De ce nu Amsterdam, de ce nu Paris, de ce taman Roma?
— Am spus Roma.
— Ciudat mai ești, meștere.
— Încăpățînat mai ești, Diavole.
— Care va să zică altcum nu vrei?
— Altcum nu pot. Da sau nu?
— Tare greu e cu tine, dar ce să fac, la urma urmei fie și așa. Bagă însă de seamă, ce-am să mă fac dacă la vremea cuvenită n-ai să vrei să vii la Roma, ceea ce, fie vorba între noi, mă aștept din partea ta?
— Apoi asta-i treaba ta, să te străduiești, să-ți pui la bătaie istețimea și viclenia ca să mă silești, să mă strîngi cu ușa, să n-am încotro.
— Fie și așa, răspunse Satana. Bine c-am ajuns la capăt și că ne-am împăcat. Iar acum să scriem iute chirograful, că acuși cîntă cocoșii.
Spunînd aceasta, Scaraoschi luă degetul lui Twardowski, îl înțepă, muie pana în sînge, după care, rostind cu glas tare vorbele, se apucă să scrie chirograful întocmai așa cum fuseseră stabilite condițiile.
Cînd Twardowski încheie cu semnătura sa învoiala gata scrisă pe o foaie de pergament cît toate zilele și își

puse pecetea precum fac măscăricii pe ceară neagră (căci măscăricii își puneau pecetea în ceară neagră) — cocoșul cîntă pentru prima oară, în depărtare, și totul pieri. Lumina albă a zorilor îi izbi ochii obosiți, Twardowski se sprijini în cot și, căznindu-se să nu adoarmă, totuși adormi.

Capitolul X

CUM S-A ÎNAPOIAT TWARDOWSKI LA CRACOVIA ȘI CE SPUNEAU CLOPOTELE

Cînd Twardowski se trezi din somn, era o dimineață rece cu cerul alburiu. Maciek orfanul stătea culcat la picioarele lui și i se uita în ochi. Cum și cînd se ivise acolo, nu pricepea. Obosit de cele întîmplate peste noapte, ridică încet pleoapele și, deschizînd ochii, primul gînd ce i se ivi în minte era tocmai acesta. Simți în el o schimbare însemnată, înțelegea altfel lumea, o resimțea cu totul altfel decît pînă ieri.

Toate acestea îl izbiră de la prima privire aruncată asupra lumii. Se simțea ce-i drept același, își ținea minte trecutul, se menținea pe aceeași tulpină de pînă ieri, care leagă o plantă de pămînt, dar între ieri și azi era ca un fel de stăvilar, un hotar care despărțea două vieți — deosebite și neasemănătoare între ele. Viața dinainte era una de muncă, de incertitudini, de chinuri dar totodată și de speranțe, viața nouă, care începea acum — era închisă, separată, pecetluită de o trufașă încredere în sine, de plăcerea de a face răul și de a se afla în preajma lui. Se miră de noile lui simțăminte și gînduri, pentru că recunoscu, datorită emoțiilor de ieri, că Satana nu-i dă-

ruise înțelepciunea la care rîvnea, ci propria lui înfumurare și răutate. Totuși, adîncindu-se în ce se petrecea cu el, văzu că pe lume toate i se tălmăceau mai bine, mai limpede și mai explicit, fără taine. Se mulțumi deci în sinea lui cu asta, prea puțin bucuros de un fel de ură ce-o nutrea față de oameni și lume, pe care mai înainte n-o avea în inima lui.

— Ce-i cu tine, Maciek, îl întrebă. De ce-ai venit pînă aici?

— M-a mînat neliniștea pentru tine, meștere.

— Socotești că ai obligații față de mine?

— Obligații? se miră orfanul. Îți sînt recunoscător.

— Ce-i recunoștința? întrebă Twardowski cu un zîmbet neîncrezător.

— E ceva ce-ți strînge baierele inimii și o apleacă spre binefăcătorul tău. Și te îndeamnă să te lipești de inima lui, să dorești să te sacrifici pentru el.

— O fi o momeală ca să dobîndești de la el noi daruri, răspunse Twardowski, vrînd să-l necăjească.

— O, nu, meștere!

— Ce se aude la Cracovia?

— Toți vorbesc despre dumneata, stăpîne.

— Ce spun?

— Se miră că îți faci veacul la poalele muntelui, iar cumetrele șușotesc că stai la taclale cu Necuratul — și, spunînd aceasta, Maciek își făcu iute cruce, în timp ce Twardowski rîse.

— Și altceva?

— Oamenii de rînd mă întreabă în fiecare zi de tine, fiindcă știu că-ți sînt slugă. Vin mereu să-ți ceară sfatul și mă iau pe mine la întrebări. „— Cînd vine?“ Cică: „— N-ar putea să-mi dea un sfat și mie?“ Ba unii își închipuie chiar că poți face minuni.

— De ce să nu pot? răspunse Twardowski cu trufie.

— Păi atunci, dacă poți, de ce nu-i ajuți pe bieții oameni?

— De ce nu-i ajut? Dar tu de unde știi ce fac ori ce nu fac stînd aici în singurătate.

— Hai mai bine să mergem acasă, meștere. De mult cărțile nu ți le citesc decît șoarecii, iar praful s-a așternut gros peste mașini, schelet și borcane. Oare ai strîns din ele toată înțelepciunea care se putea scoate?

— Toată, toată! răspunse Twardowski. Putem acum să le punem pe foc, fără să ne pară rău după ele!

— Dacă ai strîns înțelepciune, de ce te ferești de oameni?

—Ți-am mai spus că habar n-ai cum și ce fac.

Maciek tăcu.

Se îndreptau spre Cracovia, dar de-abia o apucară pe ulițele acestui oraș, cînd auziră dangătul clopotelor bisericilor, văitîndu-se cu un glas plîngător:

— Vai de un suflet păcătos care s-a lepădat de Dumnezeu și de viață veșnică, de dragul lumii și a înțelepciunii lumești. Vai de sufletul care s-a dat Satanei, căci îl așteaptă chinuri lungi în schimbul unei scurte biruințe, chinul veșnic are să-l strivească și are să-l umilească, și are să-i calce în picioare mărețla. Vai și amar! de azi încolo, sufletul meșterului a pierdut cerul și va trăi în iad.

Clopotele sunau, își răspundeau unele altora și peste întregul oraș răsunau ca un vaier vorbele:

— Vai de sufletul lui Twardowski.

Auzindu-le, lui Twardowski i se păru că toți ceilalți, asemeni lui, înțelegeau spusa clopotelor, și merse mai departe, rîzînd batjocoritor, cînd văzu semnele de respect pe care i-l arătau tîrgoveții și gloata.

Desele lui plimbări din oraș spre dealuri, orele lungi petrecute acolo făcuseră să fie privit de mulțime drept o figură misterioasă. Se vorbea despre el ca despre un vrăjitor cu mare faimă și toți îl socoteau un model de înțelepciune. Faima lui spori nemăsurat, cuprinse toate straturile sociale — se răspîndi peste tot. Twardowski înțelese aceasta după chipurile celor din jur și inima i se umplu de bucurie.

„Oare o fi o urmare a tertipurilor Satanei sau o fi avînd alte pricini ?“ se întreba el.

În timp ce gîndea astfel, se apropie de el o femeie bătrînă, îi sărută dreapta și-i vorbi cu umilință :

— Preaînțeleptule, vindecă-mi copila.

Twardowski vru să încerce dacă avea știința Satanei și căută să-și amintească cine era bătrîna și fiica ei. După ce se gîndi puțin, avu ca o presimțire că cele două femei stăteau în Kleparz [1], într-o colibă prăpădită, cu chirie, că fata era bolnavă de mică și că leacul ar fi putut să fie apa din izvorul apropiat.

— Ce-are fiică-ta ? o întrebă Twardowski pe bătrînă.

Aceasta începu să-i povestească, tînguindu-se, despre boala bietei copile, dar n-apucă bine să isprăvească spusa, că meșterul o întrerupse zicînd :

— Fata are să se vindece peste trei luni, trei săptămîni, trei zile și trei sferturi de ceas, dacă ai să-i dai să bea, de cîte trei ori pe zi, cîte trei căni de apă din izvorul care se află la trei pași de a treia casă de lîngă a voastră.

Bătrîna ascultă sfatul cu luare-aminte, sărută poala hainei meșterului și se înapoie în grabă acasă, iar el merse mai departe.

Îi ieși apoi în cale un italian, profesor la universitate [2].

— Te salut, profesore.

— Și eu te salut și-ți urez sănătate, se adresară unul altuia în latină.

— Pe unde mi-ai fost, Twardowski ? îl întrebă italianul. Se povestesc despre domnia-ta tot soiul de minuni, ba sînt și dintre aceia care pretind că stai la sfat cu Diavolul, ceea ce nu-i spre cinstea unui dascăl de la cel mai înalt lăcaș de învățămînt din țară. Oricum, nici unul

---

[1] Tîrgușor, inclus din anul 1791 în orașul Cracovia, cartier al acestuia (n.t.).

[2] Universitatea din Cracovia a luat ființă în anul 1364, fiind a doua ca vechime în Europa centrală, după Universitatea din Praga (n.t.).

dintre noi nu dă crezare unor atari zvonuri. De ce te-ai înstrăinat de noi toți și rătăcești singur ?

— Știi și dumneata, îi răspunse Twardowski, că spiritul nostru are cîteodată nevoie de odihnă și singurătate, mai cu seamă atunci cînd ne doboară oboseala sau cînd ne simțim copleșiți de tristețe. Este singurul leac cu putință.

— E adevărat ce spui, răspunse profesorul, și-ai putea invoca întru apărarea domniei-tale multe afirmații de acest fel ale unor scriitori din antichitate, precum și pilda multor sfinți anahoreți, care s-au retras în pustietate ; dar ți se cuvine oare dumitale să-ți părăsești îndatoririle și să disprețuiești lumea ? Noi toți, colegii și ucenicii dumitale, te vrem printre noi, faima ce te înconjoară ne face să-ți dorim prezența, iar dumneata nici măcar nu ni te arăți la față !

— Faimă, spui ? îi răspunse Twardowski. Crezi, oare, că mă bucur de faimă ? Gloria pe care o deții într-un singur oraș sau într-o singură țară nu-i glorie adevărată și nu poate fi numită astfel. E o glorie înșelătoare, care ne încătușează, întrucît îndată ce părăsim acest petec de pămînt, iar sîntem neștiuți, și trebuie iar să ne străduim pentru a dobîndi o nouă faimă în lume.

— Pe Hercule, ce fel de faimă rîvnești domnia-ta să ai ? îl întrebă uimit profesorul.

— Ce fel de faimă ? Dintr-aceea care să umple lumea toată, astfel ca numele meu să se afle necontenit, în orice zi și la orice oră, în gura regilor ca și în aceea a cerșetorilor.

— Numai unul Dumnezeu umple astfel lumea, rosti încet italianul.

— Și Diavolul, adăogă Twardowski cu un zîmbet.

Profesorul tresări uimit, se trase îndărăt cu un pas și întrebă :

— Cum o interpretezi dumneata ?

— Cum ? Pe plan filozofic, doctore. Binele suprem ca și răul suprem au ambele o faimă absolută și un ră-

sunet nemăsurat. Așadar, faima este cauza a două consecințe. Spune-mi, doctore, din care anume decurge nevrednica mea faimă ?

— Din îmbinarea ambelor, dacă dorești neapărat s-o știi, răspunse doctorul. Toți îți recunosc înțelepciunea, dar zvonul public îți atribuie o profundă pricepere în ale vrăjitoriei, care nu provine de la Dumnezeu, nu decurge din esența supremului bine.

— Cum vrei ca gloata să-și explice pe oamenii mari cînd nu-i poate pricepe, spuse Twardowski cu răceală.

— Și totuși, *vox populi, vox Dei* [1], spuse încet doctorul. Vrăjile sînt lucruri a căror existență sub soare nu poate fi contestată.

— Firește, răspunse Twardowski, așa cum există Satana, tot astfel există și vrăjile. Și acuma, *vale* [2].

— *Vale.*

N-apucară bine să-și strîngă mîna și să se despartă, cînd pe Twardowski îl înconjură un grup de studenți. Erau tineri, zgomotoși și dornici de învățătură, cu haine rupte și ponosite dar veseli, flămînzi dar cu obrajii rumeni. Cînd îl zăriră fură cuprinși de însuflețire, șepcile zburară în văzduh și izbucniră în strigăte de veselie. Toți strigau :

— *Vivat* Tvardovius ! *Vivat !*

Iar Twardowski le zîmbea mîndru și vesel, fiindcă în aceste strigăte deslușea triumful lui cel mai mare. Învățăceii îl înconjurau și-l salutau cu înflăcărarea unor copilandri care văd întruchipată în învățătorul lor întreaga înțelepciune a lumii. Tinerilor li se alăturară tîrgoveții, cumetrele se repeziră în prag să-l privească, cei mai în vîrstă se iviră la ferestre, se buluciră ovreii la fel de curioși pe cît sînt de lacomi. Și într-o clipă Twardowski se pomeni înconjurat de mulțimea care-l ovaționa, aproape purtîndu-l pe brațe și strigînd :

[1] Vocea poporului este vocea lui Dumnezeu (lat.) (n.t.).
[2] Rămîi cu bine (lat.) (n.t.).

— *Vivat ! Vivat* Tvardovius !

Maciek orfanul, bucuros nevoie mare, plîngea înduioșat și își ștergea lacrimile cu mîneca, Twardowski zîmbea, iar clopotele din cincizeci de biserici ale Cracoviei răsunau întruna :

— Vai de sufletul lui Twardowski ! Vai ție, cu faima ta nechibzuită cu tot, cu gloria ta cea mare, te-ai vîndut Diavolului și ai dat întreaga veșnicie în schimbul unui singur ceas de viață ! Vai ție, meștere, vai ție ! Mai bine era să nu te fi născut sau să fi murit de tînăr !

Iar Twardowski auzea zvonul clopotelor și înțelegea ce rostesc ; cîinii care-l urmau urlau cu tristețe. În zgomotele acelea amestecate care-i ajungeau la urechi, mai multe erau preziceri rele decît glasuri vesele de biruință și veselie. Înciudat, nerăbdător, se opri în sfîrșit și rosti :

— Tăceți, clopote !

În aceeași clipă, toți clopotarii scăpară sforile din mînă, toate clopotnițele se prăbușiră și toate clopotele — gemînd îndelung — tăcură. Chiar atunci meșterul trecea pragul casei sale, în fața căreia mulțimea continuă să strige încă multă vreme înainte de a se răspîndi pe străzi :

— *Vivat* Tvardovius !

Capitolul XI

CUM A VENIT TRIMISUL CRAIULUI SĂ-L CHEME PE MEȘTERUL TWARDOWSKI

Ce este gloria ? Care îi este începutul ? Asemeni unui bulgăre de zăpadă care se rostogolește din munți la vale, mai întîi micuț, apoi tot mai mare, alipindu-și mereu alte straturi de zăpadă, crește, sporește, se îngroașă, devine

uriaș, amenințător, aleargă, gonește nu ca un bulgăre, ci precum norii, alunecă peste stînci și acoperă cătunul sau se prăbușește într-o vale pustie, la fel se naște, crește și moare gloria. Uneori omul se pomenește cu ea pe neașteptate sau fără s-o merite. Se culcă să doarmă și cînd se trezește din somn o simte ca pe o cunună care mai mult îi apasă creștetul decît i-l împodobește. De multe ori o capeți pentru te miri ce și o pierzi tot astfel. Pentru că la urma urmei — ce este gloria? O închipuire deșartă a ceva ce nu există, o nălucire. Oricine o poate da, oricine o poate lua îndărăt, dar nimeni nu știe cum, de unde și spre al cui folos s-a ivit.

Faima de care se bucura Twardowski era dintre cele care îi pică în cap omului pe cînd acesta doarme. După ce-și vînduse sufletul Diavolului, o găsise într-o dimineață sub pernă și i se lipise de frunte de parcă ar fi fost făcută anume pentru asta. I se părea acum că ar fi așteptat-o de mult, că i-ar fi fost hărăzită de la începutul începutului, nu-l mira defel și o acceptase ca și cum lumea i-ar fi fost datoare și i-ar fi plătit datoria la timp.

Era o faimă deplină pe care nu i-o contesta nimeni și nimeni n-o punea la îndoială, care nu stîrnea invidia nimănui : prea îl socoteau mai presus decît toți ceilalți ca să se încumete careva să se îndoiască sau să-l invidieze. Tot tîrgul se închina cu smerenie în fața lui ; umblau tot felul de povești minunate despre leacurile lui nemaipomenite, despre povețele pe care le dădea, despre vrăjile pe care știa să le facă și să le desfacă. Mai bine de jumătate din aceste zvonuri ciudate se născuseră trecînd din gură în gură. Mulțimea nu se dădea dusă din pragul casei lui Twardowski, iar bogătanii trimiteau la el caleștile lor aurite și-l acopereau cu bani pentru fiecare vizită pe care o făcea unui bolnav, pentru leacurile pe care i le prescria, adeseori pentru un singur cuvințel pe care îl rostea. Iar pe el într-atît îl ocrotea norocul în tot ce

întreprindea, încît fiecare pas îi sporea faima, mereu se lățeau zvonurile cele mai de necrezut, fiece zi aducea cu sine noi minuni și în scurtă vreme atotputernicia meșterului nu mai avea margini.

El dară era bucuros văzîndu-și mîndria și pofta de putere împlinite, trăgea în piept cu nesaț ceea ce rîvnise. Oare faima îl făcea să se simtă și fericit? Asta n-o știa nimeni!

Într-un rînd, era noapte tîrziu, Twardowski ședea în fața unei cărți mari, deschise, dar nu citea, iar lumina era aprinsă. Maciek adormise într-un ungher al odăii, cu capul în palmă. Era o liniște de nepătruns, tot tîrgul gătindu-se de culcare. Pe masa cea mare, acoperită cu un postav gros, în fața lui Twardowski se aflau diferite obiecte pe care, la vremea aceea, nu le aflai în altă parte decît în odaia unui învățat de profesie. Printre acestea se găsea un craniu, maxilarele și brațele unor așa-ziși uriași, un crocodil împăiat era agățat de bagdadie, într-un colț se afla o mumie egipteană, înfășurată în fîșii pe care erau desenate hieroglife, pregătită pentru un somn mai lung decît viața însăși, în borcane se aflau tot soiul de monștrii, scheletul alb uman se profila cît era de lung pe întunecimea peretelui, un liliac sta lîngă fereastră. Odinioară, meșterul încercase să deslușească în rămășițele moarte ale unei naturi ce fusese cîndva vie tainele vieții, cercetase și studiase viața de altădată, acum toate erau pentru el instrumente nefolositoare și disprețuite, zvîrlite ca un cotor netrebuincios al unui fruct din care fusese stoarsă toată dulceața.

Brusc, Twardowski deslusi un șușotit, o convorbire șoptită parcă, miji ochii zîmbind și, în tăcerea aceea desăvîrșită, îi ajunseră la ureche aceste vorbe de neînțeles pentru tot restul muritorilor.

Scheletul : Vai, ce plictiseală, să stai astfel proțăpit, fără de nici un folos, la acest smintit care a încetat pînă și să-mi numere oasele, cum făcea mai demult

fostul meu stăpîn. Doar șoarecii îmi ronțăie degetele de la picioare. Mai bine aș fi îngropat în pămînt! Acolo barem dormi somn fără vise, pe cînd aici, stînd țeapăn astfel nu pot nici măcar să ațipesc. Ba în locul mușchilor mi-au pus și aceste arcuri spre a îmbina strîns oasele care în timpul vieții săltau libere sub piele. Curată bătaie de joc. Fie să ajungi și tu cîndva, înțeleptule, la fel ca mine, de rîsul lumii sau o simplă sperietoare. De ce mă ții aici nefolositor?

Mîna uriașului: Mai ține-ți gura, nichipercea, taci, dacă nu mă plîng eu. Ce, eu o duc mai bine? Eu, care în viață am fost mai importantă decît tine, vierme. Crezi că mie îmi face plăcere să-l aud pe chelbos spunînd, după ce-și urcă două perechi de ochelari pe nas, că eu — cică — n-aș fi fost om, ci o făptură inferioară? Crezi că-mi pică bine? Eu care mi-s un uriaș dinainte de potop, care am fost atît de mare!

Scheletul: Ai fost ditamai ciolanul și acu ești ditamai prostovanul.

Monstrul din borcan: Vai, vai! Și eu mă chinuiesc! Sufăr și eu, cu toate că pasămite n-aș avea suflet și nici n-aș fi apucat să văd lumea! E oare cu putință să nu apuci să vezi decît o fărîmiță din această lume care mi s-a făgăduit că va fi frumoasă? Drept e s-o privești din borcan și să n-ai în fața ochilor decît o chelie și o odaie murdară?

Mumia: Ce tot îndrugă acești prăpădiți? Cine sînt? Oameni ori sclavi? Liniște! Eu sînt regină!

Toți: Ha, ha, ha! Regină! Tu ești regină? Tu ești regină? Te salutăm, regină...

Mumia: Nu vedeți ce scrie pe aceste fîșii în care sînt înfășurată? Eu sînt o preamărită regină și nu pricep ce-i cu acest nebun care-și îngăduie să mă taie bucăți-bucățele și să mă dea bolnavilor drept

doctorie! Vai de el, cînd m-oi hotărî să-l pedepsesc. Răzbunarea mea va fi cruntă.

Toți: Vai ție, regină slăvită, preamărită regină, care fără de voia ta te împarți tuturor, celor care se vaită de colici, care au dureri de cap sau pe care-i împunge ficatul.

Mumia: În toate mormintele noastre n-a fost altă regină mai tînără și mai frumoasă ca mine.

Toți: O, regină preaînălțată, o, regină preafrumoasă! Ce păcat că bătrînul te-a ciopîrțit astfel! Se vede limpede că ești o regină lipsită de curteni, fiindcă, iată, ești nevoită să te lauzi singură.

Liliacul: Oare s-a lăsat noaptea? Ce mult aș vrea să cobor de pe pervazul ferestrei unde am fost piroponit! De ce și pentru ce? Ce-o fi găsit atît de interesant în aripile mele? Sînt un șoarece cu aripi, la fel cu mama mea și cu tatăl meu, ca întreg neamul nostru. Ce trai fericit duc frații și surioarele mele în lume! Ce de-a luminițe pîlpîie în ferestre, ce de-a cuiburi răcoroase în care să se lăfăie se află prin beciuri și cotloane. O! de ce nu-mi pot lua zborul?

Crocodilul: Să tot stai astfel atîrnat în cotlonul ăsta friguros! S-o isprăvi cîndva și chinul ăsta, atunci cînd păzitorul nostru o să dea ortul popii! Ce l-aș mai înghiți, dacă aș putea.

Craniul: Bună seara, fraților, bună seara! Cum ați dormit în cursul zilei care a trecut? Iată, lampa noastră s-a trezit și s-a aprins, e vremea să ne sculăm. Gata, scularea! Mă duc să mă plimb.

Și tocmai se scula clănțănind din dinți, cînd Twardowski izbi cu pumnul în masă. Maciek se trezi din somn și zarva conteni.

În același timp se auzi un foșnet în dreptul ușii, clanța se mișcă, ușa se deschise și cineva intră înăuntru. Twardowski privi într-acolo, însă fără să se mire și fără

să se arate curios, apoi zîmbi ușor, dar cu atîta încîntare de parcă i s-ar fi deschis în fața ochilor poarta raiului. Și cu toate astea oaspetele n-avea în înfățișarea lui nimic ce-ar fi putut fi un semn că urma să se întîmple ceva însemnat. În prag se afla un ins înfășurat într-o pelerină închisă la culoare, cu o pălărie cu pană neagră pe cap și cu cizme negre cu carîmbi înalți în picioare. De sub pelerina în care era înfășurat i se zărea vîrful spadei. Pe piept îi strălucea un lanț de aur cu o pafta tot de aur. Obrazul lui, deși încă tînăr, era veșted, ochii stinși, gura cu buzele strînse, nasul ascuțit și lung îi cobora pînă pe mustața neagră de sub care de-abia i se mai vedeau buzele, iar bărbia, pe jumătate rasă, era acoperită — după moda apuseană — doar cu cioc.

Necunoscutul își scoase pălăria și făcu un pas înainte.

— Vă așteptam, spuse Twardowski sculîndu-se de pe scaun.

— Pe mine ? Chiar pe mine ? exclamă surprins tînărul.

— Da, pe domnia-voastră, răspunse Twardowski, și lucrul acesta n-are de ce să vă mire. Eu știu deseori dinainte ce urmează să se întîmple, ce trebuie să se întîmple și în ce fel.

— Cred că vă înșelați, spuse cu răceală oaspetele, de parcă tonul familiar al lui Twardowski l-ar fi jignit, și își luă o înfățișare pe jumătate disprețuitoare, pe jumătate batjocoritoare.

— Eu nu mă înșel niciodată, replică Twardowski calm. Doriți să vă spun cine sînteți ?

— Sînt numai urechi, strigă repede necunoscutul, de parc-ar fi fost încredințat că meșterul se înșela. Dar mai înainte să începem convorbirea, omul acesta... adăugă el cu un gest în direcția lui Maciek.

— Este slujitorul meu, spuse Twardowski și făcu un semn cu capul spre Maciek, care se strecură afară imediat prin ușa cea mică.

— Acum ascult.

— Sînteți curtean de-al înălțimii-sale craiul[1], nu-i așa ?

— Așa este și se prea poate că m-ați întîlnit cîndva la curte.

— V-a trimis la mine însuși craiul nostru, care, cu cîteva luni în urmă, și-a pierdut pe preaiubita lui soție, așa e ? Oare să continui ?

— Nu-i nevoie ! strigă necunoscutul uimit și înaintă spre Twardowski schimbat la față, lepădîndu-și trufia batjocoritoare, și vădit neliniștit și tulburat. Dar, pentru Dumnezeu, cum de-ați și aflat totul ? Eu am stat de vorbă cu preamilostivul nostru stăpîn în mare taină. Nu eram decît noi în iatacul domnesc și-mi pun capul că nimeni n-a îndrăznit să tragă cu urechea pe la uși ! Înălțimea-sa craiul mi-a șoptit la ureche, și nimeni pe lume, în afară de noi doi, nu putea ști despre ce e vorba.

— Iar eu mi-s al treilea, spuse Twardowski triumfător, pentru că eu cunosc nenumărate lucruri tăinuite și știu să ghicesc viitorul.

Curteanul, neliniștit, își mîngîia creștetul cu o mînă, iar în cealaltă își tot juca paftaua de pe piept.

— Așadar, nu mai este cazul să vă întreb dacă veți aduce la îndeplinire ceea ce vă roagă regele să faceți pentru dînsul ?

— Ba nu sînt deloc sigur c-o voi face, cu toate că, fără nici o îndoială, aș putea s-o fac.

— Cum așa ? Deși puteți, nu vreți s-o faceți la rugămintea regelui ?

---

[1] *Sigismund al II-lea August* (1520—1572), fiul lui Sigismund I cel Bătrîn și al principesei italiene Bona Sforza. Crescută în atmosfera Renașterii italiene, deprinsă cu intrigile diplomatice din țara sa, Bona Sforza încearcă să introducă la curtea poloneză ideile unei administrații de stat moderne și de consolidare a monarhiei, venind în conflict cu șleahta recalcitrantă. Izbutește totuși să impună alegerea lui Sigismund August ca rege al Poloniei (1529) și încoronarea acestuia (1530), încă în timpul vieții lui Sigismund cel Bătrîn. Sigismund August a domnit între anii 1548 și 1572 (n.t.).

Twardowski zîmbi şi spuse :

— Eu nu am rege. Dealtminteri sînt numeroase pricini pentru care mai am nevoie de gîndire.

— Ca de pildă ?

— Regele, după pierderea soţiei sale iubite, îşi află oarecum alinarea în adînca sa mîhnire — cu toate că doreşte să-i mai vadă chipul măcar încă o dată. Îmi cere să chem spiritul soţiei sale, aşa e ?

— Aşa-i.

— Ce-are să se întîmple cînd regele are s-o vadă iar pe multîndrăgita lui Barbara ?[1] Rana, care începea să se vindece, are să se redeschidă, craiul va voi să se repeadă la ea, s-o cuprindă în braţe, să-i vorbească. Are să verse iar lacrimi amare, are să-l apuce o deznădejde mai mare decît cea dinainte, cine ştie dacă suferinţa nu va întrece bucuria revederii ? Amintirea reginei păleşte zi cu zi, dar atunci are să reînvie datorită revederii, povara care apăsă sufletul va creşte. Chipul ei slăvit i se va ivi aievea înaintea ochilor, iar jalea care-i va strînge inima va fi de două ori mai mare. E ca şi cum s-ar încumeta să încerce pentru a doua oară marea suferinţă pe care a încercat-o la moartea reginei. Nu-i aşa ?

— Toate acestea pot să fie adevărate, vorbi curteanul cu tot mai mare umilinţă, iar domnia-voastră, desigur, ştiţi cu mult mai bine decît mine ce şi cum se poate întîmpla şi urmează să se întîmple.

[1] *Barbara Radziwiłł* (1520—1551), fiica hatmanului Jerzy Radziwiłł, inspiră o puternică afecţiune lui Sigismund August, Mare Principe de Lituania, ulterior regele Poloniei, pasiune încheiată printr-o căsătorie secretă. După urcarea sa pe tron, Sigismund August izbuteşte să înfrîngă opoziţia seimului şi a senatorilor împotriva căsătoriei sale morganatice şi, în 1550, Barbara este încoronată ca regină. Un an mai tîrziu, moare. Figura idealizată a reginei Barbara a inspirat opera a numeroşi artişti, îndeosebi dramaturgi, printre care şi Wyspiański. Episodul privind încercarea de a evoca spiritul reginei moarte, atribuită lui Twardowski şi relatat în capitolul următor, este consemnat de cronicile vremii (n.t.).

— Eu, rosti Twardowski, eu nu fac decît să-mi dau cu presupusul şi să chibzuiesc. Sînt lucruri pe care nu le ştiu şi pe care nu le văd, pentru că nu vreau să le văd şi anume întorn ochii de la ele. Viitorul craiului este unul dintre aceste lucruri pe care nu voiesc şi nu îndrăznesc să le cercetez.

— Atunci, ce-are să se întîmple ?

— La drept vorbind, în clipa asta nu vă pot da un răspuns, am nevoie de un răstimp de gîndire, de trei zile măcar. De azi în trei zile, la acelaşi ceas al nopţii, veniţi la mine.

— Îngăduiţi-mi totuşi, meştere, să vă spun chiar azi, fără să mai amîn, ce vă oferă craiul dacă vă veţi învoi a face ceea ce doreşte.

— Sînt foarte curios să aflu, rosti în grabă meşterul. Mărturisesc că nu-mi dă prin minte care poate fi răsplata.

— Măria-sa regele ştie prea bine că nu-i vorba de o răsplată pe măsura faptei domniei-voastre, doreşte doar să vă dea un dar ca amintire şi anume un lanţ de aur în valoare de trei sute de florini, un inel cu o piatră nestemată şi o haină de sobol, blană de soi, pe care la ultima lui solie i-a adus-o în dar trimisul ţarului şi a cărei frumuseţe rară toţi ce-o vedeau nu conteneau s-o laude. Am spus-o şi o mai spun încă o dată : craiul nu la răsplată se gîndeşte, ci numai să vă încredinţeze de preţuirea sa.

— Mulţumesc măriei-sale pentru mila ce mi-o arată, mie, un biet nevrednic, răspunse Twardowski. Vă aştept, precum ne-a fost vorba, peste trei zile.

Spunînd acestea, înclină capul, iar curteanul, înclinîndu-se la rîndul său, ieşi trăgînd uşa după el. Twardowski rămase singur, dus pe gînduri, dar de-abia se stinse zgomotul de paşi pe scară, cînd se stîrni un foşnet în colţul odăii şi Diavolul, căscînd cu gura pînă la urechi, se strecură afară de sub maldărul de cărţi.

— Bună seara !

— Tocmai voiam să te chem.

— Tocmai aşteptam chemarea, dar m-am înfăţişat mai înainte de a fi chemat.

— Atunci cunoşti treaba care-mi stă pe suflet.

— Nu pe de-a-ntregul.

— Craiul nostru a pierdut-o pe multiubita lui soţie, pe Barbara, rosti Twardowski după o clipă de gîndire. I-a fost foarte dragă, căci nu şi-a luat-o drept regină, ci drept soţie. Şi cu toate însuşirile şi farmecele primei lui neveste[1], aceasta, a doua, pe care a dobîndit-o cu atîtea lupte, l-a făcut s-o dea uitării pe cea dintîi, care a murit la Wilno. Nemîngîiat în suferinţă, i-a dus chiar el trupul neînsufleţit la Wilno, îi poartă şi acum imaginea la piept, iar amintirea ei îi stoarce şi astăzi lacrimi. A aflat de mine, şi faima de care mă bucur în rîndul mulţimii, care îmi atribuie darul de-a chema duhul celor răposaţi, a făcut să-i încolţească în minte gîndul să mă folosească spre a i-o arăta încă o dată pe iubita lui Barbara, chemîndu-i umbra de dincolo de mormînt. Chiar acum a plecat de aici solul crăiesc, venit să-mi ceară acest lucru. Spune-mi, e oare cu putinţă să-i arăt acest spirit ? Oare l-aş putea chema ?

— Ca să-ţi spun drept, nu ştiu ce s-a întîmplat cu sufletul reginei, răspunse Diavolul. Dacă şi-a luat zborul pînă sus de tot, s-ar putea să fie greu de ispitit să pogoare iarăşi pe pămînt.

— Dar e cu neputinţă ?

— Nici asta n-o ştiu încă. Există exorcisme pentru spiritele bune, iar pentru cele rele există exorcisme încă mai uşoare, după cum desigur ai aflat de mult. Fără să pregeţi le vei găsi în capul tău.

— Ştiu asta, răspunse meşterul Twardowski îngîndurat.

---

[1] Prima soţie a prinţului Sigismund August a fost Elisabeta de Habsburg (n.t.).

— Oricum, dă-ţi osteneala să-i arăţi spiritul reginei în aşa fel, dacă ai să-l evoci cumva, rosti mai departe Diavolul, încît regele să înceteze a o iubi pe răposată aşa cum a iubit-o în viaţă fiind, ba chiar, dacă vei putea, fă-l să se sperie sau chiar să-l cuprindă lehamitea. Amintirea şi dragostea pentru duşii de pe lume îl fac pe cel viu să fie mort, la fel cu ei, şi-l fereşte de păcat. Mulţi se aţin pe calea virtuţii numai datorită cinstirii celor răposaţi, ţi-o spun din proprie experienţă. Pe cînd interesul nostru este să cadă cu toţii în păcat, pentru că lumea se sprijină pe tăria păcatului şi s-ar răsturna de n-ar fi acest *malum necessarium*.[1] În ce mă priveşte, stărui în această părere şi nu fără motiv. În al doilea rînd, va trebui să ai grijă ca regele să nu atingă spiritul reginei, nici să se apropie de el şi nici să-i vorbească, întrucît, dacă spiritul îi va răspunde, regele va muri, iar pe tine te vor face fărîme, sau te vor spînzura sau te vor arde pe rug ca vrăjitor. Dealtminteri, n-ai decît să faci ce pofteşti. Dinspre partea mea n-am de pus decît o singură condiţie, pentru că musai să mă aleg şi eu cu ceva din treaba asta. Vreau să refuzi orice răsplată. Am auzit pomenindu-se ceva despre un lanţ de aur, un inel şi o haină de blană ; mai bine ţi le dau de la mine, iar tu cere altă răsplată. Cere-i craiului să-l lase slobod şi să-l scape de ştreang pe răufăcătorul care urmează să fie cel dintîi urcat în furci a doua zi în piaţa primăriei. Ţie această purtare îţi va spori faima de ins care nu umblă după cîştiguri şi folos pentru el însuşi, iar noi, iadul, ne punem toate speranţele în acel răufăcător ; fiind el slobod va spori numărul victimelor care sînt în puterea noastră. Întotdeauna trebuie mai întîi să te gîndeşti la tine însuţi, *primo mihi*. În schimb, eu te voi ajuta în ceea ce pui la cale. Aşadar ţine minte două lucruri : în ce te priveşte, cînd se va arăta spiritul Barbarei, regele să nu se clintească din loc şi să nu rostească nici un cuvînt ;

---

[1] Rău necesar (lat.) (n.t.).

în ce mă privește pe mine, să-l elibereze pe răufăcător. Iar acum te las cu bine, mă zoresc să mă duc în altă parte. *Vale et me ama*[1].

Spunînd acestea, Diavolul pieri printre hîrţoagele meşterului Twardowski, care se ridică în picioare şi se aruncă pe culcuşul tare, din colţul odăii, fără să stingă lampa, care continua să ardă cu o flăcăruie tulbure, roşie şi lumina contururile ciudate ale mumiei, crocodilului, scheletului şi monştrilor din borcane. Peste cîteva clipe, meşterul dormea dus. Atunci se apropie de el, umblînd tiptil, Maciek orfanul şi-l acoperi cu plapuma, fiindcă în odaie se făcuse frig, iar el însuşi se culcă la picioarele patului, se închină cu un gest maşinal şi, mormăind ceva pe nas, suflă în lampă şi adormi.

Capitolul XII

CUM A CHEMAT TWARDOWSKI SPIRITUL REGINEI BARBARA

După trecerea celor trei zile pe care le ceruse Twardowski drept timp de gîndire, pe înnoptat, la fel ca şi prima oară, se auzi zornăind zăvorul de fier de la uşă, şi în odaie se strecură pe nesimţite acelaşi curtean, favorit şi om de taină al lui August (era M...h[2]).

[1] Rămîi cu mine şi iubeşte-mă (lat.). Formulă de încheiere a scrisorilor, uzitată în mod obişnuit în vechea Romă (n.t.).

[2] Este vorba de Jerzy Mniszech sau de fratele acestuia Mikołaj Mniszech, amîndoi intimi ai regelui Sigismund August şi implicaţi în complotul urzit cu scopul de a-l aservi pe acesta intereselor facţiunii lor. Între altele par să fi fost iniţiatorii, fireşte duplicitari, ai consolării regelui, după pierderea Barbarei (vezi şi prefaţa) (n.t.).

Twardowski îl aştepta, se sculă în picioare chiar mai înainte de a se fi deschis uşa şi făcu cîţiva paşi spre a-şi întîmpina oaspetele.

— Ce răspuns să-i duc înălţimii-sale craiul? întrebă curteanul după obişnuitele formule de salut.

— Lucrul se poate săvîrşi, răspunse peste o clipă meşterul Twardowski, dar am de pus nişte condiţii fără de care nimeni şi nimic nu m-ar putea sili să duc la îndeplinire cererea regelui.

— Ştiu dinainte că preaiuminatul nostru crai se va învoi chiar şi cu condiţiile cele mai grele, numai să fie bine cumpănite şi să nu-i aducă vreo ştirbire rangului său. Craiul a iubit-o atît de mult pe regină şi e atît de dornic să-i mai vadă încă o dată măcar umbra!

— Cea dintîi condiţie pe care i-o pun craiului, spuse Twardowski, este aceea ca, atunci cînd are să apară fantoma răposatei lui soţii, să nu-i adreseze nici un cuvînt, să nu se mişte din loc şi să nu scoată nici un strigăt. În al doilea rînd, să nu fie de faţă la ritualul convocării spiritului nimeni în afară de noi trei: regele, eu şi domnia-voastră. În al treilea rînd, să nu-mi dea nici o răsplată, ci în schimb măria-sa craiul să binevoiască a-l ierta pe cel dintîi răufăcător care ar urma să piară spînzurat a doua zi în zori.

— Îmi pun capul că măria-sa are să se învoiască şi va primi toate trei condiţiile, răspunse curteanul ascultînd uimit cuvintele lui Twardowski. Dar în ce priveşte răsplata, te împotriveşti degeaba; cu acest prilej ai putea dobîndi multe foloase. Mai gîndeşte-te, meştere, nu vrei nimic altceva?

— Nimic altceva, zise Twardowski cu un zîmbet uşor ironic.

Tăcură amîndoi. Curteanul, de uimire, Twardowski desfătîndu-se cu purtarea lui total dezinteresată. În cele din urmă, trimisul regelui se răsuci pe călcîie şi plecă grăbit să ducă vestea la palat. Nu trecură nici două

ceasuri, cînd iar se înapoie, cerîndu-i lui Twardowski să-l însoțească neîntîrziat și aducîndu-i la cunoștință că regele se învoia cu toate. Twardowski era gata, el prevăzuse că, nerăbdător, Sigismund August nu va voi să amîie cele hotărîte nici pînă noaptea următoare. Își strînse toate care îi erau de trebuință pentru a chema spiritul, își luă bastonul, înfășurîndu-se în mantaua lui largă, îi porunci lui Maciek să rămîie, iar el însuși plecă împreună cu tînărul curtean.

Amurgise de mult și ulițele tîrgului erau cufundate în întuneric, noaptea de toamnă era neagră, nori grei atîrnau între cer și pămînt, iar vîntul care-i mîna alene vuia sus pe culmi, dar nu i se simțea adierea pe străzile mărginite de clădiri înalte. Era pustiu pretutindeni, cîinii lătrau prin ogrăzi și din cînd în cînd, cu toate că era cu strășnicie oprit, pe sub obloanele trase ale cramelor și ale crîșmelor licăreau luminițe aprinse și răzbăteau glasuri înăbușite de bețivani. Uneori, pe cîte o ulicioară îngustă, zornăia o sabie izbind țărîna, cîinii treziți din somn se porneau să latre, apoi glasurile lor piereau în depărtări și doar vîntul șuiera încetișor. Meșterul Twardowski și curteanul, care umblau spornic, nu deslușeau decît o mică parte din drum, atît cît se zărea între cele două părți ale străzii mărginite de casele înalte cu fațadele țuguiate, profilîndu-se albe, pe fondul întunecat al nopții. Trebuia să cunoști foarte bine Cracovia ca să nu rătăcești. Dar cei doi recunoșteau lesne drumul, după silueta caselor ce abia se desprindeau din beznă, după zidurile bisericilor și forma clopotnițelor, după cum cotea drumul.

Umblau în tăcere, îndreptîndu-se spre palat. Curteanul avea cheia de la poarta din spate, care ducea într-o curte lăturalnică, de acolo treceai într-o galerie cu coloane zvelte gotice, la capătul căreia, după ce străbăteai niște coridoare, ajungeai în iatacul craiului. Cînd ajunseră cei doi, curtea palatului era pustie, nu-i întîmpină nici măcar o lumină și doar la o fereastră pîlpîia o flăcăruie

îndărătul unei draperii de catifea roșie. Urcară treptele pînă ajunseră în galerie, de acolo trecură în coridor, apoi curteanul îl conduse pe Twardowski într-o încăpere cu pereții albi. Odaia aceasta nu era împodobită, ci curată și modestă, de jur împrejurul ei lavițe din lemn de stejar înconjurau pereții, în mijloc se afla o masă mare tot de stejar, iar într-un colț soba, mare și ea. Ferestrele, din bucăți de sticlă încercuite cu inele de plumb, zornăiră cînd deschiseră ușa. Tavanul era tăiat de grinzi groase, sculptate cu multă finețe. Pe podeaua rece, de piatră, dormeau lungiți unul lîngă altul slujitorii domnești și oșteni cu soldă, înfășurați în mantale, gata îmbrăcați; unii își așternuseră sub ei blănuri, alții — cîteva brațe de paie; lîngă fiecare dintre ei se afla cîte o sabie, gata pregătită, și un centiron.

Pe masă stăteau aprinse două lumînări galbene, răsucite, înfipte în sfetnice uriașe de aramă, deasupra unor lighene cu apă. Lîngă ușă, sprijinit de perete, stătea de veghe, obosit de nesomn, un fecior domnesc, înarmat pînă-n dinți. Cînd ușa se dădu în lături scîrțîind, cîteva capete se înălțară din culcușuri și mai multe glasuri rostiră întrebarea:

— Cine e? Cine e?

— Ssst, răspunse curteanul, de-ai noștri.

Îl recunoscură după glas, vroiră să-l tragă de limbă, dar acesta își apăsă degetul pe buze și arătă în direcția lui Twardowski, care tocmai intra pe ușă. Cei mai curioși din fire, proptindu-se într-un cot, îl cercetau cu privirea întrebîndu-se din ochi unii pe alții cine putea fi, cu mutra batjocoritoare a curtenilor regelui sau a nobililor celor mari. Dar nici unul nu-l cunoștea pe meșterul Twardowski. Șușoteau între ei, făcînd fel de fel de presupuneri, dar după un timp se liniștiră. Apoi curteanul care-l condusese pe Twardowski îi făcu semn că se duce la rege și, arătîndu-i cu mîna o bancă, îl rugă să aștepte acolo pînă ce avea să se întoarcă. După aceea ridică draperia din

dreptul ușii care se afla în fața intrării principale și, strecurîndu-se în vîrful picioarelor, dispăru. În urma lui se stîrni un freamăt și un zgomot îndepărtat, apoi iar se auziră niște pași apropiindu-se de ușă, și curteanul, ridicînd draperia, îi făcu semn lui Twardowski să-l urmeze. Mai înainte însă de a-l duce în cămările regești, dădu în șoaptă niște porunci slujitorilor care se odihneau culcați pe pardoseală și aceștia, unul cîte unul, se ridicară în picioare. Lăsîndu-l pe Twardowski să treacă, acoperi la loc ușa cu draperia, după aceea mai străbătură alte două odăi cufundate în beznă și pătrunseră în a treia, în care era lumină.

Era un iatac boltit, cu o singură fereastră. Podeaua era acoperită cu un covor persian, în fundul încăperii, îndărătul unui polog roșu-stacojiu, sta patul, prin colțuri se aflau măsuțe acoperite cu plăci de marmură, pe ele cărți legate în piele albă și suluri de hîrtie. Lîngă pat, pe o măsuță acoperită cu postav, erau două vase de argint, unul cu apă și celălalt cu vin, un lighean și o cană aurite, lîngă un perete sta sprijinită o banchetă, acoperită și ea de un chilim, iar în mijlocul odăii se aflau două scaune cu spetează înaltă, tapisate tot cu catifea roșie și tivite cu ciucuri auriți. Într-un colț ardea o lampă cu lumină slabă. Lîngă pat stătea în picioare un bărbat îmbrăcat în straie negre, de statură mijlocie, între două vîrste, nu prea voinic, palid, cu ochii acoperiți de pleoape umflate, cu o barbă lungă, despicată în două, cu părul și mustața retezate ușor. Meșterul Twardowski mai era încă în prag, cînd acesta rosti grăbit :

— Nu te apropia de mine ! Rămîi unde te afli !

Twardowski încremeni lîngă ușă, acolo unde se găsea, oprit în loc și intimidat de un simțămînt de neînțeles. Curteanul, care îl adusese, se opri și el.

Peste o clipă, după ce și dintr-o parte și din cealaltă fură schimbate priviri pline de sfială, regele, întrucît el era, vorbi cu un glas nesigur și tulburat :

— Domnia-ta ai făgăduit să-mi arăți spiritul răposatei mele soții, al măriei-sale regina Barbara.

— Așa este, prealuminate și preamilostive domn, răspunse Twardowski prinzînd inimă, m-am legat s-o fac, dar cu anumite condiții.

— Care-ți sînt condițiile ? întrebă craiul August, vizibil nerăbdător.

— Mai întîi ca măria-ta să nu rostească nici un cuvînt, nici să nu încerce să atingă spiritul și nici chiar să nu-i iasă înainte.

— Cum așa ? Fără un cuvînt ? Fără un semn de iubire ? se miră craiul. Îmi ceri foarte mult. Dar dacă nu se poate altfel...

— E spre binele măriei-tale și spre a feri făptura măriei-tale de orice fel de primejdii. Răsplată nu cer pentru mine. Mă rog numai să fie iertat cel dintîi răufăcător care urmează a fi spînzurat mîine în zori.

— Mi s-a spus că asta dorești, grăi regele. Dar la ce-ți folosește capul acelui răufăcător ?

— Nici măcar nu știu cine e, răspunse Twardowski.

Regele chibzui puțin, apoi adăugă :

— Te rog să nu folosești vrăji rele sau dintre acelea oprite de biserică, pentru că duc sufletul la pierzanie, ci mai degrabă să chemi spiritul prealuminatei regine prin magie albă, cu mijloace îngăduite de biserică și cu rugăciuni.

Twardowski nu răspunse nimic, clătină doar de cîteva ori din cap, apoi zise :

— Ne trebuie o încăpere mai mare decît aceasta în care ne aflăm.

La un semn al craiului, curteanul se repezi spre stînga și deschise larg ușa acoperită cu o draperie prin care ieși mai întîi Twardowski, după el curteanul, ținînd o lampă în mînă, și în urma lor regele, apoi draperia căzu la loc. Străbătură două odăi mai mici și pătrunseră într-o încăpere mare, mai curînd o sală. Era căptușită toată cu pos-

tav negru, avea trei ferestre tăiate într-un perete și două uși de cealaltă parte, acoperite cu postav negru la fel ca celelalte. În mijlocul odăii se afla o masă, acoperită și ea, pînă jos, cu postav, pe perete un crucifix, lavițe de jur împrejur, un cămin mare și lat în care mai pîlpîia jăratecul. Pășiră înăuntru în liniște, iar regele se așeză pe un scaun, palid și tăcut. Fără să scoată un cuvînt, Twardowski întinse pe masă uneltele lui de magician, se uită în jur și-i ceru curteanului să acopere crucifixul aflat pe perete. Regele nu spuse nimic, de parcă n-ar fi văzut sau n-ar fi luat-o în seamă. În sfîrșit, meșterul Twardowski se instală în capătul opus al odăii față de cel unde se afla regele și fiind gata să rostească formulele magice, i se adresă acestuia :

— Te rog, măria-ta, să-mi dai cîteva fire din părul răposatei regine.

Craiul Sigismund August își vîrî la piept mîna tremurătoare, scoase de acolo o cărțulie cu scoarțe negre, închisă cu cataramă de aur, luă din ea cîteva fire de păr și le întinse curteanului, care le dădu lui Twardowski.

— Atunci cînd are să se arate duhul, binevoiește, măria-ta, să nu te miști, să nu-i vorbești și să nu-i răspunzi, dacă-ți va grăi, căci altminteri și măriei-tale și mie ar putea să ni se tragă de acolo vreo năpastă.

Craiul înclină capul, ca semn c-a priceput, dar nu rosti nici un cuvînt. Se vedea pe el că tremură și că încearcă să-și stăpînească tulburarea. Pleoapele-i grele aproape că-i acopereau ochii, gîfîia, era galben la obraz, vinele îi erau umflate pe tîmple, iar mîinile le ținea strînse, cu degetele împletite.

Mai trecu doar o clipă și Twardowski chemă duhul reginei, arzînd acele fire din părul ei la focul lămpii. Îndată se răspîndi în odaie un fum des și un soi de pîclă. Apoi flacăra lămpii crescu, ușa din fața celei prin care intraseră se deschise trosnind și în odaie intră o făptură care nu atingea podeaua. Era o minune de femeie, nu

prea înaltă, dar zveltă, cu chipul plin de tristețe, ochii albaștri, părul bălai, înfășurată într-un văl străveziu pe sub care se zărea straiul ei bogat. Ținea privirile înturnate în direcția în care stătea Sigismund August. Pășea încet, oprindu-se mereu, apoi iar luneca încetișor și nesimțit, asemenea arătătoarelor pe cadranul unui ceas.

Auzind cum se deschide ușa, craiul August închisese ochii, dar după aceea îi deschisese iar și rămăsese mut de uimire zărind-o pe Barbara. Își ațintise asupra ei o privire îndurerată și deznădăjduită și suspină din adîncul inimii. Umbra luneca mai departe, cătinel, cătinel, uitîndu-se întruna la rege cu pirvirea aceea căreia craiul nicicînd în timpul vieții sale nu fusese în stare să i se împotrivească și pe chip i se citea tristețea și o nesfîrșită duioșie. Iar atunci cînd ochii li se întîlniră, Sigismund August, uitînd de toate, chiar și de primejdie, sări de pe scaun strigînd :

— Ești tu, Barbara, ești chiar tu !

Dar în aceeași clipă chiar, cînd Sigismund August se repezi spre umbra soției sale, năluca se cutremură și se preschimbă ajungînd de nerecunoscut. În locul frumoasei Barbara de la castelul din Vilno, tînără și proaspătă, se ivi un cadavru pe jumătate uscat, din care cădeau fîșii-fîșii, pe sub veșmintele putrede, și un iz de groapă și putreziciune se răspîndi în toată încăperea. Regele se trase îndărăt, țipă înspăimîntător și se prăbuși pe scaun, iar lampa se stinse.

Curteanul, frîngîndu-și mîinile și blestemîndu-l pe magician, ieși în fugă la slujitori, după lumină ; aceștia se bulucîră cît ai clipi, îl ridicară pe rege palid și parcă fără viață și-l așezară pe pat. Apoi îl chemară pe Schneeberger, medicul care veni degrabă să-i dea primul ajutor. Zadarnic însă îl căutară pe Twardowski în palat, acesta dispăruse fără urmă și fără să se știe cum.

A doua zi se răspîndiră tot soiul de zvonuri ciudate despre cele întîmplate în cursul nopții, se spunea că meș-

terul Twardowski chemase duhul reginei răposate și că puțin lipsise ca prin aceasta să-l omoare pe rege. În schimb, craiul Sigismund August iertă pe un răufăcător care fusese condamnat la ștreang și pe care mulțimea îl zărise în acea dimineață chiar la piciorul spînzurătorii.

Capitolul XIII

CUM I-A DESLUȘIT DIAVOLUL LUI TWARDOWSKI CE-A FĂPTUIT

În vreme ce acestea toate se petreceau la palat, Twardowski se înapoie acasă, îl trezi pe Maciek, iar el însuși se prăbuși pe pat din cale-afară de ostenit și vrînd să prindă putere în somn, cînd dintr-un colț al odăii se ivi Diavolul.

— Ei, ce s-a întîmplat ? Regele nu și-a ținut făgăduiala, nu-i așa ?

— A dat să se repeadă înaintea spiritului soției sale, răspunse Twardowski tulburat.

— Și ce s-a mai întîmplat după aceea ?

— Umbra reginei s-a preschimbat într-un cadavru cumplit la vedere.

— E foarte bine așa !

— Cum zici că-i foarte bine cînd n-ai dorit să se întîmple astfel, ba chiar m-ai prevenit ca nu cumva să se întîmple ?

— Regele trebuia prevenit să nu facă nici o mișcare, răspunse Diavolul, tocmai pentru a-l imboldi către o purtare potrivnică. Era unica modalitate, întrucît domnia-ta știi prea bine că lucrurile oprite trezesc o curiozitate mare și de nestăpînit, care-l îndeamnă pe om să încalce opreliștile și să uite ceea ce e neîngăduit. Iar mie mi-a fost de folos purtarea craiului întrucît astfel spiritul

i s-a arătat cu înfățișarea lui adevărată de hoit scîrbos. În felul acesta regina Barbara va lăsa în urmă-i nu dragoste fierbinte ci silă. Craiul are să caute alinare la alte femei, are să umble după desfătări care să-l facă să-și uite soția, ceea ce am dorit. Iar acum, noapte bună, meștere.

Twardowski, îngîndurat, nu-i răspunse nimic.

„Nu sînt altceva, își spuse în sinea lui, decît o unealtă în mîna Necuratului. La ce bun am încheiat cu el acest legămînt ?“

Capitolul XIV

CUM A PLECAT TWARDOWSKI DIN CRACOVIA

Meșterul stătea tot astfel dus pe gînduri și nimic nu-i risipea tristețea. Asemeni celui lipsit de orice țel și orice speranță și care după ce-a dobîndit tot ce rîvnea nu mai are la ce să năzuiască, Twardowski își scruta viața trecută cu asprime și chibzuia adînc asupra ei. Din punctul în care se afla acum, tinerețea lui i se părea asemeni unui vis, aproape să nu-i dea crezare c-a fost cu adevărat. Toate minunile și ciudățeniile tinereții i se iveau în minte ca și cum nici n-ar fi fost și pe care cu greu le putea socoti că s-au petrecut aievea.

În timp ce se bătea astfel cu gîndurile, se năpusti în odaie curteanul craiului și zvîrlind pe masă un lanț greu de aur, zise gîfîind :

— Meștere Twardowski, regele îți poruncește să părăsești orașul. Iată darul pe care ți-l trimite drept amintire.

— Amintire ? întrebă Twardowski cu un zîmbet batjocoritor. Dacă e vorba numai de o amintire, îl accept, dacă e vorba de o răsplată, mă lipsesc de el. Dar ce spuneai despre plecarea mea din oraş ?

— Aceasta e voia măriei-sale, doreşte să pleci neîntîrziat. Toată curtea, ce zic, tot oraşul a aflat despre cele întîmplate ieri. Cîţiva mai curioşi au tras cu urechea la uşă şi l-au auzit pe crai strigînd : Barbara ! Unii au văzut o umbră lunecînd prin galerii, iar în odaie au simţit un puternic miros de cadavru. Îl osîndesc pe crai că umblă cu farmece, pe domnia-ta că anume l-ai vrăjit şi l-ai făcut să ia legătura cu morţii ajutat de Diavol (spunînd acestea curteanul scuipă şi-şi făcu cruce). Pînă mîine în zori veştile astea s-or răspîndi încă mai tare în tot oraşul, de ce să mai aştepţi ? Pleacă, nu te mai arăta pe aici o vreme şi lasă-le timp oamenilor să uite. Dacă nu-ţi pasă de ce-are să ţi se întîmple domniei-tale, măcar respectă voinţa şi liniştea regelui. Cînd lumea n-are să te mai vadă, zvonurile se vor curma de la sine şi nu va fi greu să-i dezminţim pe cei ce le răspîndesc, căci nimeni nu va mai sta să-i asculte.

Dar Twardowski clătinînd din cap spuse :

— Socoţi că eu pot fi chemat, ca orice babă ştirbă călare pe mătură, iar după aceea dat afară în brînci ? Cel ce-a fost în stare să cheme un spirit, făcîndu-l să vină încoace dintr-o lume mai bună, crezi că n-are putere a trimite un om de pe lumea asta pe lumea cealaltă ?

Curteanul păli şi începu să tremure :

— De ce să te răzbuni, meştere, şi ce anume a putut să te supere ? îi răspunse el repede. E vorba de liniştea şi de faima domniei-tale.

— De a mea ? Mie nu mi-e teamă de nimic. Prostimii pot să-i astup gura oricînd mi-e voia, ba pot chiar şi s-o leg la ochi, de asta domniei-tale să nu-ţi pese.

— Ba nu-i aşa, rosti curteanul, zvîrlind încă mai iute vorbele din gură. Nu doar norodul prost, cum îi spui, are să ridice glasul mare împotriva vrăjilor ce s-au petrecut în preajma regelui. Lesne vor prinde de veste şi domnii judecători şi senatorii, şi — ce-i şi mai rău încă — episcopii, care te vor asupri şi pe domnia-ta la fel cum îi asupresc pe unii preoţi, şi-ţi vor face proces, iar un asemenea proces te duce drept spre rugul aprins. Cată de-ţi aminteşte de întîmplările cele mai noi. [1]

— Cine să pună mîna pe mine şi cine să mă judece ? întrebă Twardowski.

— Clericii, de care nici craiul nu poate să te apere. Ştii şi domnia-ta ce pătimesc în toată ţara aceia care sînt osîndiţi nu pentru magie, ci doar pentru că şi-au schimbat credinţa şi dau crezare învăţăturii celei noi, de la Wittemberg [2].

— Cum îţi închipui dumneata că eu am să îngădui cuiva să pună gheara pe mine şi să mă judece ?

— Nu-mi închipui. Tocmai de aceea ţi-o spun, în numele înălţimii-sale craiului, pleacă din Cracovia cît poţi de iute.

Twardowski se îngîndură.

— Spui că asta-i porunca măriei-sale ?

— Porunca măriei-sale şi sfatul meu.

— Craiul îmi porunceşte ! Îmi porunceşte mie ! repeta zîmbind Twardowski. Oare puterea mea nu-i mai mare decît a lui, dacă — după cum s-a văzut — a avut nevoie de ajutorul meu ?

Curteanul tăcu, neliniştit, apoi, văzînd că în zadar aşteaptă un altfel de răspuns, mai hotărît, rosti :

---

[1] Referire la Reformă, ale cărei idei se răspîndesc în secolul al XVI-lea şi în Polonia, fiind preluate — spre deosebire de occidentul Europei — nu atît de oraşele încă puţin dezvoltate cît de şleahta mijlocie, în lupta acesteia împotriva magnaţilor şi a tronului. Conflictul dintre biserica catolică şi adepţii calvinismului sau ai luteranismului ia în această perioadă forme deosebit de ascuţite (n.t.).

[2] Este vorba de doctrina luterană, ale cărei teze au fost afişate de Martin Luther în anul 1517 pe uşa bisericii din Wittenberg (n.t.).

— D-apoi, meştere, fă cum te taie capul şi rămîi sănătos — şi, înspăimîntat, o luă din loc cît putu mai repede.

Twardowski se sculă şi începu să măsoare odaia în lung şi în lat, zvîrli lanţul pe jos, îl călcă în picioare, apoi îl ridică şi-l atîrnă iar la gît, de parcă s-ar fi răzgîndit şi, în cele din urmă, îl chemă pe Maciek.

— Hei, Maciek, îl strigă. Urcă pe cal şi vino cu mine.

— Ce fel de cal, meştere, de unde avem noi cai ?

— Zici că n-avem ?

— Nici n-am avut vreodată.

Twardowski se apropie de cămin, apucă un tăciune şi desenă cu el o pereche de cai pe peretele alb al odăii. Apoi, poruncindu-i încă o dată lui Maciek să urce în spinarea căluţului mai mic, el însuşi îl încălecă pe cel mai mare şi ieşiră amîndoi în stradă prin fereastră, după ce mai înainte încuiară cu grijă uşa, ca să nu intre în casă nimeni nepoftit, cît avea el să fie plecat. Caii zugrăviţi pe perete tocmai ieşeau pe fereastră, cînd oraşul Cracovia se trezea din somn, iar cei cu felurite treburi se şi arătau pe uliţele sale. Cine avea ochi de văzut îi văzu şi tot oraşul prinse de veste că meşterul Twardowski plecase cînd se crăpa de ziuă, călare pe un cal zugrăvit.

Capitolul XV

CUM LE DA TWARDOWSKI OAMENILOR SFATURI PRIINCIOASE

Încă nu se lăsase înserarea, cînd Twardowski împreună cu tovarăşul său de călătorie, după ce lepădaseră pe la mijlocul drumului caii lor istoviţi şi se urcară în spinarea unor cocoşi pe care-i prinseră scurmînd pe o gunoişte a

satului, se apropiau de tîrguşorul Bydgoszcz. Îndată ce zări zidul ce-l împresura, porţile şi casele albe, Twardowski le salută cu un semn făcut cu mîna şi pe dată îi dădură răspuns toţi cocoşii şi toate găinile din tîrguşor, toate bufniţele de sub streşini, toţi liliecii din beciuri şi dughene, urîndu-i la rîndul lor bun-venit. Se iscă astfel o asemenea hărmălaie, încît nu se mai auziră nici măcar clopotele bătînd de vecernie. După care îşi făcură intrarea prin poarta tîrgului urcaţi în spinarea cocoşilor, iar oamenii, năpustindu-se pe prispele caselor, o luară la fugă după ei din uliţă în altă uliţă, bulucindu-se şi strigînd uimiţi peste măsură de asemenea întîmplare nemaipomenită. Cu mulţimea după dînşii, cei doi ajunseră la hanul din piaţă, avînd ca emblemă Vulturul negru [1]. Aici descălecară de pe bidivii şi se îndreptară spre sala de oaspeţi.

Iar la ferestrele hanului se adunase toată suflarea ţipînd, răcnind şi dîndu-şi cu presupusul despre cine puteau să fie acei călători călare pe cocoşi. Twardowski, vrînd să se descotorosească de mulţimea adunată, îl trimise pe Maciek să le dea de ştire cum că se ivise acolo, în tîrg, un foarte faimos magician şi necroman, care va petrece o vreme în mijlocul lor, dar pînă una-alta avea nevoie de odihnă, drept care îi îndeamnă pe toţi să se risipească pe la casele lor. Maciek ieşi în pridvor şi cuvîntă, aşa cum se pricepu, spunînd ceea ce i se poruncise, iar în vremea asta mulţimea făcea larmă şi striga :

— Să ne arate şi nouă o minune !

— Să mă tămăduiască !

— Să-mi dea bani !

— Să-l învie pe bărbatu-meu !

— Să-mi vindece nevasta de nărav !

Se înălţau mii de glasuri de acest fel, iar Maciek, neizbutind să desluşească ce spunea unul şi altul, îşi astu-

---

[1] Luat drept blazon, în locul celui alb, de principii din Silezia germanizaţi (n.t.).

pă urechile și o zbughi îndărăt în han. Văzînd că magicianul întîrzie să se arate, lumea se împrăștie trăncănind. Dar toată noaptea nu făcură altceva decît să discute despre noul-venit, sfătuindu-se între ei ce urmau să-l întrebe a doua zi, chibzuind ce se cuvenea să-i ceară, fiecare găsind cu cale să se ducă și fiecare hotărînd în sinea lui ce să-i spună.

Noaptea aceea a fost o noapte de neliniște în Bydgoszcz, pe cei mai mulți zorile îi apucară treji, cu sufletul la gură și nici unul n-a pus geană pe geană.

Iar a doua zi dimineața, hanul gemea de lume și ușa care da spre odaia lui Twardowski era parcă împresurată, dar meșterul, care n-avea chef de sfaturi și povețe, ieșise pe coș și se cățărase pe acoperiș să mai răsufle aer curat. Îl descoperiră oamenii și acolo sus, începură să-l cheme, să-l roage, să țipe, pînă ce, înduplecat, veni în odaie și porunci să li se deschidă ușa celor în nevoie.

Atunci să fi văzut cum dădeau buluc cu toții în păr, ce zarvă și ce înghionteală s-a iscat. Veneau tineri și bătrîni, din toate stările, de toate credințele, bărbați și femei, unii cu speranța de a obține ajutor, alții numai din curiozitate.

Twardowski îi lăsă să intre pe rînd.

Mai întîi și întîi își făcu loc în odaie o babă știrbă, umblînd sprijinită în baston, avînd o dîră vînătă pe nas, lăsată de apăsarea ochelarilor, cu hainele rupte și murdare de noroi. Împingînd cu mîna scufia de văduvă, vorbi cu un glas hîrîit :

— Mă închin domniei-tale, binefăcătorule. De ești înțelept precît se spune, fă-mi parte și mie de un bărbat. Au trecut trei ani întregi de cînd bărbatul meu, fie-i țărîna ușoară, zace în pămînt și pînă acum nici un alt bărbat nu m-a cerut de nevastă. Așa e lumea de aici făcută, doar pe cele tinere le caută oricine.

Meșterul Twardowski îi răspunse :

— Scoate ce-ai îngropat la căpătîiul patului și toarnă într-un cufăr vechi și ai să te măriți în curînd.

Cum termină de vorbit, baba o luă la picior, și în urma ei o porni o calfă de-a fostului ei bărbat, meșter în argăsitul pieilor. Încă nu ajunsese acasă, cînd el o și ceru de nevastă și a doua zi se căsătoriră.

Babei îi urmă un flăcăiaș chipeș, pe care meșterul nici nu-l lăsă să deschidă gura, ci i-o luă el însuși înainte.

— Știu ce-ți trebuie, un leac care să te ajute în dragoste.

— Așa e, grăi flăcăul oftînd și răsucindu-și șapca în mînă, de un an și mai bine mi-e dragă Margareta lui Malcher giuvaergiul, dar atît e de îndîrjită că nu pot să-i înmoi inima.

Twardowski îl chemă într-o parte și-i spuse la ureche :

— Iei un liliac mort și-l duci la cimitir la miezul nopții, pe lună plină, și-l îngropi într-un furnicar. Îl lași acolo pînă cînd furnicile or mînca toată carnea de pe el, nelăsînd decît oasele goale. La miezul nopții ai să le dezgropi și ai să-ți iei două osișoare care-ți fac ție trebuință, unul e răsucit ca o petliță iar celălalt ascuțit ca o furcă micuță. Dacă ai să vrei ca fata să te iubească, trage-o spre tine cu petlița, dacă are să se țină scai de tine și-ai să vrei să scapi de pisăloagă, împinge-o în lături cu furcuța.

Sfîrșind de vorbit, meșterul îl dădu afară pe ușă, iar flăcăul plecă bucuros din cale-afară și de la el s-a aflat mai tîrziu această mare taină, care s-a răspîndit peste tot, a umplut lumea și-a ajuns pînă în zilele noastre.

Apoi veni la rînd un tîrgoveț, gras și voinic, care stătu în fața meșterului scărpinîndu-se în cap, cu căciula sub braț și schimbîndu-se de pe un picior pe celălalt ; se vedea că-și pierduse graiul, fiindcă stătea și tăcea, căznindu-se zadarnic să scoată o vorbă din gură. Se foia și transpira, își ștergea sudoarea de pe frunte cînd cu poala hainei, cînd cu mîneca și înghițea în sec.

— Ce-ai, omule ? îl întrebă Twardowski.

— Un necaz mare, răspunse, în sfîrşit, acesta, tuşind ; de o vreme încoace ne-au făcut farmece. Avem drept vecină o babă rea şi afurisită, care ne-a pus gînd rău şi a aruncat asupră-ne, a casei şi a avutului nostru, vrăji rele, de nici nu mai ştim cum s-o scoatem la capăt.

— Astea-s fleacuri, îl îmbărbătă meşterul. Îngroapă sub pragul casei o pană *in qua sit argentum vivum inchisum*[1], adaugă-i un pumn de pelin şi de gura leului, iar în casă agaţă într-un cui nişte crenguţe de sînziene şi te asigur eu că nici un rău n-are să te mai atingă.

Tîrgoveţul se închină de trei ori pînă la pămînt în faţa lui Twardowski, apoi o luă în pripă spre casă, croindu-şi drum prin mulţimea adunată. Locul lui îl luă un bărbat de vîrstă mijlocie, care-l salută pe Twardowski în limba latină :

— Ce te aduce pe domnia-ta la mine şi de ce vrei să-mi ceri sfatul cînd eşti chiar dumneata însuţi medic ? îl întrebă Twardowski.

— Am dat de belea, *celeberrime et sapientissime*[2]. Mă aflu sub puterea unei vrăji, simt cum vraja asta îmi ia vlaga, sănătatea, liniştea şi împotriva ei nu se află leacuri în farmacia mea. Zadarnic întorc filele cărţilor scrise de preaînţelepţii părinţi ai tagmei noastre, nici acolo n-am găsit nici un sfat. Mai trebuie să adaug că mi-a făcut farmece o femeie pe care n-am voit s-o iubesc şi nu vreau nici acum, dar pe care acum sînt nevoit s-o iubesc ca urmare a vrăjii.

— Vraja asta e lesne de dezlegat, am împotriva ei un leac care nu dă greş.*

Si quis ad aliquam vel aliquem, nimis amandum, maleficiatus fuerit, tum stercus recens illius quem vel quam diligit, ponatur mane in ocrea vel calceo dextro amantis

[1] În care să fie conţinut argint viu (lat.) (n.t.).
[2] Preafaimos şi preaînţelept (lat.) (n.t.).
* Cuvintele de mai jos sînt reproduse întocmai după un vechi manuscris (nota autorului).

et calciet se, et quamprimum faetorem sentiet, maleficium solvetur.[1]

— Fă bine şi ţi-o scrie, s-o ai la domnia-ta, doctore. Acesta scoase în grabă hîrtia şi se apucă să aştearnă cu mare grijă cuvintele acelea miraculoase, după care se închină pînă la pămînt şi plecă.

Pe loc năvăli în odaie o muiere cu o scufie pusă strîmb pe cap, ciufulită, roşie la faţă cum e luna cînd urcă pe cer, cu rochia ruptă şi plină de noroi.

— Scapă-mă, binefăcătorule, se tîngui ea chiar din prag. Tu, care le ştii pe toate şi poţi face orice, aşterne pacea între noi. De mai bine de un an trăim precum cîinele şi pisica de nu mai au tihnă nici vecinii. Mie mi se tot pare că-i de vină el, iar lui i se pare c-aş fi de vină eu. La drept vorbind, el e un om de treabă şi nici eu nu mi-s o femeie rea, dar cum ne aflăm laolaltă, să te ferească Dumnezeu de ce se întîmplă. De-ai putea, binefăcătorule, să ne ajuţi, sînt gata să-ţi dau tot ce mi-oi cere, fiindcă, pe cinstea mea, nici dacă ai fi un sfînt mucenic n-ai putea răbda canonul ăsta.

— Poţi să scapi de acest necaz, îi răspunse meşterul cu gravitate. Trebuie doar să faceţi rost de un cioroi şi de o cioară. Dumneata să porţi întotdeauna la sîn inima ciorii, iar soţul, inima cioroiului, să nu le lepădaţi niciodată şi veţi vedea cum se întoarce iar pacea şi liniştea în casă.

— E sigură treaba asta, binefăcătorule ?

— Cît se poate de sigură. Du-te cu Dumnezeu, spuse Twardowski, zîmbind batjocoritor şi ascunzîndu-şi zîmbetul cu mîneca hainei. Apoi adăugă : Dar ţine minte, în prima săptămînă, chiar dacă bărbatul te-ar lovi, ţi-ar

[1] Dacă o persoană este silită prin farmece la o dragoste prea mare, atunci fecalele proaspete ale aceleia sau ale aceluia pe care îl sau o iubeşte trebuie puse în zori pe armura pentru picior sau în pantoful drept al persoanei care iubeşte şi, încălţată astfel, îndată ce va simţi mirosul, dragostea i se va risipi (lat.) (n.t.).

trage o chelfăneală, sau chiar dacă ar părea că vrea să te asuprească, caută să-i intri în voie, să cedezi.

— Ce face ? răcni femeia. Eu să cedez ? Şi cîtă vreme să cedez ?

— Doar o săptămînă.

— Cam mult o săptămînă. Dar dacă zici domnia-ta aşa, am să mă străduiesc.

O altă femeie năvăli acum în odaia în care se afla Twardowski şi se repezi spre scaunul pe care sta el aşezat şi se porni pe plîns.

— Preacinstite, îi vorbi ea lăcrimînd şi ştergîndu-şi ochii cu şorţul, bărbatu-meu e un viclean, are tot soiul de taine faţă de mine, se ascunde cu tot ce face, nu-mi spune niciodată nimic, am ajuns cum mă vezi numai pielea şi osul de inimă rea.

— Eşti curioasă din fire ? o întrebă meşterul.

— Apoi, cine nu-i curios, binefăcătorule ? răspunse femeia. Numai cel care a dat ortu popii nu-i curios. Şi apoi nu-i cu cale să cunosc tot ce se întîmplă în casa mea ? E dreptul meu !

Twardowski prinse a zîmbi aşa cum zîmbea mai totdeauna cînd sfătuia pe careva. „Fără doar şi poate, e bună să înfunde iadul", îşi spuse în sinea lui, şi-i şopti la ureche :

— Spintecă o pupăză şi înghite-i inima în timp ce încă mai zvîcneşte şi-ai să afli pe loc tot ce vei dori să ştii.

Femeia o zbughi pe uşă ca mînată din urmă, îndată ce auzi sfatul.

— La mine în casă, rosti, apropiindu-se cu sfială, un tîrgoveţ bătrîior, care fusese pe vremuri primar, îmbrăcat cu un contăş cenuşiu şi un jupan ca şofranul, la mine în casă, multstimatul meu domn, s-au prăsit diavolii şi joacă tontoroiul la catul de sus, iar în jurul casei se aud cîntece şi chicoteli ! Iar eu zac în pat şi nu pot dormi, mă rog lui Dumnezeu şi tremur de spaimă pînă în zori, cînd totul se linişteşte. Uşa care dă în stradă o aud cum

se trînteşte cu zgomot, iar după aceea se face linişte, diavolii au isprăvit jocul.

— Domnia-ta ai soţie tînără ?

— E tînără, dar ce-are a face ? răspunse primarul.

— N-are, bineînţeles că n-are, zise Twardowski. Dacă ceea ce spui e o făcătură, afumă odăile cu dinţi de mort şi duhurile se vor potoli. Dacă nu e, n-ai altă ieşire decît or să fie ea bătrînă, or să fii dumneata tînăr.

— Apoi aiasta nu-i cu putinţă, zise primarele, holbînd ochii.

— De ce nu e cu putinţă ?

— D-apăi cum să mai fiu eu tînăr, cînd am apucat de-am îmbătrînit. Se poate una ca asta ?

— La drept vorbind, s-ar putea.

— Dar o fi ceva din cale-afară de greu şi de costisitor ; o operaţie ca aceea cînd faci aur ?

— E într-adevăr ceva foarte greu, spuse Twardowski, hai, nu te mai gîndi la asta. Dealtminteri eu socot că la dumneata acasă ţi-au făcut niscaiva farmece, afumă cu dinţi de mort odăile, cum te-am învăţat, şi du-te cu Dumnezeu.

Primarele tăcu şi plecă scărpinîndu-se în cap.

— Iar acum să punem capăt sfaturilor, spuse Twardowski, duceţi-vă cu toţii pe la casele voastre, oricum nu mai am timp.

În ciuda spuselor lui Twardowski, mulţimea care umpluse odaia nu se da dusă, ba mai împingeau, făcîndu-şi loc, încă alţii. Zadarnic le poruncea meşterul Twardowski să se risipească, fiecare pe alt ton, şi cu alte păsuri îl ruga, îl implora să-l primească, să-l ajute măcar pe el singurul. Glasuri amestecate în mod ciudat, mîini întinse, siluete diferite şi lunecătoare, pînă cînd Twardowski, văzînd că altminteri n-o scoate la capăt, căută din ochi în jurul lui, zări o mătură veche şi stricată şi-i strigă să-i alunge de acolo pe toţi şi să închidă uşa cu zăvorul în urma lor.

Ascultătoare, bătrînica se puse în mişcare, prinse a se răsuci cînd spre stînga, cînd spre dreapta şi a mătura oaspeţii, strîngîndu-i morman de prin toate ungherele. Văzînd că nu-i de glumă, plecară cu toţii împingîndu-se şi îmbrîncindu-se spre uşa pe care mătura o trînti în urma lor, iar după aceea se înapoie şi, proptindu-se în mijlocul odăii, aşteptă noi ordine.

Twardowski răcni la ea :

— La colţ, mătură !

Şi mătura, cuminte, se duse şi se vîrî în colţ.

De-abia apucase Twardowski să facă ordine, cînd răsunară bătăi puternice în uşă, tot mai dese şi mai stăruitoare, încît uşa veche şi putregăită a hanului era gata-gata să iasă din ţîţîni.

— Cine-i acolo ? întrebă meşterul Twardowski.

— Înduraţi-vă de mine şi daţi-mi drumul să intru înăuntru, se auzi un glas văitîndu-se după uşă. Sînt un biet şleahtic şi nu mă pot lipsi de sfatul meşterului, mai degrabă mor aici în prag, decît să plec fără a-l vedea la faţă. De multă vreme caut pe cineva care să mă poată ajuta, trebuie neapărat să-l văd pe slăvitul meşter Twardowski.

— Mai du-te naibii şi nu zbiera în capul meu, răspunse Twardowski.

— Ba nu plec, nu plec orice s-ar întîmpla, am să stau aici lîngă prag şi am să răcnesc, fiindcă e musai să-l văd pe meşterul Twardowski.

Şi cum o ţinea înainte tot aşa, gemînd, văicărindu-se şi implorînd, Twardowski se lăsă convins şi porunci măturii să-i dea drumul să intre, dar numai acestuia, pe ceilalţi să-i oprească, stînd de strajă la poartă, şi să-i alunge neţinînd seama de starea, vîrsta, sexul, rugămintile, lacrimile şi blestemele oricăruia dintre ei.

Pătrunse deci în odaie un bărbat palid, slab şi deşirat, care se închină pînă la pămînt în faţa meşterului Twardowski şi prinse a se tîngui. Era îmbrăcat cu un antereu ponosit şi spălăcit de nu mai avea nici o culoare, cu ciubote scîlciate, murdare de noroi, sparte şi cu o şapcă numai petice. Cămaşa, atît cît se zărea pe sub antereu, era ciuruită de găuri. Nu se aflau veşminte mai nimerite pentru a stîrni mila cuiva.

— Care ţi-e păsul ? întrebă Twardowski măsurîndu-l cu privirea din cap şi pînă-n picioare.

— Sînt sărac lipit, măria-ta, îi răspunse şleahticul, mi-aş vinde şi sufletul diavolului, numai să scap de nevoi, m-am săturat pînă peste cap de sărăcia lucie în care mă aflu. Priveşte-mi zdrenţele, măria-ta, şi te milostiveşte.

Şi spunînd acestea, îşi smuci antereul rupt ca să i-l arate mai bine.

— Minţi şi vrei să mă tragi pe sfoară, spuse meşterul Twardowski. Toate sînt braşoave, scorneli, întrucît ai bănet destul.

Şleahticul roşi, păli, îşi îndreptă spinarea şi strigă cu un glas schimbat :

— Eu ?

— Află că mie nu poţi să-mi ascunzi nimic, dacă mi-aş pune mintea, ţi-aş putea spune pînă la ultima para cît bănet ai în pungile ce stau ascunse în lada din iatacul tău, învelite cu o manta neagră, ruptă.

Şleahticul îşi şterse fruntea cu mîna, ridică din umeri, scuipă şi broboane mari de sudoare începură să i se prelingă pe frunte.

— Nu eşti sărac lipit cum spui, eşti numai lacom de bani, nu te saturi cu cît ai, jinduieşti la mai mult, eşti nesăţios şi nu te bucuri de ce ai agonisit.

— E adevărat, mărturisi şleahticul, văd că n-am ce să mă ascund, dar socoţi oare că-i atît de rău lucrul acesta ? Oare nu se află mijloace ca să ajung foarte, dar foarte bogat ?

— Ba asemenea mijloace s-ar găsi, dar ele nu sînt prea uşoare.

— Vrei să zici că sînt grele ? Nu mă sperii ! răspunse şleahticul. Pentru cineva care tînjeşte să aibă, nimic nu-i prea greu.

— *Nihil difficile amanti* [1], rosti Twardowski, parodiind cu un glas ciudat cunoscutele vorbe ale lui Cicero. Va să zică, de dragul banilor ți-ai vinde și sufletul Diavolului?

— Apoi la ce-mi folosește mie sufletul, răspunse iute șleahticul, măcar de ar voi Scaraoschi să-l ia, iar mie să-mi dea bani în schimb.

— Încearcă atunci, am să te învăț cum să faci. Găsește undeva în adîncul pădurii o colibă pustie și nelocuită de multă vreme, pînă la care să nu ajungă cîntatul cocoșului nici de prin ogrăzile țăranilor și nici din curțile boierilor. În coliba aceasta să te încui și să stai singur-singurel o noapte întreagă cu o singură lumînare. Ia cu tine nouă bani de argint. Banii ăștia să-i numeri toată noaptea, fără să te oprești, de la unu la nouă și de la nouă îndărăt la unu. Dacă n-ai să greșești nici o singură dată pînă în zori, Satana are să-ți dea în dar comori, dacă însă ai să te încurci măcar o dată, ori ai să uiți unde ai rămas cu număratul, ori ai să repeți de două ori același număr, ai să ajungi la sapă de lemn. Dacă vrei să încerci, n-ai decît. Iar acum du-te.

Șleahticul ascultă cu multă luare-aminte învățătura, mai ceru și alte lămuriri amănunțite, apoi salută pînă la pămînt și plecă. Twardowski rîse cu gura pînă la urechi după ce-l văzu ieșind, spunîndu-și:

„Le-am dat sfaturi bune tuturor, precît mi se pare mie, dar nu de toate are să se bucure Diavolul, nu chiar de toate.

Și pe cînd repeta aceste vorbe, iată-l și pe Necuratul că se ivește, zîmbind, dintr-o firidă dinapoia sobei și, precît se părea, vesel nevoie mare.

— Să fii sănătos, preaiscusite meșter, îi spuse, am ascultat stînd aici într-un cotlon după sobă sfaturile tale înțelepte și mă felicit de a-mi fi găsit un atît de vrednic ortac, care lucrează cu atîta osîrdie pentru binele iadului

[1] Nimic nu-i greu pentru cel ce iubește (lat.) (n.t.).

și vădește rîvnă neobosită întru acest scop. Pentru toate îți mulțumesc, fără nici o deosebire.

— Ce mai e și asta? se miră meșterul. Eu îți sînt ortac? Poate că fără să vreau sau din greșeală! În ce privință oare? Te poftesc să-mi spui numaidecît.

— În toate sfaturile pe care le-ai dat ai ținut seama de binele iadului și de al nostru al tuturor, asta-i limpede. Te pricepi grozav să-i îndrumi pe oameni spre propria lor pierzanie, în aparență cu sfaturile cele mai înțelepte, sau la prima vedere nevinovate.

— Nici prin minte nu mi-a trecut o atare faptă, Diavole, strigă Twardowski, mă pun eu însumi chezaș că nu-i așa! Spune-mi ce am făptuit spre binele iadului? Or poate vrei să mă pui la încercare, fie să mă hărțuiești, fie să-ți baţi joc de mine?

— N-ai decît să spui ce poftești, dar, dacă dorești, pot să te conving că dreptatea e de partea mea.

— Firește că vreau.

— Vino cu mine și privește cu ochii tăi la urmările sfaturilor tale.

Capitolul XVI

CUM ÎI DEZVĂLUIE DIAVOLUL LUI TWARDOWSKI CE S-A ALES DE SFATURILE LUI

Diavolul îl purtă mai întîi pe Twardowski spre locuința babei care-l rugase s-o ajute în a-și găsi un bărbat și pe care Twardowski o sfătuise să dezgroape ce se afla ascuns la căpătîiul patului. Calfa, ce-i drept, se însoțise cu ea numaidecît, dar o bătea fără milă (văzură aceasta și mai văzură și alte lucruri, Necuratul dezvăluind în fața lui Twardowski viitorul), femeia era cu el cît se

poate de nefericită, își blestema prostia și blestema sfatul pe care i-l dăduse meșterul.

— Știi, meștere, cum are să se isprăvească tărășenia asta ? îl întrebă Diavolul.

— Nici nu știu și nici nu presupun alta decît că bătaia se încheie cu vînătăi.

— Ba are să se încheie cu un omor, cine va avea ochi de văzut va vedea, și nu peste multă vreme. Bătrîna umblă acum să caute ierburi din care îi va face bărbatului o fiertură, *certissime* [1].

După aceea merseră mai departe, ajungînd la casa flăcăului pe care Twardowski îl învățase cum să cîștige dragostea Margaretei, fata lui Malcher giuvaergiul. Flăcăul se pregătea de nuntă, Margareta se învoise să-l ia de bărbat.

— Și aici ții să descoperi ceva rău ? îl întrebă Twardowski pe Diavol.

— Și aici, răspunse Diavolul, văd că vom culege rod bogat. Se vor căsători, dar dragostea lor întemeiată pe farmece are să se destrame numaidecît după nuntă, și atunci tînăra femeie are să-și amintească de celălalt, calfă de giuvaergiu, pe care l-a iubit odinioară și de aici vor decurge : 1 — *adulterium*, 2 — *homicidium*, 3 — *damnatio* [2]. Iar toate acestea n-ar fi avut loc dacă s-ar fi măritat de la început cu acela pe care-l îndrăgea : ar fi trăit în pace și bună înțelegere, s-ar fi iubit la fel ca la început și femeia n-ar fi căzut în păcat. Iată de ce, iadul se cuvine din nou să-ți mulțumească, meștere.

Twardowski se îngîndură, apoi vorbi :

— Toate acestea nu-s decît presupuneri făcute în pripă.

— Sînt adevăruri matematice, îl contrazise Diavolul.

Și porniră spre locuința tîrgovețului căruia Twardowski îi dăduse un *antidotum* [3] împotriva farmecelor. Diavolul i-o arătă lui Twardowski pe bătrîna cîrcotașă care mai înainte se mulțumise să umble cu vrăji, dar care acum, văzînd că vrăjile ei nu mai au nici o putere, se apucase să-i fiarbă vecinului o licoare care nu mai era vrăjită ci eficace, adică mortală — otravă.

— După cum vezi, nici aici sfîrșitul nu va fi îmbucurător, rosti Satana cu distincție. Dacă femeia ar face înainte farmece, răul ar fi neînsemnat, dar cum domnia-ta i-ai dat un leac împotriva vrajei...

Se duseră apoi la casa medicului pe care Twardowski îl învățase cum să scape de dragostea silnică a unei fetișcane căreia el îi căzuse cu tronc. Doctorul luase leacul ce-i fusese prescris și-i folosise, dar fata, deznădăjduită, o apucase pe căi greșite, se înhăitase cu fetele din alaiul Sfîntului Marco [1] și era gata să ajungă la Schandhaus [2].

— Dacă nu i-ai fi dat doctorului un leac atît de eficace, de voie-de nevoie el s-ar fi căsătorit cu fata, și-ar fi dus împreună o viață cuviincioasă. Pe cînd așa, cel puțin unul dintre ei va ajunge în iad. Prin urmare și de data asta vom trage foloase de pe urma sfatului tău. Îți mulțumesc cu umilință pentru tot ce faci.

— Ia stai, își aminti deodată Twardowski, trăiește pe aici pe undeva o muiere căreia i-am dat un leac sigur pentru a trăi în pace și bună înțelegere cu bărbatu-său. Hai să vedem de nu cumva a ieșit prost și acolo.

— Om vedea, cum nu, stă chiar colea, spuse Diavolul, arătînd spre o căsuță din apropiere.

Văzură o odaie mare, văruită, în care într-un colț căsca o femeie, iar în celălalt dormea un bărbat.

— Iată cum arată la față împăcarea lor, el bea și ea îl fură, astfel își intră în voie unul altuia și își trec cu vederea păcatele. Acum se împacă, dar împăcarea îi duce la pierzanie. Cîtă vreme se ciondăneau și nu se slăbeau

[1] Cu siguranță (lat.) (n.t.).
[2] Adulter, crimă, osîndă (lat.) (n.t.).
[3] Antidot (lat.) (n.t.).

[1] Aluzie la femeile de moravuri ușoare, care la Veneția se plimbau prin piața San Marco (n.t.).
[2] Casă de perdiție (germ.) n.t.).

din ochi, el nu bea şi era nevoit să muncească, ea nu fura şi nu se dichisea cu zdrăngănele, lănţişoare, cepse şi alte asemenea găteli, ce vor duce se ştie prea bine unde.

— Astea toate nu s-au întîmplat din vina mea, ci sînt lucrătura ta, Diavole, spuse Twardowski.

— Nu eu le-am dat învoirea, răspunse Mefistofel ridicînd din umeri.

— Mai e o femeie pe care am învăţat-o mijlocul de a afla tainele soţului ei, dar în privinţa asta ştiu dinainte că trebuie să fi ieşit totul prost.

— În urma sentinţei judecătoreşti, călăul îi taie capul lui bărbatu-său în piaţă, spuse Diavolul cu deplină linişte. Taina lui era că împreună cu alţi doi calpuzani din Gdańsk băteau bani calpi. Prinzînd de veste, nevastă-sa i-a mărturisit totul sub mare taină şi jurămînt unei bune prietene, vecina prietenei i-a spus nevestei unui jurat, nevasta jurelui, nevestei giuvaergiului, nevasta giuvaergiului, nevestei primarului, primăriţa, pe înserat, lui bărbatu-său, şi astfel *finis bonus*[1] cu juvăţul la gît, le-ai ticluit grozav, meştere.

— Primarul e tot acelaşi pe care l-am învăţat să-şi afume casa cu un dinte de mort ca să alunge duhurile rele ?

— Zadarnic a tot afumat şi a cădelniţat. Nevasta lui joacă toată noaptea cu hăndrălăii, în vreme ce bărbatu-său, socotind că diavolii îşi fac de cap în catul de sus, nu îndrăzneşte să scoată nasul din plapumă. Îl bate gîndul să vină să-ţi ceară să-i dai lui tinereţea pe care — pasămite — i-ai făgăduit-o, fie să faci în aşa fel ca femeia lui să îmbătrînească mai iute. Dar despre asta om vorbi mai tîrziu.

— Vreau să încerc asupra lui puterea elixirului meu şi a metodei mele de a-i reda tinereţea, zise meşterul.

[1] Un sfîrşit bun (lat.) (n.t.).

— Cum vrei, răspunse Diavolul, voia ta, numai urmările sînt ale noastre şi întotdeauna vor fi la fel de prielnice nouă.

— Aşadar am ajuns robul şi argatul vostru ? îl întrerupse Twardowski indignat.

— Faci numai ce-ţi place !

— Dar rezultatele faptelor mele le cîrmiţi cum vreţi.

— Cine pe lumea asta e stăpîn pe urmările faptelor sale ? răspunse Diavolul cu umilinţă. Acţiunea şi consecinţa ei sînt precum ochitul şi lovitura de armă. Oricît ar ochi trăgătorul, adeseori glontele nu nimereşte ţinta.

Meşterul tăcu, neavînd ce răspunde.

— Iar şleahticul pe care l-am sfătuit cum să dobîndească avere şi comori bogate, acela fără îndoială c-o fi şi ajuns în iad ? adăogă el peste o clipă.

— Hm, mă îndoiesc, spuse Diavolul, trebuie să mai lucrăm în acest scop, să ne mai ostenim.

— Întotdeauna îmi faci în ciudă ! strigă meşterul. Îi fi glumind, dar glumele astea nu pică bine, pişicherule. N-am nici o îndoială că acest şleahtic se şi află în întinsa voastră ogradă diavolească.

— Aşa ţi se pare, pentru că voi oamenii judecaţi lucrurile după aparenţele lor, pe cînd noi, care sîntem mai adînc amestecaţi în ele, le cercetăm mai îndeaproape. Şleahticul despre care vorbeşti are ceva în sufletul lui care-l apără.

— Ce-ar putea să fie ? se miră Twardowski. S-ar zice că n-are în el nimic alta în afară de jind şi poftă de avere.

— Mai mare decît pofta de avere îi este laşitatea, afirmă Diavolul. Dar bine că mi l-ai amintit, meştere, să ne ducem împreună să vedem ce face, nu trebuie să-l scăpăm din ochi.

Se făcuse noapte, Necuratul privi în jurul lui, adulmecă spre cele patru colţuri ale lumii şi ştiu pe loc unde se dusese şleahticul să pună în aplicare acel ritual de taină prescris lui de către Twardowski. În pădure, spre

miazănoapte-apus se afla o colibă părăsită, pe vremuri locuită de pădurar, care împreună cu toţi ai lui se prăpădise de ciumă. Sămînţa molimei o adusese chiar el din tîrg, unde se dusese după făină. De atunci căsuţa sta goală, nu se mai mutase în ea nimeni, bătută de vînturi şi furtuni putrezise, dar tot se mai ţinea pe picioare. Era aşezată departe de şleaul principal, chiar în mijlocul pădurii nepătrunse, pînă şi poteca într-acolo era năpădită de urzici, de buruieni şi alunişuri. Iar desişul de liliac, călin şi porumbar în care se preschimbase grădina de odinioară a pădurarului înainta pînă la pereţii aplecaţi ai casei. Gardul era căzut la pămînt, coliba nu mai avea nici uşi şi nici ferestre, pînă şi soba se năruise şi bucăţi mari de moloz acopereau odaia mai mare. A doua încăpere, mai micuţă, avea ferăstruica bătută în scînduri şi acolo sta acum şleahticul. Găsise într-un ungher un butoi vechi şi spart, pusese peste el o scîndură smulsă dintr-un oblon sau dintr-o uşă, lipise pe scîndură un muc de lumînare şi, de cum se întunecase, începuse cu număratul celor nouă monezi. Atunci cînd Diavolul şi Twardowski ajunseră lîngă coliba pădurarului, îl văzură aplecat asupra lucrării sale, cu ochii scînteind, cu fruntea brobonită de sudoare, dîrdîind, palid, mort de spaimă, cu toate astea numărînd banii înainte şi îndărăt, fără să se oprească. după tipicul ce-i fusese arătat.

Doar foşnetul crengilor şi ţipătul cucuvelelor, venit de undeva de departe, curmau tăcerea neclintită a pădurii. Chiar şi cel mai neînfricat dintre oameni s-ar fi înspăimîntat în atari împrejurări. Aşa încît meşterul Twardowski se miră din cale-afară văzîndu-l pe şleahticul, despre care Necuratul spusese că-i laş, că poate, cu toate că tremura ca varga, să stea şi să-şi numere cei nouă bani de argint. Părea atît de cufundat în treaba pe care o făcea, încît, fără să clipească măcar şi fără să-şi îndrepte spinarea, nu întorcea capul, nu sta nici o clipă să răsufle

şi nici măcar nu-şi netezea părul care-i cădea în ochi, ci număra, număra de zor înainte.

— Ia te uită, spuse Diavolul, musai să-l stînjenim din treaba pe care o face.

Spunînd acestea, îşi dădu drumul să alunece pe coş, se aşeză într-un colţ al odăii şi începu să scoată fel de fel de sunete.

Şleahticul tresări, dar continuă să numere. După aceea se auzi urletul prelung al unui cîine, care aducea cu scheunatul unui prunc. Şleahticul păli ca varul, dar îşi văzu de treabă înainte. Deodată Satana smulse o bucată de acoperiş, care se afla chiar deasupra capului său, şi o azvîrli în grădiniţă cu zgomot şi larmă multă. Pe tăblia pe care număra precum şi peste capul şleahticului se risipiră paie, nuiele, felurite aşchii. Şleahticul se vedea c-a îngheţat de spaimă, dar nu se urni de la locul lui. Diavolul se potoli o clipă, apoi începu să rîdă în colţul lui cu un chicotit prefăcut ca de babă şi cu aceste chicoteli însoţi socotitul necurmat al şleahticului :

— Unu, doi, trei, patru, cinci, şase, şapte, opt, nouă. Nouă, opt, şapte, şase, cinci, patru, trei, doi, unu.

După aceea diavolul dădu din coadă şi stinse lumînarea. Rămas în întuneric, şleahticul număra înainte.

— Ce ins încăpăţînat, bombăni Diavolul şi-i aprinse la loc lumînarea. Moare de spaimă, dar nu se opreşte din numărat.

Nici aprinsul neaşteptat al lumînării nu-l clinti din lucrul lui pe şleahtic, care, fără să tresară, continua să numere.

Aproape toată noaptea o petrecură astfel cu ochii la şleahtic. Cînd se îngîna ziua cu noaptea, după ce-l istovise pe şleahtic cu încercările, Diavolul se apropie de fereastră şi, cu un glas batjocoritor, îi strigă deodată :

— Hei, coane Bartolomej, nu greşişi cumva, barem o dată ?

— Nu ! răspunse şleahticul.

— Păi atunci, numără înainte.

Șleahticul se apucă iar de numărat, roșu la față cum e para focului, fiindcă uitase unde a ajuns. Răsucea bănuții pe scîndură, bolborosind vorbe neînțelese, i se încurcase limba în gură, tremura tot mai tare, asta și de necaz c-a irosit munca de-o noapte întreagă și de teama unei pedepse aspre. Repeta întruna cu ochii ațintiți în țărînă :

— Unu, doi, trei, dar cu o voce nesigură, întretăiată. Iar Diavolul se scutura de rîs lîngă fereastră.

— Preacinstiți domni, zise peste o clipă, veniți mai aproape.

Cum spuse aceste cuvinte, coliba pustie se zgîlții din încheieturi și din toate părțile se năpustiră diavolii, care cu un băț, care cu furca, care cu pumnii strînși, unul cu reteveiul, altul cu vătraiul și începură să-i care cu nemiluita șleahticului peste spinare. Acesta se prăbuși pe podea sub grindina de lovituri, mai mult mort decît viu și neștiind ce să facă. Atunci Twardowski, fie din milă pentru șleahtic, fie de supărare împotriva Diavolului, strigă deodată :

— Cheamă pe cineva într-ajutor.

Iar șleahticul, năucit, își aminti de sfinții părinți și de preasfînta Fecioară și strigă :

— Preasfinți părinți, preasfînță Fecioară Marie ! scăpați-mă, nefericitul de mine.

Și cum rosti aceste vorbe, diavolii dispărură de parcă i-ar fi înghițit pămîntul.

Șleahticul se ridică iute în picioare, își strînse bănuții, o zbughi pe ușă afară și-o luă la goană prin pădure.

— Ai văzut că nu toate sfaturile mele sînt spre folosul vostru ? spuse Twardowski. De nu i-aș fi dat ideea să cheme în ajutor, și-ar fi dat sfîrșitul sub loviturile voastre, pe cînd astfel a fost salvat și s-ar putea să se îndrepte.

— Să se îndrepte, repetă Diavolul rîzînd. E adevărat, are să se îndrepte. Știi unde s-a dus ?

— Socot că s-a dus drept la Bydgoszcz, unde, de spaimă, are să se pocăiască și are să intre la mînăstire. Acolo e o mînăstire de reformați.

— E adevărat că acolo sînt reformați și că el are să intre la mînăstire. Dar fi-va oare spre binele lui ?

— Are să scape de iad !

— Are să scape de iad, repetă Diavolul. Mă îndoiesc, mă îndoiesc foarte. Îl vom ispiti, parcă-l și văd tîrîndu-se prin ograda iadului. Cu pofta lui de aur, cu lăcomia lui nepotolită, care nu-l vor părăsi pînă la moarte.

Cine știe dacă nu era mai bine pentru el să nu fi chemat pe nimeni într-ajutor.

Twardowski se uită mînios la Satana, apoi îi întoarse spatele și se înapoie tăcut la hanul din Bydgoszcz, unde, poruncindu-i lui Maciek să nu lase pe nimeni să intre la el, se închise în odaie singur cu gîndurile lui.

Capitolul XVII

CE A VĂZUT MEȘTERUL TWARDOWSKI JOIA PE ŁYSA GÓRA[1]

Twardowski era mîhnit, cuprins de neliniște și de oboseală. Pentru prima oară acum simțea că nici ceea ce îi dăduse Satana, cunoașterea tuturor lucrurilor, o nemaipomenită putere, știința răului nețărmurit, nu era în stare să-i îndestuleze sufletul. La început socoti că simțămîntul acesta era fals și trecător.

---

[1] Łysa Góra (Muntele Pleșuv), vîrf muntos, despădurit, de unde își trage și numele. Pe acest vîrf se înalță o veche mînăstire benedictină. De Łysa Góra se leagă numeroase legende populare poloneze (n.t.).

„Mă simt altfel, își spuse în sinea lui, fiindcă de-abia am gustat din nouă viață, încă nici nu știu prea bine ce am și ce pot. Știința mea ar putea fi folosită încă în mii de alte feluri, pe care pînă acum nu le-am încercat, se mai află mii de desfătări cărora le pot porunci să vină, să mă înconjoare și să-mi aducă fericirea pe care o doresc, acestea toate nu sînt nici ultimul cuvînt, nici ultima zi din viața mea, nici fundul paharului pe care abia l-am atins cu buzele. Trebuie să încerc tot ce se poate, trebuie să mă satur cu ce am."

Apoi, pocnind din palme, Twardowski strigă :

— Mă voi duce la Łysa Góra !

Era într-o joi, ziua cînd se adună acolo soborul vrăjitoarelor și al duhurilor.

Îndată ce-și puse în gînd să se ducă, Twardowski se și urcă pe calul lui zugrăvit și, aruncînd asupra lui Maciek, care moțăia într-un ungher al odăii, somn cu pumnul, plecă pe hornul casei în sus. Era în amurg, sufla un vînt rece dinspre miazănoapte, iar luna roșie, înconjurată de un nor, se înălța agale pe cer ; în jurul lui Twardowski zbura alaiul de lilieci, bufnițe, huhurezi, făpturi cu înfățișări ciudate și care ziua pe lumină nu se vedeau. Vorbeau între ele și Twardowski era singurul care înțelegea ce spun.

Îi ieși în cale un cuc, prorociță îndrăgită de săteni, și grăi astfel către el :

— Bună seara, meștere, bună seara ! Unde te duci și de ce te grăbești ? Și la ce bun te zorești ? La ce-ți folosește curiozitatea, nu știi că e urmată de tristețe ? Du-te, du-te dacă poftești, după podul de călin, după cele trei stoguri și cele trei morminte și cele trei cruci, ai să afli ce cauți, deși n-ai să afli ce-ai căutat.

Și cucul își luă zborul.

După aceea o cioară îi croncăni la ureche :

— Cra, cra ! Salutare, meștere ! Chiar adineaori am isprăvit de ronțăit cu suratele mele, ciorile, hoitul celui

care, din mila ta cea mare, ajuns-a sfîrtecat și-n drum aruncat. Cu inima-i ne-am ghiftuit, inimă roz și moale, numai bună de mîncare. Îți mulțumim, meștere, îți mulțumim !

„Cine-i ăla de s-a prăpădit din vina mea ? se întreba Twardowski. O fi nemernicul de calpuzan", își răspunse tot el. „Nu-i mare paguba, hai ș-om merge mai departe."

Un liliac îl ajunse din urmă și-i ură bun întîlnit fluturîndu-și aripile din piele.

— Nu mă mai cunoști, meștere ? îl întrebă. Eu sînt cel care stau nemișcat la fereastra ta din Cracovia și cu aripile mele desfăcute te apăr de farmece. Mi-am lepădat legăturile pentru scurtă vreme, doar atît cît să mă duc și eu la vrăjitoarele de pe Łysa Góra.

Și spunînd acestea o luă la fugă drept înainte și pieri în întuneric.

După aceea se ivi lîngă el o bufniță, care prinse a striga :

— Uhu, uhu, simt că are să moară cineva, sub fereastra lui voi zbura, îi voi lovi în geam și-l voi chema : „vino", „vino".

O a doua bufniță venea în goană după cea dintîi și țipa :

— Simt că are să nască cineva, sub fereastra ei voi zbura și-i voi striga : „naște", „naște" ! iar uhuitul meu o va speria pe femeie de parcă i-aș fi menit moartea. Cu iubitu-n grădină ce-a căutat, printre flori pînă-n zori ? Nopțile cu lună sînt reci, sub stele cînd le petreci, după desfătări urmează boli și supărări.

Iar vrăbiuțele gureșe se îndemnau ciripind pripit pe limba lor, dar Twardowski înțelegea ce-și spun una alteia :

— Ne-om duce la bogătan, în hambar, acolo ne-om opri și spicele le-om ciuguli, apoi pe ogor vom zbura și toată apa om bea. L-om sili ca, fără să vrea, de pomană să dea.

O coțofană micuță, cocoțată pe un gard, cîrîia :

— Iată oaspeţii cum vin, iată-i cum vin fără să pregete. Vine boieru, într-un car negru, cu o cruce albă. Caru-i tras de patru cai, popa vine în alai! De oaspeţi te gătește, hai cucoană de-i primește! Vine oaspetele dorit, iată-l c-a și venit!

Zburînd pe deasupra pămîntului, meșterul strîngea toate aceste glasuri în ureche și în suflet, fiindcă le înțelegea și toate erau triste.

În văzduh zărea nenumărate duhuri și năluci îndreptîndu-se, ca și el spre Łysa Góra.

Treceau babe cloanțe cotoroanțe cu trei ghebe în spinare, cu trei dinți în gură, călare pe mături, pe vătraie, ori pe coada lopeții, despletite, mînjite și flenduroase. Săltau în spinarea caprelor și a motanilor negri, zburau pe aripile liliecilor.

Una, venită dinspre miazănoapte, umbla pe o gloabă, pe care o mîna cu un pisălog, purta pe cap o ceapsă aurită și, la fel ca toate celelalte, o ulcică la brîu.

Pe o a doua o ducea în spate o broască, pe a treia vaca neagră, fiecare îngîna pe sub nas un cîntec, și toate erau învăluite în fumul de ierburi arse în ulcica pe care o purtau atîrnată la brîu.

Deodată lunecă pe lîngă Twardowski scheletul alb al unui spînzurat, cu funia încă atîrnîndu-i de gît. În urmă-i veneau un stol de ciori și corbi croncănind:

— Mai ai bucăți de trup la șolduri, îți mai atîrnă în jos pe șolduri, dă-ne ce-i al nostru!

Apoi zări un zmeu și o zmeoaică care, strîns îmbrățișați, zburau și ei spre Łysa Góra.

Apoi o sumedenie de spiriduși mititei care veneau îmbulzindu-se.

Apoi stafii palide în lințolii albe.

Apoi vîrcolaci care-i urmau urlînd ca niște lupi flămînzi. Și multe alte arătări ciudate trecură pe lîngă el, pînă a nu fi ajuns la muntele Łysa Góra. Biserica din vîrf părea neagră în zarea depărtată, profilîndu-se pe

cerul mult mai deschis la culoare, iar la poale, în desiș, scînteiau mărunt luminițe, stînd pe loc sau alergînd în toate direcțiile. Se strîngeau cu toții aici, la poale, din vremea cînd în vîrf fusese înălțat lăcașul dumnezeiesc și, trăgîndu-se astfel îndărăt din fața sfintei cruci, nu pregetau să se adune laolaltă, așa cum făcuseră în veac.

Cu cît venea mai aproape, cu atît meșterul Twardowski deslușea mai bine mulțimea vrăjitoarelor și a ciudatelor făpturi, luminate de acele torțe misterioase, risipite printre tufișuri. Zburînd îndelung peste capetele lor, vedea și auzea lucruri ciudate, convorbiri năstrușnice, privea cu luare-aminte iasmele și pocitaniile, asculta rîsete batjocoritoare, zăngănituri și cîntări.

Cînd și cînd se desprindeau din horă fantome care, apucîndu-se de mîini, se înălțau închipuind danțuri convulsive, asemeni mișcărilor bolnave ale paraliticilor. Prin gloata aceea umblau de colo-colo diavoli, a căror prezență era trădată de flăcărui pîlpîind deasupra capului și în dreptul inimii lor. Nu de luminițe albe și neîntinate care pecetluiesc geniile, ci de unele negre, fumegînd și rău-mirositoare.

Vrăjitoarele strigau:

— Lado, lado, lado, didi.

Le vedea cum joacă scălîmbăindu-se, cum țopăie și saltă în jurul focului și a cazanului care fierbea în mijlocul lui.

Twardowski se uita curios la toate, fără să se amestece cu mulțimea. Trecea zburînd agale pe deasupra muntelui, mîhnit în mijlocul petrecerii osîndiților, care răsuna cu acorduri sălbatice în inima lui.

Era o veselie cumplită, pe sub zdrențe răzbătea deznădejdea, chinul și moartea.

Apoi Twardowski nimeri la un fel de școală.

Șapte babe ședeau pe șapte lespezi de mormînt, iar în jurul lor se înghesuiau o grămadă de tineri. Fiecare dintre babe lua cuvîntul pe rînd și-i învăța cum să cheme

duhurile, cum să oprească ploaia, cum să sece laptele în ugerul vacii, cum să răspîndească molimile, cum să risipească grînele, cum să-i facă pe copilaşi să plîngă şi altele. Tinerii sorbeau învăţătura cu atenţie, curiozitate, bucurie şi o primeau în inima lor, fiindcă nimic nu este primit mai lesne decît învăţăturile rele.

După aceea, prinzîndu-se de mîini, vrăjitoarele cîntau un cîntec alcătuit din vorbe ciudate, pe care nu-l înţelegeau decît ele. În căzănel fierbeau o băutură de dragoste din leuştean, în care amestecau o şuviţă din părul fetei, o picătură din sîngele ei şi o lacrimă. Spumau fiertura cu o aripă de liliac, în timp ce zvîrleau în ea ierburi felurite şi bolboroseau vorbe ciudate.

— Cel ce-o bea, minţile să-i ia, s-o îndrăgească numai pe ea, ca o umbră s-o însoţească, cu orice osîndă să se învoiască, ca mîna ei dreaptă să-i dea ascultare, gata să fie şi de spînzurătoare, măicuţa şi tatăl să şi-i omoare, dacă ea mîndra, o vrea ! cîntau vrăjitoarele.

Ce frumos fierbe în clocot leuşteanul ! Forfoteşte şi ridică spuma la suprafaţă aşa cum clocoteşte dragostea în inima fetei şi cum se lasă la fund drojdia amărăciunii, aşa cum rău are să-i pară de ce-a fost ieri cînd nu va avea parte de un mîine. Dulce pe margine ca la tinereţe, dar miezul e amar ca la bătrîneţe.

Vîntul vuieşte, focul luceşte, bufniţa şopteşte : du-te ! du-te ! dar vîntul n-are să-l poarte, focul n-are să-l mistuie, bufniţa n-are să-l cheme pe cel îndrăgit pînă cînd fata nu-i va da cofa să bea din ea.

Iarba creşte lîngă izvor, floarea înfloreşte la miezul nopţii, este roz şi înfloreşte doar o dată pe an, în noaptea de ajun, azvîrliţi-o în căzănel cu mîna stîngă, cea care duce la inimă. Fata a purtat floarea la sîn şi a ars-o pe jeratic, a preschimbat-o în cenuşă.

Mai zvîrliţi în cazan o inimă de porumbel, căruia vînătorul i-a ucis porumbiţa, căci porumbelul moare de

dor şi oftează după perechea lui. Tot astfel să suspine şi să se usuce de dor şi iubitul cînd o sorbi din băutură.

Mai încolo alte babe fierbeau altă băutură fermecată şi, stînd în jurul cazanului, clătinau din cap, mişcau din mîini şi strigau cu glas prelung una după alta :

— Arunc în cazan un os dintr-un vechi osuar. Cine-o bea, ca osul acesta să se usuce, să se îngălbenească şi să-şi piardă graiul.

— Arunc un capăt de lumînare de ceară de pe mormînt. În viaţă să-i fie urît la fel ca în cimitir cînd lumînarea stă să se stingă.

— Arunc un pumn de paie din streaşina bisericii ; cine o bea din această fiertură să aibă parte de gînduri rele şi de întristare la fel ca vrăbiile şi bufniţele de sub această streaşină.

— Arunc inima unui spînzurat, cine o bea să-i fie inima grea la fel cu a celui condamnat cînd a sărutat crucea din mîna popii şi să piară cum şi acesta a pierit, inima lui s-o ciugulească corbii la cină, pieptul vrăbiile la amiază, trupul lui vulturii şi ereţii de dimineaţă.

— Arunc pulbere din coşciug, la fel ca mortul să putrezească, veselia şi fericirea să-l ocolească.

— Pe mormînt creşte o floare, de ziua morţilor înfloreşte în alb şi negru — arunc floarea în fiertură, gînd negru să-i înflorească pe frunte asemeni acestei flori, negre să-i fie tristeţea şi deznădejdea.

— Zvîrlu o inimă de cucuvea, care ziua se piteşte şi noaptea cobeşte, oamenii vor s-o omoare, iar pasările s-o doboare, tot la fel să fie şi el rău văzut şi alungat.

Babele amestecau băutura cu un os de mort şi turnau în ea toată fierea ce-o aveau în inimă ; băutura clocotea, forfotea şi şuiera, da peste marginea cazanului. Iar atunci cînd o picătură cădea pe pămînt, ardea iarba şi se usca roşie ca sîngele.

Mai încolo se adunaseră în cerc altele, şopteau şi chicoteau, dar meşterul Twardowski nu izbuti să vadă ce fă-

ceau, şi cum nu se simţea îmboldit de curiozitate, trecu mai departe fără să afle ce se întîmplă

Mai la vale un strigoi bătrîn îl învăţa pe unul tînăr cum să sugă sîngele din vinele celor adormiţi, iar un coşmar bătrîn învăţa pe unul tînăr cum să-i sugrume pe bieţii oameni, aşezîndu-li-se pe piept.

Într-un loc era o nuntă : un ţap se însura cu o babornıţă. Lăutarii îi cîntau din fluiere de os şi băteau tobele făcute din piele de om.

Le aşternură patul nupţial pe o piatră de mormînt şi le întinseră cortul dintr-un giulgiu.

Ici-colo hoinăreau pe munte duhuri rele, de unul singur sau în doi, pereche cu cîte un diavol. Uneori, căutîndu-şi perechea, opreau pe careva, rînjind drăgăstos, sau chiar se năpusteau asupra trecătorilor. Printre aceste duhuri se aflau tineri şi bătrîni, călugări şi oşteni, nobili şi ţărani, tîrgoveţi şi cumetre, dar cele mai multe erau babe şi stafii. Toată liota se foia de colo-colo prin tufişuri, în jurul focurilor aprinse, pălăvrăgeau şi cîntau, ţipau şi rîdeau înfiorător, se tînguiau, se certau, blestemau şi se ocărau unii pe alţii.

Cîntăreţi din cimpoaie orbi le cîntau vrăjitoarelor melodii de dans ; unii stăteau la taclale pe sub tufişuri, benchetuiau scoţînd mîncarea din ulcele şi băutura din clondire cu miere şi bere. Twardowski nici acum nu se amesteca în mulţime ci trecea agale plutind pe sus privind şi trăgînd cu urechea, iar fruntea îi era întunecată şi încreţită, vădind tulburare şi gînduri multe.

Brusc îl înghionti cineva şi un glas cunoscut îi sună la ureche :

— Eşti doar spectator aici ?

Era Satana, *familiaris* [1] al meşterului Twardowski.

— Cum de m-ai găsit ? întrebă mirat Twardowski.

— Ca de obicei, te-am urmat.

---

[1] Prieten apropiat (lat.) (n.t.).

— Ca de obicei spui ?

— Ca întotdeauna.

— Mă pîndeşti ca pe robul tău ?

— Nu ca pe-un rob, îmi cer iertare, negă Diavolul, ci ca o mamă pruncul iubit.

— Mulţumesc pentru frumoasa comparaţie, deşi cine ştie dacă nu-l prefer pe necuratul.

Şi tăcură.

— De ce nu te amesteci în petrecerea noastră ? întrebă peste o clipă Satana.

— Nu-mi plac petrecerile, răspunse Twardowski cu seriozitate, iar de învăţat n-am ce să învăţ aici.

— Iar învăţătura asta ! îţi strică întruna creierii, meştere, spuse Diavolul. Adică omul să nu facă nimic alta decît să înveţe ?

— Ce-aş putea face aici şi cui i-aş putea fi de folos ? îl întrerupse Twardowski.

— Veşnic trebuie să-i fii cuiva de folos ?

— Cam ce-ai vrea să fac altceva ?

— Să petreci şi să te veseleşti împreună cu noi şi să te bucuri de viaţă cît eşti viu.

— Să mă bucur de viaţă ! repetă Twardowski vorbele Diavolului, pentru asta socot că nu-mi trebuie nici Łysa Góra şi nici trepăduşii tăi de aici.

— La fel de nepăsător te arăţi şi în alte părţi.

— Încă n-a venit vremea, răspunse Twardowski. Omul înţelept amînă aceste bucurii pînă cînd învaţă să cunoască viaţa deplin.

— Şi cînd va voi să guste din ele, timpul va fi trecut şi puterile nu-l vor mai ajuta, îi şopti iar Diavolul.

Gîndul acesta se înfipse în mintea lui Twardowski fără voia sa. Cu toate astea răspunse rece :

— Un om ca mine poate tot ce vrea.

Diavolul îl privi lung şi rîse în barba lui galbenă. Tăcură amîndoi.

Sabatul se apropia de sfîrşit, acuş aveau să cînte cocoşii, unii începură să plece, focurile se stingeau, văzduhul foşnea din cauza nălucilor care-şi luau zborul, ceasul de la mînăstire bătea rar orele. Apoi cocoşii cîntară prin ogrăzi pentru prima oară. Twardowski se înapoie la Bydgoszcz, unde îl găsi pe Maciek tot adormit.

Capitolul XVIII

CUM L-A ÎNTINERIT TWARDOWSKI PE PRIMARUL SŁOMKA

Nici nu se crăpase bine de ziuă cînd răsunară bătăi în uşa meşterului Twardowski, care nu închisese ochii toată noaptea, iar acum şedea încă la masă, încercînd să-şi rînduiască noianul gîndurilor.

În prag stătea acel primar pe care Twardowski îl sfătuise să afume în casă cu un dinte de mort, sfat nefolositor, întrucît nu farmecele erau de vină şi nu diavolii jucau tontoroiul şi făceau larmă la catul de sus, ci hăndrălăii coanei primăriţe, căci primarele era bătrîn, dumneaei coana primăriţă tînără încă şi zglobie foarte, ba poate chiar prea. Pînă la urmă primarul îşi dăduse seama de ceea ce se întîmplă şi-i vorbi astfel lui Twardowski chiar din uşă :

— *Sapientissime* [1], ştiu ce se întîmplă la mine acasă. Nevastă-mea, femeie tinerică, şi-a dat poalele peste cap. Dacă vrei să mă ajuţi pe mine bietul în acest necaz al meu, fă-mă pe mine tînăr sau fă-o pe ea bătrînă. Socot însă, după mintea mea, că mai bine ar fi să mă întinereşti pe mine. Cunoşti zicala că într-o vatră veche îşi aprinde focul Scaraoţki. Nevastă-mea vrea să petreacă, aşa cum

[1] Preaînţeleptule (lat.) (n.t.).

a fost deprinsă, iar eu n-am cum s-o stăpînesc. Dac-aş fi tînăr, chiar de nu m-ar îndrăgi, cel puţin curtezanii ei s-ar teme de mine. Ştiu prea bine că îţi stă în putere s-o faci, fă-o deci după cum ţi-e voia, îşi sfîrşi vorba primarul.

— Treaba nu-i uşoară şi nici nu se face cît ai bate din palme, îi răspunse Twardowski cu gravitate. A-l preschimba pe un om bătrîn în unul tînăr e lucru greu, îndelung şi costisitor.

— Nu voi cruţa banii în acest scop, spuse primarul, sînt hotărît, dacă mi-ar lipsi, chiar să mă împrumut sau să-mi pun averea zălog, fiindcă nu-i de lepădat să fii tînăr pentru a doua oară în viaţă. Cu toate astea, aş vrea să ştiu, meştere, care-i preţul, mai spuse scărpinîndu-se în chelie.

— Destul de ridicat, spuse Twardowski, am nevoie de ierburi rare şi scumpe, aşijderea de alifii aduse de peste mări şi pregătirile ţin multă vreme, pînă le fac pe toate şi le adun de peste tot, poate să treacă şi un an.

— Un an, strigă Słomka, atît de mult !

— Face să aştepţi, îl asigură Twardowski.

— Nici vorbă că face, se învoi Słomka, mormăind pe sub nas, dar dacă mor înainte de-i gata lucrarea ?

— Mai am nevoie, îi zicea înainte Twardowski, de un om de credinţă drept ajutor, pe care îl am la îndemînă, e slujitorul meu. Domnia-ta pune-ţi la cale trebile şi prefă-te că te pregăteşti să pleci într-o lungă călătorie. În vremea asta vom face rost de o casă, neştiută de nimeni, dosnică, dar în care să putem sta bine şi să nu ne tulbure nimeni. Iar domnia-ta, dacă ţii la viaţă, bine ar fi să taci mîlc, să nu scapi o vorbă în faţa nimănui.

— Voi tăcea ca un mormînt, spuse primarul făcînd o plecăciune. Cît priveşte călătoria, am să mă gătesc de drum ca şi cum m-aş duce cu piei de vînzare la Vilno [1].

[1] Oraşul Vilno era în secolul al XVI-lea un important nod comercial, slujind drept legătură între Poznan şi răsăritul Europei (n.t.).

Am mai făcut-o și altă dată. Vom lua o casă cu chirie undeva în afara tîrgului, cel mai bine ar fi s-o găsesc chiar eu, iar săculețul acesta are să ajungă cred pentru primele cheltuieli, mai spuse așezînd pe masă o pungă verde, doldora.

— Du-te și vezi-ți de treabă, zise meșterul, și nu încerca să dai de mine decît peste cîteva luni. În vremea asta eu am să pregătesc cele de trebuință pentru marea mea operă.

Iar în sinea lui gîndi : „Are să fie o încercare, cea dintîi și plină de învățăminte, chiar de-ar fi să nu izbîndesc nu-i mare pagubă de acest sac cu osînză".

Primarul plecă bucuros, iar Twardowski, după ce se gîndi la ce avea de făcut, îl chemă pe Maciek și îi spuse :

— Cunosc credința ce mi-o porți și de aceea doresc să-mi dai ajutor într-o lucrare însemnată. Ai să dobîndești învățătură care s-ar putea să-ți fie într-o zi de folos și totodată ai să-mi faci dovada că nu greșesc bizuindu-mă pe tine.

— Ai să vezi că așa e, meștere !

— Trebuie să preschimbăm un om.

— Să-l preschimbăm ?

— Da, Maciek, iar tu ai să mă ajuți. Chiar de mîine umblăm după ierburi de leac, pregătim irurile și alifiile de care vom avea nevoie.

Chiar a doua zi, luîndu-și toiegele în mîini și îmbrăcați în straie de hagii, o porniră după ierburi. Nu erau prea ușor de găsit cele de care meșterul Twardowski avea nevoie și le însemnase pe o foaie de hîrtie. Unele ierburi și rădăcini de plante trebuiau culese la lumina lunii, aproape toate cînd era lună nouă, cîteva pe lună plină. Unele ierburi trebuiau culese cînd erau în floare, altele cînd făceau semințe iar altele cînd erau veștede. După aceea trebuiau păstrate cu grijă și ferite să nu se strice.

După unele dintre ele, meșterul Twardowski îl trimise pe credinciosul Maciek pînă hăt, dîndu-i o însemnare. Nucile de cocos, cornul de inorog, anumite părți de mumie se găseau departe și se plăteau cu bani grei.

Pentru tainica lucrare de întinerire mai era nevoie de părți din trupul unor animale rare și ciudate, care erau greu de găsit. Dar după multă și migăloasă căutare și cu ajutorul tertipurilor diavolești, Twardowski găsi pînă și apa tinereții fără bătrînețe, care țîșnea din al șaptelea izvor de sub un stei, unde meșterul se sui anevoie și cu prețul vieții.

Pregătirile în sine ținură și ele îndelungă vreme, pînă ce Twardowski îi dădu de știre lui Słomka că era gata. Acesta, chipurile, se pregăti de drum lung, își luă rămas bun de la nevastă-sa, cerîndu-i să nu-și facă griji în ce-l privea, încredință casa și prăvălia fratelui său, iar el însuși se mută într-o noapte în casa luată cu chirie, de la marginea tîrgului.

Twardowski alese pentru marea lui lucrare o noapte cu lună nouă. Îi dădu primarului niște prafuri de dormit, care-l amețiră, cufundîndu-l apoi într-un somn adînc. În felul acesta n-avea să simtă nimic din ce se va întîmpla cu el. După aceea, Twardowski împreună cu Maciek îl aruncară într-un cazan, unde fierse multă vreme, pe cînd ei îngînau asupră-i vorbe de taină ; apoi îl scoaseră la lumină și-i unseră trupul cu alifii făcute din ierburi, și cu tot soiul de iruri, stropindu-l și cu apă vie.

Trecură astfel vreo douăsprezece-treisprezece zile, iar meșterul, nefiind pe deplin mulțumit de ceea ce făcuse, dar fără să-și piardă credința că va izbîndi, mai făcu pentru a doua oară anumite lucrări. În tot timpul cît lucră, sufletul primarelui, desprins din trupul acestuia, era păstrat într-un borcan, bine legat la gură. Iar atunci cînd trupul primarului, în sfîrșit întinerit, gata primenit și

curat sta în aşteptarea sufletului, Twardowski îi dădu drumul să intre pe gura mortului care se însufleţi pe încetul, apoi prinse să se mişte, se îmbujoră şi în cele din urmă se sculă de pe masă frecîndu-se la ochi.

Maciek care, ascultător, făcuse fără să crîcnească tot ce i se ceruse dar nu se aşteptase la asemenea rezultate, înlemni. Meşterul era fericit şi bucuros că izbîndise. Primarul întinerit părea să-şi fi pierdut ţinerea de minte şi încet, încet îşi aminti totul după ce aruncă priviri atente asupra lumii.

Plata fusese dată, iar primarul luîndu-şi straiele plecă în pripă la el acasă, după ce-l binecuvîntă pe Twardowski în mii de feluri pentru ceea ce făcuse.

Cam neliniştit, după ce-l învăţă pe îndelete cum să se poarte de aci încolo, Twardowski îl trimise după el pe credinciosul său Maciek, cu porunca să-l pîndească şi să se înapoieze cu ştiri despre cum se desfăşurase totul.

Iar Maciek îi povesti cele întîmplate după cum urmează :

Cînd primarul bătu la poarta casei sale era noapte. Totuşi ferestrele erau luminate, se auzea muzică, la porţi se înşirau cai şi caleşti aşteptîndu-şi stăpînii, toate mărturiseau că la coana primăriţă veniseră oaspeţi nenumăraţi şi că petrecerea era în toi.

„Cu toate astea azi nu-i nici o sărbătoare şi nici vreo aniversare, cred că nu-i lăsata secului", îşi spuse primarul, ciocănind uşor la uşă.

— Aşteaptă, dumneata, cucoană, numai să mă arăt în uşă, că toate aici or lua altă înfăţişare ! mormăi primarul pe sub nas.

Îi deschiseră uşa, în sfîrşit, dar slujitorul lui credincios nu-şi recunoscu stăpînul şi-l întrebă :

— Ce poftiţi, domnule ?

— Ce poftesc ? Apoi cum vezi, Tadeusz, m-am întors din călătorie.

Maciek se strecurase în spatele lui şi aştepta să vadă ce are să se întîmple.

Tadeusz, în schimb, căscase ochi mari, dar nu pricepea nimic şi nici nu-şi recunoştea stăpînul.

— Mai întîi du-mă în odaia ale cărei chei le ţine stăpîna.

— Cum, ce ? exclamă Tadeusz uluit. Să fie oare stăpînul ? Văd că-i tînăr, un bărbat în putere. Unde i-o fi burdihanul pe care-l purta dinainte ?

Întinse sfeşnicul cu lumînarea aprinsă pînă sub nasul stăpînului şi parcă-parcă, prinse a-şi aminti...

— Aşa arăta stăpînul cînd era tînăr, dar cum naiba a făcut de a întinerit ?

Se freca la ochi şi zicea :

— Ori m-am prostit, ori sînt beat, ori o fi chiar necuratul, ori o fi vreo vrajă.

— Nici una, nici alta, nici a treia ! vorbi primarul urcînd scara. Decît că m-am schimbat.

— Dar în ce fel ?

— Asta-i o taină, Tadeusz, e o taină.

După aceea primarul se duse sus.

Soţia lui, gătită şi plină de nuri, dansa galopul atunci cînd domnia-sa primarul păşi în odaie. Muzicanţii le cîntau oaspeţilor la ureche, toţi auziră cum se deschide uşa grea de lemn şi priviră într-acolo. Cei mai vîrstnici prinseră să se frece la ochi şi veniră lîngă el să-l întrebe :

— Sînteţi poate fiul sau o rudă a primarului Słomka de semănaţi atît de bine cu el ?

— Ba eu mi-s chiar primarul Słomka, dar mai tînăr decît am fost.

— Domnia-ta eşti primarul Słomka ! strigau pe-ntrecute.

— Păi el a stat alături de mine, cînd ne adunam la primărie, timp de douăzeci de ani, iar dumitale de abia ţi-au dat tuleiele !

— Glasul e parcă al lui, dar faţa şi trupul sînt ale unui bărbat tînăr, ziceau alţii.

Pînă ce, atrasă de larmă, se apropie de el coana primăriţă şi i se uită în ochi :

— Frumos tinerelul, bătu-l-ar vina, îşi şopti sieşi, iar cu glas tare adaose : Cine eşti dumneata preacinstite oaspete ?

— Chiar bărbatul dumitale, sufleţelule, dar tînăr şi voios, răspunse primarul.

— Bărbatul meu, ha ! ha ! rîse primăriţa. Măcar de ţi-ar semăna dumitale. Văd că porţi un contăş ca al lui, şi-ţi aud glasul care parcă ar fi al lui, dar nu-i semeni nici la chip şi nici la trup !

Toţi stăteau uimiţi, strînşi roată în jurul primarului. Pînă şi lăutarii holbaseră ochii şi şuşoteau între ei.

— Dacă ţii morţiş să te cred că eşti soţul meu, atunci fii bun şi-mi spune ce semn am eu pe mîna stîngă, rosti peste o clipă primăriţa.

— Un semn roş al sfintei cruci, răspunse primarul fără să stea la îndoială, pe care ţi l-a făcut măicuţa dumitale, coana Katerina, cînd, fugind de război, te-a lăsat în grija doicii la ţară. Aşa e cum zic ?

— Aşa e ! dar lucrul acesta ai fi putut să-l afli de la cineva, vorbi alintîndu-se primăriţa. Mai bine mi-ai spune ce mi-a dat soţul a doua zi după nuntă ?

Iar primarul îi şopti cu grijă la ureche răspunsul, nevrînd s-o ruşineze.

— După cum îmi amintesc, ţi-am dat cîţiva pumni după ceafă.

Roşie la faţă, coana primăriţă strigă :

— Dar cum naiba ai întinerit ?

— Ascultaţi, spuse Słomka aşezîndu-se.

Toţi făcură cerc în jurul lui, iar el le istorisi de-a fir a păr cele întîmplate, conjurîndu-i să păstreze taina şi să nu povestească nimic nimănui. Le spuse cum s-a învoit cu meşterul Twardowski, cum acesta la adormit, cum s-a trezit apoi întinerit şi cît i-a plătit acestuia. După aceea

începu să-l laude, ridicîndu-l în slăvi pe Twardowski pentru cunoştinţele şi îndemînarea lui. Toţi se mirară foarte. Unii, care mai puneau la îndoială c-ar fi chiar el, socotindu-l mincinos, îl înţepau cu felurite întrebări, dar în curînd se convinseră că nu era nimeni altul decît primarul în persoană întinerit prin farmecele lui Twardowski.

După aceea trecură cu toţii la închinatul paharelor şi, dînd cu hărnicie cupele pe gît şi jucînd, serbară parcă pentru a doua oară nunta, acum mai potrivită, a celor doi soţi. Oaspeţii petrecură noua pereche cu toată cinstea pînă la iatac, iar după aceea plecară la casele lor. Toţi erau de părere că primăriţa era foarte bucuroasă că-şi schimbase bărbatul bătrîn cu unul tînăr, nu se ştia însă pentru cîtă vreme. Fratele primarului, care se aştepta şe că Słomka va pieri *improbis et sterilis* [1] şi întinsese braţul să apuce moştenirea şi chiar se tîrguise cu viitoarea văduvă pentru lucrurile rămase, îi dădu îndărăt catastiful şi cheile ce-i fuseseră încredinţate.

Chiar a doua zi se răspîndi vestea în tîrg şi în împrejurimi despre minunata întinerire a lui Słomka. Mai cu seamă bătrînii făcură mare zarvă. Se mai povesteau cele întîmplate, cu numeroase adăugiri, la ţară, prin castele, pe la curţile boiereşti şi tîrguşoare, de unde şiruri nesfîrşite de moşi se tîrau către meşterul Twardowski. De parcă ar fi prevăzut ce-avea să urmeze, Twardowski dispăruse.

La uşa casei sale şedea doar Maciek mofluz, care răspundea tuturor :

— Stăpînul meu, meşterul, nu-i acasă.

Unde se dusese Twardowski, nu se ştia ; desigur, retrăgîndu-se din scena acţiunii, se uita de la distanţă la opera sa.

---

[1] Fără urmaş şi sterp (lat.) (n.t.).

Capitolul XIX

CÎT DE GREU A PĂTIMIT MACIEK
FIINDCĂ S-A ARĂTAT HRĂPĂREŢ

Lucrarea cea mare a meşterului Twardowski făcu să încolţească multe gînduri în mintea lui Maciek. Tot stătea şi chibzuia cum lucrase acela, în ce fel şi cu ce ustensile, îşi amintea cele mai mici amănunte şi cîteodată îi venea gîndul nebun că poate s-ar fi cuvenit să încerce şi el, ba poate chiar ar fi izbutit să repete şi singur acea experienţă.

„Îmi amintesc foarte bine totul aşa cum s-a petrecut", se gîndea el repetînd în sinea lui cuvînt cu cuvînt tot ce-i spusese meşterul. „Cunosc ierburile trebuincioase, cunosc şi vremea cînd trebuie culese, precum şi modul în care sînt pregătite. De ce oare n-aş încerca şi eu? Aş cîştiga astfel o groază de bănet, cu banii ăştia mi-aş cumpăra un sat lîngă Cracovia, aş fi şi eu boier în rînd cu alţii, m-aş duce la curtea craiului, însoţit de un alai numeros, aş lua-o de nevastă pe fata domniei-sale voievodul de Cracovia, pe care am zărit-o deunăzi la Catedrală, iar după aceea, în caleaşcă, îndreptîndu-se spre castel. De ce n-aş izbuti şi eu dacă a izbutit meşterul? Tot ce-a făptuit el, am să pot face şi eu la fel de lesne", îşi spunea Maciek, repetînd în sinea lui descîntecele, exorcismele, formulele magice. „Da, pot s-o fac şi ştiu s-o fac, nu încape nici o îndoială".

Se mira totuşi flăcăul, că, deşi îşi amintea tot, nu prea înţelegea mare lucru din cele întîmplate, dar nu-şi făcea sînge rău din cauza asta, făcînd parte din acei oameni care iau de bună cuvintele şi formele exterioare, fără să se sinchisească de înţelesul mai adînc al întîmplărilor. Pe cînd sta astfel pe prispă în prada gîndurilor, iată că se

opreşte un călăreţ la poarta casei lui Twardowski şi, priponind calul, se apropie de el.

Trebuie să fi fost omul de casă al unui nobil, purta straie viu colorate, iar în urma lui nu venea decît un slujitor. Se vedea că făcuse drum lung, după praful ce i se aşternuse pe haine, avea o pereche de pistoale la brîu, o sabie uşoară pe un şold, pe cap o căciulă cu pană şi pinteni metalici foarte mari la cizme.

— Domnul fie lăudat! i se adrsă el lui Maciek, mi s-a spus în tîrg că aici şade meşterul Twardowski din Cracovia.

— Aşa e cum spuneţi! Aici e casa lui.

— Dumnezeu să-i binecuvînteze că m-au îndrumat cum se cuvine! spuse curteanul scoţînd o scrisoare de la brîu. Şi-i acasă meşterul?

— E plecat mai de multişor.

— Se întoarce degrabă?

— Nu prea, răspunse Maciek. Dar ce treburi v-au mînat la el?

— Stăpînul meu, starostele, are o treabă importantă cu el... am aici şi o scrisoare pentru dînsul. Dar la ce bun toate, dacă nu l-am aflat acasă şi nici nu se întoarce degrabă.

— S-ar putea să vă fiu şi eu de folos, spuse Maciek cu un glas tremurător, sculîndu-se în picioare. Eu mi-s ucenicul şi înlocuitorul lui. Ce poate el, pot şi eu, mai adaose în şoaptă.

— Aşa să fie oare? murmură oaspetele cam neîncrezător. Apoi dacă e aşa, citeşte domnia-ta acest răvaş.

Scisoarea era deschisă şi Maciek atîta doar află din ea, că meşterul Twardowski era rugat să ajute într-o treabă însemnată, în legătură cu care toate amănuntele le va da aducătorul scrisorii.

Aşadar, Maciek vîrî scrisoarea în sîn şi întrebă cu mai multă îndrăzneală.

— Spune-mi domnia-ta, dacă binevoieşti, care-i treaba, că văd că aşa zice în scrisoare, că domnia-ta ştii totul şi ai să dai seamă despre tot întocmai.

— Este vorba de o taină atît de mare, încît mă codesc s-o dau pe faţă. Dar întrucît eşti mîna dreaptă a meşterului Twardowski, după cum ai spus, şi-i ţii locul...

— Oricare om din tîrg îmi poate întări spusele, se lăudă Maciek, făcînd un semn larg în direcţia oraşului.

— Fie ce-o fi, rosti trimisul starostelui. Află dumneata că starostele, stăpînul nostru, de vreo cîţiva ani a căzut rău bolnav. Picioarele nu-l mai ţin, are ca o ceaţă pe la ochi, capul şi mîinile îi tremură, i-au căzut dinţii din gură, sărmanul de-abia de-şi mai trage sufletul. Şi taman acu, la bătrîneţe, cînd a ajuns neputincios, i-a căşunat să se însoare.

— Să se însoare, repetă Maciek, hm, hm, ia te uită, să se-nsoare!

— Da, da! Şi pe deasupra cu o fată tînără, fiica vecinului şi rudei sale, domnul castelan; toate acestea doar cu gîndul la urmaşi, întrucît el fiind cel din urmă din neamul său cu acest nume şi blazon, cînd l-or pune în groapă, pe mormînt ar trebui să i se fărîme herbul, ca după aceea nimeni să nu se încumete a-l folosi, ceea ce, fireşte, nu-i place defel. Iar jupîniţa, fata castelanului, varsă lacrimi amare şi nici nu vrea să audă să-l ia de bărbat, el fiind mai mare şi decît tatăl socru. Fata zice că asemenea măritiş e de ocara lumii şi l-ar mînia pe Dumnezeu. Preoţii, puşi la cale de familie, spun şi ei acelaşi lucru. Nici nu mai ştiam ce să facem şi cum s-o scoatem la capăt, cînd ne-a ajuns la ureche întîmplarea cu primarul Słomka, pe care meşterul Twardowski l-a făcut iarăşi tînăr. A aflat vestea şi domnia-sa starostele nostru, care la început n-a vrut să-i dea crezare, iar după aceea l-a poftit la el pe primar, pe care-l cunoscuse cîndva, şi văzîndu-l şi auzind întreaga tărăşenie chiar din

gura acestuia, mare i-a fost mirarea, dar s-a încredinţat că era adevărul adevărat. Îndată a prins inimă şi a zis:

— Chiar de-ar fi să plătesc cu toţi banii pe care îi am strînşi, vreau să încerc acestea şi asupra mea. După care m-a poftit la el şi m-a mînat încoace la meşterul Twardowski să-l îmbii cu o sumă mare de bani, numai să se învoiască.

— Cît a trimis? întrebă Maciek curios să ştie.

— O mie de galbeni ungureşti, răspunse trimisul starostelui. Îi am parte la brîu şi parte la şaua calului, iar dac-ar fi să-i las meşterului, mi s-a poruncit să-i dau banii în schimbul unui înscris.

— Ha, ha! rîse Maciek, dînd din cap cu fudulie, apoi pot face treaba asta şi singur, fără meşterul Twardowski, şi pe primarul Słomka tot eu l-am întinerit şi nimeni altcineva.

Mia de galbeni îl ispitise într-atît, încît avea îndrăzneala să făgăduiască astfel în gura mare.

— Dacă vrei, mai spuse, acum e vremea potrivită, am şi iruri şi uleiuri, le iau cu mine şi ne ducem. Domnia-ta fă rost de-un cal în tîrg, în vremea asta eu pregătesc toate cele de trebuinţă.

— Dar eşti sigur, eşti sigur dumneata, se bîlbîi neliniştit trimisul starostelui, că poţi duce la capăt ceea ce spui? E vorba aici şi de viaţa preaînălţatului nostru stăpîn, cît şi de a dumitale.

— Sînt cît se poate de sigur, răspunse Maciek, care nu mai vroia să dea îndărăt. Fii liniştit, domnia-ta, am eu grijă, şi trăgînd cu ochiul spre punga doldora pe care o purta la brîu solul starostelui, adăugă: că doar nu-i pentru prima oară! Am făcut eu şi altele mai dihai! mai spuse clătinînd din cap şi dîndu-şi singur curaj.

— Nu uita că e în joc şi viaţa domniei-tale nu numai a starostelui, îl preveni solul.

— Nici o grijă, se grozăvi Maciek, du-te numai în tîrg şi fă rost de un cal.

Totul se petrecu după vrerea lui Maciek, care, repetînd în minte rînduiala lucrării la care luase parte nu de mult și pe care o știa pe dinafară, se duse după borcanele și sticlele ce-i făceau trebuință, iar trimisul plecă să facă rost de cal. După care urcară în șa și porniră.

Pe înserat, ajunseră la castelul domnului staroste.

Se afla pe un dîmb nisipos și înalt, de unde stăpînea toată împrejurimea. Îl împrejmuiau un zid și un șanț adînc, la colțuri se înălțau turnuri rotunde cu acoperișul ascuțit. Ici-colo zidul era tăiat de ferăstruici, unele înguste pentru archebuze și săcălușe, altele mai late pentru bombarde.

Printre zidurile de apărare și întărituri, stăteau risipite clădiri cenușii și roșii, ale căror coșuri se înălțau, neregulate, peste zidul de împrejmuire. La poalele castelului se întindea tîrgul, alcătuit din casele tîrgoveților și cîteva clădiri de zid ale ovreilor. Printre ele curgea un fir de apă murdară, peste care își legănau crengile niște biete sălcii.

În piața tîrgului se afla o biserică ortodoxă, înconjurată de arbori, ale cărei ziduri înnegrite de vreme se vedeau din depărtare, pe dealul din spatele ei era bisericuța catolică a parohiei, văruită alb, iar printre acoperișurile caselor evreiești se înălța acoperișul înalt al sinagogii.

Așa se înfățișa capitala stărostiei... în care intrară Maciek și însoțitorul său, după ce umblară multă vreme prin noroaie. În întîmpinarea lor, coborîră puntea, deschiseră poarta și, cu toate că în acea seară stăpînul castelului nu se arătă la față, Maciek fu bine primit și găzduit. Mîncă pe săturate, bău după pofta inimii și se culcă să doarmă într-o încăpere mare, spațioasă, pe un pat bun. Totuși nu putu închide ochii toată noaptea, sucind și răsucind în minte toate amănuntele lucrării pe care se pregătea s-o facă, speriat totuși de îndrăzneala pe care și-o luase. Ca urmare a acestei stări, gîndurile i se cam învălmășiră,

dar nu-și pierdu cu totul curajul, pe care i-l sporeau și cei o mie de galbeni atît de rîvniți.

A doua zi ceru o altă odaie, o baie, mese și se apucă să facă toate pregătirile. Starostele încă nu se arătase. Maciek frecă alifiile, dar și înfulecă, bău cu voie bună, dar cînd să se culce, nu-l fura somnul, era tulburat și dorea să isprăvească cît mai iute toate cele începute. Mai avea însă multe pregătiri de făcut, pe care le încheie abia peste vreo două zile. În toată vremea asta, pe staroste nu-l văzu, îl auzi doar tușind în iatac, pe cînd se plimba prin castel. Peste două zile, după ce dădu de știre că era gata, plecă să se mai uite la castel. Nu-și putea alunga din minte gîndul că dacă n-are să izbutească ce-a făgăduit, trebuia să-și asigure căi de a fugi de acolo. Zadarnic însă cerceta castelul cu acest gînd, ai fi avut nevoie de aripi de pasăre ca să-ți poți lua zborul peste ziduri.

Maciek, deși foarte mîhnit de această descoperire, încă nu se dădu bătut.

La ora hotărîtă, sprijinit de brațele oamenilor săi de credință, starostele își făcu intrarea. Zărindu-l pe moșneag, un fior de moarte îl făcu pe Maciek să tresară. Doar rușinea pe de o parte, lăcomia pe de alta și prostia pe de-a treia îl făcură să-și păstreze hotărîrea.

Toți se îndepărtară, lăsîndu-i singuri. Maciek îi dădu moșneagului o băutură pentru dormit, al cărei efect fu imediat. Cînd era gata să-i arunce trupul în cazan, își aminti că mai înainte trebuia să-i scoată sufletul. O făcu numaidecît, dar în grabă uită să pună capac vasului în care îi dădu drumul și sufletul pus în libertate își luă zborul.

După aceea toată treaba merse strună, dar atunci cînd era timpul să pună la loc sufletul în trup spre a-l însufleți după ce fusese întinerit, Maciek nu-l găsi. Zadarnic se sucea, se învîrtea, striga, căuta, sufla, și-ar fi dat cu dragă inimă propiul lui suflet dacă s-ar fi putut. Trupul domnului staroste zăcea acolo întinerit și proaspăt dar fără su-

flet. Maciek se căzni din greu cîteva zile, se necăji, pînă ce, văzînd că n-are să iasă nimic, hotărî să fugă. Slujitorii se dumiriră repede după mutra lui îngrijorată și după întîrzierea peste soroc că a dat de bucluc. Străjile păzeau cu asemenea străşnicie castelul, încît îi era cu neputinţă să se strecoare afară.

Ori de cîte ori era întrebat cînd își va isprăvi lucrarea, răspundea : mîine — apoi trimetea să i se aducă alte ierburi, amîna pentru un motiv sau altul, dar își pierduse orice speranţă, măcar de-ar fi izbutit să scape cu fuga.

„Naiba m-a pus să mă bag în treburi care nu-s de mine, își spunea, mai bine făceam să-mi văd de treabă. Mia asta de galbeni am s-o plătesc cu viaţa."

Cu inima grea de supărare, nemaivăzînd nici o scăpare nicăieri afară doar dacă s-ar fi întîmplat o minune, Maciek se pregătea de moarte. Totuşi, într-o seară, pe cînd slugile dormeau, izbuti să scape din castel și să ajungă în dreptul porţii pe care o găsi prost păzită, se strecură peste pod și o zbughi în cîmp. Dar, năucit de cele întîmplate, nu găsi unde să se ascundă și-o luă drept înainte pe şleau. Și asta îl pierdu.

Slugile, prinzînd de veste, se luară după el și-l prinseră în apropierea tîrgului, îl legară fedeleș, îl aduseră pe sus îndărăt la castel și-l întemnițară în turn. În mare grabă sosiră neamurile mai îndepărtate, adică moștenitorii care nu se înrudeau cu starostele în linie dreaptă, fără să verse lacrimi amare și cu acel soi de suspine pe care le poate oricine scoate, fără prea mare cazně. Chemară preoţii, și pe cînd aceştia privegheau în sala cea mare și slujeau pentru sufletul care-şi luase zborul din sticla necetluită, în odaia învecinată judecătorii, fără să stea prea mult pe gînduri, *primo impetu* [1] hotărîră drept pedeapsă pentru Maciek o foarte grea osîndă, pe care touşi, din anumite pricini, o mai îndulciră, rînduindu-i-se să fie ars pe rug, fără a fi supus la alte cazne.

[1] În prima pornire (lat.) (n.t.).

Înmormîntarea avu loc cu mare pompă, în urma coşciugului venea Maciek, pus în lanţuri și cu o torţă în mînă, sub ochii uimiţi ai mulţimii. Moştenitorii domniei-sale starostele se pregăteau să-l ardă pe rug cu aceeaşi pompă pe vrăjitorul ce se făcuse vinovat de moartea starostelui.

Iată dar că, drept pedeapsă că se lăcomise să dobîndească cei o mie de galbeni, Maciek urma să piară pe rug. Fusese hotărîtă și ziua, tîrgoveţii îngrămădiseră și lemnele în piaţă, venise și călăul. Era într-o sîmbătă în ajunul înmormîntării, iar a doua zi urma să se facă dreptate.

Maciek, care era credincios, fiind crescut la Cracovia, unde de copil ţinuse toate regulile credinţei, în ultima clipă își aminti de lumea cealaltă și de focul ghehenei și ceru să-i fie adus un preot. Cu toate că-i dăduse ajutor meşterului Twardowski în treburile diavoleşti ale acestuia, el însuşi nu-l văzuse niciodată pe Satana, din prostie nu se gîndise la răul pe care-l făptuia cu purtările sale, nu se lepădase de Dumnezeu și se pocăise în ultimul ceas.

— Pe drept am să pătimesc, striga el plîngînd. Am să pier datorită prostiei mele.

În timp ce mormăia astfel într-un ungher al temniţei, uşa se deschise și intră înăuntru un preot călător, pentru că cei de la faţa locului încă nu se înapoiaseră de la înmormîntare, trupul neînsufleţit al starostelui fiind dus spre cavoul familiei sale la călugării augustini din Brześć Litewski.

Maciek, înlăcrimat, îngenunche pentru spovedanie, apoi deschise în sfîrşit gura și strigă hohotind de plîns :

— Părinte, am păcătuit din greu !

Vorbele îi fură întrerupte de rîsul călugărului înfăşurat într-o mantie cu glugă și, în aceeaşi clipă chiar, o rază de lumină care cădea din fereastra turnului pe obrazul preotului îi descoperi chipul meşterului Twardowski.

Văzîndu-l, Maciek se înspăimîntă și mai tare, căzu cu faţa la pămînt, socotind că îl aşteaptă o pedeapsă aspră

şi cine mai ştie ce alta, pentru că s-a amestecat în treburi care nu-l priveau.

— Ehei, Maciek, ai încurcat-o rău, îi spuse Twardowski, eşti la un pas de rug şi nici o putere din lume nu poate să te apere. Ai picat ca un şoarece în cursă.

— Ştiu prea bine, meştere, dar m-au dus în ispită mia de galbeni şi înfumurarea mea.

— Ai fost întodeauna un băiat de treabă şi un slujitor de credinţă, de ce te-ai băgat în ce nu te pricepi şi nici nu te vei pricepe vreodată ?

— Nu mă ocărî, stăpîne, răspunse Maciek plîngînd. M-oi duce la moarte, dar mai tare decît moartea mea apropiată mă mîhneşte nerecunoştinţa faţă de tine, faptul c-am vrut să-ţi ascund, binefăcătorule, cei o mie de galbeni.

— Ce-ai face pentru mine şi cu ce m-ai răsplăti dacă te-aş scăpa de la moarte ?

— Ce-aş face ? strigă Maciek bucuros, sculîndu-se în picioare. Apoi ce-aş putea eu să fac ? Sufletul meu ţi-ar aparţine pe veci, aş fi pe de-a-ntregul al tău !

— Eşti gata să juri că mă vei sluji cu credinţă şi că îmi vei îndeplini orice poruncă, fie ea oricît de grea, fără să te codeşti ?

—O, meştere, sînt gata să jur şi să-mi ţin jurămîntul, am să vin cu tine chiar în iad, întotdeauna şi pretutindeni îţi voi fi mai mult decît o slugă, voi fi robul, cîinele tău de pază.

— Ţine minte ce-ai jurat şi urmează-mă, spuse meşterul, dar dacă îţi vei călca vorba, vei plăti cu viaţa

— Fie să pier în prima clipa cînd voi gîndi ceva împotriva ta, meştere.

— Acum vino cu mine şi ţine-ţi gura.

Spunînd acestea, îl luă de mînă şi deschizînd uşa ieşi. Maciek se miră văzînd că străjile le dau drumul, dar se miră încă şi mai tare şi rămase uluit cînd, la porunca meşterului Twardowski, privi pe fereastra clădirii în care se aflau spre piaţă.

— Acum are loc arderea pe rug a vrăjitorului care eşti tu, spuse meşterul în pripă. Priveşte ce are să se întîmple.

Atunci Maciek se văzu cu ochii lui pe sine însuşi, cu statura lui, cum era dus la moarte. Se simţi în siguranţă, fericit c-a scăpat, nu prea înţelegea ce se întîmplă şi lăcrima privindu-se drept celălalt şi văzîndu-şi tristeţea de pe faţă. Ar fi vrut să-l întrebe pe Twardowski, să-l desluşească, dar nu îndrăznea. O mare mulţime de oameni îl urma pe osîndit ca să-l vadă cum piere de moarte năprasnică. Twardowski împreună cu Maciek cel adevărat stăteau şi ei şi priveau. Maciek fu urcat pe rug, legat de stîlp, aprinseră focul, iar atunci cînd flăcările se înălţară cuprinzînd rugul, statura lui Maciek se preschimbă deodată într-un ghemotoc de paie. Văzînd minunea, oamenii se risipiră fugind şi închinîndu-se ; atunci se stîrni un vînt năprasnic care împrăştie focul peste tîrguşor. Luară foc casele, şi cînd meşterul Twardowski împreună cu Maciek fugiră, văzură în urma lor toată aşezarea arzînd ca o văpaie şi auziră ţipete tot mai slabe.

— Ţine minte ce-ai făgăduit, îi spuse iar meşterul lui Maciek, fiindcă acum ne înapoiem iar la Cracovia.

Sfîrşitul volumului I

VOLUMUL II

Capitolul I

CUM A VRUT TWARDOWSKI SĂ SE BUCURE DE VIAȚĂ

Iar ședea meșterul nostru în odaia lui din Cracovia și iar se ducea ca odinioară la Krzemionki, îl chinuiau gînduri și pofte ciudate. Simțea, la fel ca la început, că îi lipsea mult spre a putea fi fericit.

— Am și știința, la care am rîvnit atît, am și putere în mînă, oare ce-mi mai lipsește ?

Și cu îndrăzneala înțeleptului, care nu se sfiește să-și cerceteze adîncurile sufletului, Twardowski privea în sinea lui ca un medic care-l privește pe bolnavul gemînd de durere, neavînd în aparență nici o cauză vizibilă, dar care ține neapărat să descopere locul unde s-a cuibărit răul.

„Ce-oi fi avînd ? se întreba. N-am oare puterea și știința ? Să fie pe lume vreo fericire mai mare decît aceea pe care ți-o dă simțămîntul unei puteri fără margini și a putinței de a înțelege lumea înconjurătoare ?"

Iar Diavolul nevăzut îi șoptea la ureche :

— Se mai află și o altă fericire, pe care tu n-ai cunoscut-o. Cunoști lumea și poți multe, dar nu *te-ai bucurat* de nimic.

La gîndul acesta, care-i străbătu ca un fulger cugetul, Twardowski tresări, pentru că era un *gînd-mumă* din care

urma a fi deduse un fuior de imagini, noi pentru el, despre viață.

„Oare trebuie neapărat să te bucuri de plăcerile vieții spre a fi fericit, asemeni unei fiare sau unui dobitoc, asemeni gloatei care nu înțelege nimic din rosturile lumii și totuși își trăiește viața din plin, iar după aceea geme și oftează? Nu-i mai bine *să înțelegi* totul și să nu te atingi de nimic, să nu te amesteci cu mulțimea, să nu te mînjești, să fii pe deasupra tuturor acestor desfătări care fac din om robul pămîntului, al propiului său trup și al lumii? Eu care, prin cunoaștere și putere, m-am ridicat deasupra celorlalți oameni, fi-voi oare nevoit să ajung de-o seamă cu ei pentru că voi gusta din plăcerile vieții, să mă cobor pînă într-atît încît să beau din aceeași băltoacă murdară la fel ca ei? Și de unde pot știi că după aceea am să-mi astîmpăr setea? Că odată ce-am scăpat hățurile din mînă, am să mă pot opri și nu voi rîvni să sorb băutura vrăjită pînă la capăt, pînă la drojdia de pe fundul paharului? Oare aceste desfătări sînt vrednice să mă cobor pînă la ele? Și aceasta să fie ceea ce — de fapt — mă chinuie, luîndu-mi liniștea?“

Se gîndea, privea în jur, și fără voia lui ajunse la convingerea că, după ce-a gustat din fericirea de pe pămînt, nu-i mai rămînea nimic alceva decît să guste și din plăcerile vieții.

„Ehei, își spuse, n-are să-mi vină prea greu să mă înfrupt din bucuriile vieții!“

Și în aceeași clipă răsună în odaie un hohot de rîs batjocoritor. Era Satana.

— Iar îmi ieși în cale, Diavole?

— Iar și într-una, meștere! Am stat să ascult atît de interesanta convorbire dintre sufletul și trupul dumitale și-am izbucnit în rîs auzindu-te cum ziceai: n-are să-mi vină prea greu să mă înfrupt din bucuriile vieții!

— Găsești că spusa mea e atît de caraghioasă? De ce rîzi cu atîta poftă?

— Fiindcă acest gînd ți-a încolțit în minte chiar atunci cînd am prezis eu. Uită-te la tine cum arăți. Ești doborît de învățătură și de muncă, obosit de gînduri și neliniște; de neliniștile sufletului care se zbuciumă în tine asemeni leului în cușcă. Părul de pe creștet ți s-a rărit nu de bătrînețe, ci de strădanie, și-a pierdut moliciunea, e aspru și cărunt, ochii îți sînt încercuiți cu roșu, pecete a oboselii sau a viciului, ți-au căzut obrajii și pielea de pe ei s-a încrețit ca pergamentul vechi, ești adus de spate ca un arc care, chiar cînd nu-i încordat, își păstrează această înfățișare. Te-ai deprins cu liniștea învățăturii, cunoști cărțile, dar oare cunoști și oamenii, cunoști femeile fără de care n-ai cum te bucura de viață? Ești în stare, înțeleptule, să-i vii de hac lumii, pe care ai cercetat-o cu atîta profunzime? Eu sînt încredințat că orice fetișcană simplă, de la țară, în viața practică te poate duce de nas.

La rîndul său Twardowski, sigur pe el, se porni pe rîs.

— Cine rîde la urmă rîde mai bine, spuse Diavolul, răsucindu-și coada sub el. Vom vedea noi cine are să rîdă la urmă. Vom vedea! Dar țin să-ți atrag atenția, meștere, că a cunoaște lumea ca un înțelept și a o cunoaște în felul celui ce umblă după desfătări sînt două lucruri diferite. Să luăm, de pildă, o floare. Dumneata îmi poți spune, în toate limbile lumii, care îi e numele și ce însușiri medicale are, ce puteri tămăduitoare zac în ea. Dar ști-vei s-o împletești într-o preafrumoasă cunună ca o fată neștiutoare, or să gătești din ea bucate alese ca un bucătar iscusit sau ca o bucătăreasă de rînd? Așa cum se întîmplă cu floarea, tot astfel se întîmplă și cu lumea, meștere; altminteri se uită la ea înțeleptul care cercetează lumea, altminteri omul care se desfată.

— N-o fi chiar atît de mare arta desfătării, cînd mii de proști se desfată fără măcar să se întrebe cum să facă!

— De proști or fi ei proști, răspunse Satana, dar *în privința asta* sînt înțelepți: nefăcînd nimic altceva toată

viața decît să-și desfete trupul și să guste din viață asemeni dobitoacelor, ei știu foarte bine ce fac. Ai să bagi de seamă și singur, meștere, c-ai ajuns prea tîrziu la gîndul acesta pe care eu ți l-am propus mai de mult. A trăi pe lume și a nu te bucura de ea, măcar atît cît știu să se bucure proștii și animalele, înseamnă a nu cunoaște lumea și a nu te cunoaște nici pe tine însuți.

— Tainele acestea, despre care îmi vorbești, nu pot fi ele presupuse cu puterea minții, sau presimțite, sau intuite instinctual ? întrebă Twardowski.

— Toate acestea or fi bune în cărți, nu-s decît teorii, iar de la teorie la practică e o cale atît de lungă, încît doar un ins lipsit de prevedere a fost în stare să scornească atare lucruri cum ar fi că viața și știința își au începutul în teorie. A raționa asupra acțiunii și a vieții mai înainte de a acționa și a trăi înseamnă a-ți altera și devia cu tot dinadinsul existența. Omului îi slujește drept teorie instinctul natural, oricare alta este ridicolă, nefolositoare și poate chiar dăunătoare.

— Paradoxuri, spuse Twardowski, dealtminteri vom vedea !

Diavolul zîmbi și dispăru, iar Twardowski se scufundă din nou în gînduri. Îl mîniau din cale-afară necontenitele iscodiri ale Satanei și își depăna gîndurile mai încet, mai precaut, în adîncul inimii, fără să scoată o vorbuliță.

Drept urmare a acestor necontenite meditări și reflecții, meșterul Twardowski începu parcă să regrete anii tinereții sale, irosită cu învățătura. Iar Diavolul știa de mult că așa are să se întîmple pînă la urmă.

— Ce-am dobîndit ? se întreba Twardowski. Un strop de glorie. Cine nu știe ce e gloria ? Este o mireasmă, care azi se risipește în văzduh, iar mîine piere amestecată cu vreo miasmă puturoasă. La ce e bună gloria, cînd nu-mi astîmpără nevoile inimii, cînd oricîtă aș dobîndi nu îmi ajunge. Cel din urmă nătărău e mai fericit în brațele unei muieruști decît sînt eu încununat de glorie. E păcat de acele

clipe, mare păcat ! pentru că puterile întregii mele vieți, zilele luminoase sortite bucuriei vieții le-am irosit muncind din greu și drept răsplată m-am ales cu sănătatea șubrezită, cu amintiri palide și spălăcite, și cu gloria, cuvînt ridicol, născocit pentru a amăgi lumea, pentru a ne înșela. E un soi de ban calp, cu care pasămite poți dobîndi orice, dar pe care nu-l primește nimeni. Religia gloriei este cea mai stranie dintre credințele acceptate de om ; fiecare religie oferă ceva în schimbul credinței, o făgăduială de răsplată — pe cînd gloria nu acordă nimic, mai rău decît nimic, îți dă doar amețeli. În fapt ce este gloria ? Că mă arată lumea cu degetul, că proștii își șoptesc la ureche văzîndu-mă ? Că lumea se holbează la mine cînd trec pe stradă ? Cu toate astea, cîți n-or fi care nu mă știu nici pe mine și nu-mi știu nici numele, cîți n-or fi care nici nu se gîndesc la mine și nu mă pomenesc ? În schimbul memoriei unuia, cîte uitări ! Pentru o răsplată atît de neînsemnată au oare rost atîtea sacrificii ?

Tot chibzuind astfel și tînguindu-se, Twardowski ofta de dorul vieții, pierdută în van, închipuindu-și un viitor cu totul diferit. Hotărî să apuce altă cale și să încerce a se înfrupta din toate. Nu se îndoia defel că toate îi vor ieși înainte, că lumea îi va întinde brațele pline de dragoste și-i va așterne un culcuș de trandafiri. Dar se înșela amarnic socotind că poți începe a te bucura de viață după ce ți-ai utilizat și uzat anii tinereții cu *învățătura*.

Așadar, zvîrli terfeloagele într-un cotlon și ieși în lume spre a o privi cu ochiul dorinței, la fel cum mai înainte o privise cu ochiul înțelepciunii și al științei. Era o privire cu totul diferită, care îi dezvălui o lume nouă, încă necunoscută, chiar nepresimțită Ochiul înțeleptului descoperă numai scheletul lumii, ochiul îndrăgostitului dezvăluie viața, mișcarea, sufletul lumii. Fiecare obiect i se părea acum altul, în toate căuta folosul și desfătarea, i se arătă așadar acea parte a lumii care era frumoasă și îmbietoare, dar totodată avea în sinea lui simțămîntul că îi lipseau organele senzitive pentru a lua cunoștință de ea. Cele

cinci simțuri ale sale, stîngace, nedeprinse cu folosirea, tocite prin mortificare, tresăreau neputincioase, ațîțate zadarnic, ca un damblagiu dornic să facă salturi. Era o stare tristă și triste îi erau și gîndurile întoarse spre trecut.

Întîlnea femei-înger, de care nu se apropiase niciodată ; și simțea că ele nu-l pot iubi. Pentru că dragostea în lumea noastră nu e niciodată atît de dezinteresată, încît, dînd totul, să nu ia nimic în schimb. Iar el ce-ar fi putut să-i dea unei asemenea femei ? Un trup lipsit de farmec, o inimă lipsită de foc și vigoare, niște ochi stinși, pofte nesățioase dar nejustificate prin tinerețe și fără interpreți. Vedea cîte o femeie-înger, pe care, privind-o, te gîndești la cer și simțea că nu poate zbura cu ea spre cerurile pe care i le amintea, el fiind cu un picior țintuit în iad. Vedea o femeie-dezmierdare, cu gura făcută pentru sărutări, cu sîni voluptoși și privire înfocată. Dar cum putea fi pentru el ? Ce-i putea spune femeii un înțelept slab, firav și cu puterile sleite de rîvna cititului ? Vedea fecioare mîndre care priveau cu îndrăzneală chipul lumii, simțind că-i sînt acesteia de folos, necesare precum e pîinea, dar nădejdile lor nu se puteau împăca nicicum cu înțelepciunea lui de gheață.

Mai vedea femeia ca un lujer pe jumătate veșted, la vîrsta cînd se încheie tinerețea fără a începe bătrînețea ; le privea cu ochii plini de dorință, pentru că și femeia de această vîrstă poate fi atrăgătoare ; dar niciodată o asemenea femeie nu și-ar alege drept pereche pe un cărturar îmbătrînit înainte de vreme, pleșuv și învățat ; ei îi trebuie la fel ca regelui David[1], pe cineva care să-i

[1] Aluzie la un epizod biblic din *Vechiul Testament* : „I. Cînd regele David a ajuns la adînci bătrînețe, îl acopereau cu haine însă nu putea să se încălzească. 2. Atunci slugile lui i-au zis : «Să se caute pentru domnul nostru rege o fată tînără care să stea înaintea regelui, să-l îngrijească și să se culce cu el, ca să se încălzească domnul nostru rege»“ *(Cartea a treia a Regilor)* (n.t.).

țină cald, s-o înviorexe cu răsuflarea lui tînără, amintindu-i de anii la care nu îndrăznește și nici nu se mai poate înapoia cu gîndul.

Mai privea și la fericirea bogaților, vedea luxul, eleganța, viața sibariților sau a Romei lui Nero, trîndavă și de petreceri, în căutarea plăcerilor de tot soiul la care rîvnea și el. Dar simțurile lui nu erau pregătite pentru o atare fericire pentru care soarta îl hărăzește pe om încă din leagăn sau îl făurește anume în acest scop.

Vedea mese încărcate cu bucate și băuturi alese și cu toate că avea cunoștință de plăcerile gurii, pe care însă și le astîmpăra în gînd, cu toate că înțelegea prea bine bucuria ospețelor, simțea că nu va fi nicicînd în stare să deprindă gustul acestor desfătări.

Astfel i se perindau prin fața ochilor pe rînd toate bucuriile vieții și oricare dintre ele îi striga de la obraz :

— Du-te, omule, bătrîn și obosit cum ești nu-ți rămîne decît să te acoperi cu mantia ciuruită a trufașei tale învățături și să-ți duci veacul alături de moliile cărților tale ; du-te, ești prea bătrîn.

În felul acesta Twardowski se convinse pe încetul că pierduse clipa potrivită bucuriilor vieții, că Necuratul avea dreptate și că nu-i mai rămînea decît tristețea ; se convinse că-i făceau trebuință simțuri tinere și o inimă tînără și că puterile slăbite într-o necontenită luptă nu-i erau de folos pentru a se îndestula ; și se mai convinse încă de faptul că pe cînd o jumătate din omenire izbutea să-și stingă setea, cealaltă era sortită să moară de sete. Iar el făcea parte dintr-a doua.

Mîhnit și cu fruntea înnegurată privea și se gîndea.

„Oare nu se mai află nimic pentru mine ? Să nu-mi fi rămas chiar nimic ? Oare n-am scăpare ? Mi-am dat sufletul Diavolului în schimbul fericirii, dar m-am înșelat în alegerea acesteia — mi-a luat mințile învățătura ! Oare voi rămîne la fel de nesătul după ce voi gusta din viață cu trupul cum am rămas după ce am cercetat-o cu

mintea ? Întrebări fără răspuns ! Să fie viața doar o glumă amară pe seama noastră, bieți oameni ?"

Era pentru prima oară că Twardowski cobora pînă la asemenea gînduri și se simțea umilit; și-i veniră în minte, fără voia lui, clipele încrezătoare ale tinereții, mijind undeva în depărtare ; își aminti anii dulci și fără de prihană ai copilăriei și cei cînd fusese tînăr învățăcel, ani fericiți, vîrsta speranțelor.

„Așadar, aici nu se află *nimic* alta decît *speranța* tuturor lucrurilor ? se întreba. Înțelept e cel care speră și știe să trăiască din speranțe, fără să se atingă și fără să rîvnească la realitate — în sfîrșit mai am și eu o speranță, speranța de a-mi trăi viața ; voi trăi așteptînd ceva mai bun."

Capitolul II

CUM S-A ÎNDRĂGOSTIT TWARDOWSKI ȘI A DORIT O NOUĂ TINEREȚE

Unul din preaînvățații profesori — medic de la Academie — era din întîmplare însurat și avea o minune de copilă, poate că tot din întîmplare. Îi zicea Hanna și avea un chip de înger ! Închipuiți-vă un obraz cu pieliță albă, ca al îngerilor din icoană, păr de aur și o privire șăgalnică în ochii ei negri, o privire care te făcea să te gîndești la cer. Pe gură îi stăruia un zîmbet voios, al tinereții care nu se întreabă ce-are să fie a doua zi, crede în orice, în sine însuși, în fericire, în oameni, în virtute, nu înțelege egoismul, știe ce-i sacrificiul de sine și prețul lui în viață.

Așa era Hanna pe care a îndrăgit-o Twardowski. Bătrînul prostănac credea că se vor putea înțelege, că el o va

înțelege pe ea și ea pe el, cînd de fapt îi despărțea o lume, o mare, veacuri întregi.

Frumoasa Hanna — care își simțea inima bătîndu-i mai tare în piept atunci cînd îi ieșea în cale un tînăr sau cînd o privea din depărtare roșind și-i vorbea graiul convingător al tinereții, spunînd din ochi : te iubesc, — preafrumoasa Hanna se dădu în lături uimită cînd se apropie de ea bătrînul înțelept cu mirosul lui stătut de terfeloage, trufaș, rece, uscat, palid și plin de crețuri în obraz. Dar își spuse că n-o fi decît o întîmplare. Dar cînd începu să-i dea tîrcoale o dată, a doua și a treia oară, cînd nu mai avu nici o îndoială, se sperie și își spuse :

„Asta să-mi fie oare ursitul ?"

Întrucît e cunoscută zicala noastră populară că Dumnezeu îi hărăzește fetei bărbatul, flăcăului femeia — și amîndurora moartea — iar acesta-i adevărul adevărat !

Înțeleptul nostru nu se lăsa descurajat de purtarea rece a frumoasei Hanna, cu toate că-i era inima grea văzînd că simțirea ce-o putea trezi în dînsa orice nătăfleț pentru el nu se da pe față. Abia atunci oblici Twardowski că înțelepciunea lui nu era întreagă, fiind înțelept acela doar care cunoștea lumea cu trupul, cu învățătura și cu inima, care s-a bucurat de ea, a priceput-o și a simțit-o. Pe cînd el, Twardowski, cunoaște lumea, ca să zicem așa, cu un singur simț.

Mergea însă mai departe, fără să-și piardă nădejdea că are să-i placă pînă la urmă. Se ținea ca scaiul de frumoasa Hanna, dar zadarnic. Fata se uita la el cu ochi mari, se dumirea după fruntea lui adînc brăzdată asupra faimei sale, era mirată, uimită chiar, dar să-l îndrăgească nu putea. Nici Twardowski nu îndrăznea să-și vădească în alt fel iubirea decît cu privirea stinsă a ochilor, pentru a nu se face de rîs. Totuși își păstra încrederea în el însuși. Și aceasta nu era decît orbirea egoismului. Se amăgea singur, precum se amăgesc toți îndrăgostiții, spunîndu-și :

„Poate mîine, poate cîndva."

Pleca fără nici o speranță, dar se înapoia iar ; totuși acel mîine mult așteptat era departe, iar Hanna, tot mai rece și mai înspăimîntată, temîndu-se ca nu cumva taică-său s-o dea cu de-a sila după acel înțelept uscat și plicticos, începu să-i arate pe față dezgustul și pornirea. Și dacă dintru început fusese încrezătoare ca un copil, acum, răzgîndindu-se cu totul, strîmba din buzele roșii, își încrețea fruntea albă, tăcînd cu îndărătnicie sau clătinînd doar din cap la orice-i spunea.

Totuși Twardowski se așeza lîngă ea în fiecare zi pregătindu-se să-i vorbească despre iubirea lui și mereu amîna pentru a doua zi ; de fiecare dată încercarea i se părea deopotrivă de grea, de comică și de nepotrivită.

În sfîrșit, cînd, plin de înflăcărare, îndrăzni într-un rînd să-i vorbească de dragostea ce i-o purta, frumoasa Hanna îi rîse în față, socotind că glumește, apoi, lăsîndu-l tulburat și plin de rușine, fugi. Twardowski plecă mînios, blestemînd toate femeile în general și pe fiecare în parte, se înapoie la el acasă, se închise în odaie și chibzui la cele întîmplate, întrebîndu-se dacă nu era bine să-i dea încăpățînatei o fiertură de dragoste, silind-o să-l iubească, ori să încerce unul din miile de tertipuri pe care odinioară atît de lesne îi îndemnase pe alții să le folosească. Dar iubirea lui era prea slabă spre a se avînta la asemenea mijloace. La drept vorbind, mai degrabă voise să vadă dacă e în stare să trezească iubirea unei fete, decît încercase o dragoste adevărată, de aceea nici nu se hotăra la asemenea ajutoare ci voia să dobîndească totul singur.

Văzînd că n-o scoate la capăt cu Hanna, o părăsi fără părere de rău, iubirea lui avîndu-și sălașul nu în inimă ci la cap, de unde poate fi alungată ușor.

După aceea își spuse că prea a fost Hanna tînără. Își căută așadar o femeie mai coaptă.

Și o găsi cît se poate de lesne. Era fiica primarului și jude al Cracoviei, Wejgel, cu mult mai puțin frumoasă decît Hanna, dar mai înțeleaptă decît aceea și mai în vîrstă. Ca la vreo douăzeci și șase de ani îi erau recunoscuți

în condică, dar, după cîte se părea, dragostea părintească îi mai furase din anișori spre a o ocroti pe copilă și poate chiar din dorința de a-și tăinui ei înșiși vîrsta, primărița fiind prea bucuroasă de a nu fi socotită o femeie trecută. Își închipuia Twardowski că fata aceasta îl va prețui cu mai multă mărinimie și-l va primi, dar se înșelase. Fiind mai mare de ani și trecută prin multe, mai îndrăzneață deci, și cum în jurul ei (mai exact în jurul talerilor părintești) roiau bărbații tineri, îi spuse pe loc meșterului adevărul.

— Domnia-ta nu te mai gîndi să-ți găsești femeie din nevoia inimii. S-au dus anii aceia. Domnia-ta nu te pricepi cum să te hîrjonești cu o femeie, ai îmbătrînit cocîrjat peste cărți și muncit de gînduri, ți-ai luat de nevastă înțelepciunea, prin urmare nu mai încerca să umbli după femei, e zadarnic. Și-apoi, zii și dumneata, n-ar fi de rîsul lumii să alergi după fuste ca un flăcău tînăr ?

Era un adevăr crud, de care Twardowski nici nu voia să audă măcar. O părăsi așadar în pripă pe fiica lui Wejgel, gîndind :

„Judele e om cu stare, am nimerit prost ducîndu-mă la el. O fată săracă are să se poarte cu umilință, fiindcă aceea vrea să se căpătuiască."

Dar nici fata săracă nu-l dori pe Twardowski, pentru că și cei sărmani știu să prețuiască acea floare unică în deșertul vieții care se cheamă dragostea. Chiar și atunci cînd se prefăcea cu viclenie că-l iubește, în speranța că va avea un folos de pe urma lui, Twardowski vedea limpede că îndărătul lingușirilor se ascunde altceva.

Tot încercînd mereu, își pierdea speranța și în cele din urmă își spuse că, atunci cînd ți-au albit tîmplele, zadarnic îți mai pui mintea cu petreceri și femei.

Iar după aceea își mai spuse :

„A venit vremea să mă hotărăsc a mă întineri, ca după aceea să pot lua viața de la capăt."

Îl chemă la sine pe Maciek și după ce închise ușa, îi vorbi astfel :

— Mi-ai jurat cînd te-am izbăvit de la moarte că îmi vei da ascultare în tot ce-ți voi cere. Oare n-ai uitat ?

— N-am uitat și-mi voi ține făgăduiala ! răspunse Maciek.

— Mai jură o dată !

— Nu-i cu trebuință, meștere, ajunge o dată ! Cel ce-ar fi în stare să-și calce jurămîntul o dată, l-ar călca fără nici o greutate și a doua oară.

— Am îmbătrînit, îi spuse meșterul Twardowski, simt că mi-a venit vremea să prind puteri noi și să dobîndesc o viață nouă prin întinerire. Mă bizui pe tine și am să-ți încredințez trupul meu. Îți voi da înscrisuri despre cum vei proceda, totul trebuie să se săvîrșească în cea mai adîncă taină — nimeni să nu afle ce mijloace am folosit. Ceea ce ai de făptuit acum e cu totul altfel decît am lucrat noi doi prima oară și decît ai făcut cînd te-ai încumetat la treabă singur. Ascultă și bagă la cap. Aici, pe această foaie, e scris totul cum și ce fel.

Mai întîi și întîi îmi vei da o băutură care aduce somnul, atunci cînd va fi lună nouă, după aceea îmi vei unge trupul cu iruri și fierturi din ierburi, pe care de multă vreme le-am pregătit în acest scop, luîndu-le de pe poliță la rînd, așa cum sînt așezate. Între o îmbălsămare și cealaltă, lași să treacă o zi, iar după fiecare ungere cu alifie îmi vei spăla trupul cu apă de la șapte izvoare. Apoi, după ce mă vei unge cu cele șapte alifii, îmi vei clăti încă o dată trupul și-l vei așeza într-un coșciug de piatră pe care-l vei fi pregătit dinainte și ai să mă îngropi în țărîna sfîntă a cimitirului. Ai grijă să nu dezgroape coșciugul vreun ins lacom de bani sau vreo fiară, căci-ar fi să pier, și tu, Maciek, așijderea. Iar după aceea numără zilele cu mare grijă, crestîndu-le pe răboj și cînd or trece trei ani, șapte luni și șapte zile, vei scoate din dulap șapte lumînări din grăsime de om mort și, aprinzîndu-le, îmi vei dezgropa trupul care are să fie întinerit.

Twardowski îi repetă lui Maciek încă o dată și pentru a treia oară ce avea de făcut, îl puse și pe el să repete de mai multe ori, punîndu-l la încercare dacă a băgat totul la cap și, mult mai liniștit, începu să-i mai dea felurite alte povețe mai mărunte cu privire la ce și cum să facă. În afară de acestea toate, mai lăsă și în scris lămuririle dar, ca nu cumva Maciek din nebăgare de seamă să dea pe față taina, scrise cu o cerneală simpatică, încît cele scrise puteau fi citite numai după folosirea anumitor mijloace dinainte cunoscute.

Făgăduindu-i lui Maciek o mare răsplată dacă împlinea întocmai cele prescrise, se dădu cu mare neliniște pe mîna acestuia.

Iar Maciek îndeplini fără sminteală ceea ce făgăduise.

Capitolul III

CUM A ÎNTINERIT TWARDOWSKI ȘI CE-A FĂPTUIT DUPĂ ACEEA

Iar cînd s-au împlinit trei ani și șapte luni, vreme în care Maciek a vegheat neîntrerupt mormîntul meșterului pe care creșteau tot mai dese iarba și bălăriile, în a șaptea zi după șapte nopți cu lună nouă, aprinse șapte lumînări din seu de om mort și se duse la cimitir. Așezînd lumini în jur, se apucă de săpat și după ce munci din greu auzi cum tîrnăcopul se izbește de capacul coșciugului. Cînd scoase coșciugul din groapă, îl puse pe pămînt și-l deschise, Maciek zări cu mare uimire nu trupul întinerit al meșterului, așa cum se aștepta, ci un copilaș viu și sănătos. Acoperi groapa, luă copilașul în brațe și-l duse acasă.

Se gîndea să caute o doică pentru acest nou cetățean al lumii, dar cum era noapte, după ce-i dădu lapte să bea și-l înveli bine să-i fie cald, se culcă și el trudit.

A doua zi în zori, mare îi fu mirarea cînd văzu pruncul coborînd singur din pat și umblînd prin odaie, și cu toate că era mititel, cam de vreun an și jumătate, creștea văzînd cu ochii. Cînd trecură șapte zile, copilul ajunse un flăcăiaș și, minune, cu toate că era atît de tînăr, era totuși Twardowski. Aceleași trăsături ale feței, aceleași cunoștințe, aceeași fire, amintindu-și trecutul întreg așa cum a fost, toate într-un trup tînăr și viguros, dar cu patimi vii și o mare dorință de a-și trăi viața.

Maciek privea uimit și tăcea.

Foștii cunoscuți ai lui Twardowski îl recunoscură sub noua lui înfățișare, și mai ciudat decît orice era faptul că, deși vedeau marea schimbare, el izbutise atît de bine să le amăgească ochii și inimile, încît, deși băgau de seamă că e tînăr, erau totuși încredințați că era același ca mai înainte.

Avea să înceapă acum o viață complet nouă.

Twardowski închirie o casă mare chiar în piața Cracoviei, tocmi slugi numeroase, plătite cu anul, cumpără mobile frumoase, tacîmuri din aur și argint, își umplu pivnițele cu vinuri de soi, grajdurile cu cai scumpi și își aduse din Țara nemțească calești aurite. Cărțile lui prăfuite zăceau uitate într-un colț.

Cu mintea rece a bătrînului și cu dorința aprigă a celui tînăr se pregătea să-și trăiască viața, înconjurîndu-se anume cu tot ceea ce putea da o desfătare prin simțuri. Cel bogat nu ducea lipsă de prieteni. Masa era mereu întinsă, tăvile de argint încărcate cu bunătățuri și cănile cu vin nu lipseau niciodată. Cînd i se isprăveau banii, Diavolul îi aducea bucăți de argint din minele de la Olkusz. Pînă și sărmanul Maciek începea să-l invidieze iar bogăția în care se scălda acum meșterul punînd-o pe seama întineririi acestuia, își tot bătea capul să găsească

pe cineva care, întinerindu-l în același fel, după aceea să-și împartă cu el averea.

Dar de la acea ultimă nefericită întîmplare cu starostele, pe care Maciek vroise să-l întinerească, meșterul Twardowski nu-l scăpa din ochi. Într-o frumoasă dimineață, cînd acele gînduri de pierzanie încolțiră în mintea lui Maciek, meșterul îl chemă la sine și-l preschimbă — cu o vrajă — într-un păianjen.

Bietul Maciek își țesu numaidecît o pînză într-un colț al ferestrei și începu să pîndească muștele.

În vremea asta, așa cum spuneam, meșterul întinerit se gătea de viață nouă. Casa lui era una dintre cele mai elegante din oraș, avea curteni puțini la număr dar slujitori aleși cu grijă, înalți, bine făcuți, purtînd straie de aceeași culoare. Nobilii cei mari îl invidiau, pînă și pentru caii lui de soi, tătărești sau din Frizia, cu șei bogate și împodobite, pe care meșterul călărea ușor sau pe care-i înhăma la caleașcă. Pereții casei sale erau împodobiți cu tablouri scumpe, cu sculpturi rare din fildeș și covoare de preț. În bucătăriile lui erau pregătite bucate alese, pe care le întreceau doar cuhniile crăiești, căruțe întregi cu mirodenii de peste mări și țări și felurite preparate trăgeau la poarta casei lui. Toate îl costau atît de puțin și le dobîndea atît de ușor! Era de ajuns să spună Vreau! și dobîndea tot ce poate fi dobîndit cu bani.

Nu-i de mirare că oamenii privind huzurul șopteau că era treabă diavolească. Și nu se înșelau.

Fiindcă Diavolul, văzîndu-l că o apucă pe calea cea bună, îi dădea o mînă de ajutor împingîndu-l spre această viață de sibarit, închinată doar plăcerilor trupului.

Cu toate că se deda plăcerilor care moleșesc, desfătărilor, petrecerilor, unei vieți amețitoare, cu toate că dăduse uitării vechile sale țeluri, Twardowski, ori de cîte ori se întîlnea cu vreun cunoscut de-al său de la Universitatea din Cracovia, nu se da în lături de la dispute și, întotdeauna egal cu sine însuși, era la fel de tare în discuții

științifice, de nebiruit în argumentare. Un prim cuvînt rostit îi stîrnea un șir nesfîrșit de gînduri, de raționamente, de presupuneri, de citate, pe care le vîntura de parcă le-ar fi scos din mînecă.

Dar toate acestea rămîneau în urma lui, la fel cu trecutul, pe care, firește, nu-l uitase cu desăvîrșire, dar cu care încheiase socotelile și trăsese poarta în urma lui. Acum devenise mai degrabă om de lume, decît un om învățat. Cînd se afla printre cei dedați deșertăciunilor, care știau să vorbească numai despre femei, cai și beții, Twardowski nu lăsa să se înțeleagă că știa ceva mai mult și cunoștea lucruri mai de seamă decît acelea care îi preocupau pe dînșii. Prietenii săi apropiați și tovarăși de ospețe — din categoria ignoranților mondiali — se mirau că era astfel ridicat în slăvi pentru înțelepciunea lui, el care, spre deosebire de firoscoșii cu caș la gură, niciodată de față cu ei nu se fălea cu ce știe. Într-o sporovăială ușoară, purtată la masă, el nu introducea bolboroseli savante, atît de plicticoase pentru niște oameni de lume. Știa, chiar și atunci cînd discuțiile ajungeau pînă la hotarul științei, să n-o atingă niciodată în fața unor profani. Știa să vadă în aparență doar învelișul lucrurilor, iar mintea și-o apleca foarte bine pînă la nevoile și concepțiile celor pe care îi frecventa. În asta consta adevărata lui superioritate și consecința cea mai însemnată a întineririi sale : avea acum două chipuri și două înfățișări. Își păstrase vechea lui știință pentru înțelepți, iar ca tînăr, dobîndind iar tinerețea, avea un caracter nou de om de lume. Chiar și gloria lui avea acum două fețe, după cum îi era și felul. Unii îl ridicau în slăvi ca pe un om bogat, care știe să trăiască bine, alții ca pe un înțelept fără pereche, pe care nu-l putea întrece nimeni. Twardowski nu părăsi nici măcar medicina care-i atrăgea nenumărați pacienți și-i aducea cîștiguri bănești însemnate.

În rîndurile mulțimii ajunse să fie privit drept un ins ciudat, pe seama căruia se zvoneau știrile cele mai contradictorii și umblau cele mai ciudate povești — întrucît fiecare îl vedea diferit, îl prețuia și-l lăuda în felul său.

Se întîlniră într-o zi pe drum, un tînăr chefliu, nelipsit de la ospețele meșterului, cu un profesor, om cu carte multă și care-i urmărea întotdeauna cu luare-aminte discuțiile științifice.

— Ce om cu purtări alese, cît e de vesel și prietenos, ce vinuri și ce mese bogate găsești la el, spunea tînărul.

Iar cel de-al doilea îl întrerupse spunînd :

—Cîtă înțelepciune, ce mare filozof !

Pentru ca după aceea să se întrebe unul pe celălalt.

— Dumneata despre cine vorbești ?

— Despre meșterul Twardowski, torță a Universității cracoviene, *almae matris* [1], cea care l-a dat lumii.

— Iar eu vorbeom despre medicul bogat care trăiește pe picior mare și ține casă deschisă. Să fie oare același ?

— E neapărat același, pentru că nu se află doi Twardowski în lume.

Prin urmare, numele lui era legat de două glorii atît de neasemănătoare, în două sfere sociale atît de diferite, încît părea să se refere la două persoane separate și nu încape nici o îndoială că puteau fi îndestulătoare pentru persoane separate.

Deși ardea de dorința să se bucure de viață, Twardowski de abia, de abia se atinsese de ea și doar dintr-o singură direcție. Societatea tinerilor, ospețele necurmate și petrecerile cu multă veselie, precum și hoinăreala prin tîrg nu însemnau defel că gustase pe de-antregul din viață ; cineva care nu cunoștea dragostea femeii, mai bine zis mai multe iubiri a mai multor femei, poate spune că și-a trăit viața ? Chiar și în înțelesul pe care i-l da Twardowski însuși, îi lipsea mai ales dragostea ; decît că nu se putea decide pe cine să-și oprească alegerea și cu cine să

[1] Mamă care nutrește (lat.). Termen folosit drept atribut al școlilor de învățămînt superior (n.t.).

înceapă. Acum cînd era tînăr, cînd era sorbit cu privirea, momit prin vorbe, ispitit cu zîmbete, el se arăta mai rece, voia ca patima căreia i se va da pe de-a-ntregul, cu sufletul şi cu mintea, măcar să fie vrednică de această jertfă.

Acum nici frumoasa Hanna, nici fiica lui Wejgel, şi nici vreuna dintre cele pe care le cunoscuse cîndva şi-l dispreţuiseră, iar acum i-ar fi primit cu multă plăcere vorbele curtenitoare, nu fură învrednicite nici măcar cu o privire. Trecea pe lîngă ele voios, prefăcîndu-se că nu le recunoaşte, sau le privea de sus cu un zîmbet batjocoritor.

La început Twardowski visa o fecioară pură şi nevinovată ca soarele, la picioarele căreia să depună prima dragoste din viaţa lui. Voia să găsească în viitoarea lui iubită toate perfecţiunile, ca să le închine mîndriei sale, voia farmec fizic excepţional, înzestrări ale minţii neobişnuite, în sfîrşit, o anume poziţie în lume şi o fată de neam bun. Cine s-ar fi aşteptat la una ca asta şi totuşi aşa era ! O fată de la ţară sau fiica unui tîrgoveţ oarecare nu l-ar fi mulţumit ; rîvnea la ceva mai mult, dîndu-şi seama abia acum că neamul bun şi educaţia deosebesc mult femeile între ele ; că frumuseţea unei fete simple de la ţară, fără veşmîntul pe care-l dă bunăstarea şi educaţia, nu sînt decît un trup frumos.

Twardowski căuta.

În răstimp cine ar putea spune ce se petrecea noaptea ? Uneori prin prejma casei lui treceau în fugă frumoasa Strelimussa [1], vestita curtezană Reginka [2] şi multe altele asemănătoare lor. Tinerii lui prieteni îşi aduceau uneori la petrecerile lor nocturne iubitele de o zi. Twardowski nu se împotrivea. Pînă să găsească marea dragoste pentru care se pregătea în sinea lui, gusta din aceasta mai lesnicioasă, pentru că şi aceasta îşi are farmecul ei, atunci cînd

---

[1,2] Strelimussa şi Reginka sînt personaje reale, amintite de Stanisław Orzechowski în *Annales Polonici* (1611). (n. ed. polone).

mai mult trupul rîvneşte la dragoste decît sufletul, în clipele cînd omul este mai mult animal decît om.

Uneori Twardowski pornea în căutarea obiectului proiectatei sale iubiri, despre care visa că îi va aduce pe viitor tot felul de minuni. Simţea tot mai limpede că dragostele cu ora nu-l mulţumesc, că are nevoie de o mare pasiune care să treacă peste el cu o putere necruţătoare. Dar în nici una dintre fetele cunoscute nu găsi nimic care să-l îndemne s-o dorească mai mult decît pe celelalte, să se simtă în stare de dragul ei de sacrificii mari şi îndelungate, de străduinţe şi un devotament necontenit. Nu găsi pe nici una pe care ar fi urmat-o fără să crîcnească, ascultător ca un copil, şi asta îl mîhnea şi-l punea pe gînduri.

„Să fie oare ceva în mine care mă face să văd în fiecare dintre ele cusururi şi să nu pot încerca pentru nici una marea dragoste la care visez şi pentru care mă pregătesc, de care am nevoie ca să pot trăi ? Să fie oare din pricina învăţăturii mele de odinioară, care despoaie totul de farmec ? Or poate că într-adevăr încă nu mi-a ieşit în cale nimeni vrednic de mine ? Poate să fie aşa sau altminterea. Cine se cunoaşte pe sine într-atît de bine încît să poată jura pentru tot ce se întîmplă că este aşa cum crede el ?"

Înţeleptul se plictisea aşteptînd dragostea care nu mai venea. Dar de fapt unde putea s-o caute ? Pe străzi, prin pieţe sau prin casele tîrgoveţilor din Cracovia, unde se perindau stricîndu-le atmosfera dregătorii de la curte, unde îi aţineau calea făcîndu-i ochi dulci şi zîmbindu-i numai femei uşoare ? Twardowski avea nevoie de altceva, şi cu toate că accepta zîmbetele femeilor frumoase *deocamdată*, şi *deocamdată* se prefăcea că le iubeşte, căuta mereu încotro să-şi îndrepte dorinţele lui nepotolite.

Aşa stăteau lucrurile acum după întinerire.

În vremea asta Maciek, bietul de el, îşi ţesea pînza la fereastră şi pîndea muştele.

Capitolul IV

CUM L-A ÎNVIAT TWARDOWSKI PE UN VOIEVOD ŞI PE CINE A VĂZUT ACOLO

Era o seară de decembrie, cerul se boltea senin, limpede, strălucitor, acoperişurile caselor scînteiau de chiciură. Din coşuri se înălţau drepte spre cer şuviţe de fum negru. Ici-colo, la ferestre licăreau lumini aprinse. Era linişte pe străzile Cracoviei, doar pîlcuri de trecători se înapoiau acasă cîntînd, de pe la hanuri şi cîrciumi. Din vîrful primăriei sunase stingerea (deşi nimeni nu se gîndea să stingă lumina, mulţumindu-se să închidă obloanele) — straja de noapte ieşea din Wachthaus [1], iar din curtea castelului porneau în goană caleşti şi trăsuri cu nobili care se îndreptau spre hanurile din oraş.

Prin crame, cîrciumi şi băi încă mai lărmuiau petrecăreţii întîrziaţi, iar luminile strecurate pe geam dovedeau că în acele locuri zaiafetul mai era încă în toi. Prin tinzi şi pridvoare slugile, stînd pe jos, jucau zaruri, alţii păzeau caii de călărie sau torţele [2]. La fel arătau lucrurile

[1] Casa străjilor sau a pazei oraşului (germ.) (n.t.).

[2] Pasajul care se referă la petrecăreţii nocturni ai Cracoviei este confirmat de studiile specializate consacrate domniei lui Sigismund August. „Bunii companioni", cum erau denumiţi, aparţineau tuturor straturilor sociale, inclusiv clerului. Intîlnirile aveau loc în case particulare sau în cîrciumile publice, foarte numeroase la data aceea la Cracovia. Sub înrîurirea culturii italiene şi a atmosferei de la curte, viaţa socială poloneză se rafinează, la aceste petreceri încep să fie preţuite conversaţia animată, glumele, vorbele de spirit, iar muzica le sluješte drept fundal, înnobilîndu-le. Tabloul acestor petreceri, la care se servea mai mult rîs decît mîncare, se regăseşte în scurtele poeme satirice ale marelui poet polonez renascentist Jan Kochanowski (n.t.).

şi în faţa casei lui Twardowski, iar înăuntru era zgomot de petrecere.

Într-o încăpere mare ardea focul şi trozneau lemnele în căminul acoperit cu o placă de marmură. În mijlocul acestei încăperi se afla o masă lungă de stejar, în jurul ei laviţe acoperite cu scoarţe şi covoare orientale.

Faţa de masă era brodată şi lungă pînă la podele. Iar masa gemea de talgere şi farfurii cu mîncăruri alese şi ulcioare cu băuturi. Ospăţul abia începuse, slujitorii aduceau berea şi-o turnau în ulcele. Gazda, aşezată în capul mesei, cu un zîmbet plăcut îşi invita musafirii să se ospăteze.

După chip şi înfăţişare cei aşezaţi în jurul mesei nu erau vechile cunoştinţe ale lui Twardowski, oameni de vază şi respectaţi, ci, dimpotrivă, nu vedeai decît feţe însufleţite de tineri, îmbrăcăminte elegantă, mustăţi răsucite în sus, ochi lucitori şi buze rumene. Se legau şi se încrucişau vorbe amestecate cu rîsete şi glume despre femei, cai, război, vin şi desfătări, unul Dumnezeu mai ştie despre ce altceva, dar fireşte nu se auzea o vorbuliţă măcar despre cărţi. Iar meşterul se amesteca din cînd în cînd în vorbă cu glume şi zeflemele, pe care burtă-verzimea le primea rîzînd tare şi aprobator.

În timp ce pălăvrăgeau astfel cu voie bună, mîncau, beau şi petreceau, se auziră pe scară paşii zoriţi ai cuiva. Toţi tăcură.

Twardowski ciulind urechea spuse încet :

— Cine vine oare atît de tîrziu ? Să fie prietenul nostru Jacek, care-i veşnic cu zăbavă ?

Dar nu era flăcăul tomnatic, Jacek, neobositul fustangiu, oricînd gata să se fălească cu nemaipomenitul lui noroc la femei, ci un slujitor sau poate omul de casă al unui nobil, care se năpusti în odaie cu sufletul la gură şi strigă tare, gîfîind :

— Stăpînul meu trage să moară !

— Fie-i țărîna ușoară răspunseră cîțiva cheflii, rîzînd tare, tinerește.

— Despre cine e vorba și cum te încumeți să ne întrerupi petrecerea fără să spui cine ești ? îl întrebă cu răceală Twardowski.

— Stăpînul meu, voievodul [1], moare ! repetă slujitorul cu nerăbdare crescîndă, fiind încredințat că, auzind rangul stăpînului său, toți vor tresări cu spaimă.

— Chiar de-ar fi vorba de o sută de voievozi, să le fie țărîna ușoară la toți, iar tu cară-te de aici cu știrea pe care ne-o vînturi pe sub nas, cu toate că ne vezi cu paharul în mînă, nătărăule, răsări de la locul lui unul dintre meseni.

Și toți izbucniră în rîs.

— Se află printre dumneavoastră meșterul Twardowski ? Eu după dînsul am fost trimis, grăi servitorul spășit.

— Află că meșterul Twardowski nu-și întrerupe el petrecerea ca să-l scape pe acel neisprăvit de voievod care, cu trup și suflet cu tot, nu face cît o cupă bună cu vin, vorbi cu glas răstit alt tinerel, foindu-se pe laviță.

— Așa e, așa e ! strigară toți, nevrînd să întrerupă zaiafetul, care prin plecarea gazdei și-ar fi pierdut orice haz

— Stăpînul meu, domnul voievod, făgăduiește să-i dea o mie de florini de aur dacă — grăbindu-se — meșterul îl va mai afla în viață, cinci sute dacă va fi răposat, și două mii dacă izbutește să-l scape.

La aceste cuvinte, toți încremeniră ca izbiți în creștet, iar Twardowski se răsuci ușor pe locul lui.

— Ce ziceți, să mă duc, dragii mei oaspeți ? îi întrebă.

Trebuie să se știe că suma făgăduită era, ca pentru acele vremi, foarte mare și-i miră pe toți, iar Twardowski ținea foarte mult să-și dovedească o altă sursă pentru averea sa decît haznaua cu bani a Diavolului, așa încît nu

---

[1] Voievodul (în lat. *palatino)* este în Polonia, începînd cu secolul al XIV-lea, primul demnitar funciar al țării, care își exercită funcțiile în cuprinsul unui teritoriu denumit voievodat (n.t.).

de dragul banilor, cît de ochii lumii își spunea că s-ar cuveni să se ducă și-i întrebă pe musafirii lui ce părere aveau.

Aceștia tăceau și se uitau unii la alții. Le părea rău de petrecere, mulți îl invidiau pe Twardowski pentru o sumă atît de mare de bani pe care o putea dobîndi atît de lesne ; în cele din urmă unul dintre ei șopti :

— Dacă aș fi în locul dumitale, meștere, m-aș duce negreșit.

— Și eu la fel, spuse un altul.

Twardowski ar fi dorit să le răspundă la fel ca odinioară Alexandru Makedon [1], dar după ce chibzui o clipă, se sculă în picioare spunînd :

— Rămîneți unde vă aflați, dragii mei, iar eu mă voi duce. Prietenul nostru, Mateusz, are să-mi ia locul în capul mesei, pivnița e deschisă, mîncați și beți, nu vă sfiiți ; să mai închinăm doar un pahar de rămas bun și pentru reușita călătoriei mele.

Spunînd acestea, ridică paharul, și, luîndu-și rămas bun, plecă.

Ceru să i se înhame o pereche de cai la o trăsură ușoară, nemțească, luă cu sine patru slujitori călare, îmbrăcați cu straie colorate, spre a se făli în fața casei voievodului cu marea lui avuție, porunci să se aprindă două făclii și plecă în mare grabă.

Toată noaptea, înfășurat cu mantaua și însoțit de slujitorii săi, călători pe un drum foarte prost, către satul voievodului, aflat la cîteva mile depărtare de Cracovia.

---

[1] Răspunsul lui Alexandru este relatat după cum urmează de Plutarh : „Darius a trimis o scrisoare lui Alexandru prin care-l ruga să primească zece mii de talanți în schimbul prizonierilor, să păstreze tot ținutul de dincoace de Eufrat și să ia în căsătorie pe una din ficele sale, rămînîndu-i prieten și aliat. Parmenion a spus : «Eu, dac-aș fi Alexandru, m-aș învoi». Alexandru i-a răspuns : «Pe Zeus, și eu, dac-aș fi Parmenion !»" Plutarh, *Vieți paralele* III, București, Editura Științifică, 1966, traducerea prof. dr. docent N. I. Barbu (n.t.).

Cine nu ştie cîte gînduri nu-ţi trec prin minte cînd ai un cer senin şi înstelat deasupra capului, acela nu va pricepe niciodată cîtă plăcere îi făcea lui Twardowski acea călătorie în noapte. În zori ajunseră la ţintă, dar slugile cernite din poartă îi vestiră că voievodul îşi dăduse sufletul. Meşterul vru să plece îndărăt numaidecît, dar îl invitară la castel, şi rudele celui răposat îl primiră cu cinste, ba chiar îi numărară cei cinci sute de florini făgăduiţi, pe care însă Twardowski nu-i primi.

Rudele se arătară mirate, neaşteptîndu-se la asemenea mărinimie din partea unui medic atît de vestit. Nimeni nu-l uitase încă pe Lascaris-Baliński [1], cel care lua şi pielea de pe om, fie că era bogat, fie că era sărac, şi cerea să fie plătit foarte scump mai înainte chiar de a fi păşit pragul casei unde era chemat.

— Voievodul a murit, prin urmare nu pot să-l mai ajut, binevoiţi a-mi găzdui slugile şi daţi-mi voie şi mie să mă odihnesc — iată răsplata ce-o doresc pentru drumul făcut şi petrecerea întreruptă. Mai mult nu-mi îngăduie conştiinţa să primesc, spuse.

Twardowski ţinea mult la bunul său renume şi la faimă şi ştia ce are de făcut pentru aceasta.

— Oare voievodul a murit cu adevărat ? mai întrebă după o clipă de gîndire.

— Spre nefericirea noastră e adevărul adevărat, răspunse smiorcăindu-se într-un ungher un nepot de frate al voievodului, căruia acesta îi arătase multă bunăvoinţă în timpul vieţii, dar nu-i lăsase nimic moştenire.

— Şi unde se află trupul său ? mai întrebă meşterul cu nepăsare.

---

[1] Medic-vraci de la începutul secolului al XVI-lea. Se dădea drept descendentul unei familii greceşti, de unde primul nume, căruia îi adăogase pe cel de Baliński, după numele moşiei Balin ce aparţinea soţiei sale. Kraszewski îl aminteşte mai pe larg într-o schiţă de moravuri intitulată *Stańczykowa kronika od roku 1503 do 1508*, apărută în 1841 (nota ed. polone).

— E întins pe catafalc ! răspunse, ştergîndu-se la ochi, acelaşi nepot de frate.

Twardowski dădu din cap, se aşeză şi începu să chibzuiască.

— N-aş putea să-l văd ?

— La ce ţi-ar folosi ? A început pînă şi să miroasă urît de atîtea doftorii cîte au băgat în el doftorii ovrei şi babele-vrăciţe, răspunse nepotul, scuturîndu-se de plîns. Nu-l mai învii domnia-ta.

— Dacă a murit cu adevărat ! vorbi iar, cu desăvîrşită linişte, Twardowski.

— De ce te îndoieşti ? se miră nepotul. De ce bănui că n-ar fi murit ? Am fost de faţă cînd şi-a dat sufletul.

— Porunceşte preoţilor şi mulţimii adunate în jurul lui să iasă, ca să-i pot cerceta trupul, o ţinea pe-a lui cu încăpăţînare meşterul.

— Dar la ce bun ? mai întrebă o dată nepotul, care nu credea să mai fie vreo speranţă.

— Nu se poate aşa, fără să ştim în ce scop ! îi întrerupse acela care-l moştenea pe voievod şi-i dăduse o mînă de ajutor în speranţa că va dobîndi după urma lui un loc în senat.

Cum însă meşterul Twardowski o ţinea una şi bună, precum şi de teama clevetirilor şi de ochii lumii, îl lăsară să intre în odaia cu pereţii căptuşiţi cu negru, ridicară capacul lacrei acoperit cu postav roşu şi aşezat pe un postament bogat împodobit. În jurul lui ardeau nenumărate lumînări galbene. Voievodul zăcea în coşciug cu ochii înfundaţi, cu obraji căzuţi, cu capul şi mustăţile cărunte. Avea buzele vinete, gura uşor întredeschisă, pielea galbenă şi zbîrcită, de sub care împungeau oasele.

Twardowski luă mortul de mînă şi, după ce se gîndi îndelung, spuse cu glas tare :

— Voievodul nu a murit.

Un strigăt de uimire făcu ocolul odăii, unii se indignară, alţii rîseră.

— Își bate joc de noi, spuse moștenitorul. Ce tot trăncănește? Vrea să-l scoată pe mort din coșciug, dar noi nu vom îngădui una ca asta.

Se apropie în fugă nepotul, îi dădu pe toți în lături, începu să stăruie, să se certe — se iscă zarvă, iar meșterul, folosindu-se de o clipă de neatenție, scoase trupul din coșciug, îl mută în dormitor și-i luă sînge, care spre uluirea tuturor țîșni cu putere, apoi îi șterse voievodului fruntea și nasul, îi ridică pleoapele și-i turnă o licoare neagră pe gît.

Și cei de față văzură cu uimire cum începu să respire, clipi din pleoape, gura îi tresări și inima prinse să-i bată. Toți săriră în lături speriați, iar voievodul tuși ușor și se mișcă în pat gemînd.

Nepotul căzu în genunchi, alții fugiră țipînd, toți alergau prin castel de colo-colo, unii se grăbeau să plece, alții, dimpotrivă, se înapoiau, puneau la loc lucrurile pe care apucaseră să și le însușească, pregătirile de înmormîntare fură oprite, iar preoții o porniră îndărăt spre mînăstirile lor. Văduva și copiii ei nevîrstnici se repeziră în odaia unde zăcea voievodul, dar Twardowski îi alungă pe toți, îl culcă pe moșneag într-un pat cald și abia acum începu să-l lecuiască.

În trei zile voievodul se întremă pe deplin, iar pe masă, în odaia meșterului, se afla o pungă de piele doldora, avînd în ea trei mii de florini. Nepotul îl tot îmbrățișa cu lacrimi în ochi pe Twardowski.

În mijlocul bucuriei generale și a mulțumirilor care nu mai conteneau Twardowski rămase trist și mîhnit, iar atunci cînd se urcă în trăsură, în urma căreia veneau caii de călătorie, darul voievodului și al nepotului acestuia, întorcea mereu capul, parcă fără să vrea, spre castel, ofta și încrunta din sprîncene.

Era limpede că avea o pricină de mîhnire.

Și iată care era aceea. A doua zi după ce sosiră la castel, Twardowski, după o noapte de nesomn, ieșise să se

plimbe prin grădina desfrunzită și poleită de chiciură spre a-și limpezi nițeluș gîndurile în aerul proaspăt. În timp ce se preumbla astfel dus pe gînduri, întîlni o fată îmbrăcată frumos și însoțită de o femeie în vîrstă.

O privi, se trase îndărăt uimit, se uită la ea, iar se uită și rămase pironit locului.

I se părea c-ar mai fi văzut-o cîndva. Dar unde și cînd nu era în stare nici să-și amintească, nici să-și explice. Și totuși trăsăturile acesteia îi erau bine cunoscute.

Cunoscute? Păi dacă le-ar fi cunoscut și le-ar fi și amintit! Nu, nu-i erau cunoscute, dar expresia feței acestei fete avea ceva tainic, ceva ce i se părea cunoscut, ceva ce parcă aștepta, presimțea de mult. Nu era o frumusețe obișnuită de oraș, care începe să trăiască atît de devreme și-și mănîncă atît de curînd tainul vieții, nu avea acele trăsături frumoase, dar care anunță o inimă stricată și sînt pecetluite de lipsă de noblețe — ci era în puterea vieții, avînd pe chip un soi de semeție și superioritate. Avea fruntea mîndră, albă și netedă, ochii negri plini de foc, o gură mică, roz și ușor disprețuitoare. Felul cum umbla și întreaga ei statură se potriveau cu obrazul. Era umbletul unei regine, era statura unei înalte doamne.

Twardowski nu putea să-și explice de ce pentru niciuna dintre femeile pe care le cunoscuse pînă atunci nu simțise nimic asemănător ca pentru această necunoscută și nici una nu-l speriase atît de tare.

Trecînd pe lîngă el, femeia de-abia îi aruncă o privire, de-abia de-l zări — și asta precum se uita la pereți, la pămîntul de sub picioare, la copaci. Apoi intră în castel.

Twardowski zori să intre îndată în urma ei, spre a afla de la slugi cine era. După înfățișare socoti c-ar putea să fie fiica voievodului, dar în curînd află că voievodul nu avea o asemenea fiică. Ceea ce îl bucură, fiindcă simțea că dragostea mult așteptată venea asupra lui.

— Este o copilă orfană, de neam mare, pe care voievodul a luat-o la casa dumisale, dîndu-i ocrotire. Are niscaiva rude la Cracovia și în curînd se va înapoia acolo.

Twardowski dori să afle numaidecît cine erau aceste rude, își scrise numele lor și, cu toate c-o pîndise și pe jupînița spre a o mai zări măcar o dată, nu se mai întîlni cu ea defel. Îl speria trufia înscrisă pe obrazul ei, dar își spunea în sinea lui, cuprins de înflăcărare : „Dacă n-o voi dobîndi cu iubirea, atunci cu ajutorul Satanei tot o voi avea ! Prin sînge, prin moarte, prin omor, prin otravă, prin trădare — trebuie neapărat să fie a mea ! Mă jur pe toate chinurile iadului, regina asta va fi a mea !"

Cu aceste gînduri, tot privind în urmă la zidurile de cărămidă roșie ale castelului, plecă îndărăt spre Cracovia.

Capitolul V

RUDELE JUPÎNIȚEI AGNIESZKA

La Cracovia nu-i prea ardea meșterului Twardowski de petreceri și ospețe, era mereu cu gîndul la frumoasa orfană, întrebîndu-se cum să afle o cale de apropiere de ea, cum s-o cunoască, trimise iscoade să afle dacă s-a înapoiat cumva, căuta știri despre rudele ei și despre ea însăși. Fata încă nu se înapoiase, dar Twardowski își făcu planul de a-i cunoaște mai întîi rubedeniile la care avea să vină, ca după aceea să aibă intrare liberă la ea acasă, ca vechi cunoscut, și ca relațiile dinainte făcute să nu-i dea pe față de la început intențiile. Cu hotărîrea dîrză de a lega neapărat prietenie, Twardowski se duse acolo.

Rudele acestea erau, ce-i drept, de origine tîrgoveți, dar fuseseră primiți de șleahticii Poraj la blazonul acestora și purtau numele de Poraj. În vremea despre care e

vorba aici, neamul lor ocupa un loc însemnat în magistratura din Cracovia, erau bogați, cu toate că se îmbogățiseră făcînd negoț, aveau o casă îndestulată și socotită printre cele mai de frunte din oraș. Șleahta, deși îi trata pe Poraj cam de sus, fiindcă bunicul lor măsurase postavul cu cotul, fapt a cărui dovadă de netăgăduit era prăvălia care se afla jos, la parterul casei, dar unde ei nu se mai îndeletniceau cu negutătoria, ci o închiriau — șleahta, cum spuneam, ținea seama că lepădaseră vechea îndeletnicire și că agonisiseră niște sate în apropiere de Cracovia, de pe urma cărora își făcuseră drum spre dregătorii, drept care avea legături tot mai strînse cu ei. Capul familiei era pan Stanisław, un bătrîn hîtru, trecut prin sită și prin dîrmon, cum se zice de obicei, ținînd minte tot ce se întîmplase la vremea lui, palavragiu fără pereche, de neînfrînat și de nebiruit, știind pe de rost toate snoavele și toate stihurile de pe fața pămîntului, vorbind întodeauna tare și plăcîndu-i din cale-afară veselia, rîsetele și însoțirea cu alții de aceeași teapă cu el. În clipele cînd nu stătea la taclale, și cum îi făcea silă trîndăveala, scria o cronică a vremii lui în anecdote, pe care o ținea aproape zi cu zi (din păcate astăzi dispărută !), îi plăcea ca în anume împrejurări potrivite să citească din ea fragmente și anume pe acelea a căror morală își afla sprijin și era condimentată, de parcă era vorba de ingrediente de peste mări, cu citate din Seneca, Titus Liviu, Tacit, Ovidiu, Vergiliu, ale căror opere pan Stanisław aproape le știa pe dinafară.

În fapt era un ins superficial, mai degrabă limbut decît filozof, mai degrabă un flecar plin de veselie decît un istoric în stare să judece faptele (și tare mai ținea la titlul de istoric), pe deasupra mai era și înfumurat, lua de bune vorbele oricui îl măgulea, orice laudă îl mișca pînă-n adîncul inimii. La fel de lesne da crezare meritelor altora și orice lăudăros, care se ridica singur în slăvi, îl cîștiga. Chiar și mai tîrziu, după ce-și da seama că se

înşelase, stăruia în părerile sale cu mare înverşunare şi lua apărarea celor care-i căzuseră cu tronc.

Preacinstita lui soţie, Barbara, care se trăgea din şleahtici, dar scăpătaţi, preţuia din cale-afară blazonul familiei şi rubedeniile sale şi era atît de îndrăgostită de bărbatu-său — cum se întîmpla în vremurile de altădată cînd deseori vedeai o pereche de porumbei cu ghiocei la tîmple iubindu-se ca în tinereţe, în ciuda anilor — încît credea în el socotindu-l cel mai înţelept, cel mai învăţat om din vremea sa. I se părea că nu se află nimeni pe lume mai acătării decît el, nici prin înzestrările minţii şi nici chiar prin însuşirile privind frumuseţea sa fizică, deşi pan Stanisław arăta ca vai de lume. Această neasemuită gospodină îşi petrecuse toată viaţa cu legătura de chei la brîu, şi chiar atunci cînd se ducea la culcare în tihnitul ei pat conjugal, visa la plăcinte cu brînză, aperitive, băuturi, în vis se certa cu slugile şi doar din cînd în cînd exclama adresîndu-se lui bărbatu-său : motănelul meu ! Pan Stanisław răspundea cu o dragoste trainică, de modă veche, afecţiunii dumneaei soţiei sale, îi preţuia în mod deosebit darurile de gospodină şi soţie, uneori catadicsea chiar s-o sărute pe frunte ca dovadă a simţămintelor sale.

Dar asta numai în zilele de sărbătoare ! Cu cea mai mare rîvnă şi storcîndu-şi tare creierii îi împuia capul consoartei sale cu marea lui înţelepciune şi importanţă, insuflîndu-i un soi de adoraţie pentru persoana sa.

Nu era un principiu rău acesta pe care-şi bizuia teoria despre convieţuirea în cadrul mariajului.

Pan Stanisław şi coana Barbara nu aveau copii ; orfana cea săracă, pe care meşterul Twardowski o zărise la castelul voievodului, era o rudă a coanei Barbara. Cît trăise fiica voievodului, el îi purtase de grijă şi jupîniţei Agnieszka, ea fiind tovarăşă de învăţătură şi prietenă apropiată a acesteia. După moartea fiicei voievodului, Agnieszka se mai ducea uneori la castel să-l vadă pe binefăcătorul ei cît şi locurile unde trăise cele mai fericite

clipe ale tinereţii. Restul timpului îl petrecea la Cracovia, alături de coana Barbara.

Dar e timpul să vorbim de jupîniţa Agnieszka. Era o minune de fată în felul ei. Natura o înzestrase cu o statură minunată, cu un mijlocel subţire, ochi negri şi, mai cu seamă, cu ceva atît de nobil şi de mîndru în expresia feţei, încît oricine se simţea neînsemnat în preajma ei şi, fără să vrea, o privea cu sfială. Şi firea jupîniţei Agnieszka era întocmai pe măsura celor făgăduite de înfăţişare. Ca pentru acele vremi, era o femeie cu totul neobişnuită. Cu toate că era orfană şi săracă, avea o foarte bună părere despre sine, părîndu-i-se că cel puţin un castelan s-ar cuveni să se însoţească cu ea pînă la moarte. Îi dispreţuia pe tîrgoveţi, îşi bătea joc de băieţii chipeşi, poreclindu-i păpuşari buni să-i înveselească pe copii, şi-i alunga pe curtezani cu vorbe de ocară sau le dădea papucii.

O fi fost ea săracă şi orfană — era totuşi frumoasă şi se trăgea din şleahtici.

Uimitoare erau cunoştinţele jupîniţei Agnieszka, pe care n-avea cum le folosi şi care desigur o umpleau şi ele de mîndrie. Preţuind în mod deosebit cărţile şi învăţătura, de la care pe atunci femeile erau cu desăvîrşire oprite, părea a fi o făptură deosebită, aşezată între bărbaţi şi femei. Cea mai mare plăcere a jupîniţei era aceea de a se lega de cuvinte, a lua în derîdere şi a-i zăpăci, luîndu-le piuitul, pe ignoranţi şi semidocţi. În ciuda farmecelor ei, tineretul o părăsi curînd, flăcăii îi întorceau spatele îndreptîndu-se către alte fete mai puţin mofturoase, şi la cei douăzeci şi cinci de ani pe care îi avea acum, o părăsiseră aproape cu toţii.

Pan Stanisław o certa din cauza asta cu asprime, pentru dînsul modelul de urmat pentru femei fiind coana Barbara, iar jupîniţa Agnieszka părîndu-i-se a fi un soi de *monstrum*.

— De ce-ai dat cu piciorul atîtor preacinstiţi tîrgoveţi, atîtor negustori cu frica lui Dumnezeu ? De aici încolo

n-are să te mai ceară de nevastă nimeni. Fata frumoasă o brăzdează iute anii, grijile o presară cu creţuri, lacrimile o sapă, ai să rămîi fată bătrînă.

Iar ea îi răspundea :

— Mai degrabă rămîn fată bătrînă decît să trăiesc cu un nătărău.

— Asta-i prea de tot ! Nătărăi ! Îndrăzneşti să-i numeşti astfel ? Mulţi bărbaţi vrednici au umblat să te ia de soţie şi unii dintre ei nu erau fără carte.

— Le doresc mult succes în alte locuri şi să-şi afle alte admiratoare decît mine, răspundea cu răceală jupîniţa Agnieszka.

— Totuşi ce-ai de gînd să faci de aici încolo ?

— Dacă domniile-voastre, binefăcătorii mei, mă părăsiţi, am să mă duc la mînăstire.

— Hm, hm, făcea pan Stanisław, ce rost are să vorbim de a te părăsi ! N-avem dorinţa asta, o ştii prea bine, şi dacă te îndemn să iei aminte, o fac cu gîndul să te hotărăşti a-ţi face un rost ; iar femeia nu are un rost al ei pînă nu-şi pune soarta în mîinile unui bărbat.

Pan Stanisław îi spunea în mod obişnuit *hic mulier* [1], şi cu toate c-o socotea un fel de *monstrum* în comparaţie cu coana Barbara, avea pentru dînsa o slăbiciune, pentru că ea îi asculta cu răbdare lectura cronicilor şi citatele.

După cum se vede şi din această convorbire, jupîniţa Agnieszka, preţuindu-se din cale-afară pentru marea ei frumuseţe încă neofilită şi pentru ştiinţa ei cu totul neobişnuită pe atunci printre cele de aceeaşi stare şi acelaşi sex cu ea, privea de sus lumea, nesinchisindu-se că anii trec şi că bărbaţii au părăsit-o. Afla mîngîiere în cărţi şi în convingerea despre nimicnicia celor care o părăsiseră nefiind în stare s-o preţuiască după cum s-ar fi cuvenit. Poate că mai nutrea oarecari nădejdi, pentru că pînă şi cei mai înţelepţi şi mai cu scaun la cap se amăgesc singuri.

---

[1] Acea femeie (lat.) (n.t.).

Astfel se înfăţişa mîndra de care se îndrăgostise Twardowski la prima vedere atît de tare ca niciodată pînă atunci.

În sfîrşit, jupîniţa Agnieszka se înapoie la Cracovia, iar cu ajutorul slugilor, pe care le mituise din vreme, Twardowski află de venirea ei numaidecît. În aceeaşi seară, ca şi cum n-ar fi ştiut nimic, însoţit de numeroşi slujitori, îmbrăcat cu straie bogate, aruncînd din timp în timp o privire în oglindă, prefăcîndu-se că se înapoiază de la nişte prieteni de la ţară, Twardowski se ivi în casa lui pan Stanisław.

Acesta îl primi după obicei, cu vorbe pline de tîlc şi snoave cu care binevoia ca gazdă să-şi fericească oaspeţii. Intră în odaie şi jupîniţa Agnieszka, pentru că aici, lîngă fereastră, se afla războiul ei de ţesut, pus alături de al coanei Barbara.

Atunci pan Stanisław îi făcu cunoştinţă cu oaspetele său, lăudînd-o în vorbe multe. Jupîniţa Agnieszka îi aminti meşterului Twardowski că l-a mai văzut şi înainte, la castelul voievodului. Ceea ce îl măguli pe Twardowski şi-i dădu curaj. Nu băgase de seamă că jupîniţa amintise de castel numai spre a se lăuda cu legăturile sus-puse ce le avea.

Bucuros de a fi pornit cu dreptul, Twardowski se aşeză lîngă ea.

Pentru el, era o cu totul altă femeie decît pentru ceilalţi curtezani. Twardowski se miră, după ce aflase atîtea pe seama ei şi chiar se temea de limba-i ascuţită, s-o găsească atît de veselă, de drăguţă, cînd nu se aşteptase decît la batjocură şi cuvinte usturătoare. Ei, dar Agnieszka era deşteaptă, foc de deşteaptă, pe cînd Twardowski era orbit. El nu-şi dădea seama că-l primeşte nu ca pe un bărbat tînăr, chipeş şi îndrăgostit, ci ca pe un înţelept în a cărui persoană cinstea propriul ei idol — dorinţa de faimă şi de înălţare. I se arăta blîndă şi supusă, pentru că-l cunoştea că este un bărbat vestit — era mîndră că

această minune a secolului șade lîngă ea și se întrece în vorbe cu dînsa. Fata cea trufașă și începuse, dinspre partea ei, să țească planuri de a-l prinde în mreje, așa cum și el dorea să-i cucerească dragostea. Cu deosebirea că ea o făcea doar din mîndrie și poate visînd un pic la averile nemăsurate ale lui Twardowski, despre care umblau atîtea zvonuri ciudate, în vreme ce el de data asta era sincer și profund amorezat de ea. Jupînița Agnieszka socotea că dacă e vreuna vrednică de asta, apoi ea trebuie să fie aceea care să-i sucească mințile — fiind mai presus de celelalte femei (așa se socotea), după cum el era cel mai vestit dintre bărbați. Toate tertipurile cu care o femeie știe să atragă un bărbat fură folosite : priviri galeșe, cuvinte măgulitoare, vorbe dulci. Plecînd de acolo, meșterul Twardowski ardea cu înflăcărare de dorința să cîștige această minune de farmece și înțelepciune, pe care acum i se părea c-o va cuceri cu mult mai lesne decît crezuse la început.

Amîndoi visau unul la celălalt. Începutul era bun. Dar în timp ce Twardowski îi admira harurile, chipul, silueta fină, umbletul, purtarea de descendentă a șleahticilor — ea se gîndea la marele lui renume și la avere. Era o femeie rece, care, spre a putea trăi, îi erau de ajuns doar aparența fericirii și adorația mulțimii. Se înșela amarnic Twardowski citindu-i în ochi pîlpîiri amoroase — aflai în ei mîndrie, bucuria de a străluci, pofta de a se înălța, dar nici urmă de patimă trupească sau atașament sufletesc. Aceste simțăminte pieriseră în germene, iar frumoasa Agnieszka era atît de preocupată de gîndurile ei de mărire încît, spre a-și atinge scopul, ar fi fost gata să jertfească orice în viață, visînd — uneori în somn, alteori aievea — la dantele, aplauze, admirația mulțimii, slavă și bogății.

Cum putea un om atît de înțelept să se înșele în alegerea sa și în cunoașterea firii acestei femei — asta

nu știu. Satana mai degrabă ar fi putut să dea o explicație, el îi aruncase în inimă sămînța acestei patimi, avîndu-și negreșit socotelile sale ascunse.

Capitolul VI

CUM L-A SFĂTUIT DIAVOLUL PE TWARDOWSKI ÎN DRAGOSTEA LUI

După acea primă întîlnire, dragostea lor începu să se dea pe față, fără ca vreunul dintre ei să se ferească. Ba meșterul Twardowski prinse a umbla și pe la biserică spre a o întîlni mai des, cu toate că o putea întîlni la ea acasă, ori de cîte ori poftea ; o însoțea și la plimbări și aproape că-și consacra tot timpul acestei dragoste. Fiece zi care trecea părea să-i apropie și mai mult. Meșterul se mira numai în sinea lui întrebîndu-se cum se făcea că jupînița Agnieszka, de ale cărei bune sentimente pentru el nu se îndoia, îl intimida în asemenea măsură încît — deși trecuse vreme destulă — nu îndrăznea să-i mărturisească deschis dragostea lui. Dar la urma urmei ce însemnau vorbele față de o purtare ce vădea atît de limpede că umblă s-o cucerească ?

Jupînița Agnieszka nu numai că nu dorea să prelungească sfiala lui Twardowski, dar aștepta cu nerăbdare ca el să-i ceară mîna, ba chiar încerca uneori să-l ducă într-acolo. Meșterul însă, fie cuprins de o sfială ciudată, fie avînd oarecari socoteli ascunse — nu știu bine — cu toate că-l mistuia dragostea, tot amîna cu îndărătnicie să-și dea cuvîntul.

În sinea lui avea loc o luptă neînțeleasă.

De-o parte se afla Diavolul, gata de luptă și vrînd să-i dea ghes, de cealaltă parte dragostea, simțămînt

care e întotdeauna precît se poate de nobil și drept. Iar lupta se purta cu privire la faptul că meșterul urma să se însoare sau numai să iubească. Dacă jupînița Agnieszka avea să-i fie soție legiuită sau numai iubită.

E ușor de înțeles pentru oricine că o iubire înflăcărată nu se mulțumește cu o iubire trecătoare. Meșterului Twardowski i se părea (cum li se pare tuturor într-o asemenea împrejurare) c-o va iubi veșnic cu aceeași înflăcărare — așadar voia s-o aibă de soție.

Satana se împotrivea din răsputeri și el era acela care oprea cu bună știință declarația meșterului.

— Meștere, îi șoptea, vino-ți în fire, cumpănește la copilăria asta nemaipomenită, și faima și fericirea ta vor fi știrbite, din pricina unei femeiuști ai să te pomenești cu mîinile legate, îi vei da dreptul asupra vieții tale, a timpului tău, a ocupațiilor, a averii tale, asupra a tot ce e al tău ; dintr-un rege liber ai să te preschimbi de bunăvoie într-un rob al unui chip atrăgător ! Nu mă mir că o dorești, că vrei s-o ai, nici nu mă împotrivesc — dar la ce bun nunta ? la ce bun un lanț pe viață, care poate lega fără primejdie doar pe cinstiții tîrgoveți și burtă-verzimea plină de gravitate ? Fiindcă aceia au nevoie de robie, nu pot trăi fără juvăț la gît. Mai gîndește-te, meștere, nu va fi oare această însoțire din partea ta un soi de necredință față de iad ?

— Tu îmi ții în stăpînire sufletul iar eu, deocamdată, sînt stăpîn pe voința mea, răspunse Twardowski. Dă-mi pace, voi face cum voi crede de cuviință.

— Ei, da, firește, dar lăsînd deoparte interesele iadului, vorbesc acum numai în interesul tău. Ții neapărat să ai parte de sărăcie, necazuri, copii și de o viață plină de griji și trudă în schimbul unui ceas de plăceri ? Vrei să n-ai dreptul nici măcar la fericirea care-ți place ție și să fii nevoit a te dărui în dreapta și în stînga ? Și la urma urmei o cunoști cum se cuvine pe jupînița Agnieszka, minunea cea mare a închipuirii tale ?

— O cunosc perfect ! răspunse meșterul. Este singura femeie din lume al cărei trup e deopotrivă de frumos cu sufletul. Pocalul și băutura din el își corespund.

— Chiar așa ? strigă Diavolul rîzînd. Ha, ha, ha, o fi întruparea desăvîrșirii, întreabă-te numai dacă te poate face fericit ? Dacă are să se împace cu tine ? Tu ești deprins cu libertatea, ea cu o viață regulată asemeni ceasului din turnul primăriei, care, după ce-a străbătut cele douzeci și patru de ore, o ia de la capăt fără nici o sminteală cu primul ceas al zilei. Tu pînă acum n-ai știut ce-i aia ziua și noaptea, n-ai cunoscut destinul necesar al orelor, acea robie nesuferită, n-ai cunoscut nici o constrîngere, ai mîncat, ai băut, ai dormit și-ai stat pe gînduri cînd ți-a plăcut. După nuntă vei fi liber doar într-atît cît îți va îngădui stăpîna ta. Orele de somn, de masă, de iubit și de gîndire sau de lucru îți vor fi măsurate ! Ți se va porunci să te culci atunci cînd are să se culce dînsa, să mănînci odată cu ea, să te bucuri cînd se va veseli, să plîngi cînd s-o întrista, s-o strîngi în brațe atunci cînd va fi dornică de îmbrățișări. Nu vei mai fi tu însuți, ci numai umbra ei, un adaos al ei, o notă explicativă adusă acelui text viu. Atunci cînd îți vei lăsa gîndul să se aplece asupra unor probleme însemnate, îți va vîrî sub nas sumanul rupt, învinuindu-te că l-ai stricat prea iute ; cînd ai să ațipești obosit de viața în doi, are să te trezească întrebîndu-te ce vei mînca sau bea a doua zi, te va prinde în laț, te va încătușa, te va lega și te va supune la suferințe.

— Dă-mi pace cu presupunerile tale că voi ajunge un captiv, răspunde Twardowski. N-o vreau altcum decît ca soție.

— Află că n-ai s-o poți dobîndi în alt fel decît dacă ai s-o furi, pentru că, deși și dînsa te dorește fierbinte, iar pan Stanisław te-a îndrăgit, totuși, după cum știi, el și nevastă-sa îi lasă fetei întreaga lor avere numai dacă fata se învoiește să ia de bărbat pe o rudă a lor, un

negustor putred de bogat. E tot atît de bogat precît te crede lumea pe dumneata că ai fi. Nici o femeie nu se lipseşte de bani în schimbul dragostei, afară doar de o copiliță de cinșpe ani, pe cînd jupînița Agnieszka s-ar părea că are ceva peste. Dacă te vede cu ochi buni e numai fiincă te bucuri de faimă, ea te iubeşte fiindcă eşti un om mare şi nu ți-au stricat nici zvonurile privitoare la avere. Poate că ea ar înclina să te ia, dar ți-am spus de ce nu se vor învoi ai ei.

— Dacă nu s-o putea în alt fel, am s-o fur, dar de însurat trebuie să mă însor cu ea, altminteri sînt sigur că n-o să se învoiască să fie a mea şi nici n-are să fie !

— Hm ! făcu Diavolul, după ce se mai gîndi. Greu o scot la capăt cu voi. Atunci măcar faceți nunta în pădure, sau în coliba vreunui pustnic, sau în vreo capelă părăsită la o răscruce de drumuri. De dragul vostru îmi pun şi veşminte de popă, iar tu ai să poți spune că m-ai chemat să viu de la mînăstirea părinților benardini.

Twardowski tăcu, nu răspunse nici un cuvînt, se uită la Diavol, apoi lăsă ochii în jos, iar Diavolul vorbi mai departe netulburat :

— Nu ți-e totuna ?

— S-o înşel ?

— Dragostea te-a făcut din cale-afară de sperios, meştere. E de ajuns că nunta se va face respectîndu-se toate formele, iar dacă ai să vrei după aceea s-o părăseşti...

— S-o părăsesc ! Eu s-o părăsesc ! strigă Twardowski tare.

— Hai, lasă, lasă, nu striga atît de tare şi nu te mira de presupunerea mea prea îndrăzneață. Ai să-i spui după aceea că v-a cununat Necuratul. Ei — şi cînd zici c-o furi ?

— Domol, domol, răspunse meşterul. Încă nu i-am pomenit o vorbuliță despre aceasta, ba nici nu i-am spus c-o iubesc.

— Pare-mi-se că nici n-ai să-i mai spui, dacă n-ai făcut-o pînă acum, îl luă peste picior Diavolul. Lasă-ncolo vorbele dacă le scoți atît de greu. Poți să-i trimiți un răvaş. Mai cu seamă făgăduieşte-i să treci bani pe numele ei — nu strică niciodată s-o faci cînd ai de-a face cu aceşti îngeri pămînteşti. Ei simt nevoia să-şi poleiască aripile, spre a părea mai frumoase şi nu ai cum să aureşti fără aur.

Capitolul VII

DESPRE MOŞI ŞI BABE ŞI DESPRE CUM A FOLOSIT-O TWARDOWSKI PE BĂTRÎNA PRE NUMELE EI KACHNA

După plecarea Diavolului, mai bine zis după dispariția acestuia (fiindcă s-ar părea că nu-l părăsea niciodată), Twardowski se gîndi bine cum se cuvenea să se poarte, şi simți că nu va avea nicicînd destulă îndrăzneală pentru a-i cere mîna jupîniței Agnieszka. Decise deci să-i trimită o scrisoare.

Aşadar o compuse şi zugrăvi în ea dragostea lui fierbinte, care dealtminteri era vizibilă de multă vreme. Îi făgăduia avere, o viață liberă şi senină şi o fericire fără nici un nor. Recunoscu justețea sfatului diavolesc şi nu uită nici să-şi laude avuțiile, care le asigurau atît viața pe care şi-ar fi dorit-o cît şi o deplină libertate, fără nevoia de a munci. În sfîrşit, îi cerea jupîniței să se învoiască a fi răpită, într-o caleaşcă anume pregătită de oamenii lui, de la Biserica Sfintei Maria, după vecernie, sîmbătă seara, cînd se termina slujba mai devreme. Îi făgăduia că se vor căsători numaidecît şi — în sfîrşit — o mai ruga ca, făcînd o alegere între un prostănac tînăr şi bogat şi un

filozof bogat și tînăr, să tragă în cumpănă viitorul unuia și viitorul celuilalt precum și nădejdile lor ale amîndurora.

Și cu toate că am deplina siguranță că nu Diavolul a fost acela care i-a dictat ultimul argument, sînt gata să i-l atribui prin cît era de potrivit.

După ce scrisoarea a fost încheiată și caligrafiată pe o foaie albă de hîrtie, cu scrisul acela din secolul al XVI-lea, atît de curat și totuși prea puțin citeț, meșterul Twardowski începu să-și bată capul cine să fie solul care să i-o dea frumoasei jupînițe cu băgare de seamă, în taină și cu toată prevederea, spre a nu trezi nici prin venirea sa la o oră nepotrivită și nici prin înfățișare bănuielile lui pan Stanisław, care era ager din fire și suspicios, iar pe deasupra cunoștea stăruințele meșterului și știa că Agnieszka nu și-l dorește pe negustor de bărbat.

După ce se gîndi și se răzgîndi, Twardowski ajunse la o hotărîre ciudată. Alese drept mesager al soliei sale pe o babă, o miloagă, cunoscută în toată Cracovia pentru limbuție și pentru presupusele ei cunoștințe în ale vrăjitoriei, bine primită peste tot și cunoscînd toate casele, de la colibele periferiilor la palate și castele, folosită ca mijlocitoare în nenumărate povești de amor. Mai înainte de a face cunoscută personal cititorilor noștri această figură caracteristică pentru acele vremi, ai cărei semeni și semene alcătuiau în cadrul națiunii o clasă aparte, ceva intermediar între dascăl și popă, ne îngăduim a face un mic ocol într-o parte și să le vorbim despre moși și babe.

Milogii alcătuiau în Polonia, la fel ca peste tot în alte părți, încă din cele mai vechi timpuri, o tagmă aparte prin obiceiuri, ocupații, mod de gîndire, fizionomie, mult diferite de ale celorlalți. Cunoașterea acestei tagme nu-i deloc lipsită de importanță astăzi pentru istoria moravurilor. Ei făceau cumva pe mijlocitorii între oamenii de rînd și cler și mai mult încă între popor și dascăl. De la

dascăl la clopotar, de la clopotar la milog, ajungeai cum ai trece de la o prispă la alta. Milogul se sprijinea atît pe norodul din rîndurile căruia ieșise, precum și pe biserica și slugile acesteia, dintre care făcea parte, trăind, asemeni acestora, pe seama rugăciunilor și a pomenii. Milogii alcătuiau într-un fel treapta cea mai de jos printre slugile bisericești, fiind doctorii, sfetnicii, pețitorii și cumetrii poporenilor. De la leagăn și pînă la moarte, milogii și babele miloage erau necesari în orice clipă. Baba moșea copilul la naștere, baba îi spăla trupușorul rece atunci cînd copilașul murea, îl culca în răcliță și-i cînta prohodul, atunci cînd tatăl era prea nevoiaș spre a-i plăti preotului de-o slujbă, în vreme ce milogul se mulțumea cu o strachină de cașa și un ulcior cu bere. Aceia dintre ei care erau cît de cît mai luminați, se prefăceau că dețin o știință tainică — alcătuind un soi de tezaur tradițional de castă — pe care poporul dornic de ajutor miraculos o primea cu aviditate și nețărmurită încredere, pentru că poporul este oricînd gata să accepte ceea ce îi oferă speranța îmbunătățirii situației sale. Tertipurile cerșetorilor erau foarte diferite, la fel și metodele lor de a se strecura în casele oamenilor, de a-i linguși, indiferent de stare socială și de vîrstă, de a stîrni mila, de a obține pomană. Celor care credeau în farmece și leacuri vrăjite (și cine nu credea în ele în secolul al XVI-lea, începînd cu episcopii și terminînd cu regele) le dădeau ierburi, iruri, băuturi de leac și altele, celor pioși le dădeau, în schimbul pomenii, o rugăciune, celor bogați le cereau de pomană pretextînd răni sau boli și infirmități pe care de multe ori le imitau cu multă dexteritate. Cele mai obișnuite boli ale milogilor erau: ducă-se-pe-pustii sau boala copiilor, sminteala, muțenia, surzenia, orbirea, bubele, rănile produse de aplicații cu floare de ranuncul.

Veșmîntul milogului era felurit, de obicei purta o haină zdrențuită, peticită, ruptă anume. La asta se adăogau cîrjele, traista sau tăgîrța sau un fel de cutie îndoită pe

care o purtau în spate ; umblau cu picioarele dezgolite, pline de răni, cu pieptul gol, lăţoşi, aveau obrazul schimonosit, ochii roşii, barba lungă, risipită peste piept, pe cap o cîrpă ruptă, în mînă un baston sau un toiag.

Alţii, care se dădeau drept hagii sau chiar plecau în pelerinaj din Polonia la Roma, se îmbrăcau în alt fel, spre a se deosebi de milogii obişnuiţi. Ei alcătuiau aristocraţia. Nu plecau din ţară altfel decît cu o scrisoare din partea primăriei din localitate sau a altui for administrativ, avînd pe ea o pecete ; aveau scris, pe o foaie de hîrtie, drumul pe care trebuiau să-l urmeze şi întrebau cu mare grijă peste tot pe unde s-o ia. Aceştia din urmă erau îmbrăcaţi la fel cu pelerinii din ţări străine, purtau mantale lungi închise la culoare, bocceluţe din piele în spinare, pălării legate cu sfoară, la brîu mătănii, o cană de aramă pentru apă şi în mînă o măciucă. De obicei umblau cîte doi, rătăcind îndelung în cuprinsul ţării înainte de a se porni spre Roma. Oriunde poposeau, preoţii îi recomandau de la amvon dreptcredincioşilor ca pe nişte drumeţi plecaţi cu un scop pios, vrednici de a fi miluiţi. În timpul slujbei şedeau în tinda bisericii, vînzînd imnuri religioase, pe care le împărţeau celor care intrau sau ieşeau din biserică, ei înşişi cîntînd cîntece bisericeşti cu glas ridicat spre a atrage atenţia asupra lor. Mai jos vom spune care erau locurile unde se duceau milogii mai des.

Existau milogi care cutreierau ţara cu o cutie a milelor, cu cheta pentru bisericile arse sau stricate de vreme, pentru reparatul acoperişului, pentru orgă, pentru spitale etc. Purtau o cutie legată la gît şi adăstau prin parohii, cerînd să fie recomandaţi de la amvon enoriaşilor. Istoriile milogilor pomenesc uneori despre cutii ale milelor golite şi despre mîna întinsă în locul cutiei.

Alţii erau schilozi profesionali, prefăcîndu-se, sau uneori fiind cu adevărat, şchiopi, surzi, orbi şi muţi.

Cei care sufereau de boala copiilor sau de aşa-numita boală a Sfîntului Valentin, se străduiau să se zvîrcolească,

să ţipe, să se zbată cît mai tare, chiar în timpul slujbei la biserică sau prin cimitire, pentru ca acoperindu-se cu sînge să trezească mai degrabă mila.

Alţii cerşeau dezvelindu-şi rănile sau se prefăceau nebuni răcnind, ţipînd sau bolborosind vorbe neînţelese, dînd ochii peste cap. Unii de prin sate sau aşezări mai izolate, găsind momentul potrivit, cînd bărbatul nu era acasă, îşi legau o coadă de lup şi urlînd ca lupii se prefăceau c-ar fi vîrcolaci. Zărind vîrcolacul, femeia închidea uşile şi ferestrele cu multă spaimă şi se grăbea să-i dea un codru de pîine. Dar vîrcolacul refuza, ameninţa urlînd că se va duce în cîmp sau la vite dacă nu i se va da ceva mai 'acătării ca să-şi astîmpere foamea, pînă ce, tocmindu-se, obţinea de la biata femeie o mîncare mai bună. Uneori, cînd izbutea s-o nimerească pe săteancă singură acasă, se năpustea pe uşă înainte ca femeia să se baricadeze, se scălîmbăia, dădea ochii peste cap şi bolborosind ceva pe sub nas, zvîrlea nişte prafuri prin oale pînă ce, văzînd-o pe mamă înspăimîntată şi copiii ascunşi după sobă, pleca luînd cu sine ce poftea. De acolo provine probabil obiceiul de a-i ameninţa pe copii cu moşu, şi nu fără motiv.

Cîteodată le venea la socoteală să cerşească ţinînd pe lîngă ei un copilaş, spre a trezi astfel mila în ce priveşte starea în care se aflau ; copilaşul îl furau, cînd nu aveau unul propriu, dar acest lucru se întîmpla destul de rar, cerşetoarele mai tinere avînd copii care le prisoseau şi pe care-i vindeau de bună voie celor mai în vîrstă.

Milogii mai liniştiţi din fire preferau să stea decît să cutreiere drumurile. În acest scop îşi alegeau de obicei un loc în preajma unei fîntîni, socotită făcătoare de minuni, sau pe şleaurile mai umblate. Aici se rugau gemînd, întindeau apă de băut trecătorilor, îi îndrumau pe cei care se rătăciseră. În desişul pădurii, cîteodată la o răscruce de drumuri sau lîngă chipul unui sfînt cioplit în

lemn şi înnegrit de vreme, călătorul zărea o colibă cufundată în pămînt şi acoperită cu muşchi, din care se ivea un moşneag sprijinit într-un toiag şi cu mîna întinsă.

Unii dintre ei îşi duceau veacul prin preajma bisericilor, fiind acolo clopotari sau slujitori, iar în satul alăturat avînd privilegiul de a lecui oameni şi animale.

Îmbrăcămintea cerşetoarei, cu o neînsemnată deosebire, arăta ca aceea a milogului — zdrenţe iar la brîu nelipsita ulcică, slujind deopotrivă pentru a alunga duhurile rele cît şi pentru a pune în ea mîncarea de căpătat.

Babele şedeau în pragul bisericii şi îngînau cîntece religioase. Ocupaţia lor principală era să le vegheze pe lehuze, vrăjile, leacurile şi să stea la căpătîiul femeilor sărmane, de origine şleahtică atunci cînd erau bolnave sau trebuiau să nască. În acest din urmă caz se lăudau că erau iniţiate în taine mai deosebite. Babele şi moşii cunoşteau cel mai bine superstiţiile, vrăjile bune şi rele, toate precauţiile necesare ca răul să nu pătrundă în casă. Purtau la ele lumînări de ceară, tot felul de ierburi (ca de pildă gura leului şi pelin), iruri de pus pe rană, băuturi — stropeau staulele şi grajdurile, prisăcile şi stupii ca să-i ferească de deochi, ghiceau în palmă tinerilor, la fel ca ţiganii, legau în pădure crengi micuţe prin tufişuri făgăduind că peste trei ani vor creşte din ele copaci uriaşi şi multe altele. Răspîndeau credinţe de felul acestora : cînd îţi iese cineva în cale cu o cană goală, îţi merge prost, croncănitul de pasăre noaptea pe acoperiş prevesteşte o supărare, nu se cuvine să torci cu furca joi după-amiază, nici să coci pîinea vinerea, hîrleţul nu trebuie ţinut în casă şi nici capacul gol pe masă, nu e bine să mături odaia din prag îndărăt şi femeile însărcinate nu se cuvine să meargă la cimitir (această din urmă interdicţie era cu temei) ; alungau norii care aduceau grindină şi binecuvîntau cuibarele şi oalele de lapte pentru a aduce belşug în casă. Tămăduiau oamenii şi animalele de bolile cele

mai obişnuite la noi : răpciugă, rapăn şi altele. Dacă mai adăugăm felul în care dădeau sfaturile, figura misterioasă, gravitatea cu care săvîrşeau ritualurile, ca şi cum ar fi fost vorba de un act de cea mai mare însemnătate, toate acestea trezeau încrederea oamenilor. Poporul le atribuia o putere nemaipomenită şi cunoştinţe nelimitate, îi socotea atoateştiutori — fără să considere că au de a face cu Satana, ci dimpotrivă, socotind că puterea unora dintre milogi era o recompensă tainică a Celui-de-Sus pentru viaţa lor păcătoasă, suferinţele îndurate şi sărăcia în care trăiau. Nu ştiu să-mi explic în alt fel încrederea ce-o aveau oamenii de rînd în rugăciunile lor, în leacurile şi în priceperea lor de a dezlega vrăji.

Babele, mult mai adesea decît moşnegii, se îndeletniceau cu tot soiul de leacuri şi farmece şi niciodată nu părăseau coliba unde li se dăduse de pomană fără s-o apere de *necuratu*. De teamă să nu se abată asupra lui vreo năpastă, norodul era nevoit întotdeauna să dea. Pe lîngă toate acestea, odinioară, cînd diferitele stări sociale se deosebeau mai puţin şi erau mult mai legate între ele, babele le ajutau pe fetele de şleahtic sărace să se dichisească, să-şi îngrijească obrazul, să-şi vopsească părul şi sprîncenele, apoi cunoşteau şi distribuiu diferite elixiruri amoroase, aduceau ierburi (trebuitoare de multe ori) celor care duceau o viaţă de dezmăţ spre a rămîne sterpe, precum şi alte lucruri cu acelaşi efect, ca de pildă aşchii din coşciuge, muşchi de pe acoperişul bisericii etc., care erau puse în pat cu acelaşi scop — în sfîrşit erau confidentele cărora li se încredinţau toate suferinţele, ştiau tot, se amestecau în tot ce se petrecea în cuprinsul hoinărelilor lor. Dacă cineva îşi rupea piciorul, ele descîntau rana să nu obrîntească şi piciorul să nu se umfle, tămăduiau buboaiele şi spuzelile, ştiau să facă în aşa fel încît rodul nepoftit să piară, după cum la fel de bine cunoşteau leacul împotriva sterilităţii nedorite a soţiei şi lipsei de bărbăţie a soţului, împăcau soţii între ei sau

îi învrăjbeau, dădeau sfaturi privitoare la educaţia copiilor. Cîteodată dădeau sfaturi rele fetelor sau îmboldeau flăcăii să umble după fuste, aduceau solii dintr-o parte în cealaltă, convingeau, îi făceau să vină la întîlniri. La rîndul lor, milogii se preschimbau uneori în telali şi făceau negutătorie, mai cerşind o ruptură sau punînd mîna pe ea pe furiş, mai vînzînd-o după aceea. Făceau negoţ cu haine şi încălţări vechi, cu purcei sau găini, dar marfa lor cea mai importantă erau tot leacurile, băuturi şi iruri, ape din izvoare făcătoare de minuni, lumînări de ceară pe care le vindeau la praznice, obiecte votive pentru biserici, cruciuliţe de lemn. Sătenii luau totul şi plăteau pentru tot, la fel şi şleahticii mai săraci.

Orice babă era luată de oamenii de rînd drept vrăjitoare — poporul era încredinţat că toate, întorcîndu-şi cămaşa pe dos, în ziua de joi, pe lună nouă, îşi iau zborul din odaie pe fereastra de mijloc sau pe coş, călare pe vătrai şi că se îndreaptă, pentru cine ştie ce rînduieli, spre răscruci ; că devin invizibile atunci cînd vor, sau iau înfăţişări ciudate de animale, motani, capre şi altele ; că pot desfereca lacătele, se pot căţăra pe sfori pînă la mare înălţime şi pot păşi peste ape ca pe uscat ; că au vedenii cînd li se năzăresc lucruri miraculoase ; în mod obişnuit socoteau că îşi schimbă înfăţişarea de două ori pe lună : atunci cînd e lună nouă şi a doua oară cînd luna e în descreştere ; că noaptea iau uneori înfăţişarea morţii, la amiază de nălucă, iar seara de cotoroanţă sau zburătoare. Zburătorul, spirit rău, se împăca bine cu poporenii, luînd şi el înfăţişări felurite şi era vestit pentru faptul că la rugămintea sau la învoiala cu cineva, căra din cămara străină în a prietenilor săi tot ce găsea pe acolo.

Credem însă că putem, în sfîrşit, pune capăt enumerării, şi s-o mai numim doar pe una dintre îndeletniciri, anume pe cea mai însemnată, aceea de a spăla morţii, de a-i culca în coşciug şi a-i priveghia bocindu-i. Cum închidea ochii cineva într-o casă ţărănească, iar cei rămaşi — unii de spaimă alţii din ataşament — nu erau în stare să facă cele cuvenite, îndată puneau argatul s-o cheme pe babă, care era oricînd gata să vină, aceasta fiind îndeletnicirea ei cea mai bănoasă.

Am mai spus că poporul se temea de babe, cărora le atribuia puterea de a produce paralizia, sminteala, frigurile şi altele, cu fierturi din ierburi culese la anumite perioade de timp determinate.

Babele şi milogii umblau cîte doi sau cîte trei de la un praznic la altul, de la un iarmaroc la altul. Orbul şi cel care îl conducea, schilodul şi însoţitorul său, cîte un moş cu o babă prietenă, toţi veneau împărţindu-şi pomenile, uneori smulgîndu-şi-le şi ocărîndu-se între ei. De lăsata secului, roiuri nesfîrşite de milogi ocupau cimitirele bisericilor cîntînd, ţipînd, dezvelindu-şi rănile, oferind lumînărele spre vînzare, iruri şi leacuri de tot felul, simulînd boala copiilor, sminteala, paralizia. Ziua morţilor este pînă azi, aşa cum a fost odinioară, ziua cea mare a anului pentru milogi, ziua celor mai multe milostenii şi pomeni de sufletul celor răposaţi, pentru că atunci oricine dă de pomană, pentru că fiecare are pe cîte cineva drag pe lumea cealaltă, pe care-l deplînge, pentru care ţine să cumpere rugăciuni.

Pe atunci în Polonia cele mai importante locuri de întîlnire ale milogilor erau : Częstochowa, Nowa Kalwaria, Sfînta Cruce de pe Łysa Góra, Lezajsk, Staszówka, Szczepanów, Gniezno de Sfîntul Wojciech, Pilzno, de Sfîntul Ion, Rzeszów atunci cînd avea loc acolo cunoscutul iarmaroc, Jarosław, de Sfînta Maria, Przeczyce de Sfîntul Mihail, Łeki de Sfîntul Bartolomeu, Chełm de Pădure, Zawady, biserica Sfîntul Petru lîngă Dobrzechów şi altele. La Zawady a existat o vreme statuia făcătoare de minuni a Mîntuitorului pe cruce, din şoldul căreia curgea o apă pe care milogii o strîngeau, o duceau şi o vindeau, norodul fiind foarte doritor s-o cumpere. Milogii mai umblau ca hagii pînă departe, în ţări străine, după pîine,

dar cel mai adesea se duceau pînă la vecini, avînd, cum spuneam, o scrisoare cu pecete. Se duceau cu ghiotura în Ungaria, străbătînd (cum povesteau) cu mare spaimă munții Bieszczady ; se duceau în Transilvania, în Moldova, cei mai voinici ajungeau uneori la cazaci, unde poposeau mai îndelung, alții plecau în Silezia sau Moravia. Erau și dintre aceia care, pe lîngă cerșit, se ocupau și cu transportul de cai furați, aparținînd unei ligi de țigani, ba de multe ori duceau prin țară pe căi ocolite caii acestora, cumpărați în bună regulă, atunci cînd era nevoie.

Cîteodată aveau prilejul să vină în relație cu membrii unei clase mai înstărite, cărora le erau de trebuință pentru a transporta corespondența secretă, pentru a iscodi oștiri străine sau persoane străine. Așa, de pildă, unul dintre ei, în secolul al XV-lea, ducînd o scrisoare din partea împăratului Sigismund[1] adresată cavalerilor teutoni, a murit pe drum și taina a fost dată pe față, tovarășii lui (erau mai mulți) reușind să scape cu fuga. La fel și principele Siemion Słucki[2], s-a strecurat prin

[1] *Sigismund de Luxemburg*, rege al Ungariei între anii 1387–1437, împărat german între 1411 și 1437, rege al Boemiei de la 1419 la 1437, a permis arderea pe rug a reformatorului ceh Jan Huss (1369—1415). Era dușman al polonezilor, sprijinind pe cavalerii teutoni (n.t.).

[2] *Siemion Olelkowicz Słucki* a fost primul soț al principesei Halszka din Ostróg (1593—1582), căsătoria celebrîndu-se pe ascuns, la o mînăstire din Lvov, unde mirele s-a strecurat deghizat în cerșetor. La ordinul regelui Sigismund August, Halszka a fost căsătorită cu voievodul Łukasz Górka, în lipsa mamei sale. Protestele mamei și ale fiicei împotriva acestui de-al doilea mariaj abuziv și retragerea lor la mînăstire s-au soldat cu asediul mînăstirii, la dispoziția formală a regelui, și ducerea forțată a tinerei femei la cel de-al doilea soț. Această întîmplare, cu ecou extraordinar în epocă, este pomenită și de cunoscutul istoric literar polonez Aleksander Brückner, care, în *Istoria culturii polone*, o folosește drept exemplu pentru a demonstra condiția subordonată a femeii în cadrul familiei („Halszka și mama ei sînt martore"). Totuși în secolul al XVI-lea și în această privință se semnalează o îmblînzire a moravurilor. (Cf. : Aleksander Brückner, *op. cit.*, p. 59) (n.t.).

poarta foarte bine păzită a orașului Lvov ducîndu-se la principesa Halszka din Ostróg, care îi era făgăduită. Mai trebuie pomenit obiceiul ca la botez copiii oamenilor bogați să fie ținuți în brațe de milogi, ca să crească și să se dezvolte cît mai bine[1].

Figurile cel mai poetice de la noi erau orbii, cîntăreți din scripcă sau din cimpoi, care cutreierau satele și conacele boierești cîntînd tot felul de cîntece populare și imnuri religioase. Se spunea că cerșitul de acest fel asigură o pîine atît de dulce, încît de obicei fiul moștenea de la taică-său nu numai scripca dar și beteșugul, agonisit din copilărie cu bună știință.

Categoria cea mai imorală a milogilor peregrini foloseau o limbă proprie și diferită, în care se înțelegeau mai ales atunci cînd puneau la cale furtișaguri, limbă pe care o pomenesc și autorii noștri vechi, spunînd că milogii o vorbeau și astfel nu erau înțeleși de alții. Era limbajul meseriei lor care, la fel cu limbajul plutașilor sau al vînătorilor, avea expresii proprii (într-o anume măsură), dar în cea mai mare parte consta din cuvinte uzuale, cărora li se dădeau însă înțelesuri ciudate.

Din cele spuse pînă acum reiese limpede ce loc important ocupau cerșetorii în viața oamenilor simpli și ce influență mare exercitau asupra acestora. Baba primea copilul la naștere, baba o asista pe lehuză, deseori era cumătră, apoi pețitoare și vrăciță ; cînd murea un bătrîn, baba îl spăla, îl culca în coșciug și-l priveghea. Proverbul : acolo unde diavolul nu-i dă de capăt, trimite o babă, dovedește cît de multe erau în puterea babelor. Chiar și poveștile populare se dispensează rareori de intervenția unui moș sau a unei babe, figuri misterioase ivite nu se

[1] J. Żochowski (nota autorului). Probabil o referire la un articol al acestuia, în care e cuprinsă mențiunea.

știe cum și de unde și nemuritoare, pentru că se urmează fără întrerupere și fără sfîrșit.

Obiceiurile acestei clase erau un amestec straniu de religiozitate și superstiții, de rugăciuni și infracțiuni. Milogii aveau cîte o snoavă drept pretext pentru orice infracțiune, așa cum aveau un (presupus) leac pentru orice boală, în schimbul unui codru de pîine și a cîțiva gologani : știau să liniștească orice conștiință și să risipească spaimele maladive. Viața lor plină de taine, vîrsta, obiceiurile, poveștile tradiționale care circulau pe seama lor, totul îi învăluia în ochii poporului pe milogi cu un farmec straniu, inspirînd încredere în cîntecele lor din guslă, stimă amestecată cu teamă față de ei înșiși.

Răzbunarea acestor oameni, pe care cu greu îi ajungea pedeapsa legii, era cumplită. Uneori puneau foc șurilor sau aruncau ierburi vătămătoare în alimente. Într-un cuvînt, pe atunci, cerșetorii așa cum i-am zugrăvit erau întotdeauna necesari poporului, uneori primejdioși și veșnic gata să-și impună prezența.

Puțin altfel era milogul de la oraș, dar numai în măsura în care era influențat de un fel de viață mai diferit și de niște oameni ceva mai deosebiți. Mai luminat la minte decît cel de la țară, dar la fel de corupt ca acela, milogul orășean era încă mai perfid.

În scurtă vreme, cerșetorii de la oraș începură să se adune sub formă de frății sau bresle, care beneficiau de oarecari privilegii. Își aveau înscrisurile și catastifele lor, un condicar, slujbași proprii, o vistierie și flagelanți care purtau de grijă să nu se aciuiască nou-veniții prin tinda bisericii sau pe uliți, luîndu-le celor localnici pîinea de la gură. Asemenea frății s-au ivit la noi încă din secolul al XVI-lea, avîndu-și o casă în tîrg, drept loc de întîlnire, și datoria de a face rost de un preot, cînd unul dintre ei murea, și de un loc de veci, fie și pe cîmp. Foștii pușcăriași, cînd soseau într-un oraș, unde voiau să strîngă bani spre a se răscumpăra sau a pleca în hagialîc și unde cereau să fie recomandați milei publice de la amvon, erau obligați să se înfățișeze la sediul frăției, unde-și prezentau hîrtiile, în oraș nefiindu-le îngăduit să-și dezvelească rănile și nici să poarte copii în brațe. De obicei, din patru în patru duminici aveau loc întîlniri ale membrilor frăției, în legătură cu care se scria un proces-verbal. Doar în perioadele de foamete sau cînd se abătea vreo molimă, această rînduială înceta.

Săracii din bolnițe aveau un timp anume stabilit cînd le era îngăduită șederea pe străzi și în preajma unor anumite străzi. Capii breslei erau aleși dintre clopotari și slugi bisericești catolici, ortodocși sau protestanți.

Membrii frăției ședeau uneori în barăci anume construite, de pe lîngă tinda bisericii.

În general, la oraș, milogii erau mai supravegheați, cîrmuirea grijulie nu îngăduia tulburarea liniștii sub amenințarea pedepsei cu stîlpul infamiei, biciuirii sau a alungării din oraș ; în cazul în care se dovedea că folosiseră farmece sau chiar dacă erau numai bănuiți — erau arși pe rug fără milă. Cu mult mai liberă era existența cerșetorilor la țară, hoinăreau cu voie bună de la o casă la alta, prin locuri binecunoscute unde „moșul“ era întîmpinat ca o veche cunoștință. Nu încape îndoială că influența cerșetorilor era demoralizantă,pe unii îi împingeau la crimă și nu puțini erau aceia care, privindu-i cum trăiesc, prindeau gustul vieții trîndave, fără căpătîi și a cerșetoriei ; ajutîndu-l pe cîte unul să-și ascundă fără să fie prins cea dintîi crimă comisă, nu făceau decît să-l împingă către alte fărădelegi.

Pe lîngă relațiile la care ne-am referit dintre milogi și clasele sus-puse, trebuie să mai amintim și de praznicele pentru cerșetori, foarte dese în secolele al XV-lea și al XVI-lea, date de nobili și clerici, mai ales de epis-

copi. Dintre acestea făcea parte şi ritualul legat de Joia mare.

În ce consta de fapt cultura acestei tagme ? În cunoaşterea cîntecelor religioase, litanii, acatiste şi altele de acelaşi fel, a tradiţiei locale : poveşti, snoave, proverbe şi zicători şi a cîntecelor populare, a formulelor tradiţionale de magie şi incantaţii, a plantelor şi însuşirilor acestora. Şi asta s-ar părea că e tot. Mai trebuie adăugat că babele învăţau în mod practic să le ajute pe femei la naştere.

Aceasta era categoria din care îşi alese Twardowski un sol în persoana unei babe pe care o trimise la jupîniţa Agnieszka.

Întreaga Cracovie o cunoştea pe bătrîna Kachna, murdară, gheboasă, dar bună de gură, vicleană şi cu ochii în patru. Atît oamenii simpli de la marginea oraşului cît şi nobilimea de pe la casele lor din piatră o întîmpinau ca pe o veche cunoştinţă. Unora le dădea leacuri, altora le făgăduia să se roage pentru ei, pe unii îi distra cu bîrfeli vesele şi cu o trăncăneală plină de haz, întrecîndu-i în privinţa asta pe toţi, chiar şi pe cei mai mintoşi.

Nu cerea de pomană, dar venea să şi-o ia ca pe ceva ce i se cuvenea, tocmindu-se ca pentru o plată. Într-un cuvînt, ani îndelungaţi de practică în ale cerşetoriei, o anume ştiinţă în a judeca oamenii după înfăţişarea lor (pe care o au întotdeauna cerşetorii şi negustorii), pe lîngă asta pioşenia şi purtarea nepătată pînă atunci de vreo infracţiune îi dădeau curaj şi un mod de comportare propriu, care, din motivele amintite, nu mai mira pe nimeni.

Meşterul Twardowski o chemă pe cînd trecea pe stradă.

— Preasfîntă Fecioară din Częstochowa ! zbiera ea în gura mare, urcînd scările. Iată-l pe vrăjitor că vrea ceva de la mine. Măi, măi ! Trebuie să fie ceva deosebit, niciodată nu m-am aşteptat că i-aş putea fi de folos !

— Domnul fie lăudat ! spuse intrînd în odaie şi închinîndu-se pînă la pămînt.

Twardowski începu prin ai arunca în mînă o pungă doldora. Bătrîna o cîntări în palmă şi, privindu-l drept în ochi pe Twardowski, îl întrebă :

— Totul e pentru mine ?

— Totul e pentru tine ! confirmă meşterul, dar nu degeaba.

— Mă îndoiesc că ţi-ar face trebuinţă o rugăciune sau un leac. În folosul rugăciunii oricum nu crezi, iar în ce priveşte leacurile ai şi singur chiar prea de-ajuns.

— Ia ghici ce vreau de la tine ?

— Arată-mi palma, spuse bătrîna întinzîndu-i mîna. Twardowski i-o arătă zîmbind.

— Apăi ! zise peste o clipă Kachna, e vorba de o fată, îmi pun capul că e aşa.

— Ai ghicit, babo ! Vreau să faci în aşa fel încît să predai scrisoarea asta jupîniţei care stă în casa lui pan Stanisław Poraj, rudei dumisale, dumneaei jupîniţa Agnieszka.

— Mai degrabă m-aş duce cu scrisoarea la jupîniţele din suita reginei bătrîne [1], decît la cea la care spui. E tare fudulă şi cu nasul pe sus, de parcă s-a născut să fie regină. Tare mă tem, binefăcătorule, că din cauza acestei scrisori să nu mă aleg cu niscaiva pumni în spinare sau să mă dea afară în brînci.

— Nu te teme ! Doar să-i şopteşti de la cine e scrisoarea. Numai să nu te vadă nimeni înmînîndu-i-o şi nici să nu bage careva de seamă că ai vreo treabă cu jupîniţa.

— Apăi, binefăcătorule, nu-i prima dată că fac treburi din astea, răspunse Kachna. Cînd eram tînără, făceam şi eu ochi dulci, că eram subţire cum e trestia, încă nu-mi crescuse ghebul ăsta în spinare. Acum, la bătrîneţe, le mai dau oamenilor cîte o mînă de ajutor, şi-mi mîngîi şi eu astfel inima. Cînd nu mai poţi pune băutură în gură, barem te uiţi cum beau alţii. Fără să mă laud, nu numai la Cracovia şi în Podgórze nu găseşti alta mai pricepută ca

[1] E vorba de Bona Sforza (n.t.).

mine, dar nici chiar dacă ai umbla toată Polonia. Pe aici mă ştiu toţi, şi cu toate că-s bătrînă şi urîtă, m-au sărutat mulţi drept răsplată pentru vestea bună pe care le-am adus-o. Ai încredere, am să fac totul cum e mai bine. Ar trebui să n-aibă deloc minte ca să facă mutre.

— Dar poartă-te cu umilinţă şi ia-o pe departe, fiindcă ştii că-i mîndră ca o regină ! o mai sfătui Twardowski. Şi mai cu seamă să nu prindă nimeni de veste.

— Fii liniştit, meştere ! eu cunosc pasărea după penet şi omul după înfăţişare — ştiu cum să-l iau ! Iar fetele sînt toate la fel, binefăcătorule, pe dinafară arată ca nişte ouă de Paşte, diferit vopsite, dar pe dinăuntru sînt aceleaşi, zău aşa !

Şi plecă rîzînd.

Capitolul VIII

CARE A FOST RĂSPUNSUL JUPÎNIŢEI AGNIESZKA

Meşterul Twardowski aşteaptă cu mare nerăbdare întoarcerea Kachnei, dar în ziua aceea ea nu veni. Abia a doua zi, pe tăcute se strecură pe scară iar de acolo începu să ocărască atît de aprig slugile care o opreau să intre, încît auzindu-i glasul, Twardowski ieşi iute din odaia lui s-o întîmpine. Iar ea atunci prinse să se certe mai tare cu slugile, făcîndu-i lui Twardowski cu ochiul să le alunge.

La un gest al lui Twardowski, slujitorii plecară. Abia atunci, clătinînd din cap şi aţintindu-l cu privirea ochilor ei cenuşii, Kachna scoase dintr-o bucată de pînză o scrisoare împăturită.

Meşterul o recunoscu numaidecît, i-o luă din mînă şi cu inima bătîndu-i începu s-o citească.

Ia ghiciţi ce-i scria.

Agnieszka se învoia cu propunerea, dar cu jurămînt din partea lui Twardowski că se vor căsători numaidecît. Judecînd numai după scrisoare, ai fi zis că doar dragostea făcuse o minune cu fata cea mîndră. Dar nu era aşa ! O ungeau la inimă averea şi renumele logodnicului.

Nebun de bucurie, Twardowski îi azvîrli bătrînei Kachna o altă pungă cu bani. Baba o apucă lacomă şi cu ochii scînteind de poftă, ascunse banii sub fustă şi sub şorţ într-o pungă de piele, apoi mai rosti următoarele :

— Dumnezeu să te ajute, meştere, meriţi să fii fericit şi ştii să-l răsplăteşti pe omul sărman că te-a ajutat, nu ca alţii care pe deasupra te mai şi iau la rost şi zbiară la tine ca să-ţi dea mai puţin. Să nu-i fie de deochi (şi spunînd acestea scuipă), că tare-i frumoasă mîndruliţa, m-am uitat acum la ea mai bine, dar e a naibii de fudulă. De ce ţi-a căzut cu tronc, meştere, taman regina asta ? E o fericire tare anevoioasă, cînd trebuie să i te tot închini într-una şi să-i cazi la picioare.

Twardowski îi făcu semn cu mîna să tacă şi, fără să-i răspundă nimic, se înapoie la el în odaie. Acolo găsi cu mare uimire un călugăr bernardin care stătea lîngă masă cu o mutră plină de umilinţă.

— Ce cauţi aici şi pe unde ai intrat ? întrebă meşterul, uimit, oprindu-se în prag.

— Sînt gata să vă cunun chiar pe loc, răspunse călugărul cu gluga pe cap. După aceea descoperindu-şi creştetul şi cu rînjetul batjocoritor al Satanei pe obraz, adăugă : Întrucît jupîniţa Agnieszka s-a învoit.

— De unde ai şi aflat ?

— Aproape întreaga Cracovie a aflat, pentru că bătrîna Kachna, pe cînd venea încoace, şoptea la ureche noutatea cui vrei şi cui nu vrei.

— Trăzni-o-ar s-o trăznească de viperă bătrînă, strigă meşterul sărind în picioare şi fugind pe scară în jos. Are

să mă nenorocească trăncănind. Mai sînt două zile pînă sîmbătă.

Trimise slugile după ea, dar n-o mai ajunseră din urmă pe bătrîna Kachna, care intrase în primă cîrciumă și începuse să tragă la măsea cu alții de teapa ei, ba se pregătea chiar, cu zestrea dobîndită de la Twardowski și cu ghebul pe deasupra, să și-l pețească pe un orb tinerel, care-i plăcea foarte tare.

Slugile se înapoiară cu mîinile goale, pentru că o căutaseră pe străzi, pe cînd ea ciocnea paharul în cîrciuma de alături. Meșterul era din cale-afară de necăjit.

— Nu te teme, îl liniști Diavolul, de la cei cărora le dă Kachna de veste, n-are cum să afle pan Stanisław, iar jupînița Agnieszka n-o să-și calce cuvîntul. Deie Domnul să fii cu ea atît de fericit precît te porți azi cu nădejdea. În ce mă privește, îți plîng de milă că te-ai lăsat astfel îmbrobodit și legat la gard ! Dar dacă e să pieri în schimbul fericirii de o noapte, barem să te cunun cu mîna mea. După cum vezi, mi-s gata chiar în clipa asta !

— Gata, gata, *vade retro* [1] și lasă-mă singur, îi răspunse meșterul, mai am multe de făcut, nenumărate pregătiri.

— Încredințează-mi și mie o treabă ! Ți-aș putea fi de folos.

— Tu ai să mă ajuți numai s-o răpesc — ai să mîi caii și ai să ne îndrumi spre capela din pădure. Iar acum repet : *Vade retro.*

Spunînd acestea, Twardowski bătu din palme, începu să distribuie diferite porunci, pe unii îi trimise călare, pe alții cu trăsura în diferite părți, în sfîrșit, pe alții îi trimise în oraș pe jos. Chiar și doi demoni plecară iute după nu știu ce mirodenii. Zarva și pregătirile ținură în casa meșterului Twardowski pînă sîmbătă la vecernie.

---

[1] Înapoia mea (lat.). Expresie ce se folosește cu sensul de a respinge o propunere pe care nu vrei să o accepți (n.t.).

Capitolul IX

CUM S-A ÎNSURAT TWARDOWSKI ȘI CE-A FOST LA NUNTĂ

În fața biserici Sfînta Maria din Cracovia aștepta o caleașcă la care erau înhămați patru cai. Erau murgi toți patru, cai zdraveni de Frizia, împodobiți cu tacîm bogat, vizitiul avea pe cap o glugă închisă la culoare, pe margini stăteau doi feciori de casă, călări. Lîngă caleașcă se afla un bărbat înalt, înfășurat cu o mantie neagră, pe cap cu o pălărie cu pene negre. Din cînd în cînd ieșea înaintea cailor, de parcă i-ar fi cercetat cu luare-aminte, apoi iar suia treapta caleștii, ca peste o clipă să fugă spre pridvorul bisericii, așteptînd să se isprăvească slujba de vecernie.

Era meșterul Twardowski, iar caleașca neagră trebuia s-o răpească pe jupînița Agnieszka de la biserică. Amurgise, ultimele pîlpîiri roșiatice ale soarelui se stingeau spre apus, în biserică tocmai băteau toate clopotele odată. Gloata milogilor, care nu încăpeau în tinda bisericii sau care nu aveau voie să cerșească în ușă, umblau de colo-colo în piața din fața bisericii, cîntînd cu glas țipător, tînguindu-se, gemînd ba chiar blestemînd.

Puțin mai încolo stăteau slugile, caii de călărie și caleștile. Printre toate atrăgea privirile caleașca și atelajul meșterului, atît prin frumusețea cailor cît și prin culoarea neagră, care aducea mai mult a convoi de înmormîntare decît a nuntă.

În sfîrșit, slujba de vecernie luă sfîrșit și mulțimea se risipi ieșind din biserică. Twardowski, împins din dreptul ușii, neliniștit, cu ochii ațintiți asupra celor care ieșeau, o căută pe jupînița Agnieszka în mulțimea care se perinda prin fața lui în felurite straie și cu diferite chipuri. Greși de cîteva ori oprind persoane străine, sări

în lături, căutîndu-și mireasa în altă parte. În cele din urmă, după ce toată lumea ieșise din biserică și începură să se arate răzleți credincioșii întîrziați, meșterul zări printre ei chipul jupîniței Agnieszka, senin, de parcă s-ar fi aflat într-un moment oarecare al vieții și nu la un pas de a fi furată, de a fugi de acasă și de a se căsători în taină. Meșterul se repezi în direcția ei, o trase de mîneca lungă a rochiei și, închinîndu-se pînă la pămînt, îi șopti oprindu-se o clipă :

— Totul e gata !

— M-am așteptat la asta, să mergem, îi răspunse ea cu deplină liniște.

Și se apropie de caleașcă, îndrumată de Twardowski. Acolo slugile o ridicară în brațe și o așezară înăuntru. Twardowski încălecă, întoarseră spre șleau și porniră la trap.

Se înnourase și cerul se acoperea tot mai tare. Era primăvară, dar nu primăvara aceea verde și veselă, care umple inima de viață și speranță, îi întinerește pe cei vîrstnici și dă putere tinerilor — ci era primăvara aceea încă tristă și goală, fără nici un farmec, fără nimic verde și proaspăt, la mijloc între iarnă și primăvară adevărată, mai asemănătoare cu toamna decît cu primăvara. Ici-colo, petice albe de zăpadă acopereau țarîna neagră, aerul era cald și umed, vîntul pătrunzător, deși nu era rece. Drumul era prost, dar vizitiul știind că trebuie să se grăbească nu ținea seamă de nimic și gonea peste dealuri, pe drumeagurile pe care le cunoștea, fără să ia în seamă nici noroiul care stropea în jur și nici primejdiosul legănat al caleștii.

Goniră astfel tăcuți multă vreme — meșterul în urma caleștii pe care n-o slăbea din ochi. Se ivi o văpaie spre soare-apune, luna urcă pe cer, vîntul se domoli, caii goneau înainte. În sfîrșit, intrară în tufișuri, apoi în pădure, vizitiul lăsă caii să umble mai domol, se opriră la intrarea într-o capelă părăsită. Aici pîlpîia o luminiță,

iar un călugăr, stînd lîngă altar cu gluga în cap și cu etola, aștepta mirii. Twardowski sări jos de pe cal și o conduse pe jupînița Agnieszka în capelă.

Locul nu era cel mai nimerit pentru ceremonia cununiei. Capela, părăsită de mult, era tristă, afumată și ruinată. Pereții ei erau umezi, ferestrele sparte de vînt și furtuni, o grămadă de cioburi zăceau pe jos, băncile erau rupte, icoanele, făcute țăndări, doar din loc în loc se mai țineau în cîte un cui.

Altarul murdar era acoperit de o față de masă, în două sfeșnice pătate, din lemn, ardeau două lumînări, ale căror feștile lungi dovedeau cît de multă vreme fuseseră așteptați mirii. Intrînd în acel loc, era cu neputință să nu fii cuprins fără să vrei de tristețea care o produce pustiirea, moartea tuturor lucrurilor. Pe deasupra, în loc de covor, pe treptele altarului era întins un lințoliu alb stropit cu ceară și avînd o cruce albă pe el. Meșterul băgă de seamă, jupînița Agnieszka tresări uluită, dar el nu credea în prevestiri, iar ea se grăbea prea tare spre dorita nuntă ca să se lase intimidată de un atare fleac.

De abia se opriră în fața altarului, și începu oficierea nunții, care se desfășură cu o asemenea viteză, încît răspunsurile de abia apucau să urmeze întrebărilor. Schimbul de verighete și legarea mîinilor cu etola, totul avu loc ca în vis. Încă o clipă, și Twardowski ridicîndu-și soția în brațe urca împreună cu ea în caleașcă, după ce-și încredință calul unui slujitor, și o porniră spre Cracovia. Frumoasa Agnieszka, înfășurată într-o blană largă, rîdea și aștepta cu nerăbdare înapoierea în oraș, răspunzînd cu îndrăzneală și degajare, fără nici un semn de emoție, cuvintelor încărcate de fierbinte dorință ale soțului ei. Mijeau zorile cînd în pîcla fumurilor dimineții se iviră turnurile Cracoviei. În curînd vizitiul intră pe străzile de la periferia orașului, în tăcerea adîncă tocmai se auzeau clopotele bătînd de utrenie, cînd trăsura opri în fața casei meșterului.

Uşa era deschisă, iar slujitorii stăteau în aşteptare risipiţi de-a lungul coridorului, pe scară şi în stradă. Pîlpîiau lumînările care rămăseseră aprinse toată noaptea. Slujitorii mai harnici umblau de colo-colo, alţii moţăiau cuprinşi de somnul din zorii zilei. În odăi, se auzea multă zarvă. Jupîniţa Agnieszka îl întrebă pe soţul ei :

— Ce-i gălăgia asta ? Ai musafiri ?

— I-am poftit la nuntă, răspunse Twardowski zîmbind.

Coana Twardowska se îmbujoră de plăcere, şi îşi netezi rochia boţită pe drum. Chiar atunci se deschise larg uşa şi ea zări sala uriaşă cu pereţii tapetaţi cu damasc roşu şi cu şnur aurit, splendid luminată. În mijlocul încăperii se afla masa strălucitoare, plină de veselă de argint, în jurul ei oaspeţii care, la auzul zgomotului caleştii, se treziră din beţie şi începură să se ridice în picioarele care le tremurau.

Întîmpinaţi de strigăte vesele, tinerii căsătoriţi intrară înăuntru. Dar abia apucă proaspăta soţie a lui Twardowski să-şi ridice vălul, descoperindu-şi faţa în văzul curioşilor, cînd se auziră ţipete de mînie, de indignare, blesteme şi ameninţări.

— Agnieszka !

— Chiar ea !

— Pe care am crescut-o !

— Logodnica mea !

Meşterul îi poftise pe toţi fără să le dezvăluie numele viitoarei sale soţii.

Bătrînul pan Stanisław, cu obrajii în flăcări, făcîndu-şi loc prin mulţime, ieşi în faţă.

— Cum ai îndrăznit ? strigă. E o necuviinţă, un *scandalum* ! Ţi-ai îngăduit să-mi seduci ruda, s-o răpeşti din casa mea, deşi era logodită cu altul ? Mai mult chiar, ca să-ţi baţi joc de mine, nu te-ai sfiit să mă pofteşti aici, să fiu martorul acestei fărădelegi şi să privesc cu ochii mei la propria mea umilinţă ? Scoate sabia şi hai să ne tăiem.

— Staţi, staţi, strigau alţii încercînd să-l potolească.

— Domol, domol, strigau femeile.

Agnieszka uluită şi înspăimîntată se retrăgea în spatele soţului ei. Atunci se repezi negustorul, aşa-zisul logodnic.

— Ai îndrăznit să ataci *securitatem* a unei case cinstite şi să răpeşti o persoană care cu învoirea ei mi-a fost făgăduită de rudele sale. Mi-ai răpit ce era al meu, ca un tîlhar, hai să ne batem, daţi-mi o sabie, săriţi !

— Mai taci, tîrgoveţule, îl repezi unul dintre prietenii meşterului, n-ai dreptul să încrucişezi sabia, pentru că nu eşti şleahtic de neam. Poate c-o sări careva dintre noi să te bată cu ciomagul.

În vremea asta cei mai calmi încercau să potolească hărmălaia, nu-i lăsau pe cei furioşi să se încaiere ci îi despărţeau. Totuşi zarva sporea mereu. Atunci coana Twardowska, plină de îndrăzneală, păşi în faţă şi, luîndu-i apărarea soţului ei, strigă la pan Stanisław şi la ruda acestuia :

— Ce poftiţi domniile-voastre şi de ce faceţi atîta tărăboi ? Cui i-am făgăduit eu să-i fiu roabă, de mă socotiţi a domniilor-voastre de parc-aş fi o vită cumpărată la obor ? Sînt eu fiica dumitale, domnule Stanisław, de-ai vrut să dispui de mine fără să-mi ceri părerea ? Sînt eu oare soţia dumitale, domnule Dominaszek, de vorbeşti despre mine ca şi cum ţi-aş aparţine ? Ce drept aveţi asupra mea ? Eu sînt orfană şi-am făcut cum mi-a plăcut. N-aveţi decît să mă dezmoşteniţi şi cu asta am încheiat.

— Nu cu tine vorbesc, femeie fără minte, ci cu acela care te-a răpit, răspunse înveninat pan Stanisław. Du-te, vezi-ţi de crătiţi şi de războiul de ţesut, iar dumneata fă-te-ncoa cu sabia ! Ai să-mi plăteşti scump ruşinea la care m-ai expus.

Meşterul, care pînă atunci tăcuse, de parcă jignirile şi ameninţările nu l-ar fi atins deloc, în sfîrşit spuse :

— Încetișor, oameni buni! Mai întîi și întîi trebuie să jucați la nunta mea. Hei, să cînte lăutarii, vreau s-aud viorile.

Cum rosti aceste cuvinte, lăutarii, îmbrăcați în haine nemțești, se urcară pe o laviță și pan Stanisław încă mai răcnea, Dominaszek negutătorul încă mai blestema, cînd, la auzul arcușului fermecat, țipînd, lovind cu bățul sau cu sabia, toți cei de față, încercînd zadarnic să se împotrivească, o porniră într-o horă nebună în jurul mesei.

Meșterul îi vrăjise în așa fel, încît toți cîți erau acolo începură să salte ca apucați, și cu toate că unii erau mînioși, zvîrleau vorbe urîte și doreau să se ia la bătaie, totuși se împingeau în neștire fără să se oprească din joc. Furioși, obosiți, năuciți, continuau să se răsucească în tonurile vrăjite ale muzicii care nu mai contenea. Începuseră să albească zorile, iar ei tot mai țopăiau prin odaie cu poalele sumese. În sfîrșit, pan Stanisław începu să ceară îndurare.

— Meștere, poruncește lăutarilor să tacă, striga, am obosit de moarte! Curmă chinul nostru! Te iert, dar lasă-mă să plec. N-am să-ți mai calc pragul. Pentru Dumnezeu, cere blestemaților ăstora de lăutari să se astîmpere! Dominaszek, ține-mă cît poți de tare și nu-mi da drumul.

Dominaszek întinse brațul după pan Stanisław, ca să-l oprească din joc, dar n-apucă bine să-l atingă că se și despărțiră, fiecare ajungînd în altă parte, ca niște mingi izbite între ele în goană.

Meșterul și tînăra lui soție făceau haz și rîdeau să se spargă nu alta; pînă cînd, în sfîrșit, văzîndu-i pe toți istoviți, Twardowski făcu un semn. Muzica se opri, toți căzură la pămînt, de unde mulți nu mai izbutiră să se scoale.

Și îndată se iviră pe masă talerele de argint și ulcioarele încărcate cu mîncare și băutură — începea ospățul. Dar nuntașii, care se arătaseră supărați, de teama unei

noi răzbunări a meșterului plecară pe furiș pe la casele lor.

Meșterul și soția lui se așezară în capul mesei, pe scaune împodobite cu perne de catifea. Prietenii îi înconjurară și zaiafetul cu strigăte de *vivat* ținu pînă noaptea. În zori mirii dispărură, bețivanii rămaseră cu ulcelele în mînă, iar cei lacomi, care se ghiftuiseră prea tare, plecară să se doftoricească.

Tot orașul Cracoviei socoti că noaptea scursă fusese nemăsurat de lungă. Ba erau și unii care susțineau c-a durat patruzeci de ceasuri [1]. Alții au lăsat scris c-a ținut treizeci de ceasuri. Dar în această privință nu îndrăznim să facem vreo afirmație mai precisă. Știm numai că lui Twardowski i se păru atît de scurtă încît despre această împrejurare cita întotdeauna un proverb rusesc [2].

Capitolul X

CUM A TRĂIT TWARDOWSKI CU NEVASTĂ-SA, CUM, SFĂTUIT DE DIAVOL, A TRAS CU URECHEA LA CE SPUNEA EA ȘI CE A MAI FĂPTUIT DUPĂ ACEEA

Cine nu cunoaște fericirea curată a celor dintîi clipe de viață conjugală, cînd sînt sorbite din cupa dragostei primele picături de miere, cînd un anume farmec neștiut, o necunoaștere reciprocă a celor doi soți dă un gust tainic vieții? Cine nu cunoaște aceste zile pline de fericire, de

[1] Motivul e preluat probabil de Kraszewski după mitologia elină. În timp ce îl procrea cu Alcmena pe Hercule, Zeus a poruncit nopții să fie mai lungă (nota ediției polone).

[2] Acest proverb, cu conținut frivol, Kraszewski n-a considerat potrivit să-l reproducă (nota ediției polone).

speranță, cînd ți se pare că întreaga viață se va scurge astfel în bucurie, înțelegere și dragoste? De asemenea zile are parte și perechea cea mai nepotrivită, pentru că pe buza cupei cu venin se află întotdeauna un strop dulce de nebunie, de amețeală și de desfătare. În acele zile, soții se mai menajează încă unul pe celălalt, se respectă, se alintă, intimi doar în măsura în care acea intimitate e necesară dragostei lor, nu se abat de la anumite forme de politețe care aruncă un fel de umbră ideală, nepămînteană, asupra primelor zile de bucurii conjugale. Soțul și soția se privesc, încearcă să se cunoască (a te cunoaște înainte e vorbă goală!) și în această semiîncredere, ținîndu-se în frîu fiecare, cît sînt de fericiți! Nu decurge oare de aici că acela care dorește o căsnicie fericită, de lungă durată, trebuie s-o dobîndească printr-o purtare prevenitoare și manifestarea simțămintelor de afecțiune, dacă adevărata afecțiune lipsește?

Primele zile de conviețuire ale lui Twardowski cu soția lui au fost asemeni cu ale tuturor, erau fericiți unul cu celălalt. Ea își uită pentru o clipă mîndria, nu se mai gîndea la măriri, la slavă și la bogății, pentru că primele începuturi ale unei iubiri fierbinți îi erau de ajuns să trăiască. Iar el, îndrăgostit pînă peste cap, stînd la picioarele ei, sărutîndu-i mîinile și uitîndu-i-se adînc în ochi, simțea în acele clipe că nu-i mai rămăsese nimic la care să rîvnească. Doar atunci cînd îi trecea prin minte gîndul morții, cînd își amintea iadul căruia îi vînduse sufletul, obrazul i se înnegura și fruntea se mohora. Dar atunci cînd o pasiune pune stăpînire asupra cuiva, în focul ei se topesc și pier toate gîndurile străine acesteia. Și Twardowski tot astfel se gîndea rar, tot mai rar la iad. Iar Satana din ungher privea la tot, vedea totul și doar zîmbea pe tăcute. Știa prea bine că așa nu poate să fie mereu. Știa ce zace în tainițele inimii coanei Twardowska și ce viitor îi așteaptă pe amîndoi.

Trecură astfel zile, luni — aproape un an întreg — și abia spre sfîrșitul lui începu să se schimbe coana Twardowska. Firea ei pierdu blîndețea primelor zile, înfumurarea și dorința de a porunci ieșeau încet-încet la suprafață. La început însă totul era confuz și se petrecea treptat și cu delicatețe. Iar Twardowski ceda zîmbind și glumind, îndrăgostit la fel ca la început și, prin urmare, împăciuitor. Doar uneori, cînd rămînea singur cu gîndurile lui, i se înnegura fruntea și reveneau vechile clipe de îngîndurare. În vremea asta jupînița Agnieszka făcea pe stăpîna casei, cheltuia banii pe nimicuri, făcea lux și născocea într-una noi petreceri. În scurtă vreme casa începu s-o plictisească, dorea mereu alți adoratori și alți musafiri. Căuta să-i aducă pe cei mai sus-puși ca să-i facă să se minuneze de bogățiile ei, pe cei mai deștepți, ca să-i umbrească ea, cu propria ei inteligență, și uitînd pe începutul de dragoste, căreia îi hărăzise parcă de formă primele zile de conviețuire cu Twardowski, se consacră patimii care-o stăpînea: pofta de mărire și de strălucire.

E cu neputință de povestit cum de-au ajuns la situația asta, cum s-a dezvoltat și cum s-a dat pe față firea ei ascunsă, cum, pe încetul, soția și iubita s-a preschimbat într-o femeie nesuferită. Twardowski avea nevoie de liniște ca să poată gîndi, iar ea îi cerea să-i distreze pe nătărăii care-i înălțau ei osanale; dorea să lucreze în tihnă la cercetările sale asupra naturii, iar ea îl trăgea în lume, printre oameni plicticoși, unde voia să dobîndească aplauze și laude. Nici la el acasă n-avea bietul înțelept o fărîmă de liniște. N-avea o oră sau un colț al casei numai pentru el. Prin cărțile lui dădeau iama cîinii și papagalii cucoanei, pe care Agnieszka îi ținea fiindcă îi avea și regina și nevasta voievodului. Iar meșterul Twardowski era nevoit s-o servească necontenit.

Du-te în cutare loc sau fă cutare, deveniseră în scurtă vreme singurele vorbe pe care i le spunea. La început

erau îndulcite de expresii ca : scumpule, iubitule, sufletelule. După aceea se eliberă și de ele și, simțind că are depline puteri, își luă avînt.

Dar vine și clipa cînd chiar cel mai calm dintre oameni își iese din sărite, cînd și cel mai răbdător își pierde răbdarea și cel mai blînd se indignează. Această clipă se apropia și pentru meșterul Twardowski, pe care pînă atunci doar dragostea nețărmurită îl ținea robit. Ajunse tot mai puțin tandru, tot mai trist, la urmă își îngăduia o ușoară împotrivire, își arăta nemulțumirea sau refuza să-i dea ascultare. După aceea urmară neînțelegerile de cîteva ceasuri, care se încheiau întodeauna seara, cînd frumoasa își împletea părul pregătindu-se să se urce în pat. Certurile scurte se preschimbară în certuri de cîteva zile sau de-o săptămînă încheiată. Și cu toate că lumea încă nu știa ce se petrece între ei, cu toate că în aparență domnea buna înțelegere, în lăuntrul menajului bîntuia războiul și se pregătea să se dezlănțuie furtuna.

Fiindcă toate vin pe nesimție. Timpul ne îmbătrînește pe nesimțite, durerile ne mănîncă pe nesimțite, dragostea ne înlănțuie pe nesimțite, neînțelegerea începe dintr-un nimic și focul se aprinde de la o scînteie. La fel și începutul războiului lor matrimonial era alcătuit din tăceri și toane, apoi din mici certuri încheiate cu îmbrățișări noaptea pînă ce, în sfîrșit, ajunseră la certuri mari. Dacă neînțelegerea înnoptează măcar o dată sub pernă, numaidecît se instalează în casă. Băgară de seamă amîndoi că vor trăi luptîndu-se, se înarmară și gata războiul !

Dar nu era ușor să lupți cu Twardowski ! Avea știința la îndemîna lui, limbajul și vorbele la alegere, vrăjile în ajutor, mii de mijloace, pe cînd ea nu se bizuia decît pe încăpățînarea-i de femeie și pe o armă știrbită — resturile fostei iubiri. Dar în acest război civil fosta iubire se făcu scrum și mai mult îi strica decît îi era de folos

La urmă, cum se vedeau se certau, iar Diavolul rîdea pe înfundate și aplauda.

Într-un rînd intră și în odaia lui Twardowski, cînd acesta, transpirat tot, mînios, după o ceartă mai mare cu nevastă-sa, ședea mîhnit și dus pe gînduri.

— Bună seara, meștere ! spuse. Nu ne-am văzut de mult. Cu toate că te-ai însurat, aș zice că ai o supărare, după cît te văd de trist și îndurerat. Oare atît de curînd s-a stricat căruța ?

— Fleacuri, fleacuri ! spuse Twardowski, ștergîndu-și fruntea. Oarecari necazuri în casă nu pot fi despărțite de însurătoare, *malum necessarium* [1].

— Văd eu bine ce se întîmplă, nu te preface, spuse Diavolul rîzînd. Citesc în sufletul domniei-tale ca într-o carte deschisă. Îmi îngădui, meștere, să-ți amintesc cum socoteai că vei fi fericit iar eu căutam să te opresc de la această căsătorie ?

— Nu m-am înșelat socotind că voi fi fericit. Nu-s decît niște nori trecători.

— Norii aceștia, meștere, devin tot mai negri, soția ta tot mai cicălitoare — o știi și singur. De ce vrei să te ascunzi de mine ?

— Cine ți-a spus că soția mea ar fi de vină ?

— Mai întrebi ? Pe-al șaptelea hău plin cu pucioasă, uitat-ai oare că eu știu întotdeauna totul și nu mă despart de tine nici o clipă ?

— Dacă le știi atît de bine pe toate, dă-mi un sfat, rosti meșterul.

— Un sfat ? Acum ? După ce ți-ai luat-o pentru giugiuleală veșnică ! De ce nu mi-ai dat ascultare atunci cînd te-am sfătuit s-o seduci, să sorbi miezul dulce și, după ce ți-ai potolit setea, să zvîrli învelișul netrebuincios precum coaja unui fruct ?

---

[1] Rău necesar (lat.) (n.t.).

— De ce? Pentru că n-am vrut şi atît. Am avut şi eu părerile mele, felul meu de a vedea lucrurile.

— Ai făcut cum te-a tăiat capul şi s-a isprăvit cum am prezis, vorbi iar Diavolul cu veşnicul lui rînjet. E timpul să pui capăt acestei purtări prosteşti.

— Cum să-i pun capăt?

— Va fi de-ajuns dacă ai s-o alungi.

— Eu s-o alung? Să-mi alung soţia din casă? Ai căpiat? Ce-o să zică lumea?

— Lumea! Gura lumii îţi aduce fericirea?

— Diavole, ar fi josnic să-mi alung soţia.

— Ce fel de soţie?

— Păi nu-i nevastă-mea?

— Ba e, cum să nu! Fiindcă v-am cununat eu.

Meşterul Twardowski cam uitase de asta şi ducînd traiul de zi cu zi al celorlalţi oameni, se obişnuise să se socotească însurat ca oricare.

Se lăsă o clipă de tăcere pe care o întrerupse iar Twardowski:

— Nu-i chiar atît de rea precît îţi pare.

— E mai rea decît îţi închipui, spuse Satana. Se vede însă că tot o mai iubeşti. Stai cu ea, dacă viaţa alături de ea îţi place, dar n-ai vrea să te convingi de cinstea ei?

— Mă înşală? Ea mă înşală? Îndrăzneşte să mă înşele? Iubeşte pe altul? strigă Twardowski sărind de la locul lui şi repezindu-se la Satana. Asta nu-i cu putinţă!

Iar Diavolul rece, fără să se mişte de unde se afla, răspunse:

— Şi totuşi aşa stau lucrurile. Ea te înşală!

— Nu te cred pînă nu mi-o dovedeşti!

— Foarte bine!

— Cu cine? Spune, spune!

— Foarte simplu, de vreo două luni şi mai bine cu unul proaspăt, un tinerel. Cu acel sclivisit de cămăraş

crăiesc, pan Krzysztofor, care are minte cît încape în tidva unui dobitoc mort.

— Nu se poate! E cu neputinţă, strigă meşterul. Am să mă duc să văd, am să mă conving şi am să-i omor!

— N-ai decît, du-te. Dar dă-mi voie să-ţi spun acum la despărţire că n-am mai văzut un înţelept mai prost decît tine. În loc să aştepţi pînă te convingi, în loc să te răzbuni calm şi cu sînge rece, să-ţi îngădui bucuria unei adevărate răzbunări, vrei ca ea să se mînie, să te certe, să te biruie plîngînd, să te prostească şi să-ţi lege iar braţele făcîndu-te orb pe viaţă!

— Păi atunci ce să fac? Spune, sfătuieşte-mă. Vezi doar că mă frige!

— Aşteaptă, ascultă-mă cu răbdare. Prefă-te c-ai fost chemat la un bolnav şi că pleci într-un loc la vreo cinsprezece-şaisprezece mile distanţă de aici. Cum pleci, cum are să trimită după noul ei iubit. La noapte ai să te strecori în casă prin poarta dinspre grădină şi din odaia alăturată ai să poţi auzi ce-şi spun şi-ai s-o poţi alunga cu ruşine.

— Bine, aşa să fie! Dar nu vreau s-o văd pentru că n-aş fi în stare să-mi păstrez taina.

Apoi chemă un slujitor şi-l trimise să-i dea de ştire soţiei sale că urmează să plece în mare grabă, pentru cîteva zile.

Nu trecură decît cîteva clipe şi Diavolul îi arătă lui Twardowski o slujitoare şi confidentă a stăpînei, care pleca strecurîndu-se prin uşa din spate.

— Uite-o că s-a şi dus să-l cheme pe fustangiu. O să-i iei pe amîndoi ca din oală.

Caleaşca gata pregătită se ivi în faţa casei, Twardowski plecă, iar Diavolul, făcîndu-se invizibil, rămase să stea la pîndă

Cu cîtă nerăbdare, trimiţînd caleaşca să iasă din oraş, rămase să aştepte ştirile la hanul de lîngă Poarta Flo-

riańska[1]! Cît de tare îi bătea inima de mînie, de indignare, de nerăbdare iar vinele îi zvîcneau. În sfîrșit, sosi în goană Satana și, cu un zîmbet cu adevărat diabolic pe buze, rosti doar un cuvînt:

— Hai!

Noaptea era senină, strecurîndu-se pe lîngă ziduri ajunseră pe tăcute în grădina din spatele casei meșterului Twardowski. Împinseră încetișor portița și se strecurară pe nesimțite în odaia lipită de dormitor. Aici se opriră.

— Unde sînt? întrebă tremurînd de emoție Twardowski.

— Chiar aici alături. Ascultă cu răbdare și-ai să auzi ce-și spun. S-ar părea că nu se află pe lume altă convorbire atît de atrăgătoare pentru urechile soțului decît aceea a soției sale și a iubitului acesteia! îl luă Diavolul peste picior.

Ținînd o sabie uriașă care-i tremura în mînă, Twardowski se apropie de ușă, palid, gîfîind, scos din fire și ascultă.

Iar în dormitor se purta următorul dialog

. . . .

— Nu-i adevărat, nu-i adevărat, niciodată nu l-am iubit pe soțul meu.

Era glasul coanei Twardowska și erau cele dintîi vorbe pe care soțul ei le auzi.

— Dar, draga mea Agnieszka — (Twardowski auzi glasul curteanului) — pentru el l-ai respins pe Dominaszek, care era atît de bogat, te-ai lipsit și de averea lui Stanisław Poraj și a soției sale! Eu știu tot! Ba te-ai învoit să fii și răpită. E un sacrificiu de-ajuns de mare!

— Că l-am refuzat pe prostălăul de Dominaszek?

[1] Cea mai veche poartă a Cracoviei, construită în jurul anului 1300. Se află lîngă bastionul rotund, gotic — Barbakan (n.t.).

— Asta nu-i de mirare, o întrerupse curtezanul, dar moștenirea Porajilor! sate, case, capitaluri, care au de o sută de ori mai multă minte decît Dominaszek! Astea sînt cît se poate de înțelepte.

— Twardowski a fost și este cu mult mai bogat decît Dominaszek și decît toți Porajii la un loc. Las-că mi-am făcut eu bine socotelile.

— Hai, Agnieszka, mărturisește, stăruia bărbatul, m-am uitat la voi cu multă băgare de seamă în primele clipe, se vedea limpede că-l iubești.

— Se vede că m-am prefăcut cu multă artă, se auzi glasul Agnieszkăi, dacă am izbutit să vă duc pe toți, nu numai pe el! Păsările le prinzi cu capcane și bărbații cu dragostea. După ce le-ai pus jugul în spate nu mai scapă atît de ușor.

— Într-adevăr, ești o femeie tare descurcăreață, zău așa! spuse pan Krzysztofor rîzînd. Iar Twardowski ăla al tău, care e socotit atît de mintos și vrăjitor pe deasupra, tare prost trebuie să mai fie, de nu ți-a ghicit jocul. Dar cine nu s-ar lăsa prins în mrejele unei iubiri prefăcute, cînd aceasta, pe lîngă faptul că-ți mîngîie trufia, mai are și ochi atît de frumoși.

Aici meșterul îi auzi cum se sărută și era gata să deschidă ușa, dar Diavolul îl opri.

— Mai stai puțin și mai trage cu urechea, poate că afli ceva interesant.

În dormitor continua convorbirea întreruptă doar de sărutări.

— Spune-mi dacă în afară de faptul că e bogat nimic altceva nu te-a îndemnat să te măriți cu el? se auzi iar glasul lui pan Krzysztofor. Doar ți-au cerut mîna și alți bărbați bogați.

— Să-ți explic ca să mă înțelegi, răspunse femeia. Cu tine trebuie să fiu sinceră. L-am preferat altor bărbați pentru că era bogat, om cu vază și cu multă faimă. Toată

viața am visat la bogății, la glorie și la măreție, aș fi dat orice ca să le dobîndesc. Și cum soțul meu avea toate aceste trei însușiri, nu m-am codit nici un moment, simțeam că doar asta îmi lipsea ca să mă simt fericită. Iar peste o clipă adăugă : Nu știam că ai nevoie și de dragoste ca să poți trăi, fiindcă am cunoscut-o datorită ție.

Aici avură loc alte sărutări și îmbrățișări.

— Totuși nu înțeleg de ce se spune că Twardowski ar fi a toate știutor și magician, cînd el te lasă să-l înșeli cu atîta nepăsare și nu bănuie nimic. Nu bănuie că l-ai dorit nu pe el ci banii și gloria lui atunci cînd i-ai dat mîna. Asta îmi amintește de poezia marelui nostru poet, care zice : „A străbătut lumea pe uscat și pe mare“ [1], dar n-am de gînd să ți-o recit pe toată.

Peste o clipă se auzi iar glasul Agnieszkăi :

— Așa pățesc întotdeauna marii înțelepți, care, stînd cu ochii ațintiți la cer, n-apucă să vadă pămîntul ! De-altminteri am găsit la unul ceea ce îmi trebuia, și am găsit la altul restul. Sînt soția lui și iubita ta, am faima și bogățiile lui și dragostea ta, prin el trăiesc în lume, datorită ție trăiesc pentru mine însumi. Ambele vieți compun una întreagă.

— În ce mă privește, repet într-una, fiindcă nu încetez să mă mir, ce mai înțelept fără minte !

Auzind acestea, Twardowski nu se mai putu abține, deschise ușa cu zgomot, se năpusti în iatac cu sabia înălțată și pe loc se auziră două țipete speriate.

Pan Krzysztofor vru să apuce sabia care se afla chiar lîngă el, dar văzu cu uimire că ținea în mînă doar un mîner de care era atîrnată o bucată de pînză. Iar Twardowski mînios continua să-i măsoare în tăcere.

---

[1] Poezia aparținînd lui Jan Kochanowski, este intitulată : *Despre un matematician* și sună în felul următor :

A străbătut lumea pe uscat și pe mare, / Norii și vîntul poate să-i descoasă, / Pe toate le știe, cîte-n lună și soare, / Dar nu știe că are o c... în casă !

Coana Twardowska se ghemuise în pat ascunzîndu-și capul sub căpătîi.

— Nu-i așa că-i prost Twardowski ? strigă meșterul. Deștept ești doar tu, deșteaptă e ea ! Iar el e un prost, prost pentru că v-a pîndit, prost pentru că v-a prins, prost pentru că are să vă pedepsească în mod exemplar — sînt prost, Agnieszka, eu, soțul tău ! Sînt prost muieraticule, fustangiule ! Deștept ești tu, că te-ai lăsat prins în cursă. Tare mai ești deștept ! Ia arată-ți deșteptăciunea și descurcă-te din bucluc — de asemenea și tu, frumoasă doamnă, atît de vicleană și de pricepută în înșelăciune. Voi începe cu tine. Nu ești și nici n-ai fost vreodată soția mea, pentru că nu preotul ne-a cununat, ci un oarecare a slujit, o nuntă măsluită. Pleacă din casa mea, stricato — pleacă ! Cerșește pe străzi sau vinde oale, tu care-ai jinduit la măreție și avere. Du-te și gustă din sărăcie ! Pleacă din casa mea, desfrînato !

Apoi bătu din palme și pe loc veniră slugile.

— Dați-o afară, strigă. Și dacă va îndrăzni să-mi mai treacă pragul, loviți-o cu vergile. Nu vreau să te omor, mai bine am să te pedepsesc cu disprețul meu și cu sărăcia. Asvîrliți-o afară. Ieși afară !

Iar slujitorii o înhățară și o aruncară, plînsă, în drum. O urau de multă vreme, așa încît făcură ce li se poruncise întocmai și fără milă.

— Iar tu, drăguțule, care voiai să pui mîna pe sabie, îți rînduiesc douăzeci de ani de căință. Ai să-i petreci rătăcind pe străzi și în piele de cîine, de dulău rîpciugos, pe care toți îl alungă cu pietre sau toarnă uncrop peste el, cînd încearcă să se apropie de vreo poartă. Du-te și ține-i de urît iubitei tale, drăguțule.

Cum rosti aceste cuvinte, pan Krzysztofor se preschimbă într-o javră, lătră, chelălăi și fugi gonit de vergile slugilor nemiloase. Era începutul răzbunării lui Twardowski.

Capitolul XI

CUM S-A RĂZBUNAT TWARDOWSKI

După această încercare de căsătorie, Twardowski se schimbă foarte mult. La început continuă să umble după femei, mai avînd încă nevoie de ele şi socotind că va putea găsi totuşi una care să-l iubească sincer. Dar speranţele lui se dovediră zadarnice. În vreme ce orice prostănac putea găsi chiar mai multe iubite care să se dea în vînt după el, ba chiar să-şi înşele bărbaţii de dragul lui, el nu izbuti să găsească nici una care să-l îndrăgească pentru altceva decît pentru aurul sau faima lui. De ce ?

Pentru că, după cîte se pare, femeilor le plac iubiţii mai proşti decît ele, nesimţindu-se alături de ei umilite. Vor să-şi păstreze rangul şi să poruncească tuturor din jur. Minţindu-se singur, Twardowski se văzu nevoit să se mulţumească deci cu dragostea pe bani, simulată, fără saţ, de care mulţi se agaţă atunci cînd, îmboldiţi de patimă, nu găsesc ceva mai de soi. Asemeni vînătorului nevoit să bea dintr-o baltă cu apă sărată cînd, însetat, nu află un izvor cu apă curată. Aşadar, după ce-şi alungă nevasta, meşterul Twardowski avu parte doar de compania femeilor uşoare, pe care le cumpăra cu bani. Rînjind, Diavolul îi strecura fete tot mai atrăgătoare, iar atunci cînd bietul Twardowski, cuprins uneori de întristare, îşi amintea toate dezamăgirile pe care le încercase în viaţă, el îi şoptea :

— Ascultă-mă pe mine, meştere, altă dragoste nu există, poate doar pentru proştii care cred în ea ! Există patimi, porniri animalice, nebunie platonică, dar ceea ce tu denumeşti iubire *per excellentiam*, aşa ceva nu există pe lume, după cum nu există nici pasărea fenix şi nici sirenele, cu toate că bărbaţi plini de înţelepciune le descriu. Toate acestea sînt poveşti poetice.

De voie, de nevoie, meşterul trebui să se mulţumească cu ceea ce putea dobîndi, adică ceea ce era mai rău. Satana anume îi băga în cap lui Twardowski că altă iubire nu se află, de teamă ca dragostea adevărată să nu-l ducă pe calea virtuţii, aşa cum îi duce pe toţi adevăraţii îndrăgostiţi.

Astfel trecură iar ani mulţi.

Se scursese multă vreme de la despărţirea meşterului Twardowski de soţia lui ; într-o zi acesta se întorcea acasă de la un bolnav, însoţit de slujitorii şi de curtenii săi, ca de obicei mohorît şi obosit, nedormit, chinuit de gînduri negre, care întotdeauna pun stăpînire pe cei ce şi-au trăit traiul şi sînt sătui de viaţă.

Tocmai intra cu alaiul său în piaţă, cînd, întorcînd capul fără să se gîndească la nimic, zări pe cineva care-l făcu să zîmbească amar.

Era Agnieszka, soţia lui, care şedea palidă şi tristă într-o gheretă lipită de calcanul unei case, cu o grămadă de oale în faţă.

Purta o rochie ruptă şi murdară, ochii îi erau înfundaţi în cap, părul lipit de tîmple, buzele vinete, iar din farmecul ei de altădată nu mai păstrase decît expresia aspră a ochilor, care, la fel ca pe amorezii de odinioară, acum îi respingea pe cumpărători. La picioarele ei zăcea un cîine urît, cenuşiu-închis, pe vremuri iubitul ei, pe care acum îl hrănea de milă.

Văzînd-o, meşterul simţi un nou val de mînie în suflet şi o nouă dorinţă de a se răzbuna. Se întoarse către slujitorii săi şi le porunci.

— O vedeţi pe muierea aceea care şade acolo şi vinde oale ? E o hoţoaică netrebnică. Duceţi-vă, spargeţi-i oalele, iar cîinelui trăgeţi-i o bătaie zdravănă.

Slujitorii, înarmați cu bîte, dădură ascultare poruncii și pe dată strada răsună de țipetele femeii și de urletele cîinelui.

În timp ce se petreceau acestea, Twardowski trecu pe acolo încet, în caleașca-i aurită, bucurîndu-se de plînsul Agnieszkăi, care, recunoscîndu-l, își acoperi fața cu palmele și căzu cu fruntea în țărînă.

Iar Satana se înălță în văzduh peste capul meșterului, aplaudînd din toate puterile.

Descoperind deci ultimul adăpost al sărmanei Agnieszka, Twardowski, ori de cîte ori trecea pe acolo, poruncea servitorilor lui să-i spargă oalele și să snopească în bătaie cîinele. Pînă ce, deznădăjduită, femeia se mută în altă parte.

Dorința de răzbunare din inima lui Twardowski nu putea fi domolită. Nu-i păsa într-atît că fusese trădat, cît că se lăsase tras pe sfoară. Iar aceasta îl îndurera mai mult ca orice. Își avea mîndria lui ! Cu timpul nu-i mai părea rău că-i pierduse dragostea, ci sîngera că se umilise și că se făcuse de rîs în ochii oamenilor. S-ar fi cuvenit s-o ierte cîndva că-i jignise amorul propriu ! Dar acesta e un lucru pe care oamenii mîndri nu știu să-l ierte niciodată, nimănui.

Capitolul XII

CUM A ÎNCEPUT TWARDOWSKI SĂ-ȘI REGRETE TRECUTUL ȘI CUM S-A SFĂDIT CU DIAVOLUL

Dar sfîrșitul a toate e mîhnirea, puține sînt bucuriile acestui tărîm de lacrimi, care să nu fie însoțite mai devreme sau mai tîrziu de amărăciune, și urmate de tristețe. Fie că-ți pare rău de clipele trecute ca de un bun

pierdut, fie că-ți plîngi viața petrecută în durere, fie că ceea ce a fost odată fericire se preschimbă în plictis și sațietate. Cu jale se încheie toate.

La fel stăteau lucrurile și cu Twardowski, care nu-și aflase nicăieri liniștea, nici în învățătură și nici în lumea cu ale cărei plăceri se desfăta, îi era dor și-i părea rău că și-a închis drumul veșniciei. Începu să-și zică în sinea lui că rea afacere încheiase cu Satana că nimic nu-i mai de preț decît sufletul și nemurirea. Tot ce dobîndise era trecător și avea să dispară odată cu el. Chiar și o amintire nu era în măsură să-l consoleze de cele întîmplate neavînd sprijin în viitor. Iar viitorul i se părea întunecat și amenințător. Cîtă vreme viitorul era undeva departe, nu-l îngrijora, dar iată că se apropia ceas de ceas. Privindu-și creștetul cărunt, Twardowski regreta scurtimea vieții omenești. Totuși trăise atît de mult ! Din locul unde se afla acum, totul i se părea fără noimă, știința atît de vană și de măruntă față de lume și de lumi, bucuriile — puncte neînsemnate în raport cu veșnicia !

— Iată cum se înfățișează viața ! spunea. Unde e acea împlinire datorită înțelepciunii la care m-am așteptat ? Visurile despre fericirea pe care ți-o dă învățătura unde m-au adus ? La jalea și dorul după vremea irosită. Dar pofta aprigă de a mă bucura de viață ? La sațietate, la silă de tot și de toate.

În adîncul inimii se rușina și-i părea rău, știți de ce anume ? Ia ghiciți.

De clipele primei tinereți, a credinței nevinovate și a virtuții, a acelor clipe de aur cînd nici prin minte nu-i trecea că viața ar putea fi pentru el la un moment dat atît de amară.

Pe atunci i se părea că o să-și treacă viața în cuibul părintesc, în tihna gîndurilor și a preumblărilor, în dragostea curată și în liniștita conviețuire cu soția și copiii săi.

E drept că, ulterior, Twardowski luase în derîdere imaginea acestei fericiri calme, denumind-o *fericirea proș-*

tilor. Acum, după ce gustase din tot, şi după ce-i rămăsese doar un gust amar în gură, ofta de dorul acestei vieţi, singura care i se părea a fi la fel de pură la izvor ca şi la vărsare, singura care nu lasă un zaţ pe fund.

„De ce m-oi fi abătut pînă într-atît de la viaţa care mi-a fost hărăzită ? se întreba singur. Ce-am dobîndit prin această schimbare ? Doar amărăciune. Pe ogorul părintesc aş fi dus-o atît de bine, aş fi trăit liniştit, liber, în pace ! Aş fi învăţat să preţuiesc ceea ce astăzi, fiind lehămesit, nu-mi face nici un fel de impresie, liniştea şi priveliştea frumoasă a lumii ; aş îndrăgi viaţa la ţară, primăvara, natura, aş fi fericit într-o linişte netulburată şi fără mustrări de conştiinţă. Iar soţia mea ar fi fost, nu încape nici o îndoială, un înger — la fel ca mama !"

Cînd se înapoia cu privirea din acest trecut, de care se lepădase, spre cele de acum, vedea cum i se cască la picioare iadul. Tremura la gîndul că nu-l va însoţi pe drumul cel fără de întoarcere nici măcar amintirea mamii şi nici clipele dulci ale copilăriei, întrucît cel osîndit la iad ia cu sine doar chinul şi amintirea păcatelor.

Scruta tot mai des viaţa sa trecută şi tot mai des se înapoia cu gîndul la anii tinereţii, la clipele de credinţă adîncă şi fierbinte, cînd, fiind încă învăţăcel, alcătuia cîntece religioase întru cinstirea Maicii Domnului şi a sfinţilor, cîntece pe care poporul cucernic încă le mai intona prin biserici. Cînd îşi amintea simţămintele de pe atunci şi fericirea curată pe care o încerca, îi părea şi mai rău după ele, regretînd ruptura dintre acele timpuri şi anii de mai tîrziu. Cu asemenea gînduri îşi trecea adesea nopţi întregi, atunci cînd Diavolul nu-i strecura în schimbul lor alte îndeletniciri sau nu-l înlănţuia cu vreo nouă desfătare care să-l ameţească.

Către sfîrşitul ei, viaţa meşterului Twardowski deveni tot mai tristă. El simţea că se apropie clipa cînd Diavolul urma să-l ducă în iad. Cîteodată îi da prin gînd să încerce

să scape de acest sfîrşit, dar, amintindu-şi păcatele pe care le făptuise, îi pierea îndrăzneala. Îşi simţea conştiinţa apăsată ca de un bolovan.

Într-un rînd, Twardowski îşi petrecu toată noaptea bătîndu-se astfel cu gîndurile, comparînd viaţa la care rîvnise cu cea care-i fusese rînduită, convingîndu-se mereu că voinţa şi mintea nu-i sînt de ajuns omului spre a fi fericit, că alegerea pe care o face patima esta aproape întotdeauna falsă şi aduce după sine tristeţe.

Cîntau cocoşii şi mijea de ziuă cînd meşterul Twardowski îşi răcorea fruntea încinsă şi tăiată de creţuri în aerul rece al dimineţii şi trăgea adînc în piept adierea zorilor, încercînd să se dezmeticească. Dar era zadarnic.

Parcă îi luaseră foc creierii, iar răsufletul îi era greu, de abia i se mai umfla pieptul, ca nişte porţi vechi şi ruginite.

În jurul lui era pustiu, doar Maciek-păianjenul îşi ţesea pînza la fereastră. Meşterul îl privi şi îşi spuse în sinea lui :

„Pînă şi el e mai fericit ca mine ! Unde mi-e gloria şi la ce-mi slujeşte ? Unde mi-e viaţa şi cu ce m-am ales de pe urma ei ? Unde mi-e înţelepciunea căreia i-am sacrificat atîtea ? Iată, în acest craniu pleşuv, căruia i se spune capul şi coroana omului, creierul — lăcaşul sufletului, înţelepciunii, memoriei, simţirii. Creierul meu e o colibă veche, scuturată de vînturi şi furtuni, care se apleacă şi stă să se năruie. Sufletul şi ştiinţa abia de mai încap acolo, iar înţelepciunea — pe care am cumpărat-o cu preţul veşniciei — în curînd îşi va lua zborul din acest lăcaş strîmt şi incomod !

De mi-ar fi rămas măcar amintirea fericirii. Dar fost-a oare fericire ceea ce am denumit astfel în cuprinsul vieţii mele ? Astăzi, cu excepţia cîtorva clipe ale tinereţii, toate amintirile mele sînt negre ca tăciunele.

Pe cînd se zbătea cu aceste gînduri amare, se făcu ziuă de-a binelea, tîrgoveţii deschideau ferestrele şi prindeau să înalţe spre cer cîntece religioase.

În liniştea dimineţii Twardowski recunoscu un imn pe care îl compusese chiar el, tînăr fiind, în cinstea Fecioarei Maria. Auzindu-l îşi aminti atît de limpede de tinereţe şi de nădejdile lui risipite, simţi o atît de adîncă părere de rău, încît, frîngîndu-şi mîinile şi lăsînd ochii în jos, cu urechea aţintită la cîntecul care pătrundea pe fereastră odată cu aerul proaspăt al dimineţii — îl podidi plînsul!

Erau lacrimi amare, lacrimi care de zeci de ani nu se mai rostogoliseră pe obrazul lui îmbătrînit — lacrimi de deznădejde.

Cel care cînta avea inima uşoară, pe cînd meşterul Twardowski şi-o simţea împovărată de mîhnire şi de amărăciune. Lacrimi mari îi picurau pe haină, şi rămase stînd astfel multă, multă vreme, plîngînd şi amintindu-şi de anii cei tineri.

Apoi brusc, cînd văzu parcă aievea în faţa ochilor acea casă părintească liniştită, acea fericire cîmpenească, acea viaţă tihnită şi plină de virtute, apucă fereastra cu mîini tremurătoare, o trînti şi sări la o parte. Se răsuci. În spatele lui stătea Ucigă-l toaca.

— Nimic de zis, a fost un cîntec foarte frumos! zise Satana în bătaie de joc, privind ochii roşii ai lui Twardowski.

Acesta se înfăşură cu mantia lui largă, se aşeză pe scaun şi nu răspunse nimic.

— Dar lăsînd gluma deoparte, vorbi iar Diavolul, ai îmbătrînit, meştere şi ai început, asemeni tuturor celor împovăraţi de ani, să duci dorul tinereţii. Se vede limpede că ţi s-a urît cu viaţa. Ştii ce, ia-ţi toiagul de pelerin şi pleacă la Roma.

— De asta-ţi arde? răspunse meşterul Twardowski cu mînie. Mai aşteaptă.

—N-am încotro, trebuie să aştept, deoarece aşa stă scris în zapis, că nu te pot lua decît de la Roma, spuse Diavolul. Dar domniei-tale, meştere, nu ţi se pare c-a venit vremea s-o închei cu viaţa asta amărîtă? În iad nu e chiar atît de rău precum se spune. Că n-o duc chiar toţi prea grozav, asta cam aşa-i, de ce să mint, dar se şi exagerează, se exagerează chiar mult în descrieri.

Meşterul continua să tacă îndîrjit, iar lacrimile proaspăt vărsate şi gîndurile de mai înainte la tinereţea lui pierdută îl umpleau de ură împotriva netrebnicului Diavol, căruia îi atribuia toată nefericirea vieţii sale.

— Văd că te afli în toane rele, meştere, spuse Satana. Păcat! Are să fie foarte grea înfruntarea noastră. Dar e o primăvară atît de frumoasă, iar Italia e o ţară atît de încîntătoare şi de interesantă, la fel ca şi străvechea capitală a lumii, Roma, încît te sfătuiesc, spre folosul dumitale şi al sănătăţii dumitale, să întreprinzi această călătorie. Nici n-ai să mă crezi cîtă bucurie afli într-o călătorie. Eu, care tot cutreier lumea, pun prinsoare că nu se află pe lume nimic care s-o egaleze. Iar Italia, domnul meu, Italia e o ţară minunată. Şi italiencele! Italiencele sînt femei plămădite din lava Vezuviului. Ce să mai zic de Roma! Ah! Roma, ce mai oraş! Crede-mă, meştere, cînd te văd atît de trist, atît de abătut, îmi dau seama că nu se află alt leac mai bun pentru domnia-ta afară de o călătorie la Roma.

În timp ce Diavolul perora astfel în bătaie de joc, Twardowski şedea mîhnit şi tăcut. În sfîrşit, sări în picioare şi strigă punînd mîna pe o carte:

— Pe întunecimile iadului, Diavole, nu mă mai plictisi şi pleacă. Jur că piciorul meu n-are să calce nici în Italia şi nici la Roma!

— Ia te uită, ceva neaşteptat! răspunse Satana. Ce-are să se aleagă de învoiala noastră, în care articolul XIV, paragraful trei, stabileşte că te pot lua cu mine la Roma?

— Fă ce știi, spuse Twardowski.

— E ultimul cuvînt al domniei-tale ? mai întrebă Diavolul.

— Ultimul meu cuvînt. Pleacă !

Diavolul se înclină cu multă politețe și ieși din odaie în tăcere.

Capitolul XIII

CUM A CLĂDIT DIAVOLUL PENTRU TWARDOWSKI O CRÎȘMĂ

Cu toate că-l salutase pe Twardowski cu atîta politețe, Diavolul plecă din casa acestuia foarte mîhnit. Se scărpina în cap, bătea din picior, fornăia pe nas și nu știa ce să facă. Nu-i plăceau părerile de rău ale lui Twardowski după anii tinereții sale, care puneau tot mai des stăpînire pe el. Se temea ca acesta să nu se căiască și era grăbit să-l înhațe, dar nu-i trecea prin minte cum și ce să facă pentru a-l trimite mai degrabă la Roma. Cel mai rău era că Twardowski abia jurase să nu pună niciodată piciorul în Roma ! Musai să-l silească cu vreun vicleșug.

— *Ergo* [1], raționa Diavolul (diavolii au acest obicei de a argumentat întotdeauna), nu va ajunge la Roma, dacă nu se va duce în Italia, *ergo*, noi nu-l vom putea înhăța. Ce-i de făcut ? În chirograf nu stă scris : *Roma Italiae ! Vivat !* Pot așadar să caut o altă Romă sau să fac rost de vreo *Roma Polonorum*. Ia te uită ce se întîmplă cînd nu ești de ajuns de prevăzător ! Dac-ar fi adăugat : *Italiae*, nu mai aveam ce-i face.

[1] Așadar (lat.) (n.t.).

Ajungînd la capătul raționamentului și urzindu-și astfel planul, Satana își desfăcu aripile și își luă zborul.

Zbură astfel destul de multă vreme, pînă cînd privirea i se opri asupra unei crîșme noi aflată pe drumul ce duce la Sandomierz [1], a cărei clădire încă nu era gata încheiată. Încă nu avea nici ziduri, nici ferestre și nici țigle pe acoperiș, ci numai schelăria și niște căpriori subțiri.

În jurul acestora se rotea călare un șleahtic, văicărindu-se și țipînd.

Diavolul, curios de felul lui, coborî lîngă el sub înfățișarea unui flăcăiandru și se ivi în fața lui cu căciula în mînă și scărpinîndu-se în cap.

Șleahticul zbiera în gura mare :

— Afurisiților, puturoșilor, adunătură de neisprăviți ! Las-că vă arăt eu vouă, dacă îmi ieșiți undeva în cale sau dacă veți trece prin satul meu ! Vă învăț eu minte, să nu vă țineți de cuvînt. Pun eu mîna pe voi și vă măsor niște vergi pe spinare. Pentru că o singură dată nu le-am plătit la zi prăpădita lor de leafă, și-au zvîrlit cît colo teslele și mistriile și-au luat-o razna. S-au dus care încotro, la toți dracii. Iar tîrgovețul din Sandomierz, căruia i-am închiriat cîrciuma, cere să-i dau îndărăt și banii și arvuna, dacă nu-i gata crîșma în ziua la care ne-am învoit. Fir-ar să fie ! Ziua se apropie, meșterii i-ai de unde nu-s, lotrii ăștia pe deasupra au mai și răspîndit zvonul că eu n-aș fi bun de plată !

— Mă rog de iertare, boierule, că vorbesc neîntrebat, spuse Diavolul ieșind în față cu o mutră spășită. Spuneai că această crîșmă nu va fi gata în ziua pentru care te-ai învoit ! N-ai putea să-mi spui și mie care e sorocul ?

Șleahticul aruncă o privire disprețuitoare în direcția puiului de țăran și-i răspunse :

— Ce-ți pasă, prostovane, nu-i treaba ta ! Poate că te-au trimis hoții ăia de meșteșugari să faci pe iscoada.

[1] Unul dintre cele mai vechi orașe poloneze, pomenit în *Cronicile* lui Gallus în anul 1097 (n.t.).

Las-că te învăţ eu minte, neobrăzatule! Mai îndrăzneşti să-ţi rîzi de mine!

— Te rog să nu mi-o iei în nume de rău, boierule, răspunse Satana. Eu sînt un meşter călător, care umblu în căutare de lucru, îmi am ortacii mei şi m-aş putea tocmi să facem noi lucrarea asta.

— S-o faci tu, un coate goale?

— Cînd trebuie să fie gata crîşma?

— Cînd, necînd, peste vreo două zile! răspunse şleahticul mînios.

— Păi are să fie gata chiar atunci, spuse Diavolul cu îndrăzneală.

— Asta nu-i cu putinţă!

—Ba are să fie, repetă Diavolul.

— Cum, bădărane, aici e de lucru pentru o lună!

— Ca să zic aşa, doar pentru o oră, răspunse Satana privind în jur.

— Afară doar dacă ţi-or veni diavolii în ajutor.

— Chiar de-ar fi aşa, domniei-tale n-are de ce să-ţi pese.

Şleahticul se uită lung în ochii presupusului muncitor, iar acesta zîmbi.

— Ei, dar mie domnia-ta ce-ai să-mi dai în schimb? întrebă Satana.

— Ce-am să-ţi dau? Degeaba, tot n-ai s-o poţi face. Cîţi ortaci ai?

— Un cap şi două mîini, răspunse Satana.

Şleahticul, tot mai mirat de răspunsurile ţăranului, ridică din umeri, se răsuci şi strigă:

— Nu se poate s-o faci! Îţi baţi joc de mine, ţărănoiule.

— Ce-ţi pasă domniei-tale de ortacii mei, numai să fie crîşma gata mîine, spuse flăcăul. Iar dacă n-are să fie, dacă n-o să fii mulţumit, o să pui să-mi tragă o sută de vergi pe spinare. Te învoieşti?

— Mă învoiesc! răspunse şleahticul rîzînd fără voia lui, şi oleacă speriat. Dar ai o mutră de pehlivan, parcă ţi-ai bate joc de mine. Poate că te-a pus la cale păcătosul ăla de tîrgoveţ, care cred eu că i-a ridicat şi pe ceilalţi muncitori împotriva mea, cu gîndul ca, dacă n-o fi crîşma gata la vreme, să-mi ia arvuna îndărăt. Dar bagă de seamă, cu mine nu-ţi merge. Nu-ţi merge!

— La urma urmei, care-i baiul? vorbi iar Diavolul. Trimite domnia-ta încoace paznicii, porunceşte-le să mă păzească şi dacă nu-i gata crîşma, pui să-mi tragă vergile. Iar crîşma nu ţi-o fac în două zie, ci ţi-o ridic pînă mîine dimineaţă, negreşit.

— Atunci ei fi chiar diavolul însuşi! strigă şleahticul.

— Oi fi, răspunse presupusul ţărănuş, dar domniei-tale ce-ţi pasă?

Şleahticul îşi făcu iute cruce, iar Diavolul se înecă şi tuşi.

— Care va să zică ne-am înţeles, spuse Satana. Isprăvesc eu cîrciuma. Nici măcar nu pretind vreo răsplată, un singur lucru am să cer.

— Şi care e acela? bolborosi şleahticul privind cu teamă în jur.

— Un fleac de nimic, o să te umfle rîsul cînd ţi-l voi spune, dar eu ţin la el, c-am pus prinsoare.

— Despre ce e vorba şi ce fel de prinsoare?

— Am să-ţi cer îngăduinţa să numesc cîrciuma după cum mi-o plăcea.

— N-are nici o noimă. Eu i-am dat un nume. Vreau să-i zic „Novaţia".

— Mie, după cum ţi-am spus, mi-e gîndul la un rămăşag, şi vreau să-i zic cum m-o tăia capul, în schimb nu-ţi iau nici un ban drept plată c-am să-ţi ridic crîşma.

— Şi cum ai să-i spui?

— Cum mi-o plăcea.

— Musai să-mi spui, trebuie să ştiu ca nu cumva să cuprindă vreo jignire, sau să mă faci de rîsul lumii.

— De asta să nu te doară capul pe domnia-ta, am să-i dau un nume foarte frumos, numele pe care-l poartă cel mai faimos oraş din lume.

— Adică ?

— Am să-i spun : „Roma".

— Roma ! Foarte ciudat ! Cum de te-ai gîndit la acest nume ? Ce fel de rămăşag mai e şi ăsta ?

— Asta-i taina mea. Dar altminteri te învoieşti ?

— Păi mă învoiesc. Ţine minte numa să fie gata mîine neapărat. N-am să îngădui să-ţi baţi joc de mine !

— Mîine dimineaţă pofteşte domnia-ta şi vino iar aici.

— Voi veni.

— Poţi să-i spui şi tîrgoveţului cu care te-ai înţeles să vină să vadă crîşma. N-are să-i lipsească nici măcar un perete.

Cu aceasta, şleahticul se duse.

A doua zi de dimineaţă crîşma era gata şi cu acoperişul pus. Zidurile era înălţate, ferestrele şi uşile drese, pînă şi focul ardea în vatră, iar lîngă el sta Diavolul nostru şi se încălzea.

Deasupra uşii de la intrare, pe o tablă, sta scris : „Crîşma Roma".

Capitolul XIV

DESPRE VIAŢA TRISTĂ PE CARE O DUCEA TWARDOWSKI

Sfîrşitul vieţii lui Twardowski era tot mai plin de amărăciune, tot mai trist. Nu-l ma interesa şi nici nu-l mai ademenea lumea, la care rîvnise atît de tare după ce se văzuse întinerit. Încetase să-l mai preocupe ştiinţa pe care

o epuizase. Posomorît, cu capul plecat, cu obrazul plin de creţuri, cu fruntea întristată, gîrbovit, în straie negre, tăcut, atrăgea privirile lumii ca o făptură ciudată, iar pentru el însuşi era un necontenit prilej de chin.

Din tot trecutul lui îi mai rămăsese numai faima îndoielnică a vieţii şi a leacurilor sale miraculoase şi a cunoştinţelor sale de magician.

Fie că îndeletnicirea de medic îi umplea timpul, care acum îi trecea cu mare greutate, şi-l smulgea gîndurilor rele, fie pentru alte pricini, Twardowski nu renunţă pînă la urmă la obligaţiile sale de acest fel. Dar începuse să folosească tot mai rar vrăjile şi tot mai mult lecuia cu mijloace obişnuite decît cu tertipuri diavoleşti. Pe lîngă asta, recunoştinţa, plata, gloria îl interesau atît de puţin, îi deveniseră atît de indiferente, de parcă ar fi încetat să mai trezească vreun ecou în sufletul lui.

Nici nu-ţi venea să te uiţi la el, pentru că şi obrazul lui şi întreaga lui atitudine îi oglindeau starea de spirit. Fiecare zbîrcitură de pe faţa lui vorbea despre amărăciuni şi păreri de rău, iar fruntea lui boltită acoperită cu piele galbenă sta mărturie despre lupta ce avea loc îndărătul ei. De cînd începuse astfel să piară pe încetul, se văzu părăsit de oameni, întrucît aceştia îi fuseseră doar prieteni de ospeţe şi pahar. Nimeni nu-i rămase credincios pînă la urmă, căci cei care obişnuiau să-l ridice în slăvi stînd la masa lui se ruşinau să-i întindă mîna, socotind — după cum îl vedeau că umblă îmbrăcat — că scăpătase. Unul singur, Maciek-păianjenul, ţesîndu-şi ca de obicei pînza într-un ungher, nu-l părăsise, cu toate că s-ar fi putut prea bine duce în altă parte.

De parcă ar fi vrut să se pedepsească singur, Twardowski se ducea iar adeseori la Krzemionki şi, de pe stînca ce purta numele şcolii sale, privea împrejurimile, stînd ore întregi acolo. În tot răstimpul acesta, deşi mîhnit, niciodată lacrimile nu-i mai udară chipul ca în dimi-

neața aceea memorabilă cînd melodia cîntecului compus încă în tinerețe îi înduioșase sufletul. Niciodată nu-i mai sparseră carapacea simțirii.

Era o existență tristă, însingurată, toată pradă deznădejdii și mustrărilor de conștiință, amestecată cu frica de iad și de osînda veșnică.

Era o moarte înceată, fără de nici o speranță. Bătrînul acesta chinuit afla oarecare alinare în aceea că-i jurase Diavolului să nu pună niciodată piciorul la Roma. Dar ori de cîte ori își amintea mutra ce-o făcuse Diavolul atunci și resemnarea rece și tăcută a aceluia cînd își luaseră pentru ultima oară rămas bun, se speria că are să i-o coacă în vreun fel, venindu-i de hac.

Capitolul XV

CARE A FOST SFÎRȘITUL MEȘTERULUI TWARDOWSKI

Într-o seară, Twardowski auzi niște bătăi la ușa casei sale și strigăte :

— Deschideți, deschideți, pentru numele lui Dumnezeu !

Twardowski nu mai ținea pe lîngă el nici măcar un singur slujitor, atît de mare era părăsirea în care trăia, așadar se duse singur să deschidă.

Abia împinse portița, cînd năvăli înăuntru un bărbat tînăr și bine îmbrăcat, cu un obraz frumos, dar tulburat și palid.

— Aici locuiește meșterul Twardowski ? întrebă.

— Aici și eu sînt acela, răspunse moșneagul. Ce poftești de la mine ?

— Pentru Dumnezeu, meștere, scapă-l pe taica ! Toată nădejdea ne-o punem în domnia-ta. Dacă nu-l salvezi dumneata, apoi nu-l mai scapă nimeni.

— Dar ce-a pățit părintele dumitale ?

— A avut un accident grozav și caii l-au zdrobit. Am chemat o grămadă de medici, dar toți au spus : poate doar Twardowski din Cracovia să-l scape, noi nu știm ce să-i mai facem. Acum zace, mai mult mort decît viu ! Scapă-l, te rog, în numele lui Dumnezeu. Am să-ți dau tot ce poftești !

Meșterul zîmbi și clătină din cap.

— Sînteți departe de aici ?

— Cam departe ! Tocmai de lîngă Sandomierz. Atras de faima domniei-tale am venit pînă aici. Am cai de schimb în diferite locuri, pe drum. Pentru Dumnezeu, urcă-te în trăsură, meștere, și să plecăm împreună !

Twardowski nu răspunse nimic, îi făcu doar semn cu mîna tînărului să-l aștepte și se duse să ia ceea ce socotea el că i-ar fi de trebuință pentru bolnav. Se înapoie numaidecît cu o bocceluță sub braț, urcă în caleașcă și o luară din loc ca vîntul. Ai fi zis că bidivii nici nu ating pămîntul cu copitele ; la cîteva mile distanță schimbară caii și tot astfel de mai multe ori pînă ce, după o călătorie destul de lungă, tînărul îi arătă lui Twardowski o crîșmă nou-nouță, așezată la o răscruce.

— Aici zace taica, îi spuse lui Twardowski.

Opriră; tînărul sări afară, apoi îi spuse :

— Eu o iau înainte, poftește după mine, te rog să poftești.

Intră în crîșmă, meșterul după el.

De abia apucă Twardowski să treacă pragul, că ușa se închise cu zgomot în urma lui și se iscă o zarvă pînă la cer. Mare i-a fost mirarea meșterului care-l căuta zadarnic pe bolnav din ochi. Chiar atunci se ivi în fața lui, ieșind din iatac, Diavolul, vesel nevoie mare și fluturînd chirograful în mînă.

— Ce cauți aici ? strigă la el meșterul.

Satana tăcea, apoi îi puse sub nas chirograful și rosti grav, rar și patetic :

— Această crîșmă se numește „Roma".

La aceste vorbe, Twardowski se zăpăci și toate gîndurile i se învălmășiră în cap. Se repezi mai întîi spre ușă, dar ușa era închisă, ferestrele le păzeau diavoli cu duiumul, căminul îl înfundase anume cu trupul lui un alt diavol. Fuseseră luate toate măsurile de precauție și nu era chip să se strecoare afară. Totuși, Twardowski nu-și pierdu cumpătul și, zărind într-un leagăn un prunc de cîteva luni, îl luă în brațe cît ai clipi, apoi răsuflă.

— Așa, fecior de cățea, credeai că ai pus mîna pe mine ! Dar mai va, Diavole, ai să mai aștepți pînă la calendele grecești. Nu poți să mă iei de aici împreună cu pruncul care e botezat și fără de păcat.

— Ce-ai spus ? șuieră Diavolul.

— Ce-ai auzit ! N-ai cum să mă iei de aici cu copilașul în brațe și nici chiar să mă atingi nu poți.

— Mare nătărău am fost de-am lăsat aici copilul, strigă Diavolul, dîndu-și cu pumnii în cap.

— Puțin mai lipsea și eram pierdut, își șopti Twardowski sieși.

— Ce minte ageră ai ce prezență de spirit, spuse Satana schimbînd tonul și vrînd să-l lingușească. Pune

copilașul la loc, meștere, n-ai să pățești nimic, meștere, ai cîștigat.

— Nu-s chiar atît de prost cum îți închipui, răspunse Twardowski strîngînd copilașul la piept.

Diavolul îl privi și o zbughi îndărăt în dormitor. Peste o clipă se auzi un glas țipător și se ivi crîșmărița, cu părul vîlvoi, cu ochii ieșiți din cap, cu obrazul în flăcări și mînecile sumese. Văzîndu-și copilașul în brațele lui Twardowski, se repezi furioasă la el.

— Ce faci aici, tîlharule, cu copilul meu ! Ce înseamnă asta ? strigă. Dă-mi numaidecît copilul. Altminteri te omor.

— Nici nu ți-l iau și nici nu-i voi face sub ochii tăi vreun rău, ascultă-mă.

— Nu vreau s-aud nimic ! Ce să ascult ? Dă-mi copilașul îndărăt, că de nu are să fie vai și amar...

— Taci și ascultă, muiere, dacă mă atingi, strîng de gît copilul !

— Nu te teme, zice numai așa, dar n-are s-o facă, îi șopti Diavolul crîșmăriței, vrînd s-o asmută să ia copilașul îndărăt din brațele lui Twardowski.

Dar nu izbuti, pentru că femeia, liniștită de făgăduiala lui Twardowski că nu va păți nimic copilașul, se dăduse la o parte și părea gata să-i dea ascultare.

— Îți dau o sută de galbeni, femeie, dacă-mi împrumuți copilul să ies de aici și să pot pleca peste graniță.

— Nu cred o iotă din ce-mi spui, zise crîșmărița.

— Iată banii, spuse Twardowski aruncîndu-i o pungă.

Femeia se aplecă iute, ridică punga, se uită înăuntru, o vîrî în sîn și tăcu.

Atunci Diavolul iar fugi înăuntru în odaie şi-l aduse pe tată. Acesta nici n-apucă să deschidă gura, că nevas-tă-sa i-o închise arătîndu-i săculeţul cu bani. Şi toată tărăşenia se încheie cu plecăciuni. Diavolul iar o zbîrcise. Nu găsea nici o cale s-o scoată la capăt cu Twardowski.

— N-ai decît să ţii pruncul în braţe cît pofteşti, spuse, de un lucru sînt sigur, că n-am să-ţi îngădui să ieşi de aici şi că o să te las să mori de foame.

— Asta n-ai s-o poţi face, răspunse meşterul liniştit, aşezîndu-se pe o laviţă cu copilul în braţe. Ştii doar că îţi cunosc prea bine puterea şi tot atît de bine cele scrise în contractul nostru. Nu poţi să mă duci cu vorba.

Satana se scărpină în cap mînios.

— Mai bine să ajung pe drumuri decît să mai am vreodată de-a face cu un învăţat. Sufletul tău mă costă de patru ori pe atît cît face. Iar la urmă, l-ai mai stricat şi cu păreri de rău şi amintiri din tinereţe. Cît timp irosit! Cîtă muncă! Acum iar mi te strecori printre degete! Treabă cinstită e asta, meştere? Şi ce mare chilipir mai e viaţa pentru tine? N-ai avut tot ce ţi-ai dorit? Nu ţi-ai tot lungit-o după bunul tău plac? Nu ai parte de desfătările la care ai rîvnit? Nu te-am ajutat în toate asemenea celei mai de credinţă slugi? Ce ţi-a mai rămas? Spaimele, tristeţea, amărăciunea. Chinurile tale aici pe pămînt sînt mai grele decît chinurile iadului, trăind eşti în pierdere nu în cîştig, n-ar fi mai bine, mai cinstit, s-o încheiem odată, să mă liniştesc şi eu primind ce mi se cuvine?

— De ce zorul ăsta s-o închei cu mine? întrebă Twardowski.

— Pentru că mi s-a urît să păzesc atîţia zeci de ani un singur suflet. Răzgîndeşte-te, meştere! Ştii bine că nu pot să te înhaţ cîtă vreme ţii copilul în braţe. Dar spune-mi şi mie, purtare de şleahtic e asta să umbli cu fofîrlica după ce ţi-ai dat cuvîntul? Ai iscălit o învoială în schimbul sufletului — e mult mai de seamă decît o învoială pentru o avere. Cum ţi-ar zice lumea dacă ai încălca o învoială gata încheiată şi pe care ai iscălit-o de bună voie? Te-ar numi pungaş, fără cuvînt şi fără cinste. Mai mare ruşinea! Oare se cuvine să se poarte astfel un şleahtic, fie şi atunci cînd e vorba de Satana?

Twardowski, era limpede, se tulbură, roşi, deschise gura şi, sculîndu-se încet de pe laviţă, se uită în ochii Diavolului. Satana băgă de seamă numaidecît că argumentele lui erau cu efect, aşadar adăugă:

— Ştii bine că învoiala dintre noi a fost făcută de bună voie, ştii, deasemenea, că o învoială e lucru sfînt pentru oamenii de treabă. După cîte ştiu *verbum nobile debet esse stabile*.

Învins de aceste vorbe, Twardowski puse pruncul la loc în leagăn şi spuse:

— Sînt al tău, Diavole, m-ai convins.

Diavolului nici nu-i venea a crede, văzînd urmările cuvîntării sale.

De-abia puse Twardowski copilaşul jos în leagăn, cînd Satana îşi înfipse în el ghearele şi şuierînd tare ieşi pe coşul vetrei înălţîndu-l sus în văzduh.

În timp ce zbura deasupra pămîntului, Twardowski, mai uitîndu-se în jos, îşi aminti încă o dată toată viaţa lui. De obicei, cînd ajunge la capăt, viaţa vine să-şi ia

rămas bun de la om. Și iar își aminti Twardowski de tinerețea lui fericită, de clipele de credință și pietate, iar îi răsunară în suflet acordurile acelui cîntec închinat Sfintei Născătoare, pe care chiar el îl compusese odinioară. Cînd își aminti de el, Twardowski întinse mîna să apuce cărțulia cu imnuri, pe care o avea întotdeauna la el și, cînd pămîntul începu să i se șteargă din fața ochilor, își înălță glasul spre a îngîna acea litanie.

În aceeași clipă, Satana îl scăpă din gheare și pieri, iar Twardowski rămase atîrnat în văzduh singur și cu cîntecul pe buze. I se păru că aude răsunînd în tării o voce care spunea :

— Să rămîi astfel pînă la Judecata de Apoi.

Twardowski deschise ochii și-i mulțumi lui Dumnezeu că l-a scăpat din ghearele Diavolului. Dar cînd întoarse ochii plini de lacrimi spre pămînt, nu-l mai văzu sub el. Atîrna într-un deșert alb și necuprins. Doar norii lunecau sub picioarele lui, iar soarele îi ardea creștetul ! Nu îi ajungea la ureche nici un glas, nu vedea nimic, îl înconjura pustiul, înlăuntrul căruia era singur, cu gîndurile sale, tovarăși grei după o asemenea viață.

Dar pe cînd se ruga, stînd astfel atîrnat în văzduh, tremurînd la gîndul anilor lungi ce îi fuseseră rînduiți, drept pedeapsă, să-i petreacă astfel, meșterul simți ca o atingere de mînă.

Era Maciek-păianjenul.

Slujitorul lui de credință i se agățase de haină și-i împărtășise soarta.

Twardowski, recunoscîndu-l, strigă :

— Maciek, ești aici cu mine ?

— Slujitorul tău e întotdeauna cu tine, răspunse păianjenul.

De atunci Maciek-păianjenul, agățat de picioarele meșterului, a rămas pentru totdeauna cu el. În fiecare dimineață se lasă în jos pe pămînt lunecînd pe un fir subțire, umblă prin locurile cunoscute, strînge vești, iar înapoindu-se i le aduce plocon stăpînului său, uscat de tot de necazuri și gînduri negre, care se înfruptă din el ca vulturul lui Prometeu.

Acesta a fost sfîrșitul marelui meșter Twardowski, al cărui nume și peripeții ni le-au păstrat legendele populare, tezaurul tuturor faptelor a căror amintire nu-și află locul în istoria scrisă. Din aceste legende a transcris viața meșterului autorul cărții de față, spre folosul dumneavoastră sufletesc, pe care vi-l urează din inimă.

Sfîrșitul volumului doi și ultimul

ADDENDA

MADEJ *

Venea odată un negustor printr-un codru des şi întunecat; rătăcise îndelungă vreme şi în bezna nopţii se împotmoli într-o mlaştină din care nu mai putea să scape. Începu să se tînguie, cuprins de deznădejde, cînd deodată îi apăru dinainte un duh rău cu înfăţişare omenească.

— Nu te mai văicări, măi omule, grăi duhul către negustor, am să te scot eu din mlaştină şi am să-ţi arăt drumul, dar în schimb să-mi dai mie ceea ce vei găsi acasă la înapoiere şi despre care încă nu ai cunoştinţă.

Negutătorul stătu puţin pe gînduri, apoi se învoi cu condiţia ce-i fusese pusă, neştiind că în vremea cît lipsise el de acasă în acea lungă călătorie, nevastă-sa îi născuse un fecior de toată frumuseţea. Necuratul îl despotmoli, îl duse spre largul şleaului şi, silindu-l pe negutător să-i dea

---

* Incluse în *Addenda* volumului pentru că au stat la baza romanului lui Kraszewski, *Meşterul Twardowski*, povestirile *Madej* şi *Twardowski* fac parte din volumul : *K. W. Wójcicki, Klechdy, starożytne podania i powieści ludu Polskiego i Rusi*, P. I. W., Warszawa, 1974 (n.t.).

chirograful pe care-l iscălise, îi mai aminti o dată de învoială și pieri.

Pe cît se bucură de revederea nevestii, pe care n-o mai văzuse de atîta amar de vreme, pe atît se întristă privindu-și coconul pe care-l dăduse cu zapis duhului rău. Adeseori neguțătorul cel de treabă lăcrima pe ascuns, ca nevastă-sa să nu-i vadă lacrimile amare, iar în ăst timp pruncul ajunse un flăcăiaș.

Era liniștit, sfios și avea drag de învățătură ; la cinci ani știa să citească și să scrie bine, ceea ce îl mîhnea și mai tare pe întristatul lui părinte, știind că va fi nevoit să se despartă de el în scurtă vreme și să-l dea jertfă diavolului.

Flăcăiașul, cînd împlini șapte ani, băgă de seamă tristețea și lacrimile lui tătîne-său, ori de cîte ori se uita la chipul acestuia. Atîta îl întrebă și atît îl descusu, pînă cînd acesta îi dezvălui totul.

— Nu-ți mai face inimă rea, tată, Dumnezeu are să mă ajute, am să mă duc în iad și am să iau îndărăt chirograful.

Maică-sa se puse pe bocit, plînse și taică-său, binecuvîntîndu-l pe băiat pentru calea cea lungă pe care urma s-o facă, iar băiatul, după ce se găti de drum, în scurtă vreme porni.

Merse cale lungă să-i ajungă, pînă ce ajunse într-un codru întunecat și înfiorător, unde trăia întro peșteră tîlharul Madej.

Acesta îi luase viața pînă și propiului său tată și numai pe maică-sa o cruțase, care sta cu el și-i gătea de mîncare. Nu lăsa în viață pe nimeni : care cum îi ieșea în cale, pe loc îl ucidea fără milă. Mumă-sa, femeie bătrînă, îi ascundea în peșteră pe cei care rătăceau drumul, dar Madej avea mirosul atît de bun, încît adulmeca numaidecît carnea de om.

Flăcăul nostru, căutînd un adăpost de teama furtunii, nimeri întîmplător la acea peșteră. Bătrîna, fiindu-i milă de anii lui tineri, îl ascunse într-un cotlon al peșterii, dar Madej n-apucă bine să pună piciorul în peșteră și pe loc simți că miroase a carne de om proaspăt venit. Bietul copilandru și aplecase capul sub amenințarea măciucii ucigașe, cînd tîlharul, aflînd încotro se duce, îi dărui viața, punîndu-l să-i făgăduiască că, odată ajuns în iad, are să afle ce chinuri îi erau lui sortite după moarte.

Flăcăiașul porni la drum în zori și ajunse degrabă la poarta iadului. Acolo, stropind cu apă sfințită și lipind iconițe, izbuti să deschidă poarta cu ușurință. Îi ațînu calea Lucifer, întrebîndu-l ce poftește.

— Chirograful iscălit de taica pentru sufletul meu, zise.

Căpetenia diavolilor, vrînd să scape de el cît mai iute, porunci să i se dea numaidecît chirograful, dar zapisul îl ținea Twardowski șchiopul, care se betegise din pricină că fusese stropit cu apă sfințită și acum nu voia cu nici un chip să dea îndărăt chirograful.

Mînios nevoie mare, Lucifer strigă :

— Ia să mi-l culcați pe patul lui Madej.

Iar Twardowski, înspăimîntat de chinurile cu care fusese amenințat, dădu din mînă zapisul chiar în aceeași clipă. Curios cum arăta acel pat atît de înfricoșător, băiatul se dădu mai aproape vrînd să-l vadă mai bine. Era din drugi de fier încrucișați, așternut cu cuțite ascuțite, cu ace și brice, pe dedesupt ardea un foc nestins, iar de sus picurau stropi încinși de pucioasă.

Plecă flăcăiaşul din iad, merse o zi, merse două, pînă ce în ziua a treia ajunse la aceeaşi peşteră unde îl aştepta Madej plin de întristare. Îi povesti deci acestuia cele pe care le văzuse, iar tîlharul se înspăimîntă şi, vrînd să scape de o pedeapsă atît de aspră, hotărî să se pocăiască.

Ieşiră amîndoi din peşteră. Madej îngenunchie în pădure, înfipse măciuca ucigaşă în pămînt lîngă el şi, ştiind că băiatul hotărîse să se hirotonisească preot, jură să-l aştepte în acelaşi loc pînă cînd va ajunge episcop.

Trecură cîţiva zeci de ani pînă cînd flăcăul ajunse preot, iar mai apoi episcop.

Într-un rînd, trecînd printr-un bunget întunecat, pe unde nu mai călcase picior de om, simţi în nări un miros ademenitor de mere. Episcopul porunci aşadar slujitorilor săi să caute acele poame. Dar însoţitorii se înapoiară curînd, aducîndu-i la cunoştinţă că pe aproape se afla un măr rotat, dar că nu izbuteau să rupă merele, iar lîngă arbore sta îngenuncheat un bătrîn cu barbă sură.

Episcopul se duse la locul cu pricina şi cu mare mirare îl recunoscu pe Madej, acuma moş cu o barbă lungă pînă la pămînt, care îl rugă să-l spovedească şi să-l dezlege de păcate. Episcopul se înduplecă la rugăminţile bătrînului, iar curtenii din alai priviră uimiţi cum, pe măsură ce-l spovedea, merele, preschimbate în porumbei albi, îşi luau zborul şi piereau în tării. Mai rămase un singur măr, sufletul tatălui lui Madej, ucis de mîna fiului său, iar păcatul acesta greu Madej îl tăinuise. Dacă cînd îşi mărturisi şi acest ultim păcat, cel din urmă măr, preschimbat într-un porumbel sur, le urmă pe celelalte.

Episcopul se rugă firbinte pentru iertarea păcătosului, iar atunci cînd îl dezlegă de păcat, trupul lui Madej se risipi, preschimbat în pulbere.

TWARDOWSKI

Twardowski era şleahtic get-beget şi după mamă şi după tată. Rîvnea să aibă mai multă minte decît au alţi oameni învăţaţi şi să afle un leac împotriva morţii, fiindcă nu avea chef să moară.

Citi într-o carte veche cum poate fi chemat diavolul. La miezul nopţii se strecură afară din oraşul Cracovia şi, ajungînd în Podgórze, se apucă să-l cheme pe tartor cu glas tare. Cel chemat se ivi numaidecît şi, aşa cum se întîmpla în acele vremi, căzură la învoială. Diavolul, ţinînd foaia pe genunchi, scrise îndată un chirograf lung, pe care Twardowski îl iscăli cu sîngele lui, storcîndu-şi-l din vîrful degetului mijlociu, cel de inimă.

Printre multele puncte ale învoielii, cel mai de seamă era că necuratul nu avea dreptul să se atingă nici de trupul nici de sufletul lui Twardowski decît la Roma.

În baza acestui zapis, Twardowski îi porunci diavolului, slujitorul său, mai întîi să adune argintul din întreaga Polonie, să-l strîngă într-un singur loc şi să-l acopere bine cu nisip. Slujitorul supus îi îndeplini întocmai porunca şi din acest argint luă naştere mult-vestita mină din Olkusz.

Apoi îi mai porunci să mute la Piaskowa Skała o stîncă înaltă şi s-o răstoarne cu vîrful ascuţit în jos, ea urmînd să stea astfel pentru totdeauna. Dînd ascultare stăpînului,

slujitorul lui de credință așeză stînca în locul în care se află și astăzi și-i zice Skała Sokoła. Tot ce-ar fi cerut Twardowski dobîndea numaidecît : călărea pe un cal zugrăvit, zbura în văzduh fără aripi, cînd avea de făcut cale lungă se urca în spinarea unui cocoș, plutea pe Vistula cu iubita lui într-o barcă fără vîsle și fără pînze, împotriva curentului apei, iar cu ajutorul unei bucăți de sticlă pe care o ținea în mînă punea foc unor sate care se aflau la o depărtare de o sută de mile.

Plăcîndu-i o fată, vru s-o ia de nevastă, dar jupînița ținea într-o sticlă o gînganie și făgăduise să se mărite numai cu acela care va ghici ce fel de vietate era.

Twardowski, șiret, îmbrăcă straie de milog și veni în fața frumoasei jupînițe. Îl întrebă aceasta arătîndu-i sticla în zare :

De-i vierme ori șarpe, cine o afla
Pe acela eu de bărbat îl voi lua.

Iar Twardowski zise :

— E o albiniță, preacinstită jupîniță.

Ghicise într-adevăr și se însură.

Coana Twardowska își făcuse în piața Cracoviei o căsuță de paiantă, în care vindea oale și străchini. Twardowski, în veștminte bogate, ori de cîte ori trecea prin piață, însoțit de un numeros alai, poruncea slugilor să-i spargă femeii oalele. Și în vreme ce nevastă-sa mînioasă le zvîrlea sudalme, el ședea în caleașca frumos împodobită și se strica de rîs.

Aur avea întotdeauna, pentru că diavolul îi aducea cît îi cerea. După ce și-a făcut astfel de cap multă vreme, se duse odată într-o pădure întunecată fără de uneltele lui

vrăjitorești. Stătu acolo dus pe gînduri, cînd iată că diavolul se ia la harță cu el și-i cere să se ducă fără întîrziere drept la Roma. Supărat, magicianul îl puse cu vrăjile lui la goană pe diavol, care se înfurie atît de tare, încît își înfipse ghearele într-un pin, îl smulse cu rădăcină cu tot și-l pocni cu trunchiul pe Twardowski peste picior cu atîta putere, încît îl schilodi. De atunci rămase șchiop și așa-i ziceau toți.

Pînă la urmă, plictisindu-se să-l tot aștepte să-i dea sufletul, diavolul luă înfățișarea unui curtean și-l pofti pe Twardowski, ca pe un medic cu faimă ce se afla, să vină chipurile să-l tămăduiască pe stăpînul său. Twardowski o porni în grabă în urma solului pînă în satul vecin, neștiind că hanul din acel loc se numea „Roma".

De cum trecu pragul hanului, o mulțime de corbi, bufnițe și huhurezi se cocoțară pe acoperiș și văzduhul se umplu de țipetele lor. Twardowski înțelese pe loc ce putea să pățească, așa încît luă iute în brațe un prunc, botezat chiar atunci, și începu să-l legene. Dar iată că în odaie se năpusti însuși diavolul.

Cu toate că purta straie frumoase, un tricorn pe cap, frac nemțesc cu o vestă lungă peste pîntec, pantaloni scurți și strîmți și pantofi cu panglici și catarame, toți îl recunoscură numaidecît, pentru că sub pălărie îi ieșeau coarnele, din încălțări ghearele, iar în spate i se vedea coada.

Diavolul era gata să-l înhațe pe Twardowski, cînd băgă de seamă că îi sta în drum pruncul, asupra căruia nu avea nici un drept. Dar necuratul găsi pe loc o cale, făcu un pas către magician și-i spuse :

— Eşti un şleahtic adevărat, de aceea nu se poate să nu ştii că *verbum nobile debet esse stabile.*

Twardowski, nevrînd să-şi calce cuvîntul de şleahtic, puse pruncul în leagăn şi împreună cu însoţitorul său ieşiră pe horn.

Vesele ţipară păsările de pe acoperiş, corbii, bufniţele şi huhurezii. Cei doi se înălţară pînă sus, tot mai sus. Twardowski însă nu-şi pierdu cumpătul: privi în jos, văzu pămîntul şi-şi dădu seama că zburaseră pînă în înalturi, de unde satele păreau nişte ţînţari, tîrgurile arătau ca nişte muşte, iar Cracovia ca doi păianjeni.

O mare jale îi strînse inima. Acolo jos lăsase tot ce îndrăgea; aşadar, înălţîndu-se pînă unde nici vulturul şi nici acvila Carpaţilor nu făceau să fremete văzduhul cu aripa, pînă unde de abia putea să răzbată cu privirea, scoase din pieptul lui chinuit, cu puţina voce care o mai avea, un cîntec pios.

Era una din cantilenele pe care odinioară, în tinereţe, cînd încă nu se dedase vrăjitoriei şi avea sufletul neîntinat, le alcătuise în cinstea Preasfintei Fecioare Maria şi obişnuia să le cînte în fiecare zi.

Glasul lui pieri în văzduh, cu toate că el cînta din toată inima, iar păstorii de la munte, care-şi păşteau acolo turmele, înălţară capetele uimiţi, vrînd să vadă de unde le aduceau norii vorbele acelui cîntec cucernic. Pentru că glasul lui în loc să se înalţe, coborî la suprafaţa pămîntului pentru a reconforta inimile oamenilor.

Twardowski isprăvi de cîntat şi se uită în jurul lui, nu mai zbura înălţîndu-se, ci rămăsese atîrnat pe loc. Se uită, dar însoţitorul lui nu mai era, auzi doar un glas puternic deasupra capului său, care duduia din norul întunecat:

— Ai să stai astfel atîrnat pînă la Judecata din urmă.

Şi aşa cum a rămas în acel loc, tot acolo se află şi astăzi, şi cu toate că vorbele i-au murit pe buze, cu toate că nimeni n-are să-i mai audă glasul, cu puţini ani în urmă, bătrînii, care-şi aminteau vremurile de altădată, astăzi, şi cu toate că vorbele i-au murit pe buze, cu toate spunînd că ar fi trupul lui Twardowski atîrnat acolo pînă în ziua Judecăţii de Apoi.

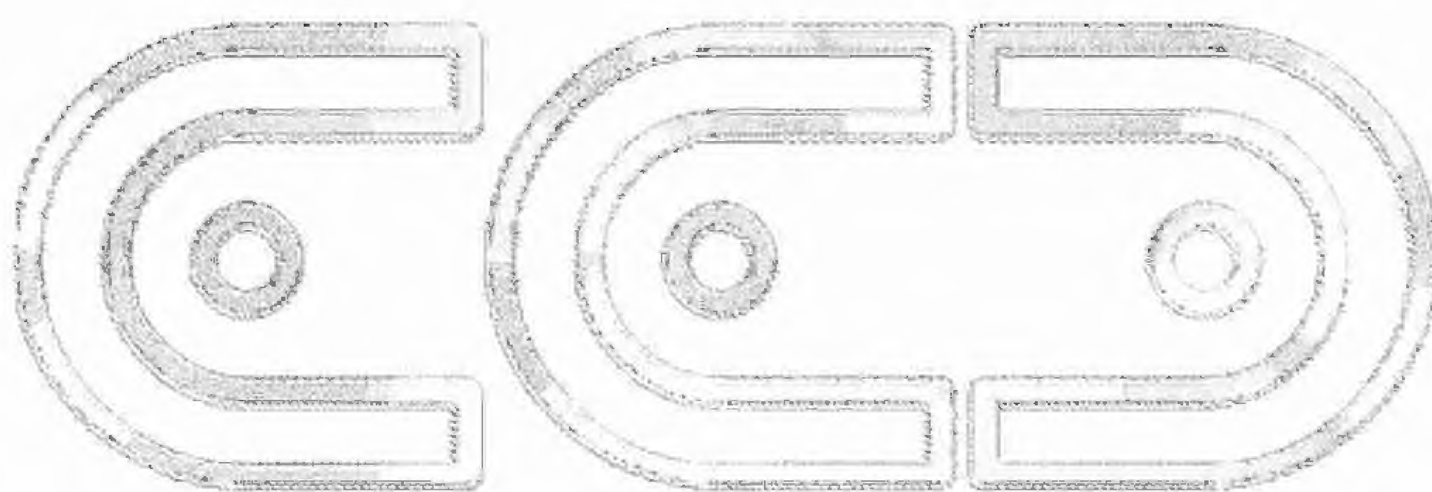
CUPRINS

VOLUMUL I

VOLUMUL II

ADDENDA

Scanare și prelucrare digitală

de

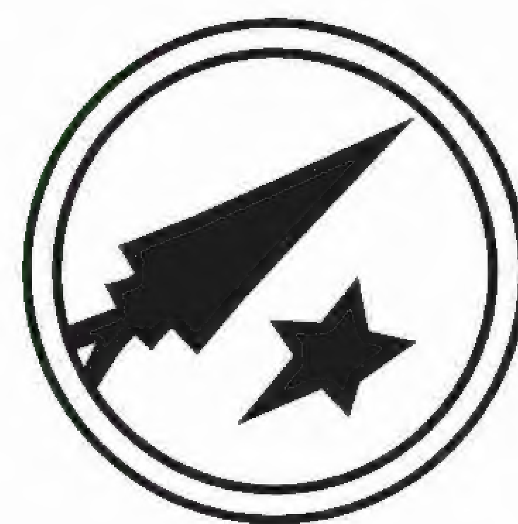

Anonim

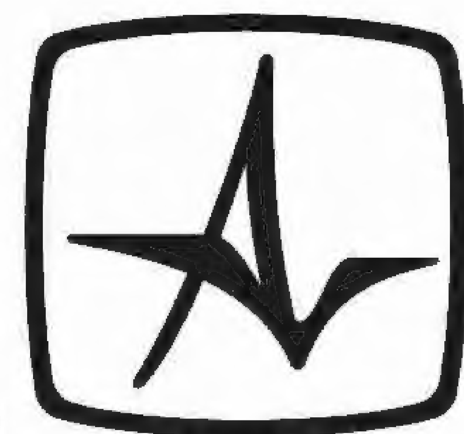
și

CAT Graur

Antwerpen

2024